Dagbok över mina Missionsresor i Finmarken

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta norska verk av **Nils Vibe Stockfleth** (1787-1866), översatt till svenska av **C H Frisch** har digitaliserats den 12 november 2014 av **Nationalbiblioteket i Helsingfors** och anpassats för Projekt Runeberg den 14 november 2014 av Ralph E.

D A C- 3 O Z

ÖFVER MINA

MISSIONSRESOR I FINMARKEN.

AF

NILS VIBE STOCKELETH.

Medlem af Kungliga Norska Veteuskapsslillskapet i Trondhjem ucli Finska Literatursällslcàpet i Helsingfors.

i) F V K Ii SATTN I N O AK

C. H. FRISCH.

STOOKllfil.M, TltYCKT IluS I'. O. BE KO, |SljS.FÖRFATTARENS FÖRETAL.

För att både rättvist och riktigt kunna bedömma nutiden med dess utveckling och ståndpunkt, är det nödvändigt, att något känna till den förflutna tiden med dess brister och förhållanden. Det är visserligen ej längre än 8 år sedan jag sista gången lemnade Finmarken, ipen det är redan något öfver 35 år, således mera än en mennisko ålder, sedan jag första gången kom ditupp. Huru mycket har ej under denna tid och isynnerhet under loppet af de tvänne sista decennierna förändrat och förbättrat sig i alla rigtningar! Dessa nordliga trakter kunna i sanning ej vara nog tacksamma mot norska regeringen för alla dess gagneliga och tidsenliga reformer, hvilka tillika ovilkorligt åter måste bidraga att väcka och göra invånarne mer och mer mottagliga och mogna för nutidens och framtidens fördelar och utveckling.

För att förebygga missförstånd, må här sägas hvad i dagboken förstås med de tvänne benämningarne: "Fin" och "Qvän". Med Fin och Finner förstås samma folk som i Sverige och Ryssland kallas för Lapp, Lappar; ty Finner i Finmarken vilja ej kallas Lappar, de kalla sig sjelfva på norska: Finner. De hafva onekligt mycket rätt i detta afseende. De distrikter eller landsdelar af Sverige och Ryssland, som bebos af detta folk.heta Lappmarker, i Norge deremot Finmarker, och derför Finner i Finmarken och Lappar i Lappmarken. I alla tre staterna kalla de sig på sitt eget språk: Samer. Den inkonseqvens jag derigenom gjort mig skyldig till, att jag, i literära skrifter, i lexikon och grammatika, begagnat benämningen Lappar och Lappisk, har emellertid ej kunnat afhålla mig från, att i dagboken benämna folket med de namn, hvarmed de sjelfva kalla sig. Allt det jag vill att menniskorna skola göra mig, det gör jag ock dem. Finner är den brukliga benämningen, hvarmed lapparne blifva betecknade af norrmännen både i Finmarken och söderut.

Med ordet Qvän förstås i dagboken de, som i Sverige och Ryssland kallas Finnar, således alla de som tala det finska språket, hvilket äfven kallas det qvänska eller karelska språket. Med qväner förstås således alla de finnar som äro bosatta i Norge. I forngamla sagor talas om qväner, som bodde i Qvän-land; sednare har man vidblifvit att beteckna de från Finland till Finmarken invandrade finnar med detta namn. 1 hänseende till benämningen

Kareler, får jag anmärka, att med namnet Ivareler förstå norrmännen ej allenast invånarne i Karelen, utan äfven alla de ryska finnar och lappar, hvilka i 13 århundradet af tartarerna blefvo fördrifna till Norge. I sitt eget språk kalla finnarne sig för Suomer. Mer i sista afdelningen om benämningen Qväner.

En kort tid efter det min yngste broder Joachim hade tagit sin juridiska embetsexamen, blef han auditör vid garnisonen i Frederikshald vid det Söndenfjeldska infanteri-regementet; här dog han ung och ogift.

Jomfru Cathrina Borchgrevink, som hade följt med oss på vår andra resa, stannade vid återkomsten qvar hos oss. Efter en tid fick min hustru messlingen, blef mycket sjuk och var nära döden. Troget vakade nu jomfru Borchgrevink öf-v

ver henne, och skötte henne till dess lion åter kunde börja att sitta uppe; då sjuknade jomfru Borchgrevink likaledes i messlingen och — dog straxt i början.af sjukdomen. Den sista gerning, som jomfru B. utöfvade här i lifvet, var ett kärleksverk, hvilken i förening med läkarelijelp bidrog att aflägsna döden från min hustru.

Sandefjord i Oktober 1860.

Stockfleth.

ÖFVERSÄTTARENS FÖRETAL.

Som de skäl, hvilka förmått författaren, att i sitt fädernesland bibehålla den derstädes gångbara benämningen "Finner", ej förefinnes i Sverige, hvarest ett bibehållande af densamma till och med skulle leda till missförstånd, så har denna benämning öfverallt blifvit återgifven med ordet "Lappar", samt "Fjeld-finner", "Sö-finner" och "Elve-finner" med Fjell-lappar, Sjö-lappar och Elf-lappar. Deremot har, till skilnad af Svenska och Finska Lappmarkerna, namnet på det Norska amtet, •'Finmarken", blifvit bibehållet. Öfversättaren har för öfrigt ej tillåtit sig någon annan förändring i det märkvärdiga originalet, än att förändra orthografien af kv till qv, t. ex. "Kväner" till "Qväner".

Af de i originalet såsom "tillägg" (anhang) stående 8 af-handlingarne, hafva här endast 3 blifvit upptagna, nämligen 1, 8 och 4; deremot de öfriga, fastän vigtiga för Norge, blifvitVI

uteslutna, för att ej göra boken dyrare. Dessa uteslutna afhandlingar äro:

2. Udsigt over Sproget.

5. Velgjörende Fölger af de for Finnerne og Kvänerne trufne Foranstaltninger.

6. Den kongelige Resolution af 24 Februari 1848 samt Resolutionen af 4 Juli 1859.

7. Udsigt over Finfolkets Historie og Skjäbno i äldre Tider.

8. Udsigt over Kvänernes äldre Historie.INNEHA L L,

Sid.

Öfverblick af mitt lif innan jag blef prest och missionär.

Enligt en förefunnen anteckning bland min faders efterlemnade papper skall min farfars far, eller måhända dennes fader, hafva kallat sig Engh eller Enge. Han skall hafva varit beslägtad med en Stockfleth, hvilken blef hans barndoms och ungdoms välgörare, och af tacksamhet antog Engh nu sin slägtinges och välgörares namn. Dennes samtliga afkomlingar hade alla varit prester. Min farfar var prest i Sigdal, hvarest min fader föddes 1756 och fick namnet Nils. Min fader hade tvänne bröder, Johan och Joachim, hvilka båda dogo som prester, den äldre i Gusdal, den andre i Skien.

År 1774, den 31 Maj, kom min fader med brodern Johan till Köpenhamn, båda ledsagade af en student, för att deponera, och togo i Juli examen. I Mars månad följande år togo båda *examen philosophicum* med betyget laudabilis. Samma år dog min farfar, 56 år gammal. Min fader blef derför nödsakad att lemna Köpenhamn och resa hem till sin moder, som dog i Oktober 1778. Den 26 Juni hade min far förlofvat sig med min mor, Anna Johanna Vibe, dotter af major Vibe i Lier, hvilken hade Hera döttrar och söner. Den 8 Juli blef min fader informator hos biskop Schmidt, och kom till Oslo den 16 Oktober. Tredje dag pingst reste min far till Köpenhamn, tog attestats, predikade till demiss och kom efter sex veckors förlopp tillbaka som famulus hos biskopen. Ifrån biskopen och professorn Jansen i Köpenhamn fick han sig tillsändt följande intyg: "Candidatus tlæologiæ Mr. N. St., som är amanuensis hos hans högvördighet biskopen S. i Christiania, förtjenar det2

vittnesbörd, att han så väl här vid universitetet som ock sedermera vid sitt vistande i Norge med oafbruten ifver och flit idkat de tlieologiska studierna, hvilket han också bevisat, då han i nuvarande Juni månad inställde sig till theologisk examen och i densamma aflade tillfredsställande bevis öfver sin insigt och duglighet. Den af honom derefter hållna demiss-predikan fann jag vara väl utarbetad, likasom den också utfördes på ett sätt, att den kunde tillerkännas laudàbüin; och då jag tillika har goda skäl att tilltro honom rättskaffens och kristliga tänkesätt, vill jag hoppas att han med tiden skall blifva nyttig i religionens och kyrkans tjenst."

Den 22 Oktober blef min fader kallad som predikant för tukthuset i Christiania, och ordinerades den 5 November 1785. Den 1 Juli höllo mina föräldrar bröllop i Hallingdal, hvarest min moder då för tiden vistades.

Om hösten 1786 reste min mor till Frederikstad till en dervarande broder, som var artilleri-löjtnant och sedermera amtman på Island, der ban dog. 1787, den 11 Januari, föddes jag under min moders vistelse i Frederikstad och kristnades till Nils Joachim Christian Vibe. Samma år den 5 September reste mina föräldrar till Köpenhamn. Den 7 December förordnades min far till kyrkoherde och stiftsprost i Christiansand. Utom min fader hade tvänne medsökande fått predika för minister Guldberg, som derefter tillställde min fader voka-tionen i ofvannämnde embete. Den 23 Februari 1788 kommo mina föräldrar till Christiansand; den 3 Oktober samma år blef min broder Johan Christian född, och den 1 September 1790 min yngste broder Joachim.

Min fader var en mycket allvarlig kristen, en rättroende och nitisk prestman med höghjertade och frisinnade åsigter. Vid sidan af sitt älsklingsstudium, theologien, idkade han också gerna historia, samt talade med ovanlig färdighet tyska och franska. Men hans dagar voro räknade. I December 1793 och Januari 1794 låg ett franskt krigsfartyg i Christiansands hamn; en smittosam och dödande sjukdom hade utbrutit ombord och prest hade de ej med sig. Ingenting kunde nu af-hålla min far från att flerfaldiga gånger fara ombord och gifva de sjuka och döende fransmännen kyrkans förmaning och tröst; med tacksamhet blef min far mottagen af officerare och manskap. Söndagen den 25 Januari kände min fader sig an-3

gripen af sjukdomen, men gick ändå i kyrkan; hemkommen ifrån Guds hus gjorde han ännu ett sjukbesök i

staden. "Jag är sjukare än den jag går till", sade han, och så var det äfven; vid sin hemkomst måste han genast föras i säng, och utandades följande söndag den 1 Februari 1794 sin sista suck. Han hade nyligen fyllt sitt 38:de år.

Min mor satt nu enka och i små vilkor; jag var sju och mina båda yngre bröder fem och tre år gamla. Då sedermera jag och min bror Johan kommo in i Christiansands latin-skola, började vi att deltaga i den så kallade kyrkotjensten, som bestod i att sjunga vid alla kyrköförrättningar, samt i tjenstgöringen och sången vid begrafningar på stadens båda kyrkogårdar. Detta medtog naturligtvis mycken tid, och för att ej stå tillbaka för de af våra kamrater, som voro fria från en sådan tjenstgöring, måste vi ofta taga natten till hjelp, samt begagna skolferierna, för att inhemta hvad vi lågo efter i, och kunde för den skull ej deltaga i våra kamraters större vandringar och utflygter. Men denna försakelse ersattes fullständigt af glädjen, att kunna aflemna de för kyrkotjensten mottagna penningarne till en älskad moder. Hon bade en förträfflig uppfostringsmetod. Ifrån vår tidigaste barndom höllo vi ingenting hemligt för henne, och kände oss ej glada och nöjda, förr än vi hade berättat henne allt hvad vi hade sagt och gjort; detta förhållande varade så länge vår mor lefde.

Rektorn var den ende läraren i den öfversta klassen, wester le ctien kallad; likaså voro de båda andra lärarne enda lärare hvar i sin klass och kallades hörere.

År 1803 blefvo min broder Johan och jag konfirmerade, och samma år med fyra andra elever dimitterade till universitetet i Köpenhamn. Den yngste och tillika den hurtigaste af oss alla var min broder Johan, som då var knappast 15 år. Vår moder följde oss till Köpenhamn och tog tillika min yngste broder med. Sitt hopp och sin tillit satte hon till Gud, ty för menskliga ögon voro utsigterna mycket mörka. I Augusti lemnade vi Christiansand på en fregatt som skulle till Köpenhamn, och fingo fri resa med den. I Oktober togo vi examen artium med högsta betyg. Johan var den ende som fick utmärkelse; han blef, som det då hette, inkallad, och lotten träffade honom att hålla det öfliga latinska talet. Christiansands latin-skola hade, genom de elever rektor Gjör skickade till universitetet, kommit4

i ett godt rykte. Vid underrättelsen om den lyckliga utgången af examen sände min faders efterträdare i embetet oss 125 daler, ett sammanskott af våra föräldrars vänner i Christiansand. Följande året 1804 togo vi den andra fullständiga examen, äfvenledes med högsta betyg.

Min yngste broder blef satt i borgareskolan, som hade stort anseende. En af lärarne var den svenska grefve Horn, som den 16 Mars 1792 hade deltagit i mordet å Gustaf III i Stockholm och derför, tillika med flera af deltagarne, på lifstid förvist från fäderneslandet. Han hade antagit ett annat namn, som jag nu ej kan påminna mig.

Min broder Johan och jag begynte redan år 1804 att studera juridik. Dåvarande auditörn i Köpenhamn, sedermera höjesterets-advokat och stortingsman, I. A. Hjelm, som äfvenledes var från Christiansand, tillböd sig att utan den minsta ersättning manuducera oss — ett tillbud som naturligtvis mottogs med glädje och tacksamhet. Theologien föresväfvade mig visserligen ännu, men såsom för hög och för oupphinnelig, så att jag efterhand bortresonerade hvarje tanke på möjligheten af att någonsin kunna blifva theolog och prest.

Jag skulle gå canslivägen. Rekommenderad af en af min moders vänner till ett af statsråderna i Gansliet, blef jag i slutet af år 1804 antagen som extra skrifvare, hvarvid utsigten att blifva volontär så mycket säkrare öppnades för mig, som jag med högsta betyg hade tagit min juridiska exame®. Min tid på kontoret var vanligtvis från klockan fem eftermiddagen till åtta om aftonen, äfven ibland ett par timmar på förmiddagen. Efter att hafva tillbragt bela dagen med afhörandet af juridiska föreläsningar samt läsa och informera, blef detta copierings-arbete på kontoret allt mer och mer tyngande och nedtryckande både för kropp och själ; dessutom var betalningen högst obetydlig. Min broder Johan hade kommit in i räntekammaren, dock ej blott och bart som renskrifvare, utan i en mera sjelfständig verksamhet, och följaktligen i en mera behaglig ställning.

Tidigt om våren 1805 blef min moder sjuk och dog den 1 Augusti efter tre månaders oafbruten sjukdom, 52 år gammal. Det trägna vakandet vid hennes sjuksäng och sorgen öfver hennes bortgång, i förening med öfveransträngaude arbete, bidrogo att bryta min och Johans helsa. En vän till min moder5

tog efter hennes död min yngste broder till sig. År 1806 måste Johan och jag uppsäga våra platser i kontoren samt våra lektioner och flytta in på Fredriks hospital, som vi först efter fjorton veckor åter kunde lemna; men vår helsa var och blef klen. Torrt bröd och en skål mjölk var vårt middagsmål, högst sällan någon varm mat. Stöflor och kläder hade vi samfäldt, och således nödgades den ene stanna hemma, medan den andre var ute. Vi hade emellertid varit så lyckliga, att erhålla "Klostret" (ett stipendium för fattiga studenter), och tilllika hade vi erhållit plats i "Regentsen", så att vi på detta sätt hade tak öfver hufvudet; dessutom egde vi en säng efter vår moder.

Då en vän af vår moder 1806 om våren blef tillsatt som residerande kapellan på landet i Norge, fick jag tillbud af honom att följa med dit för att återvinna min helsa; men min broder Johan stannade qvar vid universitetet för att fortsätta sina studier. Då jag nödgades afbryta mina studier och taga in på hospitalet, hade jag dock bragt det så långt med min juridiska läsning, att läraren lofvade mig högsta betyget, om jag ännu i åtta eller nio månader ville fortsätta mina studier. Den 30 September 1806 lemnade jag Köpenhamn i sällskap med min vän, kom den 2 Oktober till Drammen och tog der in hos sockenpresten, hos hvilken jag stannade två vintrar och en sommar. Han hade varit en vän till mina föräldrar, och tillika någon tid min broder Johans och min lärare; ädelmodigt nog ville han ej tillåta mig att lemna honom, förrän min svaga helsa hade bättrat sig något.

Alltsedan våren 1806 hade öfverallt i Norge och äfvenledes i Drammen herrskat en liflig rörelse; borgarne exercerade och stadens ungdom hade uppsatt en frivillig jägarekorps. Säkerligen liade ingen svigtat, om det kommit till strid.

Oaktadt sin svaga helsa och striden med bekymmerna, genomgick min broder om våren 1807 den juridiska examen med högsta betyget; äfven han kom till Drammen. Understödda med respeningar af en slägtinge, lemnade vi Drammen i Februari 1808 och kommo till Köpenhamn den 16 Mars, försedda med hvar sin dukat i fickan. Hos en slägtinge fingo vi för det första ett rum att bo uti, och kort efter ankomsten till Köpenhamn erhöllo vi åter "Klostret" och "Regentsen". Under Johans och min vistelse i Norge hade vår yngste broder tagito

första och andra examen med högsta betyg. Då hans välgörare var död, slogo vi oss alla tre tillsammans. Med att framdeles förtära endast mjölk och bröd till morgon, middag och afton, samt samfäldt begagna kläderna, så att vi aldrig kunde gå ut på en gång, kommo vi ut med våra medel, så att vi aldrig behöfde göra skulder. Lika så plötsligt som oväntadt blef vår nöd afhjelpt. Min broder Johan fick igen sin plats i räntekammaren och erhöll första månadens lön förskottsvis utbetald. Genom ett nytt sammanskott af våra föräldrars vänner i Christiansand fick jag vid samma tid och alldeles opåtänkt underrättelsen om ett månadtligt bidrag af 12 daler i ly år eller till den tid, då jag hade tagit min juridiska examen. Men det juridiska facket behagade mig nu mycket mindre än någonsin; ej heller tillät min helsa mig någon ihärdigare själsansträngning. Deremot hade min yngste broder med lust och ifver lagt sig på det juridiska studiet. Jag skref till min välgörare i Christiansand, och hans understöd öfverfördes på min broder.

Hvad skulle det väl blifva af mig? Detta var länge en gåta för oss alla tre. Dock förlorade jag ingalunda modet; men något måste jag i alla fall taga mig till. Jag bevistade i tre veckors tid föreläsningar, men detta kunde ej heller leda till något utan pengar. Jag gick in i studentkorpsen. Som det var brist på officerare vid de i anledning af kriget upprättade bataljoner, ingåfvo så väl studenter som kandidater ansökningar om platser, hvilka efter några dagars förlopp beviljades; endast på min ansökan följde intet svar. Förmodligen voro således alla dessa officersplatser redan besatta. Nå, godt! tänkte jag, så kan jag då nu göra allvar af att blifva snickare, ett handtverk, som alltid behagat mig, och för hvilket jag hade anlag. Efter att hafva vandrat omkring bland Köpenhamns snickare, råkade jag följande dagen på en, med hvilken jag inlät mig; ban syntes mig vara en bra och hederlig man. Jag skulle gifva en halfvuxen dotter två timmars undervisning, och sjelf erhålla ordentlig lärdom i handtverket. Jag kände mig nöjd med min ställning. Jag hade redan i mitt omtalda bref till mina välgörare i Cliristiansand sagt, att jag heldre bestämde mig för att blifva en duglig handtverkare, än att fortsätta studera juridik, hvartill jag alldeles icke kände någon kallelse. Efter en fjorton dagars pröfvotid skulle det skriftliga7

kontraktet uppsättas. Dagen förut stod jag ock kokade lim, då mästaren med mössan i handen öppnade dörren till

verkstaden för en gardesofficer i uniform. Denne inträdde och vände sig till mig med följande spörjsmål: "Är ert namn St.?" "Ar ni student?" "Har ni för en tid sedan inlemnat ansökan om plats vid militären?" På mitt jakande svar härom, svarade han: "Här är eder fullmagt som löjtnant." Af någon tillfällighet hade min fullmagt blifvit qvarliggande.

Då jag tillika med flera nyanställda officerare hade genomgått exercisskolan, blefvo vi den 19 Februari 1809 presenterade för konung Fredrik VI. Vi fingo order, att den 27 afresa till våra respektive bataljoner. Jag blef placerad vid slesvigska infanteri-regementets 3:dje annekterade bataljon, hvilken låg i garnison i Flensborg. Söndagsaftonen den 6 Mars kom jag till Flensborg och anmälde mig den följande dagen hos chefen, major B., en farbror till den hos konung Fredrik allsmäktige general B. Majoren var tillika tullinspektor i Flensborg och hade i yngre år haft en dylik anställning i Christiansand.

Ej förrän vid årets slut kunde jag erhålla tillåtelse att afresa till militärinstitutet i Rendsborg, för att läsa till officersexamen, eftersom det var min mening att ej åter utträda ur tjensten, ty vid inträffande fred blefvo de annekterade bataljonerna upplösta, och de officerare, som ej hade tagit någon examen, afskedade. Jag hade ej en månad åhört föreläsningarne, förrän jag insjuknade i en våldsam och långvarig frossa; under sex månader led jag af den, och måste för hvarje gång ligga flera veckor till sängs. Då jag åter ville försöka att gå ut, föll jag omkull af mattighet; men då jag omsider hemtade mig igen, upphörde äfven hvarje spår af den nervösa hufvudvärk som jag lidit af under hela tiden, ibland mer, ibland mindre, men dock dagligen; och var den så spårlöst försvunnen, att jag kunde läsa både natt och dag. Jag var derför så lycklig att i Januari 1810 kunna undergå officersexamen med högsta betyg. I det jag nu skulle återvända till bataljonen i Flensborg, blef jag, till min stora glädje, beordrad att göra garnisonstjenst i Rendsborg, hvarvid jag erhöll den mest önskvärda ledighet att fortsätta mina studier i de militära ämnena. Då nu förbudet ånyo inskärptes, att ingen af lärarne vid institutet fick gifva eleverna privat undervisning, fick jag derigenom tillfälle att manuducera både frikorporaler och offi-8

cerare till examen, hvarigenom jag kunde betala den skuld som jag ådragit mig under min sjukdom. Den 29 April blef jag beordrad att stöta till bataljonen, som för närvarande låg garnisonerad i den lilla fästningen Fredriksort. Men då bataljonen sedermera beordrades till Rendsborg för att stanna der, begagnade jag den af mig vid examen gifna rättigheten att inträda bland linietrupperna, med anciennitet från 1808, och jag sökte och erhöll tillåtelse att inträda i det regemente som låg i fält.

Måndagsmorgonen den 27 September 1813 åkte jag medan det ännu var mörkt ut genom Rendsborgs Nyport och kom till Kiel; reste derifrån öfver det vackra Plöen till Ahrensboek. Under vägen mötte jag flyktingar från Eutin; de togo vägen till Plöen och trakten deromkring. Välklädda fruntimmer och män vandrade till fots från sina hem, sökande och finnande en fristad på dansk botten. De lemnade sin fädernestad af fruktan för franska trupper, hvilka i förening med det holsteinska rytteriet inryckte på execution i Eutin, enligt befallning från den i Lübeck varande franska kommendanten. Den 29 drog jag in i de fem tornen i sistnämnda stad. Den franska generalen L'AUe-mand var här förste kommendant, och under honom öfversten vid danska jägareregementet, Waldeck. Dagen efter reste jag till Ratzeborg i Lauenborg.

Som utgången af detta krig slutligen förorsakade Norges skiljande från Danmark, efter en 400-årig förening, så bör detta fälttåg och dess strider för oss norrmän städse behålla ett va.rrnt intresse. Som deltagare i denna strid kan jag derför ej af hålla mig från att lemna ett litet bidrag till dess skildring och minne, äfvensom om danskarnes vid detta tillfälle visade tapperhet.

I Augusti månad 1813 hade 15,000 man utvalda danska trupper under konungens svåger, prins Fredrik af Hessen, slutit sig till prins Eckmühl och framryckte mot Stettin *). Händelserna vid den stora franska arméen hade tvungit Eckmühl till defensiven; han hade derför dragit sig tillbaka till Ratzeborg, der han uppehöll sig i midten af liela positionen. Danskarnes återtåg från Stettin försiggick i god ordning öfver den i danska krigshistorien så väl bekanta staden Gadebusch, dock häf-

*) Ett kompani utgjordes då af 150 man och deröfver; 800 man utgjorde en bataljon, tvä bataljoner bildade ett regemente och tvä regementen en brigad.9

tigt förföljda af kosackerna ända till Ratzeborg. Den ställning som den dansk-franska hären hade intagit vid Ratzeborg höll hela sträckan besatt från Elben till Lübeck och var således fördelaktig, något som man naturligtvis måste vänta af Eckmühl, ty man kunde osedd och således obehindrad komma de hotade punkterna till hjelp. I Lauenborg, Mölln, Ratzeborg, Lübeck, Büchen och Grunau voro starka befästningar. Hufvudstyrkan var samlad vid Ratzeborg och Mölln, 4 dansk mil derifrån, skyddad af sjöar och skogar. Ställningen vid Ratzeborg intogs den 3 September och bibehölls till den 13 November. Visserligen förefóllo inga stora träfihingar under denna tid, men få dagar gingo förbi, då ej på en eller flera punkter af linien mindre skärmytslingar egde rum. Hela tiden begagnades att förstärka defileerna med batterier, förhuggningar o. s. v. Staden Ratzeborg ligger på en ö och är med tvänne långa broar förenad med fastlandet. Centern af ställningen vid Ratzeborg intogs af danska hären; högra flygeln af franska generalen Valberg och den venstra af franska generalen Loisson. I Ratzeborg voro danska och franska hufvud-qvarteret, hospitalerna, magasinerna, brödbakningen m. 111., samt alla sjuka officerare och manskap, och föröfrigt allt hvad som af artilleri och kavalleri kunde bringas under tak. Ordningen af den danska hären var följande: 1) ett batteri; 2) en bataljon Slesvig; 3) två bataljoner Fyen; 4) en bataljon Slesvig; 5) en bataljon OldenboTg; 6) ett batteri; 7) en bataljon af Drottningens regemente; 8) 50 matroser.

Den 1 Oktober 1813 inträdde jag i tjenstgöring i första bataljonen af Slesvigs tredje kompani, efter att vara presenterad för kommenderande generalen, prins Fredrik. Vid min ankomst till lägret låg l:sta bataljonen Slesvig på förpost, och det kompani, till hvilket jag hörde, låg längre bort framskjutet såsom fältvakt framför en skog. Till min stora glädje kom jag således genast i verksamhet. Det var nemligen en qvarn, Kogler-qvarnen kallad, hvarest våra framskjutna fältvakter voro placerade, hvilka åter hade sina förposter. Dessa fältvakter bestodo af kavalleri och infanteri. Natten mellan den 2 och 3 Oktober företogs af infanteri och kavalleri en furagering; på eftermiddagen liade vi åter intagit våra platser vid skogsbrynet: en fiendtlig förpost af 100 hanseater blef fördrifven, hvaraf två gjordes till fångar. Bytet bestod af 50 vagnar med lifsmedel,10

en hop boskap, får, gäss och höns, hvilka båda sistnämnda höllo ett sådant förfärligt spektakel som om knifven redan satt på deras strupar. Dagen efter blef jag detacherad längre fram och kom tillbaka den 6. Den 7 Oktober var en ovanligt mörk afton och natt. Våra framskjutna fältvakter blefvo plötsligen öfverfallna och tillbakadrifna. Det var så mörkt, att man knappt vid blixten af skotten kunde se den talrikt framryckande fienden. Det var ett skönt skådespel, att under nattens mörker se fiendens eld utbreda sig allt närmare och närmare; då våra yttersta förposter voro tillbakakastade, skedde angreppet en linie. Det lärer hafva varit general Dornberg, som här angrep med 2400 man infanteri och flera sqvadroner kavalleri. Generalens häst störtade genast i början af angreppet och generalen dog *). Om morgonen var fienden i fullt återtåg och medtog några och tjugo vagnar med sårade; hur många döda han qvarlemnade, kan jag ej uppgifva, men några och 70 fångar föllo i våra händer. Förlusten på danskarnes och fransmännens sida skall mot förmodan hafva varit obetydlig. Om morgonen var allt åter lugnt, som om ingenting hade passerat. Samma eftermiddag inryckte bataljonen Fyen i lägret, och bataljonen Slesvig aflöstes i förposttjensten af första bataljonen Oldenborg. Vi hade under tre gånger tjugofyra timmar åtnjutit så godt som ingen sömn, voro alldeles genomblötta af regnet, och hade oupphörligt vadat i smuts och dy. Då vi om aftonen nalkades våra jordkojor i lägret, mötte mig min broder, som hade blifvit auditör vid det fyenska regementet. Som detta och regementet Slesvig voro bestämda att bilda en brigad, sågo vi hvarandra oftare. Han underrättade mig nu, att en kokande thékittel väntade mig hos honom, en himmelsk musik i mina öron, men ack! i samma ögonblick blef jag beordrad att ofördröjligen begifva mig på vakt igen. Då det var till högvakten i förstaden Tremin jag blef kommenderad, så var dock denna vakt vida behagligare för mig och mitt manskap än vistandet i våra lerhyddor, ty här hade vi en varm och torr vaktstuga. Den 12 blef jag aflöst och kom tillbaka till lägret; samma dag blefvo flera proklamationer från konungen regementvis upplästa för trupperna; af dessa anföras här blott tvänne:

•) Möjligtvis var det äfven i en annan fäktning som han förlorade lifvet.11

"Proklamation, gifven högqvarteret i Köpenhamn clen 5 September 1813.

Som svenskarne hafva börjat fiendtligheterna. så är kriget mellan oss och Sverige nu utbrutet, och svenskarne

angripas hvar ske kan. Vi förlita oss på våra land- och sjösoldaters bepröfvade trohet och tillgifvenhet, likasom på deras orubbliga mod och ståndaktighet.

Fredrik Rex."

"Proklamation, gifven högqvarteret Fredriksborgs slott den 23 September 1813.

Soldater! vi hafva krig med kejsaren af Ryssland och konungen af Preussen. Båda hafva de understödt konungen af Sverige i hans fordringar, att icke lemna oss i lugn besittning af vårt konungarike Norge; båda hafva förenat sig med våra fiender England och Sverige. Redan hafva våra trupper fäktat mot ryssar och preussare. Vi uppfordra eder, alla våra krigare till lands och vatten, att med edert vanliga mod och trohet värna fäderneslandet genom att bekriga dessa nationer ocli betrygga vår sjelfständighet. Med full tillförsigt lita vi på eder trohet, fasthet och mod.

Fredrik Rex."

Den 14 Oktober kommenderades jag att föra uppsigten vid uppförandet och iståndsättandet af hyddor; men som jag i denna egenskap ej fick lemna lägret, var jag på min anhållan så lycklig att blifva aflöst.

Den 11 erhöllo officerarne vin och manskapet bränvin för tre dagar. Dagen efter kom order från Eckmiihl till samtliga danska och franska trupper att göra sig beredda till angrepp. Ordern inträffade hos oss om natten, och innehöll, att vi om ly timma skulle rycka ut. Jag hade på dagen öfverkommit två bundtar torr halm, och låg nu djupt inbäddad i halmen och sof så godt. Jag nedlade mig åter och insomnade genast, till dess min bror kom med kaffe. Det var mörkt ute och regnade. Franska generalen Romé hade befälet, och snart infunno sig de båda prinsarne. Vi hade uppmarscherat tätt invid en skog. Omsider började det att dagas; en hare kom i detsamma ut från skogen; han studsade, stannade, såg på oss ett ögonblick, och satte så af. Vi stodo der dåsiga och sömniga; haren framkallade en liten munterhet.12

Det tillämnade angreppet kontramanderades. Fienden hade ämnat angripa våra förposter, och de franska ridande jägarne, hvilka voro utsända för att rekognoscera, hade ej blifvit fienden varse, förr än de blefvo angripna. En af Eckmiibls adjutanter, 15 man och en officer tillfångatogos. Då fienden såg den danskfranska kolonnen stå slagfärdig för att möta angrepp med angrepp, drog den sig hastigt tillbaka, och då Eckmühl ej fann det rådligt att framrycka längre, vände vi tillbaka till lägret.

Såsom redan är anmärkt, föreföll ingenting af vigt under vistandet i Ratzeborg, endast oupphörliga skärmytslingar med förposterna, hvilka dock alltid kostade blod och menniskolif. Eckmühl lemnade alltid våra förpostaffärer den största uppmärksamhet. Alltid hade han en, stundom flera adjutanter vid våra yttersta förposter, och om nätterna små obsgrvationskorpser af sitt eget gardeskompani. Ifrån vår sida företogs täta och lyckliga utfall mot de fiendtliga förposterna.

Den 21 Oktober marscherade bataljonen Slesvig ut på förpost. Dagen efter beordrades jag med 2 underofficerare och 50 man att draga längre framåt, hvarest kapten Wegner med sitt jägarekompani var posterad. Här fingo vi tillfälle att förnya vår bekantskap från hospitalet i Köpenhamn, der vi hade varit rumkamrater. Den 23 blef jag aflöst, kom den 25 åter på samma vakt och stannade här månaden ut. Jag blef alltid särdeles glad, så ofta jag beordrades till tjenstgöring under denne raske och tappre chef, hvilken oupphörligt oroade fienden. Härifrån företogos äfven täta furageringar i de omkringliggande olyckliga byarne.

Den 2 November hade jag vakt på högra flygeln al' vårt läger. I grannskapet blef en soldat skjuten, för det han hade plundrat. Som vi tydligen kunde se exekutionen, gaf detta anledning till många lustiga infall och anmärkningar bland manskapet.

Ju längre vi nödgades ligga i lägret, ju flera beqvämligheter och skyddsmedel sökte vi förskaffa oss mot kölden och det ihållande höstregnet. Några hyddor blefvo försedda med ett slags eldstäder, uppförda af tegel. Det fanns hyddor, som till och med hade fönster. Regementet Fyens bivuak var kanhända den prydligaste, ty framför densamma voro planterade alléer af granar. Vid vackert väder uppfördes musik framför lägret af de olika

regementenas musik-korpser. Emellanåt13

kunde de danska och franska officerarne besöka hvarandra, för så vidt den trägna fälttjensten tillät det. Det var ej så ovanligt att se franska officerare, hvilka begagnade glasögon.

På restaurationerna i Ratzeborg kunde stundom franska soldater och underofficerare komma in i samma rum, hvarest danska öfverstar och stabsofficerare voro samlade. Ledigt och ogeneradt helsade då fransmännen, satte sig vid första bästa bord och underhöllo ett lifligt samtal med hvem som helst. På grund af en lång erfarenhet och en medfödd lätthet, utvecklade de franska office^rarne och soldaterna en ovanlig färdighet och raskhet i uppförandet af baracker.

Vid en vakt, som jag hade i förstaden Tremin, kom 100 man i fransk tjenst stående italienskt kavalleri marcherande, och stego af utanför värdshuset, der vakthållningen var; de voro vilda karlar, fulla af eld och lif, men ingalunda lätta att styra.

Den 7 November angrep en dansk bataljon en af fienderna besatt by, utjagade fienden och bemäktigade sig några specialkartor, hvilka, såsom Eckmühl hade fått veta, förvarades här.

Den 10 blef vår fältvakt åter öfverrumplad och två af våra soldater nedsablade, men då vi straxt derpå tillfångatogo två kavallerister, galopperade det fiendtliga kavalleriet tillbaka igen. Dylika öfverrumplingar hörde så att säga till ordningen för dagen, äfvensom för natten, och kunna endast exempelvis anföras.

Den 12 November uppbröt hastigt hela det danska och franska lägret för att draga sig längre tillbaka öfver floderna Steckenitz och Wakenitz. Då fiendens lätta kavalleri alltjemt hade sitt öga på våra förposter, öfvergåfvo samtliga trupperna lägret om dagen. Till min stora tillfredsställelse kommo förposterna dervid att utgöra arrièregardet. Lägret antändes om natten, men då fienden vid dager ännu såg våra förposter, vågade han ej genast förfölja oss. Slaget vid Leipzig den 16, 18 och 19 Oktober måste äfven haft ett afgörande inflytande på prinsen af Eckmühls operationer. Efter detta slag ryckte de inot Frankrike allierade trupperna fram i Tyskland, och Sveriges dåvarande kronprins öfver Liineborg mot Elben; med honom förenade sig ryska härföraren Walmoden. Den 13 November beslöt sig derför Eckmühl att draga sig tillbaka öfver14

Steckenitz och postera sina fransmän från Lauenborg till Mölln. Sträckan från Mol In till Lübeck skulle intagas af danska trupperna. Alla framför Steckenitz-floden besatta poster öfvergåf-vos, med undantag af kanalen, "Lantlwehr" kallad, hvilken beskyddade Lübeck. Lägret framför Ratzeborg antändes, som sagdt är, på natten. Vid middagstiden såg man först hanseater ligga vid sjön ofvanför Ratzeborg. Bron var pallisaderad och sedan 24 timmar förberedd att i sista ögonblicket afbrännas, för att derigenom betäcka danskarnes marsch till Krumess och fransmännens till Mölln. Men tre veckors ihållande regnväder hade genomblött allt. Då bron efter en halftimme ännu ej var antänd, mycket mindre afbränd, steg Eckmühls otålighet och vrede till det högsta; ban hoppade af hästen och började tillika med sina adjutanter att sjelf arbeta. Med tillhjelp af danskt manskap lyckades det slutligen att efter två timmars ansträngning och under oupphörlig tiraillering med fienden få bron antänd på flera ställen. Under dessa bemödanden var Eckmühl och flera af hans officerare nära att blifva afskurna af fienden. Icke förr än det dagades den följande morgonen kunde återtåget anträdas. Efter att hafva tillryggalagt några mil, nödgades vi i öfver tre timmars tid göra halt på en stor hed eller slätt, under det flera franska truppafdelningar defilerade förbi oss; dessa skulle till Mölln. Flera bland oss hade på två dygn ej förtärt något. Vadande genom dyiga och uppblötta vägar, uppnådde vi slutligen byn Krumess, hvarest redan flera danska korpser voro anlända. Efter det kompaniet sent omsider fått tak öfver hufvudet, nödgades kompanichefen och jag en längre tid gå ur hus i hus för att söka nattlogis. Då detta slutligen lyckades, fick jag den oväntade glädjen att sammanträffa med min bror i samma hus, och sedan vi köpt oss en höna och fått denna kokt, så gjorde vi oss ett kungligt mål. Att få af mig mina genomblötta och nedsmutsade kläder och stöflor, isynnerhet de sistnämnda, var efter flera försök en omöjlighet, men det var lika så godt, ty jag hade omöjligt åter kunnat få dem på mig, och i alla fall sof jag godt, liggande på bara golfvet; ty äfven om der varit en säng, hade jag naturligtvis ej begagnat den med mina smutsiga stöflor och kläder. Om morgonen kände jag mig så vederqvickt och styrkt, att jag åter i två dygn skulle kunnat hålla ut att vaka, hungra och vada i smutsen. Endast soldaten i fält förstår att15

sofva och vet hvad sofva är. Den följande dagen .marscherade vi endast en mil, till Krumesserhof, och höllo der rastdag. Dagen derefter gick det till byn Schersrade. Straxt efter framkomsten beordrades jag att med 4 underofficerare och 45 man infinna mig hos kaptenen vid jägareregementet. Denne hade fått order att vid Donnerslussen sätta sig i förbindelse med den på hans högra flygel stående franska korpsen, på det han i tid kunde inhemta underrättelse, när fienden ämnade framtränga från detta håll. Slussen förde öfver Steckenitz-floden till den af fienden besatta flodstranden. Samma dag jag kom dit, fick jag nattjenst, aftonen derpå likaså, och på detta sätt fortgick det oupphörligt. Sällan fingo vi sofva om dagen, ty då kommo kosackerna ridande till stranden och sköto in i vaktstugan, hvarest vi tillika med manskapet uppehöllo oss. Om natten kommo de ej, sedan de hade öfvertygat sig om, att våra kulor mötte dem, när och hvar de minst väntade dem. Sjelfva slussbryggan hade kaptenen förstått att behålla i sina händer, så att vi kunde draga den öfver till oss och således vara herrar öfver öfverfarten. I en temligt stor by, i mil in på det fiendtliga området, och hvarifrån fienden brukade förse sig med lifsmedel, beslöt vår kapten att äfvenledes förse sig dermed. Expeditionen lyckades; en stor mängd boskap, flera vagnar med spannmål ocli en hel mängd gäss blefvo tagna. Vår hurtige kapten hade så väl ordnat sitt manskap, att fienden blott inskränkte sig till att bevaka och följa oss på afstånd, utan att dock våga något angrepp. Om aftonen den 27 November fick jag order att ofördröjligen marschera till regementet i Kromförde. En vägvisare med en lykta måste gå förut, ty det var mörkt och dessutom var trakten oss alldeles obekant. Regementet höll då på med att besätta ett brohufvud och andra verk, samt att förbättra dem. Medan vi arbetade härmed, kom order att efter bästa förmåga samt så fort och så fullständigt som möjligt förstöra alla härvarande försvarsverk. Härmed voro vi icke långt komna, då regementet fick order att ofördröjligen lemna allt och draga sig längre tillbaka. Utan att prins Fredrik märkte det, och utan att prins Eckmühl hade underrättat sin allierade derom, lemnade Eckmühl i all tysthet Mölln, hvarest vi, efter aftal mellan de båda prinsarne, skulle sammanstöta. Men nu var ej allenast Mölln öfvergifven af fransmännen och besatt af fiendtliga trupper, utan dessa voroK!

redan i fullt antågande. Ifrån detta ögonblick blefvo danskarne och fransmännen alldeles åtskiljda, så att de måste strida hvar för sig. I Lübeck låg en ej så obetydlig dansk besättning under franska generalen L'Allemand, soin ännu några dagar sysselsatte den framträngande fiendtliga arméen. Den 5 eller 6 December nödgades omsider L'Allemand kapitulera med vilkor af fri afmarsch och att på 24 (12?) timmar ej förföljas; men redan vid Segeberg blef han upphunnen af ett talrikt fiendt-ligt kavalleri. Vid Bornhövede stötte han till oss och stannade sedan i danska hären; ifrån nu delade han halfparten i anförandet af den segerrika och ärorika marschen till Rendsborg; hans förtjenster erkändes af officerare och soldater. "Brave Danoist" sade L'Allemand, och de danska soldaterna störtade sig i elden för honom och med honom. Han nyttjade röda byxor, och hade "generalen med röda byxorna" vid ett eller annat tillfälle lutat sitt hufvud på en tornister, så ville dess egare ej för något pris afhända sig den.

Danska härens återtåg började, såsom jag förut anfört, den 1 December efter att vara skiljd från den franska, hvilken nu måste inskränka sig till försvaret af Hamburg. Eck-mühls styrka skall hafva varit 30,000 man, general Bennings belägringskorps 50,000, hvarförutom Sveriges kronprins framryckte med tre kolonner i Holstein.

Danskarnes vapenföra magt kunde ungefär utgöra 10—11,000 man, förutom garnisonen i Lübeck, som, då den ryckte ut, var 15,000. Den under året 1813 ovanligt kalla och regniga hösten bortryckte många sjuka, isynnerhet under uppehållet i Katzeborg; febrar och rödsot härjade svårt. Till sjukligheten och dödsfallen bidrog säkerligen äfven den mängd omogen frukt, som soldaterna förtärde i trots af alla varningar.

Af ofvananförda orsaker var intet ögonblick att förlora; i största hast marscherade danska hären tillbaka ur Holstein. Den 1 December gick den öfver Gross-Wesenberg, och eftermiddagen klockan 4.i- stod Slesvigska regementet på dansk, på fäderneslandets mark. Holstein måste gifvas till pris. Härens enda räddning var Rendsborg. Fiendens talrika kavalleri gjorde det nödvändigt för oss att föredraga den längre, men mera occuperade vägen öfver Oldesloe, Segeberg, Kiel och derifrån öfver Sehested, framför den kortare vägen öfver hedarne och slätterna. Der det fanns höjder och skogar, kunde jägare-17

kompaniet hålla fienden på behörigt afstånd; de kuperade trakterna på östra kusten voro de mest lämpliga till

försvar, således fördelaktigast för danskarne. Den 3 December närmade arméen sig Oldesloe, hvarest vi njöto ett par timmars hvila, till klockan 2 om natten. Tre bataljoner infanteri, 2 à 300 jägare och 2 à 3 sqvadroner kavalleri utryckte från Oldesloe för att rekognoscera. Några fiendtliga patruller tillfångatogos, hvilka omtalade, att fiendens hela avantgarde var i anmarsch och redan i närheten. Hufvudstyrkan af våra trupper besatte nu stora landsvägen, som förde till Oldesloe, posterande sig framför Deutschboden. Hela dagen var så mörk och dimmig, att man ej kunde se tjugo steg för sig. Artilleriet kunde derför ej användas på någondera sidan. Det omnämnda re-kognoscerings-avantgardet anfördes af en öfverstelöjtnant i sles-vigska regementet, hvilken med tre kompanier skulle fördrifva fiendens kavalleri och infanteri från den på en half mils afstånd belägna herrgården Stenhorst, samt tillika rekognoscera honom. Till denna afdelning hörde det kompani, vid hvilket jag stod. Den öfriga delen al' den från Oldesloe utryckande rekognoscerings-korpsen intog en fast och fördelaktig ställning. Ett annat rekognoscerings-detacliement afsändes i en annan rigtning mot Siebenblumen. I det vi med fälld bajonett stormade den af fienden besatta herrgården Stenhorst, lemnade han den skyndsamt. Som det var middag, tillföll den för fienden bestämda och redan anrättade maten vårt folk. I ett rum stod ett stort bord fullsatt med köttsoppa och kött, samt niadera, rödt vin och rom; dock måste vi sjelfva beqväma oss till att draga korkarne ur buteljerna, ty detta var ännu ogjordt, då vi stormade gården. Eftersom jag först ville se efter manskapet, kom jag sist in. Det första vi gjorde efter det vi besatt gården, var naturligtvis att sätta ut vakter och utsända små patruller. Jag hade ännu ej börjat äta, men iskänkt ett glas niadera för att börja måltiden, då en af de utställda vakterna kom sättandes till fönstret och ropade: "fiendenI" I samma ögonblick krossades fönstret i tusen stycken, och muskötkulorna slogo in i den midt öfver varande väggen, dock utan att såra någon af oss. Jag och en annan af officerarne skrattade öfver det komiska i denna ömsesidiga öfverrumpling; vi klingade och tömde våra maderaglas. "Men hur kan ni skratta så?" frågade den tillstädesvarande dottern i huset.

isynnerhet dim man, som hade lijelpt oss in på gården, hjelpte oss nu åter ut. Då fienden alldeles hade kringräflnt gården, vågade han ej gifva riktig eld, för att ej skjuta på sitt eget folk, likaså var det med oss. Dimman blef nu så tjock, att vänner och fiender sprungo mot hvarandra. Med lugn och själsnärvaro utdelade öfverstelöjtnanten sina befallningar, beordrade mig att vara den sista som lemnade gården, att tillse ordningen vid utinarscherandet och sedermera betäcka hans högra flygel. I det vi med möjligaste tystnad drogo ut från gården, passerade vi förbi ett fältbatteri af två kanoner, hvilket beströk vägen som vi hade att passera. Ingen af oss såg hvarandra i dimman, men vi hörde, hur artilleristerna talade med hvarandra. Men nu började åter elden från båda sidor; nu gällde det att slå sig igenom J mil till Deutschboden, hvarest hufvudstyrkan af rekognoscerings-korpsen låg. Delade i små afdelningar, hvilka ömsesidigt försvarade hvarandras återtåg, anträdde vi således fäktande återtåget, ända tills vi lyckligen närmade oss Deutschboden. Här gjorde vi alla plötsligt halt och front; vår eld blef på detta sätt så mycket verksammare. För denna plötsliga ocli förödande eld drogo sig våra angripare tillbaka, för att utom skotthåll kunna ordna sig. Deri fiendtliga elden började, åtföljd af ett starkt härskri. Dimman varade, så att vi på ömse sidor nödgades rigta våra skott dels efter ljudet och dels efter vår ömsesidiga eld. Ett angrepp på vår högra flygel blef lyckligt tillbakaslaget. I två timmar varade denna strid, dock utan något afgörande resultat. Men nu stormade med fälld bajonett och härskri det slesvigska grenadier-regementet; många vände om gevären och slogo kring sig med kolfvarne; tio af dessa tappre blefvo genast nedsträckta af den fiendtliga elden. Samtidigt satte en sqvadron fyenska dragoner öfver fältgrafvarne och höggo ej mindre modigt och tappert in på fiendens venstra flank. Dragonerna och grenadiererna nedsablade och nedstötte allt i sin väg. Helt och hållet förbluffad och öfvermannad drog fienden sig tillbaka ur striden. Allt skrikande och skjutande upphörde, en t3Tstnad likt grafvens inträdde. Solen hade längesedan gått ned; det nattliga mörkret gjorde denna plötsliga tystnad än mera högtidlig; här och der hördes ännu ett och annat ord från den fiendtliga sidan, men äfven dessa förstummades. (Jrenadiererna och dragonerna hade åter intagit sina

platser i regementet. 1 all möjlig tystnad började vi att se efter huru många som saknades; mot förmodan var förlusten ej stor; en och annan såväl af officerare som manskap saknades, men de kommo åter tillrätta i Oldesloe.

Efter att i två timmar hafva väntat på ett förnyadt angrepp, uppbröto vi och marscherade tyst och stilla i slutna

kolonner åter till Oldesloe, medförande fiera fångar, deribland en dödligt sårad öfverstlöjtnant, som uppgaf andan, innan vi nådde staden. Innan ban dog sade han: "jag känner, att jag vandrar samma väg som min chef ocb förman i kommandot." Denne hade varit öfverste ocb chef för general Walmodens avantgarde och hade stupat straxt i början af träffningen.

Efter 24 timmars frånvaro återkommo vi om morgonen klockan 2 till Oldesloe, hvarest min bror mötte mig utanför staden. Klockan 11 på förmiddagen slogs åter generalmarsch på gatorna. Hela arméen ryckte ut och uppställde sig i slagordning på höjderna utanför staden. Så dimmig och mörk den föregående dagen hade varit, så ljus och klar var den närvarande. Framför oss i en skog kommo några af våra jägarekompanier i strid, och från artilleriet på vår högra flygel dundrade det ibland från kanonerna. Fiendens tiraljörer drogo sig tillbaka. Borgarne i Oldesloe måste föra varm mat ut till officerarne och manskapet. Vi fingo här veta att flera fördelar hade vunnits vid gårdagens strid. Två af prinsens adjutanter kommo för att betyga trupperna hans erkänsla och tack för deras ådagalagda mod.

Då det började mörkna, marscherade kompanierna efter hvarandra till staden för att turvis begagna sig af tre timmars hvila. Jag hade fått kompaniet inqvarteradt och hade eftersett att äfven värdarne förse̊go soldaterna med något mat; sjelf var jag törstig och trött då jag inträdde i rummet hos rektorn, i hvars hus kompaniets officerare voro inqvarterade. Den glädjande anblicken af ett dukadt bord oclx ett sjudande thékök förjagade både sömn och trötthet; och rektorskan räckte mig just en kopp varmt the — då med detsamma generalmarschen på nytt kallade oss till vapen och strid. Af den sistnämnda blef det dock ingenting för denna gång; emellertid måste vi företaga en skarp rekognoscering; det vackra vädret var försvunnet, regn ocb blåst piskade oss i ansigtet; ett par timmar före midnatt inryckte vi åter i staden, med hoppet20

ont fyva timmars hvila. Mången soldat fick hungra, ty fattiga borgare, som sjelfva ingenting hade, skulle bespisa de inqvar-terade trupperna; ofta fanns i deras små kyffen ej så mycket plats, att soldaterna kunde få sitta ordentligt. En fattig skoflickare fick 12 man och skalle inom tre timmar skaffa dem varm mat. Han visade mig några potatisar, som han satte på elden för sin inqvartering, och sade, visande på sin hustru och sina tre små barn: "jag ocli de der hafva nu intet." Sättet, på hvilket han sade detta, öfvertygade mig om att han talade sanning. Sedan jag sett tillgodo de af mitt manskap som jag hade på min lott, återvände jag till rektorn. Denna gång blef jag verkligen styrkt och vederqvickt af maten på det dukade bordet och théet ur théköket. Vi voro fyra officerare i rummet hos den gästfrie rektorn. Då vi stillat vår hunger och törst, satte vi oss att sofva på stolarne; kaptenen lade sin klocka på bordet. Rektorn ville vaka, för att sjelf väcka oss, och förgäfves anmodade vi honom att lägga sig eller åtminstone söka någon hvila, då han på de sista två dygnen ej varit afklädd, utan oafbrutet hållit varm mat och dryck i ordning, för att dermed styrka ocli upplifva danskarne. Då vi hade en fjerdedels timma qvar, väckte han oss, på det vi skulle få tid att, innan vi aftågade, dricka en kopp varmt kaffe, den sista qvarlefva han hade i huset, som ban sade. Regnet nedstörtade strömvis från himmelen, och svart och mörk var natten då generalmarsche.il kallade oss ut. På gatorna var ett oupphörligt larm af alla slags vapen, utomdess de skrällande slagen af jernstängerna, med hvilka man försökte uppbryta gatstenarne för att uppehålla fiendens kavalleri och artilleri. Fienden framryckte nu mot staden. Rektorn räckte oss handen till afsked, och inneslöt oss och bela arméen i den Högstes beskydd. Röde var denne hedersmans namn. Vi marscherade nu ut ur staden och den framryckande fienden till möte; men efter ett kort uppehåll utanför staden gick det till Segeberg, hvarest vi ankommo den 6 December vid middagstiden. Här skulle vi uppehålla oss endast så länge tills manskapet kunde få varm mat. I husen funnos ingen plats, manskapet fick derför kött utlevere-radt, officerarne måste sörja för sig sjelfva. Ehuru regnet numera ej var så synnerligt starkt, var dock kokningen på den uppblötta marken och med det af vatten drypande bränslet ytterst besvärlig. Jag måste vandra omkring i flera hus, innan21

jag kunde få köpa mig ett stycke torrt bröd och en kopp kaffe, ty jag frös, och kunde visserligen få bränvin och rom, men från den dag jag kom till lägret vid Ratzeborg, smakade jag intet spirituöst, och var fördenskull under bela fälttåget ej en enda dag förkyld, än mindre sjuk, medan samtliga officerarne vid regementet under samma tid voro mer eller mindre opassliga och förkylda.

Från Segeberg gick det till Hamdorf. Vid uttågandet från Segeberg uppstämde manskapet fiendens vanliga anfallsskri. Då härvid en högt uppsatt officer i sin förvirring och fruktan trodde sig omringad och angripen af kosackerna, förorsakade detta mycken munterhet. Till Hamdorf framkommo vi sedan det redan var mörkt, och här njöto vi fyra timmars vederqvickande hvila. Om morgonen den 7 kommo vi till Bornhövede. Som jag redan anfört, stötte här franska generalen L'Allemand på sin reträtt från Lübeck till oss; med honom följde 200 polska lancièrer. L'Allemand mottog nu kommandot öfver hela arière-g ar det, hvilket bestod af 1600 man fotfolk, två trepundiga kanoner, 100 ryttare och hans 200 lancièrer. Generalen intog en ställning framför Bornhövede längs utmed några låga vallar och obetydliga grafvar, på det att arméen, utan att blifva angripen, skulle erhålla tillräcklig tid att fortsätta marschen. En haubits, två kanoner, två bataljoner skarpskyttar och två jägarekompanier uppställdes der. I allt starkare och starkare skaror framträngde fienden; han hade den stora fördelen, att från en höjd kunna öfverskåda allt. De danska fältpjeserna besköto med häftighet den angripande fienden. På en gång framstörtade det fiendtliga kavalleriet mot våra trupper; det svenska Mörnerska husarregementet kastade våra 200 lancièrer ögonblickligt tillbaka, och dref tillika det på båda sidor om kanonerna posterade danska kavalleriet inpå kanonerna. Med stormande häftighet fullföljde de hurtiga husarerna den vunna fördelen; våra artillerister kommo i oordning och blefvo skingrade; en bataljon af fyenska regementet, hvilken stod uppmarscherad utanför staden, kastades så att säga öfverända och sprängdes; förvirringen var stor. Med dessa fördelar borde det fiendtliga kavalleriet hafva låtit sig nöja; ty nu framskyndade prins Fredrik med förstärkning af kavalleri, för hvilket I/Allemand hade satt sig i spetsen; vi hade sett denne general i fullt galopp undandraga sig fäktningen, följd af dan-22

ska kavallerister, och detta gjorde visserligen intet godt intryck; men nu sågo vi honom lik en stormvind kasta sig mot fienden, följd af en dansk kavallerikorps. Endast för att vinna terräng och tid att ordna ett anfall, hade generalen så skyndsamt aflägsnat sig från striden. Det fiendtliga kavalleriet studsade, gjorde högerom och sökte att bana sig en återväg genom byn. Men nu hade våra kanoner åter intagit sin ställning, likasom fyenska bataljonerna hastigt åter bringades i ordning af sina officerare. Efter hvad som blef berättadt, skall det fiendtliga kavalleriet hafva gjort en betydlig förlust vid sitt öfverilade framträngande. Vår förlust var visserligen äfven stor, och vi mistade tillika några fångar, förutan att ett af våra jägarekompanier blef dels nedsabladt och dels tillfångataget med alla sina officerare; båda kanonerna qvarlemnades, då hästarne voro dels dödade, dels sårade. En häst blef skjuten under L'Allemand.

Under en löjtnant vid holsteinska ryttareregementet, en vän af mig, störtade hästen. I det en fiendtlig kavallerist måt-tade ett hugg efter löjtnantens hufvud, störtade ban plötsligt död ned vid sin fiendes sida, träffad af ett skott från en af våra jägare.

Det var vid Bornhövede som Waldemar II eller den segerrike led sitt bekanta nederlag.

Vid öfvergången af den slesvig-holsteinska kanalen vid Klüvensick mistade vi likaledes två kanoner, som vi dock hunno förnagla. Innan fäktningen vid Bornhövede hade vi nödgats stå stilla i fyra timmar, genoinpiskade af nordanvinden och kölden. Ifrån Bornhövede gick första brigaden till Nettelse och regementet Slesvig med andra brigaden till Preetz. Denna marsch blef den besvärligaste på bela återtåget, ty den leriga vägen var genom regnet nästan bottenlös. Utmattadt och kraftlöst sjönk folket till marken och blef liggande der; med möda fick man dem att släpa sig så mycket åt sidan, att de ej blefvo liggande midt på vägen. Regementena kommo i oordning, hvilken artilleriet med sina vagnar och krutkärror än mera förökade. Vi voro alla ända uppifrån och nederst öfver-strukna med lera. Vid dagens inbrott skulle vi vara i Preetz; vi måste nemligen marschera om nätterna, ty då vågade ej fienden förfölja oss i ett för honom främmande och okändt land. Ändtligen stodo vi utanför staden, men i hvilket till-23

stånd? knappt femtedelen af manskapet var qvar; kaptenen föll tvänne gånger omkull af trötthet. Emot förmodan blefvo kompanierna åter fulltaliga efter tvänne långa timmars väntan. Fruktan för att blifva öfvérkörda, öfvorridna eller nedsablade, samt vissheten om att i Prøetz erhålla förfriskning och hvila, förmådde de uttröttade att anstränga sina sista krafter. Det var redan mörkt då vi drogo in i våra anvista qvarter, vi voro' fyra officerare i

ett ganska litet rum. Varmt kaffe uppmuntrade oss och gjorde oss glada, och affären vid Bornhövede, L'Allemand och dagens och nattens alla besvärligheter satte oss nu i en glad sinnesstämning; vi skrattade öfver hvarandras leriga utseende och sjöngo af hjertans lust krigs- och fosterländska sånger; nedkastade oss sedan på några träbänkar, ocb i ögonblicket förstummades munterheten, och sömnen tillslöt våra ögon. Vid middagstiden kallade oss plötsligt generalmarschen, och i hvilket ögonblick! Just då en väldig terrin med köttsoppa bars in. Kaptenen blef så förvirrad, att ban sprang rundtomkring, sökande sin sabel, som han ej kunde finna, ty — den hängde vid hans sida. Premierlöjtnanten satt i ett hotel, och en af officerarne var ute i staden. Utan att fråga efter smärtan i mun och hals, sväljde jag i största hast en tallrick kokhet soppa. Regementena samlades på de gator som lågo närmast ingången till staden. Fienden hade således upphunnit oss, och nu skulle åter en träffning levereras. I hela staden uppstod nu en väntansfull tystnad; alla bodar, alla dörrar stängdes. Ingen af invånarne lät se sig på gatorna, stundom öppnade en eller annan ett fönster och såg ut. Presterna påsatte sig sin embetsdrägt och kommo dä och då ut för att samtala med officerarne.

Det äro högtidliga ögonblick, då en armé står slagfärdig, väntande på att den sig närmande fienden skall komma inom skotthåll. Lugnt, manligt allvar lyser ur den modiga, till hälften stolta blick, hvarmed krigaren skådar åt det häll, der han skall utbreda död och förödelse, och hvarifrån död och förödelse äfven skall ljunga mot honom. Hans inre känslor uttala sig dä ofta med omisskänligt drag, och medan man på den enas ansigte läser uttrycket om en inre uppgörelse mellan Gud och lians samvete, anbefallande sig och de sina i försynens hand, ser man pä en annans lättsinnighet eller slö likgiltighet.24

Oförmodadt började parlamentera, och då aftonskymningen utbredde sig, gjorde vi högerom och marscherade ut från staden, oaktadt såväl officerare som manskap hade önskat en drabbning. Ganska riktigt handlade prinsen deruti, att ban på marschen till Rendsborg undvek hvarje onödig sammandrabbning med en i antal så öfverlägsen fiende, hvilken hade utsigt att dubbelt kunna ersätta hvarje förlust, medan något dylikt, och isynnerhet menniskolif, var både känbart och oersättligt för den lilla danska hären. Hvarje enskilds lif måste derför skonas på det omsorgfullaste, till dess att den förutsatta och oundvikliga sammandrabbningen egde rum, hvilken sammandrabbning måste blifva afgörande för hela arméen och för Danmarks ära och lycka.

Den 8 December ryckte arméen mot Kiel; några af trupperna blefvo inqvarterade i sjelfva staden, några utanför. Regementet Slesvig, vid hvilket jag stod, inqvarterades i förstaden Dorfgarten. Mellan Kiel och Rendsborg stod redan ryska generalen Walrrioden med en mäktig styrka, väntande här på de få danska krigarne, för att i triumf föra dem med sig som fångar.

Förplägningen i Dorfgarten var ganska måttlig. På morgonen fick jag jemnt upp så mycket att jag kunde säga, att jag ej var hungrig; sedermera fick jag på två dygn ej någon vidare mat (utom tre potatisar), förrän efter inmarschen i Rendsborg. Morgonen den 9, medan det ännu var mörkt, marscherade vi upp på några höjder; men då dagen inbröt och det blef ljust, insågo vi det oändamålsenliga i att inlåta oss i någon träffning; således marscherade vi åstad igen på vägen till Rendsborg. Byn Gettorf var målet för den dagens marsch. Invånarne i trakten af Kiel voro ifrigt sysselsatta att gömma sina värdefullaste saker; till och med kreaturen gömdes i skogarne; somliga sönderslogo en del af sitt bohag, på det fienden skulle tro, att de redan blifvit plundrade. Men det funnos de bland de fiendtliga trupperna, hvilka voro alltför väl bekanta med dylika manövrer, och ej läto föra sig så lätt bakom ljuset, utan anställde nya undersökningar och försmådde ingalunda att hålla tillgodo med livad som framletades.

Då vi redan hade närmat oss byn Gettorf måste första bataljonen Slesvig göra högerom och marschera ^ mil tillbaka igen, emedan fiendtliga tiraljörer närmade sig. I tre timmar25

måste vi derför stå stridsfärdiga. Men fienden afstod från att angripa oss här; på den kortaste vägen skyndade den till Rends-borg, för att förena sig med dem, som redan hade afskurit vägen för oss. Om qvällen stod jag åter med bataljonen utanför Gettorf. Då hela danska hären med sin tross, sitt artilleri och kavalleri var samlad här, kan man lätt föreställa sig den uppståndelse, larm och trängsel, ja, det lefverne som pågick i denna by af så ringa omfång. Här skulle qvarter anvisas oss, för att njuta några timmars hvila och sömn, från hvilken många af oss den

följande morgonen skulle gå till den eviga hvilan, till en längre sömn, och hvartill vi ej behöfde någon annan anvisning än den, som fiendens kulor och sablar utdelade bland oss. Länge fingo vi stå här i smutsen, som gick oss upp på benen, innan vi kommo under tak. I en enda gård blefvo flera hundra menniskor och 200 hästar inqvarterade; dock huru var det möjligt att i en by kunna skaffa proviant för 10 à 11,000 hungriga menniskor? Då jag inkom i rummet, stod en svärm officerare omkring ett fat potatis, af hvilka det lyckades mig att förskaffa mig de ofvannämnda tre potatisarne; då den slesvigska bataljonen hörde till arrièregardet, var det naturligtvis alltid den sista som kom under tak. Potatisen var slut, och i samma ögonblick voro bord, bänkar, stolar och golf betäckta med sofvande menniskor. Vi hade knappt legat tre timmar på detta sätt, förrän byn genljöd af krigsmusik, truin-slagarne slogo generalmarsch, och trumpeter och jägarehorn skrällde. Ute i byn var allt i rörelse och, som det i första ögonblicket syntes, ett vildt kaos af oordning, förvirring och trängsel; öfverallt hördes messingsinstrumenternas genomträngande och skrällande toner, menniskor redo, åkte, sprungo och gingo om och öfver hvarandra; här störtade en häst med sin ryttare; vid hans sida låg en jägare, öfverriden af en flock ryttare. Infanterister skyndade kortaste vägen till sin fana, kavallerister till sitt standar och artillerister till sin kanon. På en gång, man vet ej huru, är allt stilla och i den förträffligaste och mest regelmessiga ordning. Komandoordet ljöd, och nu marscherade i regelmessiga och ordnade afdelningar alla dessa tusende under en lifvande krigsmusik och med svajande fanor, mot valplatsen på Sehesteds slätter.

Den 10 December, straxt efter midnatt, marscherade den samlade danska hären i tre brigader ut från byn Gettorf. Vivoro ej långt komna, förrän vi måste göra halt ett par timmar, emedan några framför oss liggande skogar skulle undersökas; omsider kommenderades marsch! I flera timmar gick det nu oafbrutet framåt mot Sehested, der general Walmoden med hufvudstyrkan af sina rysk-tyska trupper, utgörande mellan 15,000 och 18,000 man, med segersäll visshet inväntade de 10—11,000 man danska trupperna.

Klar och vänlig frambröt morgonen; aldrig har jag sett solen mera skön och majestätisk höja sig öfver det utbredda himlahvalfvet, för att der börja sin bestämda bana.

Sehested var i fiendens våld; på höjderna omkring byn stodo starka förposter, som dels drogo sig tillbaka och dels blefvo tillbakaträngda af den starka rekognoscerings-korpsen, hvilken gick framför arméen. Trossen, som intog en sträcka af £ mil, höll nu; vi marscherade förbi vagnarne och uppställde oss; äfven Walmodens liär uppställde sig, och således närmade vi oss nu hvarandra till strid.

"Alsnntktige, härarnes Herre, Git' Danien ära och seger!"

och så skedde det äfven.

Med stor fördel hade Walmoden begagnat terrängen och med 1000 man fotfolk och två fyrapundiga kanoner besatt en by. Det var för oss omöjligt att företaga något innan byn var vår. Kanondundret och gevärselden vittnade om de angripan-des och de angripnes ömsesidiga ansträngningar. Det oldenburgska grenadierkompaniet, anfördt af tvänne officerare, skyndade fram längs landsvägen och stormade *). 20 à 30 man sträcktes genast till marken af fiendens kartescher, båda officerarne blefvo svårt sårade; men angreppet fortsattes under sergeantens befäl. Höjden intogs och kanoniererna nedsablades; men nu började en bajonettfäktning, som skulle hafva nedgjort de få danska grenadiererna, hvilka ej länge skulle hållit ut mot en sådan öfvermakt; men i detta afgörande ögonblick höggo 60 fyenska dragoner plötsligt in i fiendens rygg; den

*) Mon först var Jet grenadiererna uniler kapten Ilöegh, som med stormsteg ryckte in i det af Walmodens trupper besatta Sehested, oaktadt den mest mördande eld från gator och hus. Fienden måste ut ur byn. Träffad af en kula i benet, fortfor likväl Höegh att framföra grenadiererna, stödjande sig pä ett par af sina soldater. Efter att hafva erhållit tvä nya sär, måste han bortbäras; så vidt jag vet, blef hans lif räddadt.27

deröfver förfärade fienden sträckte nu gevär; andra fiendtliga bataljoner skyndade fram, men möttes på vägen af danska bataljoner; en liflig och oafbruten gevärseld slungade död och förödelse å ömse sidor; förgäfves sökte Walmoden att låta kavalleriet hugga in, terrängen lade hinder i vägen; vi intogo ställningen, tillfångatogo 800 man och eröfrade dessutom de båda kanonerna.

Båda härarne stodo nu, oaktadt den förutgångna förpostfäktningen, ordnade och förberedda till strid. Det danska artilleriet hade ännu ej lossat något skott; men framkommet till dess anvista plats, sände det död; och förödelse in bland fiendens leder. Elden utbredde sig allt häftigare och mera förödande öfver hela linien. Änskönt andra bataljonen Slesvig var utsatt för fiendens eld, hade den ännu icke affyrat ett enda skott; vi kommenderades nu längre fram, och måste springa öfver några åkrar, för att så fort som möjligt hinna fram till den för oss bestämda platsen.

General Walmoden angrep med sitt kavalleri danskarnes högra flygel, som då var den svagaste; större delen af danska kavalleriet framstörtade nu ögonblickligt och tillbakaslog fienden. På venstra flygeln hade en dansk bataljon uthållit en lång och hårdnackad strid med två fiendtliga bataljoner och bortskjutit sin ammunition; knappast märktes detta, så fördubblade de fiendtliga bataljonerna sin eld och trängde framåt; danska bataljonen drefs tillbaka och venstra flygeln blottades; en annan dansk bataljon framryckte nu, och de båda fiendtliga bataljonerna kastad^ sig in i en närliggande skog. Segern är oviss, kanon- och gevärselden utbreder på ömse sidor död och förderf, de sårades antal tilltager och segern börjar luta åt den fiendtliga sidan. Första bataljonen Slesvig beordrades till bagagen, för att skydda de sjuka och sårade samt trossen; ibland de sjuka var äfven min bror. Andra bataljonen Slesvig beordrades nu till den högra sidan af deri hårdt ansatta venstra flygeln. En på ömse sidor af gärdesgårdar innesluten och temligt bred väg — en sä kallad hålväg — skulle rotvis passeras; ju närmare vi kommo, dess hetare blef striden, ty utan uppehåll rasade elden från gevären, hvilkas skott ibland öfver-röstades af kanondundret. Krutröken skymde under flera sekunder vän och fiende; en kanonkula strök längs utmed bataljonen, utan att träffa någon af oss, men knäckte ett tem-28

ligt stort träd vid sidan om oss. "Denna kula hade kunnat sträcka mången af oss till marken", sade öfverstelöjtnanten, då vi gingo förbi trädet, lugnt till mig, som gick vid hans sida. Då vi svängde in på vår anvista plats, blef hvarje man, allt efter ban kom in på platsen, stående stilla och orörlig. Huru tappert visade sig ej vårt folk! Lugna och oförfärade uppställde de sig med det skarpt laddade geväret på axeln, man efter man och sida vid sida, intill dess bataljonen kunde blifva fulltaligt uppställd; under tiden blefvo några af dem, allt efter som de kommo upp i linien, sårade; ty under uppställningen framströmmade eld och kulor från fienden, hvilken stod skyddad bakom en häck, och hvars eld vi ej förr kunde besvara, än då vi hade formerat hela linien. I det linien var närapå färdig, affyrade fienden en generalsalfva, som framkallade en böljande rörelse i linien, men i samma ögonblick kommenderade vår tappre öfverstelöjtnant*): "Fanorna fram!" Raska och lugna, som på en exercisplats, framträdde de båda tappre fanbärarne de förelagda åtta stegen framför fronten. Som ett elektriskt slag verkade åsynen af fanorna; den böljande rörelsen upphörde genast. "Marsch!" ljöd nu kommandoordet. Oanfäktade af den fiendtliga elden, och utan att lossa ett skott, som ej heller gagnat, utan endast förorsakat oordning, marscherade bataljonen framåt. Kort derefter ljöd kommandot: "fäll bajonett!" Fanbärarne stannade nu, tills de kommo i samma linie med bataljonen; trummorna hvirflade, och under ett gladt "liurrah!" stormades framåt. Fienden drog sig hufvudstupa tillbaka, undvikande bajonettanfallet, l^tan att öfverila oss, men tappert nog, hindrade vi fienden att samla och ordna sig; vi förföljde honom öfver flera häckar och inhägnade platser, under bela tiden utsatta för korselden från tre batterier, som lyckligtvis ej gjorde något uppehåll i vårt framåtryckande. Efter att på detta sätt hafva på otroligt kort tid tillbakadrifvit den fiendtliga korpsen öfver en half fjerdedels mil, kommenderades i rättan tid: "Halt!" Utan att hafva lossat ett skott och utan att hafva kommit till bajonettfäktning, drogo vi oss tillbaka i god ordning, utan att blifva förföljda, så att vi åter

*) Jag beklagar, att jag, litande für mycket på mitt goda minne, glüint uppteckna hans uamn i min dagbok; det var antingen Schaumberg eller något liknande namn.2i.i

kommo i linien eller höjden med hufvudstyrkan, hvars ena flygel vi skulle hafva blottat genom ett alltför häftigt framryckande, och utsatt oss sjelfva för att blifva omringade och afskurna. Följderna hade kunnat blifva högst menliga för arméen. Öfverstelöjtnanten ttck en kontusion af en förlupen kula. Äfven jag blef träffad af två gevärskulor, men båda studsade mot ett spänne i mitt sabelgehäng; jag såg den ena falla ned framför mina fötter, men fick ej tid att upptaga den.

På andra sidan vägen hade bataljonen Fyen och två bataljoner Oldenborg kämpat med uppbjudandet af alla sina krafter. Efter en häftig strid med skjutvapen fälldes också bajonetterna, och fienden blef äfven här tillbakaslagen, efter att hafva lidit en förlust af 200 sårade och döde. Bataljonen Slesvig hade, efter att åter intaga sin ställning, några minuters lugn för att hemta sig. Under tiden blef den vittne till utgången af striden på andra sidan om vägen, och tillropade med jublande glädje bataljonerna Fyen och Oldenborg ett gladt liurrah. Då ådrog sig en fiendtlig kavallerikorps hjeltemodiga strid och tillintetgörelse vår odelade uppmärksamhet och vårt deltagande. Vid centern ville general Walmoden samla sin här, för att derifrån begagna den förutnämnda halfvunna fördelen. För att hindra detta, framstörtade det holsteinska rytteriet mot hans center, men kastades tillbaka, ty Walinoden hade här samlat en betydlig styrka. Rytteriet sökte skyndsamt återvända till infanteriet och Sehested, för att ej blifva afsku-ret och utan någon nytta tillfångataget eller uedsabladt. På egendomen Sehested befann sig då kärnan af vårt kavalleri. Det holsteinska ryttareregementet blef på sitt återtåg häftigt förföljdt af det fiendtliga kavalleriet: det var den mecklenburgska, ridande jägarekorpsen, sammansatt af frivilliga af alla stånd. Lik en brusande orkan stormade det framåt, dess anförare förut, huggande omkring sig med sina breda och långa sablar; den frusna jorden dånade och skälfde under det stormande anfallet. En del af våra husarer, som hade låtit det holsteinska ryttare-regementet passera förbi, så att det kunde ordna sig igen, kastade sig tappert mot de mecklenburgska jägarne. Den fiendtliga anförarens i solen blänkande svärd klöf hufvudet på en husar, hvilken nedsjönk af hästen; följd af sin tappra sqvadron, banade han med oemotståndlig makt en väg mellan och öfver våra husarer, svängande och huggande till höger och30

venster ined de ljungande svärden. Korpsen red ganska tätt förbi oss med nästan bara en häck emellan, likt stormvinden ryckande allt med sig. Försjunket i åskådandet af denna strid, glömde det danska regementet att gifva eld. men snart fördelade vi oss emellertid längs häcken och började gifva eld. Obemärkta af oss, ty vår uppmärksamhet var så helt och hållet upptagen af hvad vi sågo, hade det fiendtliga infanteriet, hvilket sannolikt skulle understödja deras kavalleri, kommit oss inpå lifvet; men i samma ögonblick vi blefvo dem varse, skyndade vi alla, så väl officerare som manskap, utan order och utan tid att lossa ett enda skott, under vilda hurrarop och med fälld bajonett, i stormsprång emot dem. Efter att skyndsamt hafva gifvit oss ett gladt lag, af hvilket jag tror ej en enda man af våra stupade, begåfvo de sig på flykten, svikande, oaktadt deras stora antal, deras kamrater, mecklenburgarne. Det fiendtliga infanteriet sköt i det hela taget ej väl, det sigtade för högt. Under den nu omtalda affären, hade mecklenburgarne kommit in på gården Sehested och råkat midt ibland vårt kavalleri. Fåfängt försökte de nu att tilltvinga sig återtåget. På båda sidor om vägen stodo våra infanterister, hvars återtåg likaledes hämmades af de många döda och döende menniskorna och de störtade hästarne. Redai} på gården Sehested tillbjöds dem en hederlig kapitulation, åtskilliga gånger tillropades dem af officerarne och manskapet pardon, men svaret blef: "ingen pardon"; likt rasande höggo de kring sig; knappast 20 kommo derifrån med lifvet. De sågo då, att deras infanteri befann sig på skyndsamt återtåg; ej heller syntes något kavalleri komma dem till undsättning. En prins af Mecklenburg, chef för korpsen, tilldelades af en dansk husar ett sabelhugg i högra handen och fördes af husaren som fänge till prins Fredrik, hvilken lät förbinda honom och så vidt jag minnes utvexla honom mot en fången dansk stabsofficer, eller frigifva honom mot hans hedersord att ej vidare deltaga i striden. Att husaren fick sin danebrog, är väl öfverflödigt att anmärka.

Under en af dessa omnämnda träffningar såg man general LAllemand spränga bort till ett litet danskt batteri af två kanoner, och fick det i hast fördt till ett ställe, hvarest de danska trupperna voro hårdt ansatta; ypperligt serverade af så väl befäl som manskap, gjorde dessa två med kartescher laddade3.1

kanoner den mest önskvärda verkan; så mycket mera, som fienderna här ej hade bemärkt något artilleri, förrän kulorna började hvina omkring dem. Efter affären med den mecklenburgska korpsen blef bataljonen Slesvig beordrad till foten af en höjd; straxt derefter kom ett batteri, likaledes på två kanoner, körande i fullt traf upp på höjden och började skjuta öfver våra hufvuden; vi måste snart draga oss bakom batteriet, som nu besköts af tvänne fiendtliga batterier, och hvilkas kulor slogo ned rundtomkring oss, så att stenar och grus slogo oss i ansigtet och sårade några. Tvänne kanonkulor ströko tätt invid ocli längst utmed bataljonen; 100 menniskor hade i ett ögonblick kunnat vara nedmejade. Danska batteriet kommenderades af en ung, hurtig och tapper

artillerilöjtnant, manskapet var ej mindre tappert; en fiendtlig kanonkula sårade två man vid ena kanonen ocli rubbade den ur sitt läge med ett förfärligt allarm. "Han vill spatsera åt sidan", sado löjtnanten ganska lugnt och tog en handspak, med hvilken ban rigtade kanonen åter på sin plats, men innan ban var färdig dermed, kom ånyo en kanonkula, som afslog benet på en redan sårad, krossade två andra och kastade tre man af bataljonen Slesvig till marken, dock utan att döda dem. Men löjtnanten lät ej störa sig, utan rigtade sin kanon lika lugn, sigtade och affyrade den sjelf. Vi sågo på honom, att ban väntade sig ett godt resultat af detta skott; det träffade också med en sådan expression i ett af fiendens batterier, att det der utbredde den största förvirripg och oreda. Gevärselden hade allaredan upphört; och efterhand upphörde äfven kanondundret. På båda flyglarne drog sig Walmodefl tillbaka; nu kom hans tur att retirera, men ej för öfvermakten, ty den var fortfarande på hans sida, utan för dansk tapperhet. Danska kanonerna dundrade ännu några tack för i dag efter den från valplatsen retirerande fienden, och vår här blef ännu en tid stående i slagordning, intill dess man fick reda på hur långt fienden hade retirerat, för att ännu en gång, om så skulle behöfvas, förnya striden för Danmarks ära och rykte. Prins Fredrik aflade prof på personligt mod. Han satte sig i spetsen för en bataljon och trotsade fiendens eld.

Niohundra krigare dogo den dagen hjeltedöden för fäderneslandet. Danskarne och holsteinarne täflade i tapperhet.32

Vår seger var så afgjord, och fienden hade dragit sig så långt tillhaka, att ej en enda af våra bagagevagnar blef anfallen, oaktadt de ej förrän en dag sednare kunde komma till Rendsborg. Fiendens förlust måste hafva varit betydlig, ty vi förde med oss ett tusen fångar till Rendsborg; dessutom togo vi två kanoner. Flera af våra soldater inträdde sårade och förbundna i våra leder. Striden hade varat från klockan 7 på morgonen till 3 på eftermiddagen. Pontonchefen, som hade följt med hären från lägret i Ratzeborg, gjorde ofta tjenst som frivillig; han deltog i det omnämnda angreppet af holsteinska ryttareregementet mot Walmodens center, råkade i fångenskap, men befriade sig genom själsnärvaro, och återkom till oss, innan träffningen var slut. En sjöofficer hade fått sig ett gevär och deltog i det förut omnämnda stormandet af byn vid Se-liested genom det ohlenborgska grenadierkompaniet, samt fortfor hela dagen att som simpel soldat deltaga i fäktningen. Grefve Schulenborg visade sig som en käck och dugtig soldat; ban syntes flerfaldiga gånger föra sina trupper i elden; att för öfrigt samtliga officerare af alla grader visade samma kon-duit, bevittnar det vunna slaget. Då Walmoden drog sig tillbaka, afsändes några af våra husarer för att förfölja honom; några af dessa läto af sin ifver förleda sig att spränga raka vägen fram till Österrades herrgård, hvarest ryska generalen hade sitt högqvarter. Redan svängde en af våra husarer sa-beln öfver generalens hufvud, för att nedhugga honom, då husaren bakifrån nedhöggs af en af generalens adjutanter. Äfven de öfriga husarerna, som voro inkomna på gården, blefvo dels nedskjutna, dels nedsablade; till lycka voro de endast några få.

Meningen med denna min skildring har naturligtvis ej varit att afgifva en fullständig berättelse öfver fälttåget 1813, utan endast en någorlunda åskådlig anblick af detsamma och fältlifvet.

På aftonen kommo vi till Kronwerk utanför Rendsborg. Man hade från fästningen hört kanonaden, men var i ovisshet om utgången tills vår ankomst; i flera dagar hade man i fästningen varit afskuren från alla underrättelser om härens öde. Kosacker hade svärmat tätt invid oeh omkring fästningen; några kommo inom skotthåll ocli blefvo äfven skjutna. Inmarschen i Rendsborg varade hela natten; på de gator, genom hvilkatrupperna inryckte, hade invånarne satt ljus i fönstren. General L'Allemand var den sista som kom in; ty under natten stannade han med en del af arrièregardet, hvartill bataljonen Slesvig hörde, på en höjd utanför fästningen, för att gifva akt på fienden, som dock ej lät se sig.

Följderna af Leipzigerslaget sträckte sig, som jag anfört, äfven till Norden. Den enda allierade, som återstod för Napoleon, var konungen af Danmark, hvilken ej kunde erhålla fred med mindre än att Norge afträddes till Sverige. Konungens af Danmark svåger, prins Fredrik af Hessen, anförde danska hjelptruppen, hvilken i förening med marskalk Davoust, prins Eckmühl, inryckte i Mecklenburg; men under dåvarande förhållanden, då fransmännen måste inskränka sig att försvara Hamburg och den derifrån och till Harburg öfver Eckernförde gående långa bro, nödgades, som vi sett, danska trupperna skilja sig från de franska, och försöka att med

möjligast minsta förlust komma tillbaka till Holstein. En vida öfverlägsen styrka af svenskar, ryssar, hanseater, hanoveranare och meck-lenburgare, i det hela 15,000 man, framträngde mot oss.

Danska härens återtåg till Rendsborg har i den nyare krigshistorien blifvit ansedd som ett mästerstycke. Vikande för den öfverlägsna fienden, hvilken allaredan hade gått öfver Elben, utrymdes Lübeck, der general L'Allemand qvarstannade; derifrån förenade han sig med danska arméen vid Bornhövede. Der intogs nu en ställning från Kielerfjorden till Eidern och bakom Wester- och Flemhudersjöarne. Man såg att danskarne skulle blifva afskurna från Rendsborg; ty en af de fiendtliga divisionerna kom viel Ivlüvensick öfver Eidern, medan general Walnioden med 6000 man närmade sig söderifrån; dessutom de ofvannämnda 15,000 inan fiendtliga trupperna. Ryska generalen Tettenborn med 1400 man hästgarde anryckte mot danskarnes högra fiank. I Itzehoe slogs han med ett danskt detachement utan att kunna hindra det uppnå Rendsborg. Således var danska hären på alla sidor omringad af fienden, hvilken skulle haft oemotståndlig öfvermakt, såvida det hade lyckats honom att förena sig, men hvaruti lian hindrades genom den danska hären, som tappert och lyckligt slog sig igenom till Rendsborg.

Hvar det lät sig göra blef trakten kring Rendsborg satt under vatten. För en så stor besättning, som Rendsborg nu

fick, hade den endast tor några få dagar proviant. Invånarne hade fått ordres att vara försedda dermed för en viss tid; efter några dagar blefvo lifsmedel utlemnade åt manskapet från magasinerna. Kreatur blefvo indrifna och spanmål införd under sjelfva belägringen från Slesvig, dock isynnerhet efter det straxt derpå afslutade vapenstilleståndet, hvilket likväl ej innefattade fästningarne Fredriksort och Glückstadt. Förstnämnde lilla fästning kapitulerade efter några få dagar, och Glückstadt efter ett tappert försvar den 5 Januari 1814.

I Holstein låg nu en öfverlägsen fiendtlig armé, medan danska hufvudstyrkan var förlagd på öarne.

Detta var visserligen ej, som mången den gången påstod, någon olycka, utan fastmer en lycka. En fortsatt strid skulle kostat mera blod, och ändå ej hindrat Norges afskiljande från Danmark; denna skilsmessa var det oeftergifliga vilkoret för freden i Norden. Förgäfves hoppades konung Fredrik VI på Österrikes bemedling. Vapenstilleståndet var slut och förberedelser gjordes att belägra Rendsborg. General Tettenborn ströfvade omkring ända intill Jyllands gränser med sitt lätta kavalleri, sammansatt af alla sorters barbariska folkslag. Hvart han kom med sina ryttare, utbredde han fasa och skräck. Första natten dessa krigare höllo nattläger på dansk botten, lågo de på några bundtar halm under sina hästar och inhöljda i sina slitna och smutsiga grå kappor; Slesvig, Flensborg och flera städer blefvo gästade af dessa fruktade och ovälkomna gäster. Under dessa missgynnande omständigheter kom freden till stånd 1814 i Kiel. 1 denna frecl utbytte Danmark Norge mot svenska Pommern och Riigen, hvarjemte Sverige skulle utbetala 600,000 svenska riksbanksdaler. Storbritannien gaf tillbaka de danska kolonierna, men behöll Helgoland och flottan, som det dock 1807 hade lofvat återlemna, och hvilken de utan föregående krigsförklaring hade bemäktigat sig, af fruktan att den skulle falla i Napoleons händer. England skulle äfven utbetala en månadtlig subsid af 33,333 pund sterling fölen korps af 10,000 man som Danmarks konung skulle förena med den så kallade Nordarméen, för att med den draga mot Napoleon.

Som det slesvigska infanteriregementet hörde med till denna auxiliarkorps, så var det naturligtvis ej att tänka på någon an-sökan om afsked, så länge regementet, vid hvilket jag tjenstgjorde, befann sig på krigsfot.

Den 13 Mars lemnade regementet fästningen Rendsborg. Marschen gick öfver Neumünster, Segeborg, Stockelsdorf och Lubeck förbi Ratzeborg; det kompani, vid hvilket jag stod, blef denna afton inqvarteradt i samma by, som jag året förut vid en furagering hade hjelpt till att brandskatta, innan den blef utplundrad af det fiendtliga partiet. Jag igenkände genast länsmannen, i hvars hus jag med några af manskapet blef inqvarterad; det var mig mycket kärt att ban ej igenkände mig. Här, så väl som på några andra ställen vi drogo igenom, herrskade fattigdom och elände, en oundviklig följd af de oupphörliga utplundringarne och genommarscherna af vän och fiende. Vidare gick marschen öfver Mölln, Lauenborg, Wester-lioltz och Bremen. Här mottog den ena och andra af oss riddarekorset och dannehrogen för delaktighet i kriget under förra året. Från Bremen ankommo vi till Osnabrück den 10 April. Samtliga danska officerare blefvo liär inbjudna att öfvervara en katolsk kyrkofest i

anledning af de allierades intåg i Paris. Från Osnabrück marscherade vi till Munster, hvarest regementet stannade till den 10 Maj. Då turen kom till mig och två andra officerare, att efter erhållen tillåtelse göra en liten utflygt till Rhen och Düsseldorf, kom samma dag ordres till uppbrott. Samma dag den 10 Maj anträddes återmarschen till Danmark, och den 14 Juni inryckte den bataljon, vid hvilken jag stod, i Slesvig. Den 22 Juni sattes regementet på fredsfot. Dagen derpå inlemnade jag min ansökan om afsked, som jag dock ej fick förrän efter Juli månads utgång. Emellertid hade jag blifvit premierlöjtnant och som sådan bekommit mitt afsked, men med kaptens rang, något som jag naturligtvis ej hade begärt, men som min regementschef mig ovetande hade tilldelat mig; äfvenledes öppnades för mig utsigten att som kapten inträda i ge-neraladjutantstaben. Men Norge hade ju kallat sina söner till vapen, och

Norgo var det land, der lifvets röst ljiid första gängen frän värt späda bröst; der tändes gnistan till den flamma, som brände för mitt fosterland.Frän Slesvig reste jag till Flensborg, och for den 15 Augusti derifrån med posten. Jag skyndade till Fredericia, der min broder garnisonerade som auditör vid regementet Fyen; han var sjuk och djupt bedröfvad öfver att ej kunna medfölja till Norge. Från Fredericia reste jag till Aalborg. I Flensborg hade jag fått rekommendationsbref till en agent K., hvari han anmodades att bistå mig med råd och dåd; ty konungen af Danmark hade nödgats förbjuda allt samband med Norge. Denne rådde mig att ofördröjligen resa till fiskeläget Lökken, hvarifrån det stundom lyckades att sätta öfver till Norge; han gaf mig äfven de sista tyska tidningar med. I Lökken var jag så lycklig att råka på en båtskeppare från lastageplatsen Svel-vigen vid Drammen, hvilken samma afton gick till segels. Om natten snuddade en kanonkula förbi båten, en lykta som var tänd, släcktes genast, och skepparen fortsatte kursen, utan att ännu en gång erhålla tecken om att lägga bi. Man fråga,de kanhända ej efter att uppsnappa ett så litet fartyg. Morgonen den 30 Augusti inlöpte det i Svelvigen; jag lät genast ro mig till Drammen och reste straxt derifrån till Kristiania.

Vid ankomsten till Norge voro trupperna redan inryckta på demarkationslinien, hvarefter en lycklig öfverenskommelse förenade tvänne af Europas mest nordliga folk under en gemensam konung.

Utan att göra det ringaste påstående i att vilja behålla den af en numera utländsk makt tilldelade kaptensrangen, sökte och erhöll jag inträde i norska arméen, först som sekundlöjtnant och sedan som premierlöjtnant vid det söndenfjeldska infanteriregementet; mitt kompani var då inqvarteradt i Hölen. Sedermera garnisonerade jag i städerna Moss och Frederiks-hald. Året efter min ankomst till Norge sökte och erhöll jag tillåtelse att gå i utländsk krigstjenst. Norges dåvarande ståthållare lofvade att gifva mig en rekommendation. Hvad menniskor i allmänhet kalla för slump eller händelse, gjorde, att jag på obestämd tid uppsköt med att göra bruk af denna till-låtelse. Sedermera åhörde jag ett år ingeniörföreläsningar och låg två somrar på uppmätning, alltjemt närande tanken att framdeles söka krigstjenst hos en eller annan krigförande makt.

Vid arméens förändring, 1818, blef jag placerad vid den Valderska nationalmusketörkorpsen, och då jag på gifven fråga37

förklarade, att jag med största beredvillighet ville mottaga anställning vid korpsens nordligaste kompani, förflyttades jag till Vangska, hvars distrikt sträckte sig till den i söder derintill gränsande Slidre prestgård, hvarest Christie var kyrkoherde. Ej förrän 1820 fick jag order att taga mig en fast bostad i distriktet. Kyrkoherden skulle om hösten hafva en huslärare för sina många barn; jag öfvertog denna post, hvarigenom jag åter uppfriskade mina skolstudier. Men af vida större betydenhet blef för mig vistandet i denne rätt-troende och gud-fruktige prestmans ocli hans familjs hem; ty derigenom skulle den af Gud hos mig nedlagda inre kallelse för theologien åter blifva väckt och framkallad för mitt medvetande och min öfvertygelse, men nu med förnyad och förökad styrka, och denna gång följde jag böjelsen och — kallet.

Om sommaren 1823 fick jag min ansökan om ett års tjenstledighet beviljad, med löfte om en förlängd permission, för att i Kristiania läsa till theologisk embetsexamen. I Oktober lemnade jag Valders och Sliders prestgård, och kom samma månad till Kristiania, fast besluten, om Gud så ville, att taga theologisk examen, och på så sätt inträda i det andliga ståndet. För att med full ifver kunna studera den mig allt mer och mer kär blefna theologien, bestämde jag två år för mitt vistande vid universitetet.

I alla trakter af landet voro många och mycket indrägtiga pastorater lediga, i följd af den dåvarande bristen på prester och theologie kandidater. Jag hade ännu ej bestämt mig för någon viss trakt. "Det blifver väl norrut du blir prest", började det så småningom ljuda inom mig, ehuru detta ej var helt och hållet efter min smak. Jag var ej längre ung, ty i Januari 1824 fyllde jag 37 år. I de sista åren liade jag känt bröstlidande; min högra arm var kommen ur led, utan att åter vara kurerad, så att jag ännu nödgades bära honom i band och den hade för alltid förlorat sin styrka. "Men om det nu framdeles skulle blifva några lediga pastorater norrut, och ingen vill söka dit upp'? Ja, då får jag väl resa." Men denna tanke var alltid i hemlighet åtföljd af den önskan, att ej blifva försatt i denna nödvändighet. Dock, norden och bara norden framställde sig oupphörligt för mina tankar, och omsider icke ett obestämdt norden, utan polartrakterna och slutligen Finmarken och lapparne. Efter slutad gudstjenst, Juldagen 1823,38

talade jag med expeditions-sekreteraren i kyrkodepartementet. Oaktadt mitt fattade beslut, att aldrig bringa Finmarken på tal, var jag der, innan jag visste ordet af. "Har ni måhända lust att resa till Finmarken?" frågade mig sekreteraren, och innan jag hann besinna mig, flög ett raskt och förnöjdt "ja" från mina läppar. Mitt missnöje öfver detta häftiga ja varade dock ej så länge, och fruktan för att hafva afgifvit ett öfver-iladt svar försvann så småningom och aflöstes i stället af fruktan att Gud kanske ej ville hafva mig till Finmarken. Efter att om sommaren 1824 hafva rådfrågat mig med en af de theo-logiska professorerna, bestämde jag mig för att redan i December taga examen, emedan jag derigenom kunde £ år tidigare komma till Finmarken, hvilken isynnerhet led brist på prester. Men att nödgas förvandla det theologiska studiet till en i grunden högst ovetenskaplig, forcerad examensläsning var mig mindre behaglig; jag var derför en längre tid före och efter examen mycket nedstämd, och det dröjde en tid, innan tanken att jag efter examen både kunde och ville fortsätta mina theologiska studier, lugnade mig tillräckligt.

Då biskop Sörenssen, en vän till mina föräldrar och min ungdomsvälgörare, erfor min bestämmelse att söka pastorat i Finmarken, talade han mycket om och emot denna plan, isynnerhet öfver det betänkliga med min helsa, hvilken ej, efter hvad jag sjelf måste erkänna, var att lita på. Jag kunde ej annat än instämma i biskopens sanna och grundade anmärkningar, men också slutligen ej yttra annat än: "Jag kommer aldrig att känna mig lycklig, såvida jag ej reser upp och försöker det." Biskopen svarade då: "Må då Gud bevara mig från att afråda er; res i Guds namn, och hans välsignelse följe er. Jag vill med glädje viga er till prest för lapparne." Biskopen öfver Nordlanden och Finmarken hade en gång för alla gifvit sitt samtycke till, att de i hans biskopsdöme anställda prester kunde blifva ordinerade af biskopen i Kristiania, när denne det så ville.

I December 1824 tog jag theologisk embets-examen med näst högsta betyg; jag erhöll samma betyg för profpredikan; men i det katechetiska profvet högsta betyget.

Jag var ej den enda militär som utbytte svärdet mot bibeln; ty under loppet af fem eller sex år var detta fallet med fem andra officerare.39

Jag skref till pastor Christie och lians fru samt till "jomfru" Christie och anhöll om hennes hand; men anförde äfven mitt oåterkalleliga beslut, att resa till Finmarken. Jag var lycklig nog att mottaga så väl "jomfru" Saras, som hennes föräldrars samtycke.

Jag sökte och erhöll kallelse till Vadsö pastorat i Östra Finmarken; jag var den enda sökande. Den 21 Mars förnyade jomfru Sara Kornelia Koren Christie sitt löfte i kyrkan, att såsom min hustru följa mig till Finmarken. Den 20 April blef jag ordinerad i Oslo kyrka. Biskopen talade öfver I Pet. 1: 13 och Math. 28: 20, och jag öfver den mig af biskopen uppgifna texten: I Pet. 1: 3. Jag var den enda som ordinerades den dagen. Min hustru är född den 8 Maj 1802, var således 23 år, jag något mera än 15 år äldre.Min första resa till Finmarken, omfattande tiden från den 22 April 1825 till den 25 Augusti 1831.

1825.

Två dagar efter min prestvigning anträdde min hustru och jag resan till Finmarken. Norge hade då för tiden ännu inga ångbåtar. Vi reste landvägen till Köpenhamn, för att derifrån med en stor tremastare gå till Vadsö i Östra

Finmarken. Den 2 Maj kommo vi till Helsingborg; hvarest jag genast hyrde mig en båt, som skulle föra oss öfver sundet; samma afton klockan 7 lemnade vi med extrapost Helsingör. Min broder Johan, som under tiden hade blifvit herredsfogde och justiz-råd i Ebeltoft, mötte oss i Köpenhamn.

Skeppet, som skulle föra oss till Vadsö, tillhörde en der varande köpman, hvars måg, som var bosatt i Köpenhamn, följde med oss till sin svärfar i Finmarken. Vi afseglade från Köpenhamn den 14 Maj.

Den 1 Juni voro vi redan på höjden af Slidre prestgård; men vädret var hårdt och sjögången hög. Under hela tiden, ifrån det vi lemnade Köpenhamn och tills vi uppnådde Vadsö, var min hustru sjösjuk, ibland mer, ibland mindre, men aldrig riktigt frisk, och sjösjuk fortfor hon att blifva på alla våra sednare resor, så vida de företogos i båt eller fartyg. Den 7 Juni vid midnattstiden voro vi på höjden af Nordkap. Nätterna voro blefna allt ljusare och ljusare; slutligen försvann natten helt och hållet, och i en oafbruten dager belystes på milslångt afstånd de norska fjellen af den aldrig nedgående solen, den visade "hvar vårt Norge låg".41

Den 15 Juni inlöpte Najaden (så hette skeppet) i Buse-sund, hvilket skiljer Vårdö från fastlandet. Då det vid vår ankomst var tjäresö (ebb, lågt vatten), måste vi bäras i land. Flockar af otaliga eidergäss och andra fåglar flögo skrikande fram och åter öfver sundet. Flera lod jer (ryska fartyg) lågo här för ankar. Några rödmålade hus af ett vänligt utseende sågos innanför fästningens område, öfver kommendantens bostad svajade fästningens flagga. Denna nätta och väl underhållna fästning gjorde ett behagligt intryck. Mellan fästningen och staden är en allé af neddrifna torra björkpålar, på det folket under snö- och vinterstormar ej må löpa fara att på dessa få steg gå vilse i snöyran och blifva kastadt ut i sjön.

Stadens hedervärde och öfver 70-årige kantor och skollärare mottog sin blifvande pastor vid strandbädden, och bjöd mig och min hustru ett trohjertadt och uppriktigt välkommen så väl i sitt som menighetens namn. Derefter spörjde han, om det var sannt hvad folket berättade, att jag varit militär, och berättade derefter med synnerligt välbehag, huruledes äfven han i yngre år tjenstgjort som krigare, och tjenat sin kung på Vardöhuus fästning i egenskap af artillerist.

Allt andades här lif och glädje, ty fjolårets fiske hade varit så gifvande, att till och med qvinnorna liade fiskat från strandbräddarne och klipporna, under det männerna landade med full-lastade båtar; allmogens välmåga beror till stor del af vårfisket. En vecka före vår ankomst liade det snöat så starkt, att kommendanten med sin fru hade åkt på släda; men på de sista två dagarne hade hvarje spår af snö försvunnit. Den 16 Juni, dagen efter vår ankomst till Vårdö, seglade Najaden in i Varangerfjorden till det sex mil från Vårdö aflägsna Vadsö, hvilket den tiden ännu knappast var mera än ett fiskeläge, fastän ett af de större. Najaden kastade ankar utanför Vadsö dåvarande prestgård, Elfvegården kallad, hvilken låg en half fjerdingsväg djupare in i fjorden. I följd af min fullmakt från biskopen installerade jag mig sjelf den följande söndagen och höll min inträdespredikan. Dagen förut liade jag af fogden och sorenskrifvaren mottagit både kyrko- och prostarkivet.

Vadsö pastorat, till hvilket jag var utnämnd, innefattade då för tiden trenne kyrkosocknar: 1) Annexet Vårdö i öster;42

2) hufvudsocknen Vadsö i vester, pä ömse sidor af Varanger-fjorden; 3) annexet Nässeby, åter i vester om Vadsö, likaledes på ömse sidor af Varangerfjorden *). Som jag var den enda prest i provstiet, ålåg det mig som tjenstgörande prest att äfven öfvertaga skötandet af provstiets andra pastorat, hvilket äfvenledes den tiden innefattade trenne kyrkosocknar, alla i vester om Vadsö pastorat: 1) Tanen på ömse sidor af Tana-elfven, och på båda sidor af Tanafjorden; 2) hufvudsocknen Le-besby på ömse sidor af Laxelfven; 3) annexet Kjöllefjord, ute vid hafvet, med landudden Nordkyn, äfven Kynerodden kallad, det nordligaste Kap på Europas fastland, ty Nordkap ligger på en ö, Magerön, och utskjuter ganska obetydligt längre i norr än Nordkyn. — Östra Finmarken indelas nuförtiden i fem pa-storater, likasom der äfven är upprättad en katechetplats vid Vadsö skola, således i det hela 6 prester. Sannolikt blifver också med tiden ytterligare ett pastorat upprättadt i Östra Finmarken för lapparne och några norrmän på södra sidan af Varangerfj orden.

Provstiet har en utsträckning af omkring 300 geografiska qvadratmil. Härtill kommer, att pastoratets fjell-lappar

vid vissa tider om vintern draga långt in i det ryska Finland, den förra svenska Lappmarken, stundom ända till li à 2 dagsresor från Köla, samt på en annan väg ända in i Enjager i Finland; dessa nämnda distrikter hafva alla intill sednare tider tillhört Norge. Till alla dessa vidsträckta platser måste jag nu, isynnerhet de första tre åren och så länge jag var enda predikant i provstiet, resa omkring, för att så vidt möjligt var betjena folket med ordet och sakramentet, samt undervisa ungdomen,

•) För att gifva ett begrepp om ile märkvärdiga framsteg i dessa polartrakter anföres här, att Finmarkens amt, ifrån hvilket Tromsö är afsöndradt och upphöjdt till ett eget amt, för närvarande delas i 3 provstier med 13 pastorater och 21 socknar, nemligen: 1) Allen med 4 pastorater: Talvig, Alten med Kaa-fjord kapell, Kautokeino med öxfjord och Hasvig; 2) Hammerfest med 4 pastorater: Hammerfest, Maasö med Kjelvig, Kistrand med Karasjok, I.ebesby med Kjöllefjord; 3) Varanger med 5 pastorater: Nässeby med Polmak kapell, Tanen med Gamvik, Vadsö, Sydvaranger, Vadsö. — Den civila indelningen är i 4 fögderier, af hvilka hvart och ett äfven bildar ett sorenskriveri med 14 thinglag, nomligen: 1) Allen ined 4 thinglag: Alten, Talvig, Loppen, Kautokeino; 2) Hammerfest med 5 thinglag: Hasvig, Hammerfest, Maasö, Kjelvig, Kistrand; 3) Tanen med 5 thinglag: Tanen, Lebesby med Kjöllefjord, Nässeby, Polmak, Karasjok; 4) Varanger med 3 thinglag: Nordvaranger. Sydvaranger, Vårdö.

Öfvers, anm.43

hvilket kan ses af det följande, sonv är ett utdrag af mina dagböcker och afgifna berättelser öfver mina resor m. m. Till dessa resor och vandringar bland Östra Finmarkens inbyggare tillkomma mina resor till de båda fjellsocknarne Karasjok och Kautokeino i Vestra Finmarken, hvilka isynnerhet voro nödvändiga för språkforskningens skull. Utom resorna mellan Östra Finmarkens nämnda 6 kyrkor, företog jag de öfriga resorna på min egen bekostnad. Äfven sedan jag ej längre var den enda presten i provstiet, fann jag det nödvändigt att fortsätta dessa resor, såsom äfven kan ses af det följande.

Dagen efter min inträdespredikan började jag mina husbesök såväl på Vadsö som i de kringliggande fisklägena, de norska och de lappska; öfverallt och af alla blef jag mottagen och helsad med den omisskänligaste tillfredsställelse och glädje.

Den 29 Juni förkunnade flaggor och kanonskott från Vadsö handelsplats och från Najaden amtmannens ankomst till Vadsö. Han kom för att öfvervara Östra Finmarkens sommarthing. Hvarje handelsplats har sin flagga, likaledes föra embetsmännen flaggor på sina båtar, hvarigenom deras ankomst blir så mycket lättare bemärkt; flera af köpmännen föra likaledes flaggor. Intill dess jag hann anskaffa mig en egen flagga, lånade jag mig en från tullmagasinet på Vårdö. Sedermera valde jag Tein-pelherrames flagg, hvit, med ett bredt, rödt kors i midten, hvilket delade flaggan i fyra delar.

Thinget skulle börja den 1 Juli på Vårdö, i fogderiets östliga och yttersta thingslag. Under min tid hölls i Finmarken det allmänna lag- och skattethinget knappast en gång om året, ty den på en stor areal vidt utbredda och ringa befolkning, samt den långa tidsutdrägt och tidsspillan, som vägens längd och ogynnsamma vindar förorsaka — ty endast sjökusterna och flodbaddarne äro bebodda — göra det nödvändigt, att såväl kyrkorna som things- och handelsplatserna finnas förenade och anlagda på de för allmogen mest tillgängliga samlingsplatser. För att framdeles så mycket som möjligt skona allmogen och menigheten för resor, var det bestämdt, att äfven presterna skulle vara närvarande vid thingen. I följd häraf44

måste således jag följa med den verldsliga öfverheten till Vårdö.

Dessa sommarthing inträffade alltid under den lifligaste handelstiden, och som jag redan anfört, knappt en gång om året; things- och prest-tiden ansågs alltid som en fest och kallades också derför "things- och presthelgen", hvilken satte alla, både man och qvinna, gammal och ung, i rörelse och lif. Ifrån alla kanter strömmade menniskor, och ej blott provinsens egna invånare, utan norrmän, finnar, lappar, och äfven främlingar och utlänningar, som alla reste till Finmarken för att idka fiskeri. Af dessa sednare var det de ryska köpmännen och skepparne från Köla och Hvita hafvet, hvilka isynnerhet till-drogo sig uppmärksamheten genom deras allvarliga,

för det mesta kolossala figurer, med det långa skägget, de höga, tur-banformade mössorna och de fotsida kaftanerna. Derefter nordfararne med sina eldröda mössor, och dernäst lapparne med deras broderade och brokiga koftor. Här var nu den verldsliga öfverheten församlad: amtman, fogde, sorenskrifvare, länsman och biträden; med amtmannen följde tillika lapp-och qväntolken, som är edsvuren, och hvilkens lön utbetalas af qvänenia och lapparne; sedan den andliga öfverheten med sitt följe: kantorn, medhjelparne och skollärarne; förlikningskomissionen hålles äfvenledes vid samma tid; så skeppare, handelsmän och fiskare, ej förglömmandes sysslolösa åskådare och dagdrifvare, samt slutligen skuldsatta och deras kreditorer; ty things- och presthelgen är tillika hvad den bedröfliga 11 Juni var i Holbergs dagar: gamla skulder inbetalas, nya bringas i gång, liksom nya köp; försäljningar och kontrakter uppgöras; gamla bekantskaper förnyas, nya stiftas och besök afläggas, mottagas och återgäldas. Med den verksamhet, som things- och presthelgen medförer, förenar sig äfven marknadslifvets verksamhet. I en vidt utsträckt och glest befolkad trakt, hvarest de fjerran från hvarandra boende så sällan kunna samlas eller råka hvarandra, äro naturligtvis dylika samlingsdagar dyrbarare än annorstädes; derför måste ju dessa alltför snart flyende ögonblick begagnas och njutas — och de blifva det äfven. Sjelfva natten gör ej något afbrott, ty den existerar ej; der finnes ju ingen natt och intet mörker. Den aldrig nedgående solen, som lyser såväl natt som dag, kallar, uppfordrar, församlar till ohejdad och oafbruten verksamhet och njutning,45

och bjuder att skynda och begagna dessa ljusa, dyrbara ocli flygtiga ögonblick. Ej alltid är det dag, ej alltid lyser solen; den långa natten med sitt mörker, sin tystnad och ensamhet, med sina vinterstormar och sin snöyra kommer. Då får man för lång tid umbära samlifvets njutningar och fröjder, liksom den trefliga verksamheten för långa tider måste upphöra.

Ankomne till landningsstället och efter att hafva förtöjt sina båtar, ila fiskrarne, både man och qvinna, ung och gammal, till köpmannen eller hans bodbetjent, för att i handelsbodarne eller fiskehjellena sälja sin fisk och hvad annat man kan hafva att afyttra, för att derigenom erhålla nödvändiga pengar eller anvisningar till att klarera de förestående utbetalningarne till fogden, skrifvaren, presten eller skole- och fattigkassan. Ifrån fiskehjellena skynda de till stranden eller något hus för att tvätta sig och sedan påkläda sina helgdagskläder, och derefter till thingsbordet, till fogden och skrifvaren (som i Östra Finmarken dåförtiden ej var annat än en och samma person), och från thingsbordet till presten, för att låta anteckna sig till nattvardsgång, vigsel, barndop, begrafning eller kyrkotagning*). Ingen brist var det nu på gäster till bröllopet, ej på faddrar till kristningen, och ej på deltagare i ett hederligt liktåg. Ifrån presten går det till kyrkan, från kyrkan ut på kyrkogården, hvarest liktalet och orden: "Af jord är du kommen, till jord skall du åter varda", har framkallat en stilla och högtidlig sinnesstämning bland de närvarande. Kyrkoklockan tystnar, kyrkan och kyrkogården stängas, och åstad bär det nu till bröllopsgården, barnsölet eller grafölet, der till munterhet och glädje, här till stillhet och sorg, för att åter nästa dag begynna samma kretslopp af detta glada och omvexlande lif.

Vid dylika samqväm förtjena emellertid lapparne att när-mare omtalas. Som den framställning professor Keilhau ger i sin bok om sina resor i Finmarken, sidan 45, är en natur-trogen skildring, återgifves den här: "l anledning af thinget och prostens närvaro, var en stor del af landtallmogen samlad på Vårdö år 1827. Lapparne bildade ett litet läger, som vi genomvandrade vid det matta skenet af midnattssolen. Fler-

*) Dessa förrättningar blefvo alltid af mig sjelf införda i kyrkoböckerna, förnämligast för att lära känna församlingen och kunna samtala med dorn derom; für öfrigt voro den tidens klockare ej synnerligt skrifkunniga.46

talet voro sysselsatta med sina matgrytor, män, qvinnor och barn i åtskilliga såväl liggande som sittande grupper. Några hade gjort sig små tält af deras båtsegel, andra sofvo på bara marken under ylletäcken och skinnfällar, och några till en del utan något öfver sig, men de flesta hade ej begifvit sig till hvila. I denna årstid är man ej så nogräknad med tiden för sin sömn. Då vid dylika samlingar ej finnes husrum för alla, så äro lapparne de som merändels ligga ute i det fria; man ser dock genast, att detta är något som de långt bättre förstå sig på, än både norrmän och finnar; egentligt gäller detta om de nomadiserande lapparne."

Efter slutade förrättningar begagnade vi den gynnsamma vinden, som blåste in åt fjorden, och reste till Vadsö;

hit kommo vi på aftonen. ,

Thinget varade här från den 5 till den 7 Juli. Hvad som är anfördt om thingslifvet på Vårdö, återfinner man naturligtvis på samtliga thingsställen.

Då jag efter högmessogudstjensten kom ut ur kyrkan, fann jag en gammal sjuk lappqvinna, som de lagt på marken. Det dröjde en stund, innan jag kunde komma under fund med hvad meningen härmed egentligen var; ty de lappar, som voro närvarande, kunde ej norska, och thingstolken var afrest tillika med amtmannen. Omsider fick jag dock veta, att hon bad om att blifva delaktig af de heliga nådemedlen. Jag lät då bära in henne i kyrkan, men det fanns ingen som kunde tolka. Jag måste således förrätta handlingen på norska. Så mycket jag kunde förstå hade hon dock en idé om betydelsen af handlingen; derom vittnade hela hennes beteende. Då jag åter kom ut från kyrkan, sutto två lappqvinnor ute på kyrkogården med sina barn och gräto. De hade kommit för sent att få sina barn döpta, i det att gudstjensten redan var slutad; de beslöto i sin sorg att sitta qvar på kyrkogården tills jag kom ut, sättande sitt hopp till "fader presten", ett hopp som ej heller svek dem.

På eftermiddagen fortsatte fogden och jag resan till nästa thingsplats, som var i Tanen, annex till Lebesky. Klockan 2 måndagsmorgonen voro vi komne till den innersta bugten af Varangerfjorden, sex mil från Vadsö; härifrån går man 2 mil öfver Varangerfj diet, och på andra sidan af detta är Tana-elfven. Öfver Varangerfjellet bäres allt gods på ryggen af47

lapparne, som derför erhålla skjutslega. 1 följd af träsk, backar och obanade vägar kunna koffertar och kistor, som kräfva tvänne bärare, ej begagnas; resande, som hafva större koffertar eller kistor, än att de kunna bäras af en person, måste derför låta, dessa gå yttre vägen till sjös. Efter det packningen var ordnad och fördelad mellan de bärande lapparne, anträddes färden. Under en sådan färd har man den mindre behagliga synen, att se en och annan uttröttad och af svett drypande bärare lägga sig utsträckt på marken för att hvila och hemta krafter, somliga lade sig flata på magen, med bördan på ryggen, för att, hvar de så kunde, släcka sin törst; flera af dem klagade öfver, att bröstet led af att bära dessa bördor, ty tåget eller bandet, hvarmed den fastbindes på ryggen, går i kors öfver bröstet och trycker och klämmer det. Det har derför varit påtänkt att, under de fyra à fem sommarmånaderna, då snön gör fjellet ofarbart för renar, göra denna väg farbar för oxar. Varangerfjellet är postväg soin begagnas flitigt hela året igenom af provinsens embetsmän och andra resande.

Det något kyliga regnvädret befriade oss från myggen på fjellet. En half mil, innan man kommer ner till Tanaelfven, börjar björkskogen. Vacker, fastän ej hög, pryder och lifvar den dock; snart framträdde nu äfven för vår blick fjellena på andra sidan elfven; äfven dessa äro beklädda med björkskog; allt skönare och skönare blir nu utsigten, och djupt nedanför slingrar sig den mäktiga elfven, hvilken lånar sitt namn åt socknen, genom hvilken den flyter. Liksom Donau, kallas också elfven här för Tana, och "JDädno", som betyder elf. Lax fångas i betydlig mängd i elfven; derför ser man öfverallt der anstalter gjorda till denna fångst; laxen är känd för sin godhet, och var förr en mycket betydande utförselsartikel; den förökade folkmängden i Finmarken är till stor del orsak, att utförseln numera är så mycket mindre. I Tanaelfven finnes äfven skä-lar; man drifver dem tillsammans, stänger för dem att de ej kunna slippa ut, och fäller dem nu på ett slags klappjagt, med spjut, satta på långa stänger. Seida är ett af elf-lappar bebodt ställe. Med sina frodiga, välodlade och inhägnade ängar och sina många höstackar, liknar trakten en storartad säters-by i Valders- eller Hallingedalen; båtarne och flskredskaperna längs utmed stranden af elfven bidraga äfven att upplifva trakten48

och göra utsigten behaglig. Vid vårflödet gör elfven stundom skada genom öfversvämning.

Vi uppehöllo oss ett par timmar vid stranden af elfven, ej långt ifrån Seida; en brasa antändes, ty skaror af mygg anföllo oss i björkdungen. De till transport tillsagda elf-lapparne, infunno sig efterhand med sina lätta, smala och långa elf-båtar; äfven qvinnor infunno sig. De vid hafskusten och inne i ijordarne boende lapparne kallas sjö-lappar (sö-finner), de vid floder bosatta elf-lapparne (elve-finner) och de nomadiserande fjell-lapparne (fjeld-finner). Såväl männerna som qvinnorna vid Tana-elfven utmärka sig framför största delen af Varangerfj ordens sjö-lappar genom sin fördelaktiga kroppsbyggnad, deras större snygghet och deras renare och mera välljudande språk.

Vi satte oss i båtarne och rodde utför elfven. Dessa flodbåtar hafva ett eget byggnadssätt; de hafva en längd af sex eller sju alnar, men innehålla knappast H aln i bredd der de äro bredast, och denna bredd håller sig ej i midten, utan något mera akterut i båten. En sådan elfbåt, byggd af tunna bräder, svänger och vrider sig lik en ål eller orm mellan stenarne i forsarne, genom hvilka ingen vanlig sjöbät skulle komma fram. Elfbåten kan endast ros af en person, men fordrar i allmänhet tvänne, då forsar skola befaras. Mannen, som ror, sitter då på botten i båtens förstäf; årorna äro mycket breda och korta, och rodden sker i korta, men raska årtag; de vanliga långa sjöbåtsårorna kunna ofta och till det mesta ej begagnas mellan stenarne och i forsarne. För att derför gifva båten en nödvändig fart och ersätta årornas längd, måste de vara så mycket bredare. Mannen, som styr, stöder sig halft sittande på bakstammen af båten; ban håller löst i handen ett ganska kort, men bredt styre eller åra, eller rättare sagdt med båda händer, och begagnar den med hastig rörelse än på den ena sidan af båten och än på den andra. På botten af båten, der denna är bredast, sitter den resande på ett renskinn, och här ligger äfven hans packning. I de större båtarne kunna två personer sitta bredvid hvarandra; i de mindre är det knappt plats för en. De båda förarne styra och ro ömsom; för att kunna byta plats med hvarandra, bruka de vanligtvis lägga i land, ty båtens hela bredd upptages af den resande och packningen. Elfven är på flera ställen mycket grund, och derför äro elfbåtarne flata i botten och utan köl, men kantra också4y

derför liitt; af denna orsak kan den resande ej sitta på någon upphöjning. När man ror utför en elf, håller man sig gerna på midten af densamma, der strömmen är starkast, ty då går rodden lättast och hurtigast. — På de tre mil vi hade att ro utföre till things- och handelsplatsen Guldholmen, vid Tana-elf-vens utlopp i Tanafjorden, var intet fall.

Klockan 2 måndagseftermiddagen den 11 Juli sågo vi flaggan hissas på Guldholmen, och trenne kanonskott skickade oss på samma gång sin välkomsthelsning. Ön är knappt stor nog att rymma de nödvändiga byggnaderna.

Thinget i Tana socken varade likaledes från den 12 Juli i tre dagar. De två första dagarne hölls tillika kyrkoförrättningar på samma sätt som det är anfördt om Vårdö thing. Kyrkan låg på fasta landet på andra sidan om elfven. Tana kyrka hade sin egen tolk, som jag der begagnade; men annars föredrog jag som tolk handelsmannens hustru, ett bildadt fruntimmer. Född och uppfostrad i Finmarken, var hon fullkomligt mäktig lapparnes språk, och blef derför stundom anmodad att vara närvarande vid förhören. Kyrkans tolk var en lapp utan bildning och förstod bara något norska.

Ej förrän klockan 2 på morgonen den IG Juli tillät vädret att fortsätta vår thingsresa. Vid afskedet helsades vi åter med flaggning och skott; det mångdubblade echot frän de kringliggande fjellen besvarade afskedshelsningen, liksom det hade besvarat välkomsthelsningen. Komna en mil ut i Tanafjorden, far man förbi och ofta ganska tätt inunder det 2000 fot höga och besynnerligt danade Digermiüfjellet; derifrån öfver den en mil långa och breda mynningen af Langfjorden, och derifrån in i den likaledes en mil långa, af höga och dystra fjell omgifna Hopsfjorden till Hops-eidet, fem mil från Guldholmen. Detta eid*) var förr rikt bebodt af borgare och bönder; bär

*) Vid den si storartadt sönderspllittrade norska kusten händer ofta, att två fjordar i motsatt rigtning intränga i höglandet År detta nu så djupt splittradt, att bottnen betäckes af hafvet, sä ger det anledning till en öbildning, hvarom inånga exempel finuas; men kanhända lika ofta har höglandet ej jemnat till den behöfliga djupleken för att blifva betäckt af sjön, och då linnes mellan tvänne fjordar en kort och låg dalgång, som kallas för eid. Dessa eider äro i Norge för kommunikationen af ett stort och utomordentligt värde, ty utau sådana istli-mer skulle det ofta vara omöjligt att komma från den ena jorden till den andra, emedan landet vanligtvis omedelbart vid sjön stiger brant upp till höjder af tusentals fot. Öfven. aum.

stod likaledes en kyrka med tvänne torn; det syntes nu lika litet spår af det förra välståndet ocli befolkningen, som af kyrkan. Jag utdelade här nådemedlen åt en sjuk norsk qvinna. Eidet kan här vara en half fjerdedels mil bredt; på dess andra sida begynner Eidsfjorden, som i öster skär in från Laxefjorden, är något öfver en mil lång

och under en längd af | mil knappt ett par stenkast bred, samt på båda sidor omgifven af höga och branta fjell. I alla dessa omnämnda Ijordar äro kastvindar vanliga.

Ifrån Hops-eidet var det fem mil till närmaste thingsstället Kjöllefjord, hvilket fordom var en af de rikaste och betydligaste handelsplatser i Östra Finmarken, starkt bebodd och befolkad; nu liade sedan lång tid denna plats varit öfvergifven, och knappast vid fiske- eller thingstiden fanns här folk. Kjöllefjords handelsman bodde i Lebesby. Kyrkan, den vackraste i Östra Finmarken, som i sin tid liade betydliga inkomster, blef 1826 såld för 20 Spdr. I sina välmaktsdagar var Kjöllefjord huf-vudsocknen. Kyrkan och handelsplatsen ligga in i bugten af en fjord, K mil lång, med eu god hamn. Det smala inloppet bildas af tvänne i sjön utlöpande fjell-uddar, för sitt utseende kallade den stora och lilla finkyrkan. Handelsplatsen ligger vid foten af höga fjell, hvars branta sidor bestå af större ocli mindre lösryckta och nedrullade stenblock; deras utåt lutande läge låter en frukta att de i hvarje ögonblick ämna störta sig i hafvet, och i fallet tillintetgöra de nedanför stående byggnader, som vågat resa sig här under dem.

Söndagen den 17 Juli öfvervarades gudstjensten tillika af de i socknen fiskande nordfararne; dessa besökte öfverallt i Finmarken kyrkorna mycket flitigt. Dagen efter slutades thin-get och dermed Östra Finmarkens thing.

Tisdagseftermiddagen klockan 5 lemnade jag Kjöllefjord i sällskap med fogden. Med en frisk kultje och en duktigt hög sjö gick det helt raskt omkring Nordkyn, som med dystert allvar reser sig hög ocli brant öfver hafsviken. Vid midnattstiden landade vi i Mehavn, ett fiskläge med en förträfflig hamn, hvarest månget skepp funnit skydd och räddning. Det ligger mellan Nordkyn och det för sjöfarten i dessa trakter så farliga och fruktade Sletnäs. Här bodde fyra norska familjer i deras invändigt timrade gammer, hvilka voro så sammanhängande, att de utvändigt liknade en mycket stor ocli lång jord-51

hög med synbara ojemna upphöjningar. Jag utförde bär flera andliga förrättningar; efter att hafva fulländat dessa, gingo vi åter i båten och kommo till handelsplatsen Gamvig klockan 7 på morgonen den 20 Juli. Gamvig ligger på den långt ut i Ishafvet framspringande Sletnäsflaten. Efter att här hafva ombytt båtar, kommo vi klockan 4 eftermiddagen till handelsplatsen Omgång; här lågo två små byggningar på en liten slätt, hvars ena sida ligger utåt hafvet, medan på den andra höja sig branta, svarta bergtoppar. Dessa två byggnader egdes af köpmannen i Tana. Här bodde en husman med sin dotter; under flera vintermånader äro dessa invånare helt och hållet afskilda från andra menniskor: boende på den kala och öppna stranden i en garame och omgifna af polarmörker, vinterstormar, snöyra och nordvestdimma. Äfven här, på ett sådant öde ställe, stod fordom en kyrka; lemningar af en kyrkogård voro ännu synliga; det måste således förr hafva varit ett bebygdt och ej så obetydligt fiskläge. Nordfarare och ryssar drefvo här sommarfiske.

Med hänseende till klimatet äro dylika gammer de ändamålsenligaste bostäder. De utgöras af små timrade hus, tätt infattade och betäckta af sten och grästorf; mellan hufvud-byggningen och stallet, der kreaturen äro förvarade, går en täckt gång till dörren af den inre kammaren, hvarigenom den yttre luften visserligen inkommer, men ej omedelbart intränger; rummet är dragfritt, varmt och ej fuktigt, försedt med ett fönster och en ugn eller Inlägger (ett slags kakelugn, som eldas utifrån), hvilken sistnämnde likväl i rummet afgifver en mindre frisk och följaktligen mindre helsosam luft än en ugn. — Lapparnes gammer äro inrättade på samma sätt, men hafva hvarken ugn eller bilägger; i stället anbringas ett rökhål i taket, och eldstaden är i midten af gammen, hvilket är att föredraga långt före biläggern, som bara förpestar luften, der den begagnas. En bilägger är derför ingalunda någon förbättring på lapp-gammen. Här i Omgång hade jag äfven en mängd tjenstförrättningar, som bevistades af en talrik mängd nordfarare; en döende nordfarare mottog nådemedlen; — det var en ung, fromt troende man.

1 mörker och dimma kommo vi till handelsplatsen Berle-vaag, som bebos af en handelsman; förut var platsen mycket bebodd. En liten grönskande och gräsrik dal förlänar platsen52

en vänlig anblick. Den följande dagen höll jag gudstjenst. Lapptolken och skolmästaren från Tanen låg här på fiske; under mitt vistande här måste han dela sin tid mellan fiskarne i hafvet och sin prest, för att lära honom lappska. En storm fördröjde afresan till Vårdö till lördagen den 23. Söndagsmorgonen den 24 klockan 5 på morgonen kom jag till ön. hvarest jag blef mottagen med sann och oskrymtad glädje af den församlade och

väntande allmogen, eftersom jag förut hade kungjort gudstjensten till denna dag.

Vårdö hade förr egt 60 familjer och 11 så kallade köpmän; nu fanns der knappast mera än en handelsman och en bodbetjent till handelsmannen i Vadsö, samt några få familjer.

Förutom trähusen fanns på platsen tvänne jordgammer, äfvensom en omvänd båt, nedtill omgifven med jord och torf, hvilken begagnades som ett slags bostad; den låg midt i den enda gata som här fanns. På mina resor har jag äfven på landbacken sett kabysser från skepp och jakter begagnas till bostäder.

I kyrkoboken i Vårdö stod anfördt, att pater Helt var från Wien inkallad af Christian VII att observera Venus' gång genom solen, och att han hade uppehållit sig här från år 1768 till 1769. Han hade låtit uppmura tvänne märken för att mäta hafvets årliga aftagande — och landets årliga stigande —; men dessa märken voro för längesedan försvunna.

Mot det öppna hafvet, i öster om kyrkan och staden, reser sig en klippa af 50 alnars höjd, nedanför hvilken staden och kyrkan ligga, och mot hvars väggar hafvet stundom så våldsamt tornar ocli reser sig, att det fradgande skummet stänker högt öfver den och, af vinden gripet, föres öfver kyrkan och ön. Bredden af det förr omnämnda Busesundet, mellan fästningen och Svartnäs på fastlandet, utgör knappast tvänne bösshåll, men afbryter ändå ej sällan förbindelsen under vinterstormarne, så att resande och posten i åtta dagar måste ligga qvar, utan möjlighet att kunna komma fram öfver detsamma. Emellertid är hafsdimman ofta obehagligare än stormen, då den om sommaren så ofta tillintetgör hoppet om en klar och behaglig solskensdag. Man ser då långt ut i hafvet vid kanten af horisonten en tunn och mörk rand, och innan man vet ordet af, är solen förmörkad och allt inhöljdt i en kall dimma. — Den egentliga kölden vid hafsstranden är omvintern ej stark; snön samlar sig på vissa platser vid hafskusten; andra åter äro fria från snö hela vintern. Detta är förmodligen orsaken att de i Vårdö och på flera ställen i Finmarken hafva fåren ute om vintern.

Redan den 1 Augusti måste jag åter lemna ön, då jag före vinterns inbrott ännu en gäng skulle besöka både Tanen och Lebesby. Det blef för framtiden bestämdt, att jag, så länge jag tjenstgjorde som enda prest i prosteriet, skulle af de tre stora högtiderna tillbringa pingsthelgen i Vårdö. Första dagen kom jag ej längre än till Kiberg, en mil från Vårdö. Ilär bodde förr åtta familjer. I det sextonde århundradet bodde här ända till 50 familjer och 7 så kallade borgare; likaledes var här en kyrka, som för längesedan är försvunnen; för närvarande bo liär blott några få familjer. Några ryska fiskare hafva om sommaren här sitt tillhåll. Längs hela kusten af Finmarken ses här och der stora träkors, som ryssarne upprest, dels af en måhända öfverspänd religiös känsla, men som tillika utgöra tilltag, hvarigenom de, som bekant är, så småningom tillegnat sig stora sträckor af Finmarken.

Dagen derpå måste jag lägga till vid sjö-lapparnes fiske-vär Komagvär. Komagsnäsets klippor äro ej olika ruinerna af en fästning. Under stark motvind rodde vi följande dagen till Skalelfven, likaledes bebodd endast af sjö-lappar. Förr har det funnits björkskog vid dessa båda fiskevär, nu är der blott några videbuskar, som man kallar för skog. Den 4 Augusti uppnådde jag omsider Vadsö. En mil innan man kommer dit passerar man Lilla Ekkerö, numera obebodt; förut bodde här 28 familjer. Derefter kommer Stora Ekkerö, äfven obebodt, med den höga och lodräta klippväggen mot öster, hvilken är samlingsplatsen för en otalig mängd sjöfåglar, hvars ägg är en läckerhet; deras insamling är emellertid förenad med fara och kostar ofta menniskolif.

Den 22 Augusti hissades flaggan åter på min båt, hvilket genast bemärktes och besvarades med flaggan från Vadsö handelsplats. I sällskap med våra hustrur lemnade fogden och jag Vadsö, men kommo för motvind ej längre än till handelsplatsen Mortensnäs, tre mil derifrån. Söndagsmorgonen följde min hustru mig till Nässeby kyrka, en half mil från Mortensnäs. En talrik samling af Varangerfjordens sjö-lappar hade infunnit sig der. Dystert och mörkt var vädret, dystert och54

mörkt det gamla förfallna missions-skolhuset, och dystra ocli mörka visade sig äfven Nässeby-fiskvärets låga och svarta jord-gammer, hvilka utan all ordning lågo kringspridda på stranden. Dialekten är obehaglig och menniskorna för det mesta små och oansenliga; men deras liflighet och godmodighet samt deras förnöjda ocli glada välkomsthelsningar, i förening med utsigten på den å en framskjutande landtunga befintliga lilla kyrkan,

mildrade och nästan tillintetgjorde det mindre behagliga intryck, som landstigningen i första ögonblicket hade framkallat. Vid Nässeby kyrka var likaledes en tolle anställd. Menigheten bestod, med få undantag, uteslutande af lappar. Under skrifningen ligga de lappar, som ämna begå nattvarden, på knä i koret eller gången; tolken står då vid sidan af altaret; ibland kunde lian fråga: "Hvad var det som presten sade?" För en församling, som aldrig varit van vid bättre, kan en dylik gudstjenst vara i sin ordning och hindrar ingalunda andakten eller uppmärksamheten. Under predikan vandra åhörarnes blickar från presten till tolken, och från honom till presten igen; ofta hvilar dock blicken stadigvarande på presten.

Efter slutad gudstjenst återvände min hustru till Mortens-liäs, för att i sällskap med fogden och hans hustru resa tillbaka till Vadsö. Jag fortsatte deremot resan till Tanen och Lebesby. Under regn och motvind kom jag slutligen på aftonen fram till handelsplatsen Nyborg, en i slutet af Varanger-fjorden nyligen upprättad handelsplats, hvarest jag tillbringade natten. Dagen derpå gick jag under köld och en genomträngande blåst öfver Varangerfjellet till Seida, hvarest jag stannade öfver natten. Följande morgon rodde jag i regn och motvind utför elfven; motvinden steg till full storm. Emellertid var jag nog lycklig att komma i land vid Bonakas, ett ganska betydligt elf-lapps-fiskevär, en mil ifrån Guldholmen, hvarest jag ankom om natten, då stormen saktade sig. Morgonen derpå gick det raskt och hurtigt åstad öfver den upprörda och starkt rullande sjön, utmed Digermulens branta sidor; en hastig vindstöt hade nära pä krossat båten mot detsamma, om ej mina lappar varit förberedda derpå; då derför dylika kastvindar — rossen — uppnådde båten, hven den endast genom niast och tåg, ty seglet var i samma ögonblick nere. Ifrån alla sidor följde nu den ena kastvinden efter den andra. Vid55-

midnatten landade vi lyckligt och välbergade på eidet. Utan uppehåll fortsattes resan till Lebesby, fem mil från eidet. Socknen ligger på östra sidan af Laxefjorden, en stor mot hafvet öppen liggande fjord, hvars stränder bebos af få och till största delen fattiga lappar; brist på tilltagsenhet och driftighet hade troligtvis en väsendtlig del i denna fattigdom och brist.

Lebesby kyrka och handelsplats har en vacker och treflig omgifning; gröna ängar och vackra björkskogar göra ett behagligt intryck. Dylika ängar och björkskogar finnas vid de flesta ställen i socknen såväl på bergssluttningarne som i dal-bottnarne; der finnas derför flera vackra trakter och goda betesmarker. I Adamsfjorden, som är en vik af Laxefjorden, är ett vackert vattenfall.

För 10 år sedan var byggandet af en ny kyrka påbegynt, men ännu hade den ej kommit under tak, och som ingen prestgård fanns, ej heller ett enda hus, i hvilket gudstjenst kunde hållas, så fick jag lof att sätta ett segel öfver altaret och predikstolen, och på detta sätt begagna den taklösa kyrkan, till dess den blef fullständigt uppförd och inredd, som skedde först år 1834.

Den 6 September hade jag lofvat resa in i innersta delen af Laxefjorden, tre mil från kyrkoplatsen. Besöket gällde nämligen en sjuk lappqvinna, hvilken i flera år varit sängliggande. Det var redan mörkt, då vi närmade oss det inre af fjorden; en mörk skepnad rörde sig af och an längs med stranden, stundom stod den stilla och syntes vilja resa sig, men föll genast åter ihop, fortsättande sitt långsamma framåtskridande; såväl jag sonj mina roddare voro i första ögonblicket tvifvelaktiga om hvad det kunde vara. Vid landningsplatsen stannade den, och nu sågo vi, att det var en gammal krok-ryggig lappqvinna, hvilken stundom, men förgäfves, försökte att räta upp sig. Hon kom från sin i närheten belägna gam-me för att få blifva delaktig i de heliga nådemedlen. Vi helsade i mörkret på hvarandra enligt lapparnes sätt med en half omfamning med ena armen. Med en genom ålder darrande röst bjöd hon mig välkommen, samt derpå sin djupa tacksamhet och glädje mot Gud, som hade sändt sin tjenare, presten, i de gamles och sjukes fattiga hem. Jag fördes in i gamtnen till de sjuka; elden brann och lyste i spiseln, och på högsäteti gammen var ett rent och nytt renskinn utbredt, och der blef jag anvisad att taga plats. Grannskapets ålderstigna och krymplingar hade här församlat sig, för att blifva delaktiga i den heliga nattvarden. Underrättad om, att de på hela dagen ej hade förtärdt något, för att kunna vara förberedda på hvilken tid som helst af min ankomst, uppfyllde jag genast deras begäran. Jag hade öfversatt något på lappska, och resten föredrog jag på norska. Under hela tiden lågo alla i djupaste andakt på knä; sednare på qvällen blefvo grupperna kring eldstaden till en viss grad pittoreska: sjuka och skröpliga menniskor, män, qvinnor och barn, kröpo från och till elden för att

tända deras korta tobakspipor. Jag stannade här öfver natten och höll till allas stora glädje, innan jag afreste, både af-ton- och morgonbön. Hvarje gång, då jag i Finmarken skulle bestiga min båt, höll jag vanligtvis först en bön på stranden, och likaså en tacksägelsebön efter hvarje fulländad resa, anbefallande mina återvändande roddare i Herrans beskydd, på det intet menniskolif måtte gå förloradt för min skull.

På återresan följande morgon landsteg jag på en liten ö, Bondön kallad. Här väntade på mig Hera äldre menniskor, för att likaledes blifva upptagna såsom gäster vid Herrans bord. Gammen här var mörk och låg, och som jag för den skull måste omkläda mig utanför, hade, utan att jag märkte det, fyra gamla personer lagt sig på knä bakom mig i djup andakt; bakom dessa hade mina båtförare och flera tillstädesvarande andäktigt och vördnadsfullt uppställt sig med blottade hufvuden, och då vädret var vackert, företog jag den heliga förrättningen under Guds fria himmel.

Innan min afresa från Lebesby hölls den förordnade skol-ocli fattigkommissionen. En samling af fattiga, orkeslösa, sjuka och krymplingar framträdde då inför mig; komna innanför dörren satte några sig ned på bara golfvet och några på huk, medan resten blef stående; hos alla dessa varseblef man djup bedröfvelse. Deras bönfallande blickar, minspelet i deras ansigten, händernas och armarnes rörelser, ja hela deras hållning och omvexlande ställningar voro i högsta grad uttrycksfulla och målande, och nu dertill deras böner om hjelp samt beskrifningen om all deras nöd och elände! "Nådige, barm-hertige, käre Fader!" med dessa ord vände de sig, med uppåt sträckta händer och armar, till deras barmhertige och nådige57-

Fader i himmelen, och med samma ord vände de sig åter till deras jordiska fader, presten. Alla dessa böner, anropanden och åkallelser, kunna ej här återgifvas, utan måste både ses och höras i deras eget inställsamma språk.

Den 8 September lemnade jag Lebesby efter knappt veckas uppehåll. På vägen till Hops-eidet erhöllo några sjuka lappar i Torskefjorden det heliga sakramentet af mig. Trots motvind och regn lyckades det att genom ansträngd rodd komma fram om natten till eidet, hvarest en hel samling af lappar mottog mig. På hvarje handelsplats är tillika bränvins-försäljning. Efter att hafva samtalat med hvar och en särskildt, öfvertygades jag, att de alla voro nyktra och ej hade smakat bränvin. Då de nu lofvade mig att lika nyktra återvända till sina hem, var det med verklig glädje jag företog skriftemålet och nattvarden, och predikade sedan under loppet af natten; hvarefter vi samtligen lemnade handelsplatsen. Jag fortsatte genast vägen till Guldholmen. Uttröttad och genomvåt af regnet och snön, som slog in i båten, kom jag den 9 September, på eftermiddagen, till holmen.

Här i den folkrika Tana socken uppehöll jag mig vecka och läste dagligen, både för- och eftermiddag, med ungdomen, som följande året ville förnya sitt döpelse-löfte.

Invånarne i Tana socken äro dels elf-lappar, dels sjölappar, samt några få norska familjer; flera af lapparne äro dels afkomlingar af invandrade qväner (finnar), dels genom giftermål blandade med dessa; i sådana familjer talas derför båda dessa språk. För det mesta ega dessa lapp-qvänska familjer en större kroppsbyggnad än lapparne.

Till det mesta betala de härvarande lapparne presten med varor, hvilka bestå af lax, smör, ost och ull; de gjorde äfven presenter af dessa saker. Innan jag kunde få alla dessa rariteter undanstufvade, liknade mitt rum ibland mera en välförsedd stabur*) än en prest-stuga.

Den 23 September inskeppade jag mig i en af de omtalda elfbåtarne. Såsom jag redan anfört, ror man utför elfven, men stakar uppfor densamma. Med en 4 à 5 alnar lång stång står den ene af roddarne i förstafven, den andre i bakstammen af båten, och stakarne sättas egentligt mera under än vid sidan

•) Ett lappskt visthus.58-

af båten. Skickliga och öfvade som de äro, framstöta lapparne båten raskt och kraftigt mot strömmen, böjande sig dervid långt ut öfver båten, och endast stödjande sig med knäna mot båtrelingen. Uppdragen ur vattnet, föres staken med en svingande rörelse åter framåt. Under denna stakning håller man sig så mycket som möjligt nära stranden af elfven, der denna ej är djup och strid, ty der kan staken så mycket lättare nå botten. Om flera båtar äro i sällskap, hvilket alltid gerna var fallet då jag var i Tanen, så stakas båtarne i hvarandras kölvatten; men först då

första hettan af båtfolkets täflings-lust något saktat sig; ty i början af resan kappas de alltid om hvem som skall blifva den första. En sådan kapprodd är alltid åtföljd af skratt och skämt. Dylika upp mot elfven farande båtar erbjuda i klart solsken en liflig och behaglig anblick, nemligen för dem som sitta i de eftersta båtarne, och isynnerhet då de ha solen bakom sig, ty vattnet, som rinner från de oupphörligt i gång varande stakarne, gifver ett skimrande återsken från solstrålarne, hvilket än försvinner och än återkommer för hvarje gång stakarne nedtryckas eller uppdragas ur vattnet. Vid stakens uppdragande ur vattnet förlorar den stakande ibland jemnvigten och faller ur båten till de öfrigas stora förnöjelse. I en seg, lerig och klibbig jordmån blifver staken ibland sittande så fast, att den stakande antingen måste släppa sitt tag, eller, om ban det ej vill, ryckas med ur båten, ty med ohejdad fart glider den framskjutna båten åstad. Har samtalet afstannat, så bringar ett dylikt tillfälle detsamma och skämtet ånyo i gång, och likaledes då man måste återvända för att hemta den fastsittande staken. När man då åter skall upp i båten, hörer det försigtighet till att ej omstjelpa den.

I Seida stannade jag öfver natten. Eftermiddagen och aftonen gick jag omkring på husbesök och höll katecliesförhör med barnen och derefter bön. Efter hållen morgonbön för alla inbyggarne på platsen, gick jag följande dagen öfver Va-rangerljellet. Den 24 höll jag gudstjenst i Nässeby kyrka; dagen derefter reste jag till Mortensnäs, och den derpå följande till Vadsö. Här fick jag emellertid ej länge stanna i lugn, ty jag måste tillbringa Oktober månad i Nässeby, i dess förfallna skolhus, dit min hustru medföljde. November månad tillbringade jag pä Vadsö.59-

För att studera lappska språket, anträdde jag den 2 December en resa till fjellsocknen Karasjok i Vestra Finmarken, 28 mil från Vadsö. Jag åtföljdes af fogden ocb hans svåger, som var skrifvare hos honom. De nödvändiga klädespersedlarne för en vinterresa med renar i Lappmarken äro följande: bel-lingar, skalkomager och päsk; denna sednare är en pels af ren-kalfskinn, som man drager öfver hufvudet på sig lik en skjorta, och är ihopsydd framtill, på det snön ej skall intränga. Komagerna äro ett slags halfstöflor, hvari lapparne instoppa ett eget slags långt, mjukt, torrt och tillredt myrgräs — kalladt senner — som omsluter foten och af lapparne begagnas i stället för strumpor. En varmare och behagligare fotbeklädnad kan man ej hafva. Komagerna fastbindas om smalbenet med ett af lappqvinnorna väfdt ylleband; de äro af ludet skinn med ludna sidan utåt vänd. Andra vanliga komager, hvilka ej begagnas på vinter-resor, äro af läder. Innan man påtager komagerna, får man först draga på sig bellinganie; dessa äro ett slags ludna stöfvelskaft, som räcka från fotknölarne upp till knäna, med ludna sidan utåt. Ytterligare hörer till res-drägten ett skärp och ett par stora, ludna renskinnshandskar, som gå utanpå päsken, och hvars ludna sida sitter utåt; dertill som oftast en stor björnskinnskrage, som drages öfver hufvudet, emedan öppningen är i midten, och hvilken krage betäcker bröst, skuldror och en stor del af ryggen; samt slutligen en varm resmössa.

Körredskapet är simpelt, men särdeles ändamålsenligt och för renkörseln det enda användbara. Omkring renens hufvud och panna anbringas ett tåg eller band, hvarifrån tömmen utgår. Denna, som vanligtvis är af skälskinn, är enkel, och styres renen derigenom, att den kastas till höger eller venster; den lindas fast om högra handen, och den tjocka, ludna ren-skinnshandsken hindrar den att skära in i handen. Omkring djurets bals hänger en ring af ludet renskinn, i hvilken nertill fästes en dragrem; vid körningen lägger sig ringen mot renens bringa, och dragremmen går då mellan renens ben fram till slädan. Till detta seltyg fästes ett bälte och ett halsband, i]hvilket anbringas en bjellra. Slädan är endera en pulk eller en kjärris; båda äro byggda som små båtar, framtill med en spetsig stäf, baktill tvär; botten är rund och har en flat köl, som är en dryg hand bred och en tum hög. Pulkens höjd kan60-

utgöra 1 j qvarter. Man sitter på botten med utsträckta ben. En kjärris är öppen, men pulken bar framför ett hvälfdt däck, som vanligtvis är öfverdraget med skälskinn; under detta däck äro benen i skydd. Främst i slädan är en liten öppning för små reseförnödenheter. Lapparne köra ofta i kjärris, emedan pulkens däck hindrar deras rörelser. Man kan äfven häraf se detta folks liflighet; ty än sitta de på botten än på kanten af slädan, och än ser man dem under full fart stående upprätta i slädan.

Så snart de resande nedsatt sig, kastar föraren — vappu-sen — sig i sin släda, ger sin ren ett dugtigt rapp med

tömmen, och i samma ögonblick är också bela karavanen i full fart. Småningom inträder ordning efter den första oredan, som nästan är oundviklig, när tåget sättes i gång. Renarne, som alltid behålla något qvar af sin vilda natur, äro i början mycket svåra att styra; det går derför ofta belt vildt till, och för ett ovant öga ser det farligt nog ut. Man svänges och kastas omkring, stjelper och kommer upp igen, släpas stundom med, utan att man förstår hur det är möjligt att behålla armar och ben hela. Man bör alltid medföra en eller två lösa renar; hjelp-ren (vare-ren) kallad; vid nedkörandet utför stora backar fastbindes en sådan ren vid den ovana resandes pulk, tömmen bindes, som jag redan anfört, om hufvudet på hjelp-renen (varerenen), som derigenom stretar emot, hvarigenom pulken kommer att gå jemnare.

Ofta köres det på och längs utefter sluttningen af branter och tjell; det ser då stundom ut som skulle den nedåt slingrande pulken ämna slunga såväl den resande som djuret ut öfver branten och fjellet. Vid en dylik färd kommer den resande i en ställning, som är lika komisk som obeqväm och förarglig; pulken går nemligen då på tvären längs sluttningen, dess spets och likaså den resandes ben äro då uppåt vända, medan hufvudet lutar nedåt; dragremmen glider tillika ut på djurets hals och gör detta lika oförmöget att draga, som den resande att bibehålla denna obeqväma ställning.

Med renby eller fjellby förstås dels både tältet och hjorden, dels också hjorden ensamt.

Första dagen kommo vi ej längre än till Mortensnäs, tre mil; följande dagen till Polmak vid Tanaelfven, som ligger en mil högre upp än Seida, och är mycket större" än detta. Den 461-

December var en söndag, andra söndagen i adventet; följaktligen höll jag gudstjenst, något litet på lappska, men mest på norska. Polmak ligger på gränsen mellan Norge och den rysk-finska socknen Utsjok; ifrån Polmak och högre upp blir Tana-elfven en gränsflod, på hvars stränder bo norska och ryska undersåter. De flesta husen vid Tanaelfven äro träbyggningar. Från Tanaelfvens utlopp i Tanafjorden vid Guldholmen öch Polmak äro 26 mil, från Polmak till Karasjok 18 mil. I Polmak fingo vi ny skjuts, som skulle föra oss ända till Karasjok; skjutsen från Vadsö hade fått lof att föra oss till Polmak. Således är det på åtskilliga ställen i Finmarken ända till flera dagsresor från ena skjuts-station till den andra, och detta både till lands och förnämligast till sjös. Sjöskjutsen väntar ett dygn utan ersättning, derefter erhåller deri betalning för hvarje dag den måste vänta; mer än tre dygn väntar den ej. Samma lag gäller för renskjutsen.

Måndagen den 5 December lemnade vi Polmak och kommo den 8 till Karasjok. Den 10, 11 och 12 höll jag gudstjenst i kyrkan, jag biträddes af kyrkans tolk, som tillika var både klockare och länsman. Det sistnämnda var förhållandet på många ställen i Finmarken, och manget år gick till ända, innan deruti någon förändring kunde ske. Åt en här i Karasjok sängliggande gammal Ijell-lapp, 103 är gammal, gaf jag den heliga nattvarden; ban hade för flera år sedan förärat Christian VII en hel mängd renar, hvilka skulle sändas till Island, och hade derför erhållit en silfverpokal. Det sades, att ban lofvat 40 hvita renar åt kyrkan, ifall han kunde upplefva 200 år, men då krafterna aftogo allt mer och mer, återtog han, då han fyllt 103 år, såväl sin önskan som sitt löfte; sednare dog han 109 år gammal. Han var i fullkomlig besittning af alla sina själsförmögenheter, då jag var hos honom. Den 14 på aftonen lemnade vi Karasjok, och kommo den 17 till Polmak. Som det på denna vägsträckning af 30 mil, mellan Guldholmeu och Karasjok, finnes gamla, sjuka och krymplingar, hvilka ej kunna besöka kyrkan, så betjenade jag dessa med ordet och sakramentet.

I det vi, dagen efter vår ankomst till Polmak, vid middagstiden skulle sätta oss i pulkena för att resa tillbaka till Vadsö, observerade jag på andra sidan om elfven ett sken öfver fjellet; skenet tilltog, äfvensom min förväntan, och nu såg62-

jag detta "mindre ljus, som Gud liar skapat att herrska om natten", framträda vid middagstiden och höja sig öfver det vidsträckta himlafästet, der det beundransvärdt ocli högtidligt utbredde sin glans. Den 19 December inträffade vi åter i Vadsö.

Vadsö, på sin tid en af de största och vigtigaste handelsplatser, hade nu nedsjunkit till en obetydlighet, med 40 norska familjer, utgörande en befolkning af 200 själar; ibland dessa fanns det två qvänfamiljer. Invånarne bodde

i hyddor, utomkring hvilka befunno sig torg och gräsplaner. Omedelbart vid fjorden, och i närheten af köpmannens packbus och landningsbryggor, intogo fiskehjellena en betydlig utsträckning. Dylika ställningar finnas naturligtvis på hvarje bebodt ställe utmed Finmarkens stränder, och likaså oskiljbara äro skrikande korpar, kråkor och fiskmåsar från dessa. Oberäknadt dess fördelaktiga belägenhet som handelsplats och fiskeläge, tillhöra omgifningarne kring Vadsö en af de mindre gynnade trakter i Finmarken. Brist på ängar gör kreaturens föda både dyr och besvärlig; ty trakten afgaf knappast ett magert och otillräckligt sommarbete, på hvilket ortens samtliga kreatur vallades af en herde, hvilken familjerna skiftesvis måste lemna. Den tiden gjordes intet för att begagna gödseln; ty den fördes vid ebbtiden ner till stranden för att bortspolas då vattnet steg. Högre upp i landet växte obetydligt med gräs, hvilket med en skära afskars af barn af båda könen, eller af halfvuxna flickor, och stoppades i en af tåg flätad säck, meisel kallad, samt hemliars på ryggen. En mil längre upp i landet fanns väl gräsmarker, men dessa kunde blott begagnas af köpmannen, hvilken då för tiden var den enda som höll häst. Man kunde äfven få köpa hö af lapparne, som bodde längre in i Varangerfjorden. Det i säckar hemburna gräset torkades och utbreddes på taken, på det ej kreaturen skulle komma åt det. På samma sätt inhöstades löf; det bands i knippor och upphängdes på fiskehjellena för att torkas. Gräset och löfvet var förnämligast för småkreaturen, ty korna fingo ganska litet deraf, mossan var så godt som den egentliga kreatursfödan, i förening "meT fiskhufvuden, tång och hafsgräs. Korna voro i allmänhet så utsvultna, att de åto allt livad de kunde öfver-
63-

komma, kläder, linne, ja till ocli med båtar gåfvo de sig i färd med.

Mossans inhöstning afgaf ett slags landtlig högtid, som man långt förut förberedde och glädde sig åt. Denna mossa, renmossan, liemtades från södra sidan af Varangerfjorden, äfven kallad ryska sidan. I slutet af Juli började moss-resorna. Mossan afrifves med händerna, men är ytterst svår att inberga. Den kan ej tagas i alltför torrt väder, ty då smular den sig, ej heller kan man plocka den i regnväder, ty då är den våt, och då unknar och möglar den. Bästa afrifningstiden är i Augusti om nätterna, sedan daggen fallit, samt om dagen när det ej är alltför klart. När det vill sig väl, kunna fyra à sex menniskor på fyra dagar insamla 25 säckar (meisel), således mossa för en ko. Till bergning och inhöstning af mossa rustar man sig gerna för fyra à sex veckor; det händer ibland, att man är åtta veckor ifrån hemmet; derför medtages tält vid afresan. I hvarje båt äro fyra à sex menniskor. Vid ankomsten till stället uppreses genast tältet; hvarje båtlag har sitt särskilda tält. Hindrar vädret insamlingen af mossan, så vandra de unga karlarne och flickorna omkring i skog och mark för att insamla hjortron. Der sjunges, dansas, berättas sagor och historier. Båtens förare är tillika kock; när det glada och hungriga sällskapet återkommer från mark och skog, måste han hafva maten färdig.

Med längtan vänta de hemmavarande på återkomsten af de bortresta. När tiden närmar sig att de skola återkomma, stiga dagligen, ja ofta flera gånger om dagen, qvinnor och barn upp på taken för att speja efter sina män, syskon, slägtingar och vänner. Ändtligen skönjes i fjerran en båt kommande från ryska sidan; nu kappas man om att skynda till hvarandra med det glada budskapet: "uiossbåtarne komma, ty det kommer båtar från ryska sidan som styra rakt hit!" Ifrån grannarne ila de åter upp på taken och derifrån ned till stranden, för att på afstånd kunna tillropa de ankommande ett välkommen, och höra efter, huru det gått dem på andra sidan om hafvet. Framkomna till stranden, läggas båtarne för ankar och man går i land; så snart floden stiger — "högt vatten" — dragas båtarne så långt som möjligt upp på land, hvarefter stöttor sättas under dem, så att de kunna blifva stående på det torra, när vattnet faller. Samtliga hemmavarande unga<54

karlar och flickor inbjudas nu att bära mossan från båtarne upp i husen; detta kallas att "gå i mossbåten". "Får jag lof att gå i mossbåten V" Med dessa ord bedja barnen och tjenste-folket om den önskade och förhoppningsfulla tillåtelsen, som mycket sällan vägras, men, om detta händer, framkallar mycken sorg och tårar. Emellertid kan det hända att man är inbjuden att gå i två mossbåtar, i så fall skyndar man sig att kunna komma i båda. Efter slutad inbergning kommer gästabudet; insaltad fisk, smör och grynvälling utgöra trakteringen, som njutes under skämt och skratt, och beskrifningarne öfver äfventyren och händelserna under vistandet på ryska sidan. Aldrig nekar man för att vid mossbåtsfärden lemna mjölk åt den, för hvilken den fattas. Änskönt bränvinet ej fattas, så åstadkommer det vid dessa gillen intet fylleri eller oreda. Denna mossinsamlingsfest är, näst julen, Vadsöboernas

största högtid. Som de så kallade "conditionerade" familjerna hyra och betala både båtar och folk till mosshemtningen, så hålla dessa vanligtvis intet mossgästabud.

Vid Vadsö upptages en betydlig mängd torf, som dock hvarken är särdeles god eller behandlas riktigt; bränsle hemtas från den södra sidan af Varangerfjorden. Folket nöjer sig i allmänhet med torfven och de risqvistar man finner på fältet.

För de mera välmående inbyggarne bestod julmaten i risgrynsgröt, aebleskiver (munkar) och kaffe; de mindre bemedlade läto nöja sig med hirsgrynsgröt, sirap och smör, och till en del kaffe; men alla måste till julen hafva hvetebulla.

Vid bröllop gick spelmannen förut fram till kyrkogårdsporten, hvarest ban stannade; efter honom kommo brudjungfrurna och presten; derefter brudparet och så qvinnorna och männen. I samma ordning lemnade man kyrkan. När man var hemkommen från kyrkan till bröllopsgården, trakterades med fikon, vin, mjöd, bränvin och derefter med kaffe. Efter klockan sex började dansen.

Vadsö prestgård låg, som jag redan anfört, vid en liten elf, och kallades derför elfgården. Ifrån denna elf hemtade vanligtvis de ryska matroserna sitt dricksvatten, och vid dessa tillfällen hörde vi dem sjunga sina melodiska och vackra sånger, hvilka i fria luften och på något afstånd gjorde ett utomordentligt behagligt intryck. Dc hafva öra för sammansjungning.65-

Sällan ser man dem ro utan att tillika höra dem sjunga, hvilket isynnerhet är förhållandet i Tromsö-sundet, hvarest ofta flera ryska lodjer ligga samlade. Märkvärdigt nog att de små barnen ej äro rädda för dessa skäggiga karlar, utan låta dem gerna taga sig på armen och smeka sig!

Under mitt vistande på Vadsö började jag genast med bi-bel-läsningen hvarje söndagseftermiddag, samt hvarje ondags-eftermiddag med föreläsning ur missionsberättelserna om Guds rikes utbredande öfver hela jorden. Såväl dessa föreläsningar som kyrkan blefvo flitigt besökta, och både hos norrmän, lappar och finnar fann jag stor mottaglighet för ordet.

1826.

Mitt vistande i Ivaraksjok under December månad hade öfvertygat mig om den oundgängliga nödvändigheten af förnyade resor för språkets skull. Jag anträdde derför i Januari en sådan till fjellsocknarne Karasjok och Kautokeino. Berättelsen öfver dessa resor inlemnade jag till biskopen, som deröfver yttrade sin stora tillfredsställelse, och gaf mig en gång för alla oinskränkt och obetingad fullmakt att företaga alla de resor jag ansåg vara nödvändiga i och för språket.

På denna resa ledsagades jag af fogdens svåger; sedermera reste jag alltid utan annat sällskap än min hustrus. Den 10jlanu^ri_ lemnade jag Vadsö. I Polmak var jag så lycklig att träffa den berömde filologen, ryska hofrådet Sjögren, finné till börden, som på denna resa hade ämnat besöka mig i Vadsö; men då han i Varangerfjorden fick höra att jag väntades till Polmak, bestämde han sig för att der afvakta min ankomst. Detta möte var för oss båda mycket kärt, och framför allt för mig. Den 20 åtskildes vi, han för att fara till Helsingfors och jag för att fortsätta min resa. Eftersom presten i Utsjok var hemma, tog jag in hos honom, ty det kunde väl intressera oss båda att göra personlig bekantskap. På de tolf milen, från Utsjok till Karasjok höll jag undervisning och andliga förrättningar på flera ställen, så att jag behöfde tre dagar för att tillryggalägga denna väg; tillika inträdde ett så öfvermåttan starkt snöfall, att pulken nedsjönk i snön,

som på ömse sidor om oss steg upp till våra axlar, så att hufvudet knappt stack fram öfver snön. üen 4 Februari bemärktes på båda sidor om solen en liten regnbåge med de lifligaste färger; den var för öfrigt dubbelt så bred som en vanlig regnbåge. Den 6, och några gånger sednare, observerade jag samma vackra syn.

Morgonen den 7 Februari var resan bestämd från Karasjok till Kautokeino; det hade fortfarit att snöa, och i följd af tyngden lios dessa snömassor hade vattnet stigit upp på isen. För att komma fram måste jag således taga

dubbelt antal af folk och renar. Jag tillbragte fem dvga,,på, dessa aderton^ rpil,. ty renarne kunde knappt gå steg för steg i den djupa snön. Den våta snösörpan, som efterhand frös och blef is,' packade sig under och framför pulken, så att renen ej förmådde draga den, hvarför den resande måste stiga ur, medan den stjelptes och skrapades fri från is och snö. Härtill kom oväder och sträng köld. Under tre dygn voro vi utan eld och hade endast frusen mat att förtära; stormen gjorde det omöjligt att up£föra^ett_iält, ej heller råkade vi på någon fiskegamme på sjöarne. Jag led af smärta i ryggen och högra armen; dock ändtligen kommo vi fram till Kautokeino. Emellertid var hela allmogen nedrest till Alten, hvarest thinget den tiden hölls för de båda socknarne Karasjok och Kautokeino. Jag lemnade derför Kautokeino den följande dagen igen, och kom den 15 ned till things- och handelsplatsen Bosekop i Alten, som ligger 16 mil från Kautokeino och 18 mil från Karasjok. Här var en talrik samling af lappar från tre särskilda socknar, nemligen från de båda fjellsocknarne och Alten. Ändamålet med denna min vinterresa uppnåddes härigenom i en ännu högre grad än jag hade kunnat hoppas; ej förr än det följande året 1827 erhöllo de båda omnämnda fjellsocknarne sitt särskilda vintherthing hemma hos sig; ända till dess hade de lefvat utan att hafva sett någon öfverhetsperson ibland sig. Det var dåvarande fogden och härdshöfdingen, sedermera amtmannen Cappelen, som tillvägabragte ofvannämnda lika så rättvisa som nyttiga thingsordning. Den 20 och 26 höll jag norsk gudstjenst i Talvigs kyrka, ty Alten-Talvigs prestembete var vakant.

Storm och oväder uppehöll thingsallmogen i två dygn, sedan thinget var slutadt. Den 22 Mars lemnade jag Bosekop tillika med allmogen från de båda nämnda fjellsocknarne, men67-

vi kommo den dagen knappt tre mil, till skogsbrynet. Här upprestes nu en mängd tält, och här tillbragte jag första aftonen och natten, omgifven af en talrik samling af fjell-lappar. Morgonen derpå åtskildes de båda socknarnes invånare; jag följde med Karasjok-lapparne, och kom den 7 Mars till Karasjok, men fortsatte dagen derpå återresan till Vadsö, som jag uppnådde den 11. Denna vinterresa på 100 mil gaf mig visserligen det förväntade språkutbytet, men tillika för en längre tid plågor i ryggen och armen. — Knappt 14 dagar fick jag vara i lugn, ty den 30 Mars skulle jag hålla valförrättning i Tan en.

Åtta dagar före pingst skulle jag till Vårdö. Min hustru var sjuk och sängliggande. Den 5 Maj reste jag på eftermiddagen, men bad till Gud, om det så vore Hans vilja, att det måtte blifva sista gången, som pligterna mot den genom Honom mig anförtrodda menigheten skulle komma i strid med pligterna mot min af Honom mig gifna hustru, och sedan dess har min hustru aldrig varit sjuk, när jag skulle resa bort. I snöyra och en bitande köld kom jag till Vårdö. Under dessa flerfaldiga uppehåll på ön bestodo mina dagliga förrättningar i att läsa med konfirmanderna, hålla morgon- och aftonbön, samt bibelförklaring som garnisonsprest, först för garnisonen och sedan i tukthuset. Härtill kommo täta kyrkoförrättningar för Vårdö sockens allmoge, hvilken troget begagnade sig af prestens beklagligtvis alltför korta uppehåll på ön.

Vårdö menighet var kanhända den bästa i hela pastoratet. — På ön fanns" en 12 à 13 års gammal stum och fånig flicka, som bela dagen satt på en stol ocli gungade fram och åter; hennes kropp var välbildad; hon dog straxt efter sedan jag lemnade ön.

Den 24 Maj lemnade jag ön och kom först följande dagen till Vadsö. Min hustru hade under min bortovaro varit nära döden; en express afsändes efter mig, men med detsamma jag skulle sätta mig i båten för att lemna ön, kom fogden med budskapet att all fara nu var förbi, och att min hustru bad mig ej lemna ön förrän den bestämda tiden. Vid min ankomst till Vadsö låg min hustru ofvanpå sängen. Näst Gud hade vi att tacka först fogden Nilsen och sedan köpmannen Esbensens hustru för min hustrus tillfrisknande, ty Östra Finmarken hade den tiden ingen distriktläkare.68-

Den 31 Maj reste jag till Nässeby, men framkom ej förrän den 2 Juni. Efter slutad gudstjenst började jag den anbefallda folkräkningen. Samma afton for jag öfver till andra sidan af fjorden och reste framåt hela sträckan ända till ryska gränsen. Utan att under denna tid af evig dag kunna göra skilnad på natt och dag, höll jag i oafbruten omvexling folkräkning ocb andliga förrättningar. Den 9 Juni återkom jag mycket trött till Vadsö.

Den 13 Augusti afreste jag till Tanen och derifrån till Le-besby, som jag åter måste lemna den 5 September;

under vägen gaf jag sakramentet åt en sjuk. Om natten kom jag till Hops-eidet, och höll här dagen efter fullständig gudstjenst. — Efter hållen gudstjenst den 12 i Tana kyrka höll jag samma afton gudstjenst i Seida, och efter att följande dagen hafva hållit gudstjenst för samtliga invånarne, gick jag öfver Varan-gerfjellet och kom dagen derpå till Vadsö; således var jag efter 14 dagars förlopp åter tillbaka i Vadsö, hvarest jag stannade till den 27 Januari 1827.

1826 hade jag sändt till seminariet i Trondesnäs en ung lapp med ovanliga gåfvor och ett fromt, barnarent sinne; jag väntade något särdeles af denne rikt begåfvade yngling, inen han drunknade på nedresan. Året derpå sände jag åter tvänne unga troende och fromma lappar till seminariet, men hvilka voro mindre begåfvade; den ene af dem hade jag och min hustru tagit i vår tjenst för att utbilda honom; denne var den äldste af de lappar som följde med mig till Christiania.

1826 kommo tre medlemmar af Fintnarks-kommissionen till Finmarken, för att anställa undersökning, huru från statens sida provinsens uppkomst och välmåga kunde befordras. Hvar kommissionen reste fram, tillkallade den alla som kunde och ville yttra sin mening i saken.

1825 och 1826 voro norska och ryska kommissarier samlade på Vadsö, för att bestämma gränsen mellan Norge och Ryssland.

Sommaren 1826 lemnade fogden och sorenskrifvaren Nil-sen Finmarken. Vid sin afresa gaf ban som bidrag till uppförandet af ett skolhus i fiskläget Tyby den betydliga gåfvan af 40 Speciedaler, hvarigenom uppförandet af skolhuset blef en möjlighet. Nilsen var den sista fogde, som nödgades företaga den besynnerliga skattkräfningsresan till Köla, men hvil-69-

ken egentligt hade urartat så, att den för Ryssland kunde betraktas och anses som en hyllningsresa, då den norska fogden måste medtaga presenter, för hvilka ban likväl hedrades med gengåfvor.

1827.

Nu skulle jag åter anträda en vinterresa, och för den skull tillagades den sedvanliga matsäcken. Denna bestod af ett slags kaka (lefse), på hvilken utbreddes en deg af hvete-mjöl och mjölk, hvarefter den torkades; derefter blöttes den på baksidan ocli lindades in i ett linne för att blifva jemnfuk-tig, hvarefter den beströks med smör, sirap och rifven renost, ilioplades och skars i fyrkantiga bitar. Ju mera en sådan lefse fryser, desto mörare blir den, under det att all annan mat fryser till is. Den på sådant sätt tillredda lefsen är bestämd att ätas om dagen, då lappen måste låta renen hvila och beta.

Lördags morgon den 27 Januari stodo renarne förspända, som skulle föra mig och min hustru samt några andra resande till fjell-lapparnes thing i Polmak. De förspända renarne stodo fastbundna eller fasthållna i alla möjliga ställningar, som de dock hvarje ögonblick förändrade, ty aldrig står renen stilla. Afresan från ett ställe framkallar alltid en mängd åskådare, såväl barn som vuxna personer. Jag nekar ej för, att äfven sjelf hafva varit närvarande som åskådare vid en dylik resa. Med dessa menskliga åskådare förena sig äfven en mängd fyr-benta, nemligen hundar, som med sitt oupphörliga skällande och gläfsande göra renarne ännu mera oroliga och rädda. Vänligt och förekommande hjelper fjell-lappen den resande i pulken samt visar hur man skall behandla och hålla tömmen. Ibland binder han den ovana resandes töm vid sin pulk, hvilket kallas att taga en i slagtöm. Detta sätt att låta köra sig är mindre angenämt, då dermed är förenadt obehagliga ryckningar af den vid hufvudet fastbundna renen; framdeles lär föraren den resande ropa: "ale vuost! ale vuost!" — "håll! håll!" — när man behöfver hjelp. Efter att hafva ordnat allt,70-

går föraren — vappusen *) — fram till sin ren, vecklar tömmen om handen, kastar ännu en blick omkring sig och frågar: "Är allt i ordning?" På svaret "ja!" kastar han sig i pulken, gifvande sin ren ett rapp med tömmen, och nu bär det af i full fläng. De äldre bland åskådarne tillropa oss en lycklig resa, barnen och hundarne följa oss ännu ett stycke på vägen, springande, skrikande, hurrande och af alla krafter skällande och gläfsande i kapp med hvarandra. I fullt galopp sätta nu renarne af efter den förut körande lappen, och nu går det framåt belt lustigt, ja mången gång alltför lustigt. På det den ovana resenären ej genast vid utkörseln och under den första och vildaste

farten må slungas ur slädan, kastar sig stundom en lapp i den resandes famn eller framför honom på pulken. Som renen har svårt att draga två personer blir han snart mindre ostyrig. Min hustru lärde efter två à tre timmars färd att sjelf köra och styra sin ren; äfven jag hade året förut lärt mig att med färdighet köra och styra dessa glada och godmodiga djur med min venstra hand. På qvällen kommo vi alla välbehållna till Mortensnäs, hvarest då för tiden fogden bodde. Han och hans hustru medföljde den följande dagen till thinget i Polmak, som började första söcknedagen i Februari och varade i tre dagar.

På höjden af branta och svåra backar, såsom den hvilken förer från Varangerfjellet ner till Tanen, stannas vanligen. Mera ovana och rädda resande föredraga då oftast att heldre gå utför backen än att blifva qvarsittande i pulken. Renarne och pulkerna bindas nu den ena efter den andra, lappen kastar sig i sin pulk eller kjärris och kör ut öfver branten, dragande med sig bela raden af renar ocli pulker; emellertid är ban ej långt kommen, innan lappar, renar och pulker äro invecklade med hvarandra; men det gör ingenting, ty i trots af tömmar, dragremmar, pulker eller kjärriser mellan benen på sig, sätta renarne af i galopp, störta omkull och dragas på detta sätt med. Med förvånande smidighet och liflighet reser sig renen igen och galopperar munter och oskadad backen utför, dit han anländer med hela ben. Lapparne kasta sig nu af slädarne och sätta allting åter i ordning.

*) Ett förvrängdt norskt utta] al' det lappska ordet: oapet, vägledare, förare, lots.71-

Vinterthingen gifva för fjell-lapparne ej mindre glada och trefliga dagar, än sommarthingen för sjö-allmogen, och hafva likhet med våra vintermarknader. Thing skall hållas, kyrkoförrättningar skötas och utföras, och fogde, skrifvare och prest utfå sina så kallade rättigheter i renkött och renhudar. Nu ses lapparne vandra omkring mellan fogden, skrifvaren, presten och handelsmannen med sitt renkött, rentungor, renost, frusen renmjölk, märg samt skinn och hudar af alla slags djur. Alla dessa herrligheter skola aflemnas och mottagas hos köpmannen, och der skall prutas och omsider handlas. Allt efter som skatterna blifvit aflemnade och köpen afslutade skall vedergällning gifvas och mottagas; denna är af olika slag: en kopp kaife, ett glas vin, en sup eller något tobak. Och såsom vid sjöthingen, så tillgår det här: bekantskaper stiftas och förnyas, och öfverallt ljuda välkomsthelsningar. Lappen omfamnar lappen, sin prest, sin fogde, sin skrifvare, sin köpman, sin länsman, klockare och skolmästare, och omfamnas af alla dessa igen. Lapparnes helsning a diervan, diervan/" och "buri.it, bn-rist!" höres öfverallt; så mycket lappska kan alltid presten, fogden, skrifvaren och köpmannen, att när de tillropas: "diervan, diervanI" de kunna svara samma ord igen. När de blifva hvarandra varse och komma hvarandra inpå lifvet, så sker en half omfamning med ena armen, hvarvid ropas: "buri.it, burist/" och alla dessa helsningar försiggå ute i kölden och snöstormen lika bra som om de vore i ett varmt rum.

Lördagen den 3 Februari var thinget slut, och dagen efter höll jag gudstjenst i en temligen stor stuga. (I sednare tider är ett kapell uppfördt i Polmak.) Halfva predikan höll jag på lappska. På måndagen skulle vi alla lemna platsen; qvällen förut hade lapparne uppsökt, samlat och tjudrat renarne, som under thinget hade fått gå lösa. Måndagsmorgonen sågos från de kringliggande fjellen lapparne nedkomma, dragande djuren i tömmarne efter sig. Skrämda af menniskorna och liundarne, göra renarne oupphörliga språng ocli försöka komma tillbaka till fjellet; stundom lyckas en ren att slita sig lös och sätter i galopp af till fjellet igen; nu måste man hemta den åter, hvilket endast blir en möjlighet derigenom, att en ensam ren, om den ej blifver alltför mycket skrämd, ogerna aflägsnar sig långt från den hjord, till hvilken han hörer. Under tiden har man böljat att spänna för, doclc sprin-
72-

ger ännu en och Annan lapp omkring med en rentunga eller några märgben, ett stycke frusen renmjölk eller ock möjligtvis med en silfverslant, för att ännu en gång visa presten, fogden, skrifvaren, köpmannen eller deras hustrur "den sista äran innan man åtskiljes", och "ho som förares, måste förära igen", lyder hederns omutliga lag. Der borta springer en annan lapp, halft förtviflad och halft utsjasad, för att åstadkomma det tillsagda antalet af renar, ty vargen hade under natten varit bland hans renar, sedan de voro insamlade och tjudrade, och han fann ett af djuren sönderrifvet och dödadt samt ett annat strypt af tömmen, som det hade fått omkring halsen under försöket att fly.

Den 27 Februari återvände min hustru till Vadsö, efter sitt första försök att köra renar; jag reste deremot åter till

Karasjok. Snödrifvor, storm och töväder hindrade så, att jag ej kom längre än fyra mil, till en rysk undersåte. Om starkt töväder inträffar nödgas man stanna der man är, ty renen kan då ej draga. Dagen derpå kom jag med knapp nöd under tak för ett tilltagande våldsamt snöväder; det var hos klockaren i Utsjok som jag tog in. Storm och starkt snöfall uppehöll mig här till den 1 Mars. Dylika uppehåll voro hvarken obehagliga eller tidspillande för mig; all min önskan var att vistas bland lapparne, och således införde jag under dessa uppehåll med bläck i min språk-dagbok livad jag som hastigast upptecknat med blyerts, eller ock utarbetade jag öfversättningar eller samtalade med husets folk. Jag reste derför alltid helst allena, och undvek så mycket som möjligt hvarje annat sällskap än lappars. För de flesta är oftast resan endast ett tvingande medel att komma fram, men för mig var resan sjelfva målet; derför skyndade jag aldrig på; ty jag hade ju ingenting att skynda efter: jag var ju midt ibland dem, hos hvilka jag ville vara. Den 3 kom jag omsider till Karasjok. Här stannade jag till onsdagen den 7 Mars, då jag reste till Kautokeino, hvarest jag anlände den 9. På denna sträcka voro nu tvänne fisk-gammer uppförda utmed stränderna af de fiskrika insjöarne, och i dessa gammer tillbringade jag nätterna, så att jag nu hade det bättre än förra vintern. Från den 10 till den 19 stormade det oupphörligt, isynnerhet från den 14 till den 16. Thermometern visade endast— 10° R., men ändå var kölden outhärdlig; bläcket frös så snart jag tog bläckhornet från ugnen.73-

Länsmannen i Ivautokeino var en utmärkt personlighet, begåfvad med ett kraftigt och fördelaktigt yttre; att se och höra honom tolka i kyrkan, var riktigt en glädje och uppbyg-gelse, ty med en af naturen manlig och välljudande organ tolkade han med värdighet och känsla samt äfven med lätthet; han talade med färdighet tre språk: lappska, finska och norska, och hade en öppen och redbar karakter. Honom gällde egentligen min resa till Kautokeino för att aftala ett möte till följande vinter i Karasjok. I slutet af Mars lemnade jag Kautokeino. Söndagen den 1 April jordfästade jag i Karasjok 10 barn; alla hade under loppet af tre dygn dött i kikhosta.

Samma aftal som med länsmannen i Kautokeino gjorde jag i Karasjok med den dervarande länsmannen samt med kantorn och skolläraren.

Den 4 April lemnade jag Karasjok i sällskap med några lappar, som ämnade sig åt Östra Finmarken till handelsplatsen Nyborg i det inre af Varangerfjorden. Efter sex timmars munter färcl hade vi tillryggalagt sex mil. Samma afton meddelade jag nattvarden åt tvänne sängliggande qvinnor.

Dagen efter hade jag flera andliga förrättningar på fyra olika ställen; på aftonen tog jag in hos en rysk undersåte, en godsint och from man. Här höll jag aftonbön för en liten församling. Dagen derefter anträffade vi på vägen öfver Utsjokfjellet en lappby på 1500 renar, som var stadd på flyttning och tillhörde en svartlockig rysk fjell-lapp med ett särdeles lifligt och godlynt ansigte. Jag kunde ej resa förbi Utsjoks gamle hedervärde klockare, utan att helsa på hos honom; jag stannade derför utanför hans hem och steg ur pulken. Han var på elf-ven, dit jag förfogade mig för att tala med honom. "Gubben skall väl hafva en afskedsskål?" frågade mig min förare; och på mitt jakande svar framtog han bränvinskuttingen ur sin kjärris och slog i uti bägaren, sägande: "Eftersom presten sjelf icke smakar bränvin, så säger jag å prestens vägnar och i hans namn: skål gamle!" och med detsamma kastade han på mig en slugt frågande blick. Jag drog på munnen och nickade bara; han satte nu bägaren för munnen och tömde den med stor färdighet. Derpå fyllde han åter bägaren och räckte mig den, på det den gamle skulle mottaga den ur min hand. "Få inte vi också något?" frågade några af folket. "Detta är en affär mellan mig, presten och den gamle, som ej74-

angår någon annan", svarade min förare med stor gravitet. Man skrattade, och vi körde vidare. Då vi hade knappt en mil qvar till Polmak, ropade jag: "ale vuo.it! ale vuostl" Jag underrättade nu förköraren, att jag ville utdela kuttingens innehåll bland folket; tobaken deremot öfverlemnade jag till utdelning åt den, i hvars hus jag tillbragt natten, då jag kom från Karasjok. Nu blef det lif och lefverne. Med stor värdighet bjöd nemligen föraren hela sällskapet att samla sig kring honom; han fyllde sin bägare och höll med komiskt allvar följande tal: "Första supen tillkommer mig, först för det jag som prestens förkörare är den första och förnämsta mannen i laget, och för det andra kunde kaggens innehåll möjligtvis ej räcka till för alla, och det skulle väl föga passa sig, att förnämsta mannen i laget skulle skiljas derifrån med torr mun." "Drick, förkörare!" ropade sällskapet, och nu

aftog han mössan och, vändande sig till mig, sade ban: "Skål, käre prest!" satte derpå mössan igen på hufvudet och vände sig till kamraterna, sägande: "Skål, kära vänner!" Enstämmigt erkändes nu prestens reideman (förkörare) att vara andra personen i rang och värdighet, och efter honom den mannen, i hvars hus jag uppehållit mig en natt. Ryss-lappen var ej med och således ansågs rangordningen ej längre behöflig. Kaggens innehåll begynte nu aftaga, men desto mera tilltog munterheten; man skrattade redan i förväg öfver den eller de som skulle komma att gå med torr mun från kalaset; dock fingo alla, med undantag af den siste, som knappt fick en half bägare. Tobaken fördelades i olika stora delar, hvarefter det drogs lott under allmän munterhet.

Året efter min ankomst till Finmarken föresatte jag mig, att på alla mina resor till lands och vatten ej förtära bränvin eller vin, för att derigenom bevisa andra det obehöfliga i spirituösa drycker. Jag vill härmed anmärka, att under all den tid, jag medhade bränvin för skjutsen, jag alltid öfverlemnade bägaren och kaggen i förkörarens eller båtförarens händer med de orden: "Åt din heder öfverlemnar jag dig dessa", och aldrig har en enda tillåtit sig att missbruka min tillit; jag fruktade ej en gång att dermed leda dem i frestelse.

Innan jag kom till Polmak meddelade jag ännu en gång nattvarden åt fem sjuka och gamla qvinnor.75-

Om äfven mina språkstudier ej hade drifvit mig att företaga den 82 mil långa vinterresan till Kautokeino och Karasjok, så var det en annan trängtan, som tvingade mig att resa de 25 milen till Karasjok, således 50 mil fram och åter. Sedan jag 1825 af min svärfader i Slidne prestgård hade mottagit syndaförlåtelsen och den heliga nattvarden, hade jag ej varit gäst vid herrans bord, och då jag nu kände längtan att ånyo blifva delaktig deraf, så hade jag aftalat ett möte i Karasjok med kyrkokerden i Alten-Tal vig, prosten Röde. I Karasjok, på bortresan till Kautokeino, meddelade vi derför ömsesidigt hvarandra aflösningen och den heliga nattvarden. I anledning häraf var kyrkan öfverfylld med menniskor, som iakttogo den djupaste tystnad och andakt, och visade det lifligaste deltagande och glädje öfver att i sällskap med tvänne prester kunna anamma det heliga sakramentet. Denna dag blef för oss alla derigenom en ännu större högtidsdag och en glädjens dag i Gudi, som länge mindes och omtalades.

Vid min återkomst till Vadsö den 10 April, fann jag prest-gården tom och stallet instörtadt. Min hustru hade skyndsamt nödgats lemna den förfallna byggningen, som började ramla; det var en lycka att ingen menniska skadades vid uthusets instörtande. Vi fingo hyra två små rum i köpmannens hus, ty vid den företagna besigtningen förklarades prestbyggningen för irrepax-abel.

Den 14 Juli följde min hustru mig till Nässeby, men reste den 17 tillbaka; jag deremot gick med fogden öfver Varanger-fjellet till thinget i Tana. Då detta var slutadt, fortsattes resan den 23 till Lebesby. Straxt efter utfarten från Guldholmen tvang oss en plötsligt uppkommande motvind att söka hamn i en liten remna af Digermulljellet. Efter några timmar lyckades vi komma till ett bebodt ställe, der vi måste stanna ett dygn. Under tiden fick jag tillfälle göra husbesök och förhöra ungdomen i katechesen och katichesera med barnen såväl här som i närmaste trakten. Under dimma och mycket regn kommo vi till Hops-eidet, och dagen derpå till Lebesby, till thinget. Här fanns nästan ingen allmoge, ty tiden var (len mest olämpliga för sjö-allmogen; det var nemligen frihandels-tiden, makketiden kallad, då allmogen hade tillåtelse att omedelbart försälja sin fisk till ryssar och andra; följaktligen lågo alla menniskor vid hafskusten och fiskade. Denna tiskhandelstid76-

kallades makketiden, derför att 24 timmar efter sedan fisken blifvit fångad, mask började komma i den.

Aftonen den 31 Juli lemnade jag Lebesby för att resa till Kjelvig på Magerön samt till Maasö, och derifrån vidare till Havösund i Hammerfests pastorat. Här infann sig hos mig den af seminariet i Trondesnäs tillsatta folkskoleläraren för lapparne, hvilken var undervisad i norska språket af den sedermera aflidne presten Kildal. Han kom till mig på norska bibelsällskapets bekostnad, och stannade hos mig till utgången af Januari månad 1828. Söndagsmorgonen den 12 Augusti anlände jag så tidigt till Lebesby, att jag i rättan tid kunde hålla både högmessa och aftonsång. Som i socknen bodde några norska familjer, höll jag omvexlande lappsk och norsk högmessa och likaså aftonsång.

Då allmogen i flera dygn behöfver uppehålla sig vid kyrk-platsen, draga de båtarne upp på land och lägga dem

på sidan, med kölen vänd mot vinden; årorna sättas upp mot hvarandra, och när då seglet bredes ut deröfver, har man ett tält. Här och der ses vid stranden uppgjorda eldar, öfver hvilka grytorna hänga. På kyrkoresorna och öfverallt vid hafskuster i Finmarken måste man städse vara beredd på att blifva uppehållen af motvind och då är matgrytan en oumbärlig artikel. Hvart man kommer, hör man lapparnes glada, förnöjsamma och lifliga samtal.

Onsdagsmorgonen den 22 Augusti var bestämd för min-afresa; men jag blef qvarliggande för motvind ända till söndagen. Såsom jag redan förut anfört, förorsakade alla dessa oupphörliga uppehåll ingen tidspillan för mig. Efter aftonsångens gudstjenst lemnade jag Lebesby och kom emot morgonen till Hops-eidet, hvarest en mängd lappar väntade på mig, ocli då jag fann dem alla väl förberedda, höll jag de önskade andliga förrättningarne och återvände derpå genast till båten. På aftonen kom jag till Guldholmen, hvarest jag träffade min hustru. Den 1 September lemnade vi åter holmen och gingo samma dag under klart och vackert väder öfver Varangerfjellet. Dagen derpå höll jag gudstjenst i Nässeby kyrka och kom den följande dagen till Vadsö. Efter fjorton dagars förlopp reste jag till Varclö, som jag först efter två dagar uppnådde. Efter att hafva uppehållit mig der i 2j vecka, skulle jag åter till Vadsö; men tvänne gånger kastade mig motvinden tillbaka till77-

Vårdö; först den tredje gången lyckades jag att komma fram. Efter 14 dagars förlopp följde min hustru mig till Mortensniis, hvarest jag hade hyrt en liten stuga, eftersom skolhuset i Nässeby var alldeles obeboeligt. Jag förberedde det följande årets konfirmander, och kom den 20 November tillbaka till Vadsö, hvarest jag stannade till den 28 Januari 1828.

Några af de många herrliga norrskenen vill jag dock här omnämna. På min resa från Karasjok till Kautokeino, vintern 1826, bemärkte jag hurusom på himmelen så småningom bildade sig en båge, intill dess den fick bifogade form; den starkaste och skönaste utströmningen gick ut från öster och möttes af en liknande, men mycket mindre, från vester; dessa båda utströmningar, som blefvo allt bredare och bredare, mötte hvarandra på halfva firmamentet och bildade nu en fast båge. Under en ovanligt lång tid bibehöll bågen denna regelmessiga form, spetsig i båda ändar hvarifrån utströmningen utgick; de mest fantastiska former afvexlade såväl innanför som på kanterna af bågen, men sträckte sig ej utanför densamma; färgernas liflighet och styrka låter ej beskrifva sig. Allt efter som bågens bredd tilltog, utbredde den sig öfver zenitli; till sist kom månen in i bågen, och all skugga försvann för en tid från våra och renarnes kroppar. Efter omkring timma försvann hela bågen, och plötsligt framsköto nu ljusstrimmor från norr till söder; efter några minuter försvunno dessa åter, och från öster till vester ocli från vester till öster framvältade nu vågande böljor af eld som försvunno och åter blefvo synliga, tills äfven de alldeles försvunno. Norrskenet går vanligtvis från NO och ONO till SW och WSW och bildar vanligtvis först en regel-messig båge, som sedan öfvergår till oregelmessiga ljus- och eldpartier. Det börjar med en lysande, stundom en mörk dimma, som efterhand bildar sig till en regelmessig ljusbåge. Ibland är nordöstra delen af horizonten mörk, hvarefter skenet börjar. Den 21 December sågs redan klockan 6178-

på aftonen tvänne stora bågar från ONO till WSYV, samt en tredje båge, hvars egentliga rigtning var från N till S. Snart försvunno dessa tre bågar, och kort derefter kom den sistnämnda bågen åter fram. Den 26 började det klockan något öfver 5 att lysa i NO; flera regelmessiga bågar bildade sig, försvunno och visade sig åter. Klockan 8{ uppnådde norrskenet sin högsta glanspunkt, som dock snart upplöste sig i en ljus dimma. Klockan 8 j bildade sig i NO en skinande spiralbåge, som snart började röra och utveckla sig i allt flera och flera och allt större och större spiralbågar, hvilka rörde sig från NO till SW och utbredde sig i denna regelmessighet öfver största delen af himmelen; det var liksom röda, flammande lågor, ocli under det elden flammade i dessa spiralbågar, rörde det hela sig mot SW. Flera lysande och vackra bågar bildade sig och anslöto sig till dessa. Efter omkring en half timma började det hela upplösa sig till en ljusdimma. Den 18 Januari 1827, mellan klockan 5 och 6, sågs en svag, men ljus och bred regelmessig båge; den hade vackra, lifliga färger och åtskilliga isolerade mindre partier, som ännu sågs klockan 10J. Straxt i början bildade sig på södra horizonten en bred båge i O och W; den afspetsades mot ändarne, och

under bågen bildade sig två rader aflånga, små norrsken, ungefär så som den här tecknade figuren utvisar. I alla regnbågens färger ses norrskenet bölja på det vidsträckta himlafästet, försvinna, flamma upp igen och för några

ögonblick tillintetgöra all skugga. Denna skugglöshet gör ett eget intryck på själen; det ligger något magiskt, något öfvernaturligt deri, när man vid en dylik belysning förgäfves ser sig om efter sin egen skugga. Det finnes de som påstå sig hafva hört ett sprakande ljud åtfölja norrskenet, men jag har aldrig med bestämdhet kunnat höra ett sådant ljud.

Praktfull och i hög grad inverkande på sinnet och själen, är den utomordentligt vackra morgon- och aftonrodnaden, hvilken under den mörka tiden, ifrån klockan 9 om morgonen till klockan 3 på eftermiddagen så högtidligt lyser ner på oss från himmelen, förenar denna och jorden, och färgar himlens skyar71)

med glödande purpur; dock eger detta endast rum, då nedre delen af horizonten är molnfri och klar.

I det mellersta Finmarken, under 70:de breddgraden, står solen om sommaren under 2 månader — 9 veckor — beständigt öfver horizonten, och om midvintern nästan lika så länge under densamma. Till och med i de kortaste dagarne har man dock under några timmar så mycket dager, att folket kan företaga sina vanliga sysslor under bar himmel. Vid klar luft kan man vid middagstiden se att läsa i fönstret. Der utsigten är fri, kan man i början af Januari vid klar luft redan klockan 8 på morgonen se en svag ljusstrimma i öster, och sedan med blicken följa solens gång under horizonten. I slutet af Januari och inemot den tid, då solen åter höjer sig öfver horizonten, betecknar en hög och lysande pyramid dess uppehållsplats, liksom man på ömse sidor, men på något afstånd, stundom kan få se två andra liknande, dock mindre och svagare eldstoder. Några dagar sednare visar solens skifva sig i majestätisk glans, och synes för dem, som länge saknat henne, herrligare och vackrare än någonsin.

Ja, solens återkomst är mycket upplifvande och helsas med stor glädje. Nästan i åtta månader hvilar snötäcket öfver denna del af landet, emellertid har naturen också här sin fägring. Med välbehag hvilar ögat på månget leende skogsparti i det inre af fjordarne och längs utmed elfvarne. Allt emellan bjuda fjellen en pittoresk anblick; också Finmarken har sin flora, sin blomsterverld; insjöar och brusande elfvar upplifva landskapet, och öknens högtidliga tystnad och ensamhet göra ett djupt och allvarligt, men ingalunda obehagligt intryck på själen.

Jag hade nu varit år i Finmarken, och den bekantskap mina resor hade förskaffat mig med lapparne, öfvertygade mig, att, om någon skulle kunna hoppas bidraga till deras pånyttfödelse och upphöjning som kristna, menniskor och borgare, en sådan ej finge inskränka sin verksamhet som prest i ett enda och bestämdt pastorat, utan som kringresande missionär bland detta folk, hvilket visserligen ej var i ordets egentliga mening hedniskt, hvad som tillräckligt är bevisadt af det föregående, och som ännu mera skall framlysa af det följande.80-

men hvars vidsträckta landskaper i en följd af år legat andeligen öde i brist på lärare, och hvilkas bostäder och lefnadssätt göra en kringresande predikant nödvändig. Jag hade tilllika öfvertygat mig om, att folket ej förstod norska, och att jag således måste tillegna mig deras språk, för att genom Guds ord kunna framkalla livad Gud nedlagt i deras hjertan och på deras tungor. — De särskilda folkslagens olika tungomål är den lefvande form, i hvilken Gud här på jorden låter sig uppenbaras och förkunnas för hvarje folkslag, och igenom hvilken Han åt alla meddelar sin välsignelse och förlåtelse. Den helige ande lade ju äfven vid pingstfesten de olika folkslagens tungomål på apostlarnes läppar, så att folken hörde dem tala och förkunna Guds stora och dråpeliga verk i deras eget tungomål, i det, hvari de voro födda; och förrän apostlarne genom den helige ande hade inhemtat dessa språk, kunde de ej lemna Jerusalem. Språkstudiet är derför ett heligt studium.

År 1783 kom skolläraren Isak Olsen till Östra Finmarken, och blef af presten Paus tillsatt som skollärare för Varanger-socknens fjell- och sjölappar. Här arbetade Isak Olsen med apostolisk ifver och tro i 14 år under fattigdom, brist och faror till lands och vatten. Lapparne hatade honom, för det ban upptäckte deras offerställen och afguderi, och nästan som en tiggare och blott halfklädd måste lian resa omkring bland dem. När ban mången gång under den mörka natten måste resa öfver fjellet, gåfvo de honom den vildaste renen, på det lian skulle omkomma på vägen; genom alla slags misshandlingar sökte de att dels förkorta hans lif och dels uttrötta honom. Men detta lyckades ej, ty Gud var med Isak och arbetade med honom, och derför hade hans verk framgång. Men detta synes ännu ytterligare hafva förbittrat de hedniska lapparne, dock vågade de ej att uppenbart döda honom. Deremot tillsatte ban sin helsa, efter att i flera år hafva tjenat utan lön. År 1716 tog lektor von Westen honom med sig till Trondhjem, der han fick plats som lärare och tolk vid det der upprättade seminariet.

Thomas von Westen, lapparnes apostel, föddes i Trondhjem 1682. Med en Arkangelskeppare reste v. W. den 29 Maj81-

1716 till Finmarken, åtföljd af två kaplaner, hvilka blefvo tillsatta som missionärer i Östra ocli Vestra Finmarken. På denna sin första resa, under hvilken han hade funnit ett vederstyggligt, hedniskt afguderi, förkunnade v. W. Evangeliet för omkring 1000 lappar, deraf 750 i Östra Finmarken. I Juli 1718 företog ban den andra missionsresan, ocli hade då med sig tillbaka till Finmarken två lappbarn, som han på sin första resa medtagit till Trondhjem. "Hvarthän sedermera en omvänd lapp reste, hade ban vanligtvis en bok i barmen, Gud i munnen och Kristus i sin omgängelse", skrifver v. W.

Den tredje större missionsresan anträdde v. W. den 29 Juni 1722, för att tillbringa vintern bland lapparne i Nordlanden. I Bodö, Saltdalen, Skjerstad och flera socknar, liade en stor väckelse inträdt bland den lappska ungdomen, v. W. inrättade vinterskolor för dem, och barnen kommo dit med den största glädje; de flesta af dem hade medtagit blott tre marker hafre-mjöl, som de saltade starkt, för att derigenom öka mjölets kraft och ej af hunger behöfva lemna skolan; häraf lefde de en hel vecka. Andra arbetade under dagen för sitt underhåll, och läto om aftonen eller natten undervisa sig i skolan. Först på denna resa kom v. W. underfund med vidden af Nordlands-lapparnes afguderi. Der voro bela fjordar, hvarest hvarenda invånare offrade, och hvarest hvarje hus och hvarje bylag liade sitt afguderi. På klipporna i Overhalden bodde 283 lappar, som alla voro hedningar; men v. W. arbetade med framgång bland dem. Sedan v. W. den 5 Maj hade återvändt till Trondhjem, strömmade en mängd lappar efter honom dit. En smärtsam sjukdom slutade hans dagar den 9 April 1727, då han ännu ej liade uppnått 45 år. Han dog i sådan fattigdom, att kristliga vänner måste besörja hans begrafning. Hans enka var utblottad och i nöd, ty hon hade ansett för en vinst att hennes betydliga förmögenhet användes till utbredande af Kristi evangelium bland lapparne; med samma oegennytta hade hennes dotter, en styfdotter till v. W., äfven offrat sin förmögenhet i missionens tjenst, v. W. lefde genom dera slägter i ett tacksamt minne bland lapparne.

Den 19 Juni 1725 kom Knud Leem som missionär till Finmarken. Han vinnlade sig om språket och efterlemnade ett lappskt-norskt-lexikon eller ordregister, ett för hans tid förtjenstfullt arbete. Af tre olika missionärer voro katechesfen, en

liten bönebok och några psalmer utgifna. Alla dessa böcker voro vid min ankomst nästan försvunna, och med möda erhöll jag ett exemplar af dem. Leem fick sedermera plats som föreståndare och skollärare med professors titel vid det i Trondhjem upprättade Seminarium Jjaponicum. Ar 1774 upphäfdes detta seminarium, ty lapparne skulle undervisas på norska. Efterhand utdog hela missionsväsendet. Bland den sednare tidens missionärer utmärker sig missionären, sednare prosten Kildal, som, i förening med den af honom inlärde skolläraren Nils Gundersen, 1822 ämnade börja med öfversättningen af det Nya Testamentet, då Gud kallade honom från denna verlden. Hvad (le omnämnda böckerna vidkommer, så låg visserligen ett vittnesbörd om upplysning i dem, och de hafva i Guds band varit ett medel att draga folkets tankar till sanningen i Kristus, men det oaktadt voro språket och tankarne i dem så förvirrade och otydliga, att de stundom motverkade hvad de ville förkunna.

Att hela missionsväsendet upphörde, var ingen olycka, utan lycka, ty det hade fullbordat det verk, hvartill det af Gud var utsett. Denna verksamhet, så kort den än var, hade genom Guds ledning fått det kallet, att förbereda kommande dagars gerningar och efterlemna ett frö, hvilket, när timman slog, skulle gro, utveckla sig och bära frukt. Man skönjer tydligt och synbart ett samband och en föreningspunkt mellan den förflutna och den närvarande tiden, ty aldrig har det kristliga lifvet varit utsläckt i dessa nejder, och vi äro öfvertygade, att de innerliga och varma böner i Jesu namn, hvarmed lapparnes såkallade apostel och fader anbefallde sina barn i Guds Faders vård, hafva blifvit hörda. Gud vill visserligen glädja hans själ i himmelen med anblicken af det folks frälsning, som han bar i sitt hjerta, innan ban blef bortkallad härifrån. — Kildal bidrog mycket, att det af v. W. och medarbetarne väckta och förberedda kristliga lifvet hölls vid makt, intilldess ändamålsenliga anordningar blefvo träffade både för nu- och framtid. Sedan Kildal lemnat Finmarken, lefde hans namn och läror ännu länge i tacksamt minne. Vidare må nämnas Erik Bre-dahl, som var biskop i Trondhjem från 1643—1672. I tre år

förrättade han prestembetet i Trondenäs i Nordlandena, och flera gånger reste ban upp till lapparne och slet mycket ondt. Några studenter och skoldisciplar blefvo af biskopen sända till83-

de hedniska lapparne; efter mången utstånden nöd och möda fann man dessa unga menniskors lik ute på marken. Om ej omedelbart, så hade dock hedningarnes ogästvänliga, känslolösa och vilda beteende en ögonskenlig andel i ynglingarnes martyrdöd.

Nordlanden® och Finmarken lydde intill de aldra sednaste tiderna under biskopsstolen i Trondhjem. I biskop Krogh fingo dessa två provinser sin första och egna biskop. Den ofvannämnda biskop Bredahl vidblef dock, att på alla möjliga sätt sörja för kristendomens införande bland lapparne i Nordlan-dena, så att de spår af kristendom, som ännu funnos, då omvändelseverket efter 50 års förlopp åter fortsattes, voro frukter af hans bemödanden.

Ja, ett samband och en föreningspunkt mellan den förflutna och den närvarande tiden, är synbar, och Jesu ord till sina apostlar i Joh. 4: 37, 38 kan här användas, då ban säger: "Ty här är det ordet sannt, att en annar är den som sår och en annar som uppskär Jag sänder er att uppskära det I hafven intet arbetat; andre hafva arbetat, och I ären ingångne i deras arbete." Så talade Herren i förutseende af en "till skörd mogen mark", och så var det med lapparnes tillstånd. Den första missionen hade utsått och förberedt sinnen och hjertan att mottaga Evangelii glada budskap, hvarvid den inom folket väckta trängtan, aning och tro skulle uppnå sitt mål. Äfvenledes står det skrifvet i 1 Kor. 3: 7, 8: "Så är nu han intet som plantar; icke heller ban som vattnar; utan Gud som växten gifver; men båda äro ett!" och sålunda äro forntidens och nutidens predikanter och missionärer ett, ett för Gud, och ett i Gud.

Med betydliga omkostnader lät jag från åtskilliga trakter i Finmarken hemta till mig kyrkosångare och skollärare, samt de vid kyrkorna anställda tolkarne, och som jag redan anfört, hade jag också i sednare hälften af 1827 hos mig den lappska seminar-läraren. Emellertid blef för hvarje dag min fattigdom i språket mig mer och mer i ögon fallande och obehaglig, en fattigdom som i verkligheten omöjligt kunde ega rum, utan måste vara en loljd af mina lappska språklärares brist på bildning och utveckling, samt deras stora obekantskap i norska språket. Folket var muntert, språksamt och af mycken liflig-84-

het ocli känsla, men sådant var ingalunda språket i mina lärares munnar.

Då jag kort före påsk 1827 kom tillbaka från mina vinterresor, var jag mycket matt och medtagen samt led af plågor i min rygg och min högra arm, äfvensom tidtals i bröstet; dock utan att likväl dessa kroppsliga svagheter inverkade något hindrande på utöfningen af mina embetspligter. Vid utgången af November månad måste bestämmas, hvilka vinterresor skulle företagas. Oktober hade redan inträdt, och ännu hade jag ej riktigt återhemtat mig. Om jag ej kunde uthärda de hittills företagna resorna, isynnerhet vinterresorna, då skulle jag ännu långt mindre kunna tåla dem som väntade mig, så vida jag ville uppnå det föresatta målet. Jag uppgaf ännu ej hoppet att i rattan tid återfå min helsa, och detta skedde med Guds bistånd under loppet af November.

I hela Finmarkens amt var Lebesby pastorat det enda, som gjorde det möjligt att kunna förena den enskildas och nuvarande tidens kraf och fordringar med folkets och den kommande tidens. Som pastor för Vadsö menighet tjenade jag för 700—800 spd; Lebesby pastorat, det andra i provstiet, gaf den tiden knappt 200 spd. I tidernas längd hade jag nog kunnat bestrida utgifterna för mina resor med ofvannämnda inkomster, men med 200 spd. var det en omöjlighet. Hvarifrån penningarne skulle tagas — eftersom jag ville fortsätta med mina resor — det visste jag ej; men det visste jag, att jag, så snart jag hade återvunnit min helsa, skulle göra det som jag ansåg för min pligt såväl mot lapparne som mot de många norska familjerna i Vadsö och Vårdö socken; ty jag kunde ej för lapparnes skull försumma norrmännen; och bådas intressen kunde jag ej taga vara på, ty Vadsö pastorat fordrade i sanning sin pastors hela och odelade verksamhet.

Så snart jag vid slutet af November kände mig frisk igen, rådgick jag med min hustru om att lemna Vadsö och söka Lebesby, och sade fördenskull: "Hvad säger du härtill?" "Jag inser också nödvändigbeten häraf, och är tillreds när du vill", svarade hon. "I morgon går posten, sök Lebesby, Gud hjelper oss nog." Dagen derpå sökte

jag Lebesby, och Gud hjelpte oss. Pengar fick jag, då jag behöfde dem, och förr hade jag ju ej kunnat begagna dem.Ett folk som lapparne och ett språk som deras, hvilket är beröfvadt all slags litteratur; som lefver spridt på stora områden och är afskildt från hvarandra genom fjelisträckningar, haf, fjordar och floder, och hvars stammar föra ett så olika lefnadssätt, ett sådant folk kunde jag ej lära känna genom att uppehålla mig på en enda trakt, äfven om jag vore der hela mitt lif. Der gifves knappt något annat medel att lära känna andan, grundtonen och grunddragen hos ett sådant folk och ett sådant språk, än den personliga bekantskapen med samtliga dess stammar, med individen och med hela folket. En sådan personlig bekantskap hade jag redan påbegynt, och nu ville jag fortsätta dermed. Om vintern skulle derför min hustru följa mig till Polmak, Karasjok, Kautokeino och flera andra ställen. Under mitt uppehåll på dessa platser ville jag tillika företaga utflygter för att uppsöka fjell-lapparne i deras hem. Om sommaren skulle min hustru följa mig längs kusten i en öppen båt, i hvilken vi måste resa längs kusten af Finmarken ända till Trondhjem, och vara fyra månader på vägen, på det jag skulle kunna erhålla tillräcklig tid att lägga i land än här och än der. Två gånger hafva vi således tillsammans rest denna långa väg, förutom de många båtresor vi företogo i sjelfva Finmarken, och det, oaktadt min hustru, såsom redan är anfördt, nästan alltid plågades af sjösjukan. Om Gud hade velat att vi skulle haft några barn, så hade naturligtvis ett sådant nomadlif ej varit möjligt; men vi voro barnlösa, fastän ej alltid utan en känsla af saknad deröfver. Vid alla våra resor kunde föga afseende göras på min hustrus beqvämlighet, ej heller på hvad resorna kostade, utan endast på huruledes afsigten och målet kunde uppnås. Detta nomadlif fortsattes nu oafbrutet till hösten 1831, och sedan framdeles under våra åtskilliga uppehåll i Finmarken. Endast på detta sätt kunde det således blifva möjligt att tränga in i sjelfva hjertat af folket och språket, ty för att rätt kunna uppfatta språket måste man förstå folket, och så omvändt. — Språket kunde jag endast lära af dem, som icke förstodo något annat språk, än det Gud gifvit dem — deras modersmål — ty endast de talade språket rent och oblandadt, och derför skulle fjell-lapparne hädanefter vara mina läromästare både mecl och utan deras vetskap. Att jag ända hittills hade nödgats dela min tid och mina iakttagelser mellan lapparne och norrmännen,86-

var till fördel för inin framtida bekantskap med de förra, ty ett folks omgifning är ej utan inflytande på dess utveckling och kan antingen befordra eller lägga hinder i vägen för densamma.

Då det här och der finnes uttjenade skolmästare och tolkar, och lapparne, som bo i närheten af handelsplatserna, hafva lärt att tala något norska och gerna vilja låta höra sig deri, hafva flera resande blifvit förledda till den tron, att norska språket kännes och förstås af lapparne.

1828.

I sällskap med fogden, tullinspektören på Vårdö och några flera lemnade jag Vadsö den 28 Januari, för att resa till fjell-lapparnes thing i Polmak, hvarest vi ankommo den följande dagen. Min hustru skulle sedermera möta mig der, då jag kom tillbaka från min resa i fjellen. Efter gudstjenstens slut den 3 Februari sammankallade jag samtliga närvarande fjell-lappar, och sökte nu göra så klart som möjligt för dem, hvarför jag för det första hvarken kunde eller ville resa omkring på samma sätt bland dem, som det berättades att forntidens missionärer hade gjort ibland fjellfolket. De måste sjelfva erkänna, att jag ännu ej riktigt kände till deras språk, och icke heller deras vanor eller lefnadssätt. De hade ju alltid klagat, och detta med fog, att hvarken "deras fader, konungen eller de höga herrarne, eller amtmannen eller fogden, skrifvaren eller presten", kände och visste hur fjellfolket hade det *). För att nu lära känna allt detta, måste jag således först en tid gå i skola hos dem. Gudstjensten ville jag hålla om söndagarne,

*) Att fjell-Iapparnes klagan var grundad, ses redan deraf, att i den di gällande skjuts-lagen en bestämd gräns anvisades fiir deras vandringar. Gick en fjell-lapp nt (ifver denna gräns, skulle han sjelf betala skjutsbeställningen; men dä nu fjell-lappen pä det i lagen bestämda afståndet, isynnerhet mellan Polmak, Karasjok ocli Kautokeino, ej kunde finna tillräcklig föda för sina djur, så var ju lagen orättvis, vittnade om obekantskap med verkliga förhållandet och framkallade oupphörligt strider och obehagligheter; härtill kom att länsmannen ej var fjell-lapp. Detta är ingalunda ett enstaka bevis öfver sanningen af fjell-folkets anförda påståenden.87-

likaså morgon- och aftonbön, samt katechisera med barnen; men att tillbringa dagarne med barnens undervisning, kunde jag, som sagdt var, för det första ej gå in på. Iiedan länge hade min själ och min håg längtat till fjell-lapparne. Då jag nu reste på detta sätt, var det billigt att jag betalade för skjuts, bostad och föda, ty oin jag för det första ej gjorde dem någon vidare nytta, så ville jag ej vara någon enda af dem till besvär. Slutligen uppgaf jag sjelf den tid jag ämnade tillbringa i fjellet, och anmodade dem att sjelfva bestämma och ordna min resa bland dem, då jag hvarken kände nejden eller tjellbyarnes omgifningar.

Största delen hade förstått och begripit mig, och tillkännagaf sitt bifall och sin tillfredsställelse; de tackade mig för skjutspengarne, som de ville mottaga; men sade, att för husrum och föda togo fjell-lapparne aldrig någon betalning, och jag skulle derför vara välkommen på det sätt jag hade sagt, och ju mera jag ville äta af fjell-lapparnes mat, deras rentungor och märgben, dess gladare skulle de känna sig.

Thorsdagen den 7 Februari voro samtliga förrättningar i anledning af thinget slutade, och alla gjorde sig derför i ordning till afresa.

Ändtligen var då den dagen kommen, som jag så länge hade gladt och förberedt mig på. Jag hade redan i 2£ år rest omkring i Finmarken, men ännu ej varit i fjellet. Närmast mig voro elfvarnes, hafvets och fjordarnes strandinvånare, fjermare öknens söner och döttrar; men alla voro lika nära mitt hjerta och mitt embete. Det mera ovanliga ocli äfventyrliga i den nomadiserande fjell-lappens lif gör visserligen nomadens tält intressantare för den resande, än de stadigt boende sjö- och elf-lapparnes hem; men jag var ingen resande, jag var något ännu mera. Skulle afsigten med mina kringvandrin-gar och uppehåll bland öknens barn uppnås, så var en förutgående förberedelse med bekantskapen af språket och en härdad kropp, för att nästan under bar himmel uthärda Nordpolens vinterköld och vinterlif i det öppna och dragiga tältet, en betingad nödvändighet. Denna förberedelse var nu gjord.

Då det blef bekant, att jag ville till fjells, tillbjödo sig flera att följa mig. Jag afslog naturligtvis alla dylika tillbud; ty jag ville ej hafva någon reskamrat och ännu mindre någon uppassare med mig. När jag undantager den enda gången,88-

1826, då jag på resan till Kautokeino och Alten hade fogdens svåger med mig, så har jag på alla mina resor ständigt varit min egen uppassare och tjenare. Huruledes skulle det kunna blifva någon ömsesidig tillit, vänskap och förtroende mellan lapparne och mig, om jag icke utan ledsagare kunde resa och lefva bland dem, icke äta af lapparnes tillagade mat och med dem ur samma fat? Jag vill ej lemna oanmärkt, att med ett enda undantag lapparne ej ville tillåta mig äta ur samma fat med dem, utan gåfvo mig ständigt ett eget fat. — Derför satt jag aldrig länge i tältet eller sjö- och elf-lappens gamme, innan det vid mitt inträde afbrutna samtalet åter var i full gång; man glömde, att der fanns någon främmande ibland dem eller någon som observerade dem; ty jag bjöd till att så väl i tal som åthäfvor likna en lapp. Dessutom kunde ju en sådan ledsagare eller uppassare blifva sjuk och då vara för mig till ännu större hinder och besvär; skulle jag sjelf sjukna, så fick jag nog allt det bistånd jag kunde behöfva af de menniskor, bland hvilka jag vistades.

Jag förde med mig en 2.! aln lång säck af oklippta får-eller renskinn och ett ylletäcke. Säcken kröp jag in uti när jag skulle sofva, och täcket bredde jag öfver ansigtet, för att ej förkyla det under natten. Likaledes medförde jag kaffe, som jag sjelf kokade i den medförda pannan, samt bröd, salt, knif och gaffel, men ej sked, för att ej dermed såra folkets vanor. — Lapparne föra alltid sjelfva knif med sig, så att de funno det alldeles i sin ordning, att äfven jag förde en sådan med mig, och då det är männerna som koka, så väckte det ingen uppmärksamhet, utan tvärtom deras synbara bifall, att jag följde samma plägsed ocb sjelf kokade mitt kaife.

Dagen efter sedan jag hade sagt att jag ville till ljells, kom en fjell-lapp in till mig för att gifva mig en förberedande blick i en Ijell-lapps tält. "Det är således ditt allvar", sade ban, "att du vill till fjell-lapparne?" Ja, var mitt svar. "Vet du, att de hafva hundar i sina tält?" Ja. "Skola lapparne jaga dessa sina trogna och nyttiga tjenare ur tältet för din skull?" Nej. "Många af dessa hundar äro elaka mot främmande; är du rädd för dem?" Nej. "Vet du, att ofta ingen ro finnes i tältet hvarken dag eller natt?" Ja. "Vet du, att du kan blifva lemnad ensam qvar i tältet?" Ja. "Vill du äta hvad vargen sönderrifvit eller dräpt?" "Äter du det?" frågade jag. "Ja, vi89-

äro nödsakade att äta det, men du ?" "Jag äter det som fjell-lappen sätter framför mig", var mitt svar. — Nu började de närvarande att tydligt gifva sitt missnöje tillkänna. "Jag berättade ju bara, hur fjell-lapparne hafva det i sina tält", sade han. Straxt derpå kom han åter och sade: "hvad straff får jag för mitt tal?" "Alldeles intet, min vän!" svarade jag, räckande honom handen, "ty jag förstod mycket väl meningen ocli afsigten med dina frågor."

Aftonen före min afresa anlände tvänne herrar från Vestra Finmarken, en prest och en handelsman, för att aflägga ett besök hos oss. På qvällen inbjödos vi alla till ett märgbens-kalas af köpmannen i Polmak, och morgonen derpå till ett frukostkalas af samma beskaffenhet.

Afresan försiggick vid middagstiden; fogden reste åter till Vadsö, och med honom de båda herrarne; jag följde med fjell-lapparne, som återvände till sina renbyar i fjellet. Stort och långt var tåget af fjell-lappar, som med sina dragrenar och öfriga renar utgjorde en lång och nästan oöfverskådlig sträcka. Först kördes en mil utför åt Tanaelfven, så upp öfver Tana-backen och öfver Varangerfjellet ned till södra sidan af Varan-gerfjorden. I mörker ocli snöyra kommo vi till en sjö-lapps gamme vid Varangerfjordens södra sida, som snart fylldes af menniskor; den låg i Karlsbunden, den andra af Varan-gerfjordens båda vikar, hvarmed denna slutar i vester. Karls-bunden har förmodligen fått sitt namn af karelerna, med hvilken benämning norrmännen beteckna ej allenast invånarne i Karelen, utan alla ryska qväner och lappar, som af tarta-rerna i 13:de århundradet drefvos in på norskt område, och här nedsatte sig bland våra lappar. — Följande morgon fortsattes resan.

Den korta dagen var redan tilländagången, ingen måne upplyste den mörka himlen och mörkret tilltog. Djurens muntra och glada språng vid resans början upphörde efterhand. Sent omsider uppnådde vi platsen, der fjell-lapparne plägade rasta öfver natten, då de färdades i dessa trakter; här var tillräckligt med mossa för renarne och så pass mycket skog, att man kunde erhålla de nödvändiga stängerna för uppförandet af tältet. Vi gjorde halt, stego ur pulkena och skidorna frainto-gos. Under det tvänne af karlarne förde renarne bort till deras betes- och hviloplatser, framtogo andra yxor ur slädorna90-

ocli foro på skidorna bland träden, för att utvälja tältstänger, medan en tredje afhögg ocli hopsamlade risqvistar och bränsle, och derefter från slädorna hemtade en skofvel, hvarmed ban bortskyfflade den lösa snön i en rundel. Fem eller sju spiror eller unga trädstammar upprestes nu emot hvarandra, och utomkring dessa breddes ett svart, genomrökt stycke lärft, dock så att upptill lemnades en öppning för röken. Eldstaden uppfördes i midten, och omkring densamma breddes risqvistar; och så var huset färdigt. Resa flera tillsammans, hvilket nu var fallet, så förena de sig om uppförandet af ett gemensamt tält, som då blir så mycket större. Restälten äro vanligtvis så 6inå och låga, att, då man ställer sig i midten af detsamma, man ändå ibland når upp öfver rököppningen. Ett sådant tält består vanligtvis endast af fyra eller fem små spiror.

Efter det tältet nu var upprest, kröp först en karl in deri för att slå eld. Lapparne föra alltid elddon med sig; de begagna en halsduk af samma fason som de gammaldags pen-ningpungarne, hvilka bindas om halsen så att ändarne hänga ned på bröstet. Denna halsduk begagnas ej för värmen, utan att förvara pengar och andra småförnödenlieter uti. Ibland dessa räknas också elddonet, som består af stål, flinta och fnöske, samt en liten trädosa af en valnöts storlek, hvari finnes smält svafvel. Deri lägges antändt fnöske, och då detta brinner med låga, antändes derpå spånor eller näfver, och derefter släckes svaflet. Ljudet af stålets slag mot flintan och eldskenet genom tältet gjorde oss alla upprymda. Vi aftogo nu — efter det liade blifvit upphållsväder — björnskinnskragarne, derefter slogo vi snön af oss, så godt sig göra lät, och derefter bar det af in i tältet. Denna snöafskakning fortsattes inne i tältet och upphörde ej, ty den förnyades så ofta någon liade varit ute. Det aldra första vi nu företogo var, att få en gryta upphängd öfver elden, och dernäst att packa den full med snö; detta påfyllande fortsattes till dess grytan var full med vatten. Träslefven, med hvilken snön packas i grytan, blir stående i den, och så snart snön begynte smälta, började äfven slefven att vandra laget ikring, fylld med'snö Och vatten, ty törstiga voro de alla, och drickandet ville aldrig taga slut. Under tiden hade ett försvarligt stycke renkött blifvit satt framför elden, för att någorlunda upptina innan det kunde sönderdelas i mindre stycken. Nu började man göra toalett. Aldra förstn

blefvo komagenia afdragna, hvarvid visserligen nakna, men dock alltid rena fötter kommo i dagen, ty lapparne

hålla fötterna ständigt rena; derefter afdrogos bellingerna, hvilka ur-vredos och hängdes upp i tältet att torka tillika med gräset, som togs ur komagerna och lades framför elden, hvarefter man åter pådrog sig både bellingerna och komagerna. Eftersom jag ej hade varit så mycket i snön som lapparne, var jag ej så våt om fötterna, och min toalett inskränkte sig derför att duktigt bulta snön af mig. Glädje och tillfredsställelse lyste ur allas blickar, och från allas läppar hördes ett muntert och gladt skämt. Dagens mödor, thingets händelser, presten, fogden, skrifvaren, länsmannen, köpmannen, betalda och obetalda skatter, med ett ord allt tjenade till att underhålla och krydda samtalet; lustiga infall, ordlekar och gåtor aflöste hvarandra, och man skrattade sjelf och hade andra att skratta. Med synnerligt välbehag gladde och vederqvickte sig lapparne i detta tält, som var så litet, att det hvarken tillät oss att utsträcka eller räta ut våra ben, utan den som ej ville få dem uppbrända från elden i eldstaden, måste sitta med korslagda ben. Glada, lyckliga och förnöjda utropade än den ena, än den andra: "Gud ske lof för ett godt och varmt hus!" och sågo dervid med ett synnerligt välbehag omkring sig i tältet, medan jag, sittande vid lappens sida, var nära att förgås af köld, hetta och rök. Det händer ibland, att storm och oväder ej tillåta uppförandet af något tält eller uppgörande af eld, och i ett dylikt väder kunna lapparne ej ett enda ögonblick lemna djuren, dels för att skydda dem mot vargarne och dels för att hindra renarne att springa sin väg, som de då gerna försöka. I jemförelse med en sådan natt ute i snön utgjorde vårt tält visserligen ett godt och varmt hus. Innan jag blef van vid vistandet i ett sådant tält, nödgades jag emellanåt arbeta mig fram genom trängseln för att komma i fria luften, hvarest kölden och det hårda vädret inverkade uppfriskande på mig. Men att komma ut från ett så öfverfyldt tält är ibland nästan en omöjlighet, och detta var händelsen denna afton. Stundom nedtryckte jag derför ansigtet i snön mellan risqvi-starne der jag satt, och utträdde hufvudet under tältväggen för att svalka mig. Efterhand vande jag mig naturligtvis vid deras vanor, så att jag kunde hålla ut att timvis sitta med korslagda ben; men att i hela timmar kunna sitta med benen un-92-

der sig, eller ligga på knä, det är en konst som endast deri mjuka och smidiga lappen kan uthärda.

Omsider var det framför elden satta köttstycket så vida upptinadt att det kunde sönderhuggas i mindre stycken, och den, som skulle hugga, reste sig nu så mycket att han kom att ligga på knä. Våra ben samt hundarne och allt hvad som kunde vara i vägen måste nu lemna så mycken plats, att den knäböjande kötthuggaren kunde förrätta sitt arbete. Han tog nu köttet i ena handen och med den andra höjde ban yxan i vädret. Men nu måste det, och det fort ändå, röjas mera plats innan han vågade börja att hugga. I det trånga och öfver-fyllda tältet, der man satt tätt intill hvarandra, kommo nu alla, både menniskor och hundar, i rörelse och måste så godt som lägga sig öfver hvarandra, hvilket åter gaf anledning till munterhet och skämt. Med komiskt allvar lät nu den knäböjande kötthuggaren yxan falla, och första hugget skedde. Med ej mindre komiskt allvar hade ett par hundar satt sig så nära, som det förunnades dessa stackars djur, ryckande så småningom allt närmare och närmare; slickande sig om nosen, betraktade och följde de med begärliga blickar de afhuggna köttstyckena, som kastades i grytan. Ett barskt "ur vägen!" och en spark hörde emellanåt till saken för att hålla dem på behörigt afstånd från ett eller annat köttstycke, som vid afhug-gandet kom i deras grannskap; ty för hvarje hugg flög ett köttstycke åt sidan. När kötthuggaren använde mer än ett hugg för att få ett stycke löst, så blef han utskrattad, men detta störde honom ej. Först då han kastade sista stycket i grytan kom åter ett leende på hans ansigte, och nu fingo vi återtaga våra förra platser.

Sprakande gnistor och brinnande riskvistar flögo oss ständigt i ansigtet eller på kläderna, och om någon blef bränd, så skrattade de andra, tills den brandskadade måste skratta med. Om en eldflisa for mig i ansigtet eller på kläderna, skrattade man ej, och närmaste grannen hjelpte mig borttaga den; men så snart de sågo mig dra på munnen, skrattade hela sällskapet med.

Så snart det var mig möjligt, efter sedan jag var inkommen i tältet, framtog jag min språk-dagbok och min blyertspenna. "Presten skrifver", hördes nu från en och annan, och ofta gjorde de mig sjelfva uppmärksam på ord och talesätt,101-

som de trodde vara främmande för mig. Förekom då ett ord. hvilket var mig svårt att riktigt förstå och uttala, så försökte man stafva det för mig; men då ingen fanns, som kunde staf-va, föranledde detta stor munterhet, ocli

hade man ej skrattat förr, så skrattade man nu.

Under tiden var soppan och köttet färdigt och Hans Andreas Johnsen — så hette han, hvilken jag enligt aftal i Polmak skulle först besöka — lade upp maten, och naturligtvis lade han det fetaste stycket på mitt fat. Jag tackade, men bad honom om ett stycke som var mindre fett. "Jaså, presten låter oss veta att han ej äter fett?" sade han, och alla skrattade öfver detta skämt af presten. Jag måste skratta med och detta styrkte dem i tron, att det blott var ett skämt af mig. På min förnyade begäran lade ban dock ett magrare stycke vid sidan af det feta. Före måltiden lästes en tyst bön, och nu spisades med frisk aptit, under det muntert skämt kryddade måltiden. För hvarje stycke fett de stoppade i munnen sneglade de på mig. Då alla hade ätit och jag ej förtärt min portion, som var lagd på ett särskildt fat, yttrade de: "Det är väl bara det magra som är qvar?" Jag räckte dem då fatet. "Nej minsann är det inte det aldra fetaste, som ligger qvar!" Man skrattade nu ej, men man sade: "Så olika den menskliga naturen kan vara!"

Tältet, som visserligen hörde till ett af de större resetälten, kunde dock ej inrymma alla, utan måste derför såväl in-qvarteringen som ätningen ske turvis. — Endast Hans Andreas hade i kraft af sin värdighet såsom min värd och för-körare stadig plats i tältet och vid sidan af mig, på det han skulle kunna se mig till godo; en af det andra spisskiftet kunde ej under måltiden med bela sin person få plats inom tältet, utan måste låta sig nöja med att endast för öfverdelen af kroppen erhålla plats innanför detsamma, resten af personen låg utanför tältet, och i denna liggande ställning höll han sin måltid till stor förlustelse för alla de andra. Måltiden var nu slutad och en allmän och tyst bordsbön lästes. "Tack för mat och drick!" hördes från alla läppar till den som hade förestått kokningen. "Gud gifve sin välsignelse!" lydde svaret; ibland var det: "Må det komma kroppen till godo!"

Nu började man sinsemellan sakta öfverlägga om att söka hvilan, samt att några först borde se om renarne, men ingen94-

af dem fullföljde livad de talade om; de tycktes ännu vänta på något, och detta något var aftonbönen. Jag sade dem, att jag ville hålla aftonbön, och straxt var all sömn försvunnen och de frånvarande blefvo kallade till tältet. De som ej kunde få plats i tältet ställde sig utanför, der de hörde lika bra, som om de hade varit inne. Efter dét jag hade läst tacksägelsen, Fader vår ocli välsignelsen, sade jag det brukliga: "Gud gifve eder en god natt!" hvarpå alla svarade: "Vi önska dig detsamma!" och straxt derpå: "Tack för Guds ord!"

Nu skulle man ändtligen lägga sig. Först blef det mig lemnadt så mycken plats, att jag kunde krypa in i min säck, hvarvid jag biträddes af min tjenstvilliga värd; derefter lade jag björnskinnskragen under mitt hufvud ocli kastade täcket öfver ansigtet, ty det var kallt; sedan lade Hans Anders sitt hufvud på min höft, och på detta sätt gjorde alla de öfriga, tills vi bildade en ring kring eldstaden. Småningom dog elden ut af sig sjelf, och få ögonblick derefter voro alla tungor förstummade; allt var tyst och stilla, så att knappt här och der ett sakta pustande hördes. Jag måste åter taga täcket från ansigtet samt låg länge och betraktade än de sofvande omkring mig, än stjernorna, som jag genom den stora rököppningen i tältet såg tindra på den klar blefna himlen, hvilken stundom upplystes af förbisväfvande norrsken. Småningom började himlen med sina stjernor och norrsken att blifva mörkare och mörkare, tankarne och medvetandet förvirrades, ocli ändtligen tillslöt sömnen äfven mina ögon. Då jag vaknade hade Hans lagt täcket öfver mitt ansigte, ty natten var mycket kall.

Tre timmar efter midnatt voro vi på fötter igen, hvarefter lapparne genast gingo till sina renar. Som vädret det tillät, af-kastade jag päsken och tvättade händer och ansigte i snön samt sprang några gånger af och an framför tältet, för att uppvärma och uppmjuka kroppen och lederna. Blodet kom dervid åter i friskt omlopp och en behaglig känsla af värme och välbefinnande genomströmmade hela min varelse. Af smält snö kokade jag nu mitt kaffe och åt ett stycke bröd dertill; derefter läste jag i Nya Testamentet, som jag alltid förde med mig i pulken, tillika med bröd, kaffe, en kaffepanna och en träskål. Under tiden hade lapparne återkommit från renarne, hvilka de hade flyttat till bättre betesplatser-, och intogo nuur,

sin frukost; (leras förnämsta mål är om qvällen, äfven då de ej äro på resor. På morgonen förtära de som oftast endast kall mat, eller ock uppvärmes i all hastighet af den öfverblifna maten från aftonen. Då vi voro färdiga till uppbrott hölls morgonbön, hvarefter några gingo för att hemta renarne, medan andra nedtogo tältet och lade det i

slädorna, hvarefter äfven de gingo för att hjelpa till att få fram djuren. Efter en halftimma hördes ljudet af de sig närmande renbjellrorna, och svettiga och med blossande ansigten kommo lapparne, dragande de motsträfviga renarne efter sig i tömmarne, hvilka voro fastsatta om deras hufvuden. Nu spändes för, och i muntert och raskt galopp bar det af.

Vi hade en lång, skoglös och vild öken framför oss, och dagsljuset skulle begagnas för att genomfara den. Vid början af denna ökenslätt gjorde vi derför halt för att invänta dagsljuset. Dagen nalkades ändtligen, men dimmig, mörk och kall, och gaf oss knappt så mycken belysning, att vi kunde ge oss af. Dimman höjde sig sednare, och det började ljusna allt mer och mer; men plötsligt befunno vi oss i en så tät dimma, att man knappt då och då kunde se den närmast förut körande framskymta; vinden lugnade ut och det blef alldeles stilla. Hans Anders, som körde i spetsen, ropade nu: "Håll!" hvarpå vi stannade och lägrade oss i snön, samtalande med hvarandra i all frid och trefnad. Oaktadt dimman efter två timmar var lika stark, blef det enstämmigt öfverlemnadt åt Hans' och en annan lapps, Per Gjermundsens, omdöme, om det skulle köras vidare eller ej. Båda förklarade sig för det förra. Att i dimma, mörker och snöyra hitta vägen genom en obanad öken kan knappt sjelfva nomaden, men det finnes några fjell-lappar, som hafva ett sådant orienteringssinne, att det väcker förvåning bland dem sjelfva. Efter det nu var beslu-tadt att resan skulle fortsättas, tillsade Hans, att alla skulle sätta sig i pulkena; ban ämnade ej köra länge, men så fort som renarne förmådde springa, och derför skulle enhvar se till, att han ej blef efter. Sedan hvar och en hade ropat: "Nu sitter jag", ropade Hans: "Nu kör jag", och det bar nu af allt hvad renarne kunde sträcka, och detta i en dimma så tjock, att vi ofta ej kunde se djuret som drog oss. Först gick det något till venster, sedan något åt höger, och det med en bestämdhet och en säkerhet, som om vi hade kört i det kla-%

raste solsken. Jag hade naturligtvis fått en utmärkt ren. Efter omkring en half timmas färd kom jag fram vid sidan af Hans; straxt derefter kastade han sig ur pulken, krafsade med största skyndsamhet snön bort med händerna och undersökte marken; i nästa ögonblick var ban åter i pulken, gaf renen ett rapp och försvann i dimman. Denna blindebocksfärd roade mig särdeles. Med ökad ifver satte min ren efter förkörarens, och efter en kort färd tornade jag så våldsamt mot hans pulk, att jag sånär hade kastats ur min; ban sprang ur pulken, höll in sin ren och ropade: "Håll! här är holmen!" Denna lilla holme låg i en liten sjö och var det enda ställe i hela trakten, der det fanns tillräcklig mossa för renarne. Nu visste alla hvar de voro. Då renarne här ej ledo brist på mossa, måste vi här afbida klart väder, äfven om det skulle dröja ett eller två dygn; och i det bästa lynne i verlden lägrade vi oss åter i snön och

"samlade i en förtrolig klunga" af menniskor — och renar, samt under muntra och lifliga samtal. En af karlarne omtalade, hurusom ban en gång hade nästan uppgifvit hoppet om att rädda lifvet, då han slutligen upphann ett tält; ban måste nu berätta hur detta hade tillgått.

Under våra samtal stodo renarne fastbundna vid pulkena och förplägade sig med mossa och snö. Renen dricker om vintern aldrig vatten, utan äter snö; under det ban springer som hurtigast nafsar han då och då en mun full deraf. Renen svettas icke.

Efter ett par timmar började dimman skingra sig och med detsamma voro vi också alla på fötter igen. Här åtskildes sällskapet och enhvar drog sin väg hem till sig. Jag blef nu ensam med Hans och en annan fjell-lapp. Denna lilla holme ligger 12 mil från Polmak, och vi hade nu 2 mil qvar till den plats, der Hans haft sin renby innan han reste till thinget. Efter att på en fjerdedels mil när hafva kört dessa två mil, visade sig i fjerran en skog. "En skog!" utropade jag. "Jo, jo men, en skog!" svarade Hans förnöjd. Han hade redan frågat mig två gånger om jag ej såg något. I denna skog hade han qvarlemnat både hustru, barn, tält och renhjord; vid mörkrets inbrytande voro vi utanför hans tält och här fann han äfven sin hustru och sina tre yngsta barn; men lians två97-

äldsta döttrar tillika med renbyn voro flyttade fyra mil längre åt söder.

I tre veckor hade många af fjellfolket nödgats vara frånvarande i anledning af thinget, och ringaste antalet fann sina familjer ocb renhjordar der, hvarest de hade lemnat dem. — Dagen före vår ankomst hade en af döttrarne, som följt med renhjorden, återkommit för att underrätta föräldrarne, hvartåt renbyn dragit sig. Hans hade en enda liten son, men fem döttrar, hvaraf två voro konfirmerade.

Så snart Hans' hustru hade anvisat mig plats i tältet, hemtade hon ett vackert och snyggt träkärl, fyldt med frusen renmjölk, hvilket hon höll framför elden så länge, att ytan på mjölken upptinade och den med lätthet kunde afskrapas med en träsked, hvarefter hon räckte mig detsamma tillika med en sked. Denna renmjölk, fet som grädda, är öfvermåttan närande och stärkande. Då jag hade förtärt så mycket jag ville gaf jag henne mjölken tillbaka och framtog ett bröd, som jag öfverlemnade henne med helsning från min hustru. Lapparne sätta ett högt värde på vårt bröd. Som återskänk fick jag af henne vid min afresa ett stycke frusen renmjölk och en rentunga, åtföljd af en vänlig återhelsning till min hustru. Dylika vänskapsbevis förekommo naturligtvis ofta.

Vid sidan af Hans' tält hade en rysk undersåte sitt. Söndagen den 10 Februari höll jag i ryssens tält och på hans anmodan gudstjenst för de båda tältens invånare, emedan sonen här låg sjuk i följd af ett benbrott.

På morgonen så snart elden var tänd samlade husmodern barnen omkring eldstaden för att med dem hålla morgonbön. Först läste hon en rad på norska utantill för dem, som barnen måste eftersäga, och derefter samma rad på ren lappska, och på detta sätt gick det rad för rad. Ehuru modern kunde bönen utantill, så band hon sig dock vid de redan utantill lärda raderna i boken, äfven om meningen, ja sjelfva ordet, afbröts eller ej. På detta sätt hade hon som barn blifvit inlärd af skolmästaren, då lapparne skulle lära norska. Någon bok fanns ej mera nu. Hon beklagade det otillfredsställande i denna undervisning, hvilken hon dock bibehöll, emedan hon ej kände någon bättre. Hon sörjde öfver att det hvarken fanns lärare eller böcker. På samma sätt lästes också Fader vår. Hon och alla åhörde med synbar glädje, då jag läste Fader Resa i Finmarken. 798-

vår, och alla läste sakta, men hörbart efter. Oaktadt bönen lästes på ofvananförda sätt, så kände jag mig dock uppbyggd och angenämt stämd, då jag om morgonen deraf väcktes. Förtröstan på bönen och trängtan till att bedja fanns dock hos folket ocli hade ej låtit sig förqväfvas, oaktadt det allt från barnaåren hade blifvit tillhållet att ej på det språk, hvilket Gud hade lagt på dess tungor, bedja till Honom, läsa Fader vår eller trosartiklarne, utan dertill begagna ett språk, som de icke förstodo. Men nu skulle detta tungans band lossas: detta var såväl konungens som statsstyrelsens faderliga vilja.

Måndagen den 11 Februari reste jag med Hans och hans dotter till renbyn. Hjorden befann sig vid stränderna af en liten och mycket vacker insjö, midt i en frodig skog. Då vi närmade oss renbyn, sprang Hans' hund förut; denne hade följt med sin husbonde på tliingsresan och var nu vänskapligt sinnad mot sin husbondes gäst. Men nu kom han tillbaka med 8—10 förfärligt gläfsande hundar, hvilka belt ovänligt rusade emot oss; våra deraf uppskrämda renar satte nu af åt alla håll och kanter. Plötsligt förvandlades hundarnes skarpa skällande i ett vänligt, lågt bjebbande och välkomnande, ty de hade igenkänt sin husbonde; med viftande svansar och synbar och ljudelig glädje omringade de sin husbondes pulk, men rusade med upprest borst och ett döfvande skall mot mig, som de ej kände. Endast hunden, som från Polmak hade sett mig i sin husbondes sällskap, delade sina kärleksbevis mellan sina kamrater, sin husbonde och mig. Först efter det renarne gjort en hop glada sidosprång och svängningar, fick Hans och hans dotter dem till att draga sig fram till tältet, hvilket var uppfördt på en liten höjd. Under oafbrutna slingringar och språng fortfor jag att tumla om med min ostyriga ren, som oupphörligt tillbakaskrämdes från tältet genom hundarne, hvilka sökte hindra främlingen att komma in. Jag ville just gripa till det enda och säkra medlet, det, att kasta mig ur pulken och gående draga renen efter mig till tältet, då två af husets döttrar sprungo fram ocli ropade: "Kast!" (kasta tömmen till en af oss). Då jag derför vid en af renens fortsatta svängningar kom i närheten af den ena, kastade jag tömmen till henne, som hon behändigt uppfångade. Derefter förde hon det motsträfviga djuret upp till tältet.99-

"Har du vä) någonsin sett större träd än dessa?" frågade mig den ena dottern, men likaså gerna hade hon kunnat fråga mig, om jag förr hade hört fullständigare chör af vargar än som just i detta ögonblick uppstämdes. Vargarne togo eller ihjälrefvo här hvarje natt två eller tre renar; sednare kom jag till rénbyar, der vargen hade tagit 10—12 renar på en natt. Vargen är renbyarnes oskiljaktige följeslagare.

Onsdagen den 13 Februari reste jag till förut omnämnde Per Gjermundsen; Hans Andreas körde såsom förkörare och en af hans döttrar körde reiden *). Vi hade omkring 1 f,- mil till Pers tält, men då vi hade kommit halfvägs, öfverföU oss storm och snöyra. Hans visste ej riktigt stället, der Per Gjermundsen hade sitt tält; han kände endast

till Ijellet, i hvars grannskap tältet skulle vara; ej heller hade han förr varit i denna trakt. Efter det vi flera gånger gjort halt och han så godt sig göra lät hade sett sig om i snövädret, befunno vi oss midt bland Per Gjermundsens renar; men nu gällde det att äfven finna tältet, ty det kan ibland vara ända till en half mil mellan detta och platsen der hjorden betar. Mörkret och snövädret tilltogo och ingen menniska hvarken sågs eller hördes af, man hörde ej en gång en hund skälla. Hans stannade, kom bort till mig och sade ganska lugnt: "Det kan hända att vi ej finna tältet förrän i morgon, då det blir dager; men vi hafva ingen nöd här, ty här är godt bete för renarne." Vi försökte att åter ropa ömsevis, och omsider hördes på långt håll ett svagt ljud, liknande skallet af en hund. Vi körde efter ljudet, och glada blefvo både Hans och jag, "ty", sade han, "tältet är dock bättre för oss", och deri gaf jag honom fullt rätt. Snart befunno vi oss utanför Per Gjermundsens tält, hvilken genast gick oss till mötes tillika med sin hustru. Så snart jag hade intagit min anvisade plats i tältet, var mottagningen, trakteringen och den ömsesidiga helsningen desamma som jag funnit hos Hans Andreas.

Så mycket heldre bestämde jag mig för att här stanna öfver söndagen, då Per Gjermundsens talrika familj var samlad i ett tält och ej i tvänne, såsom hos Hans Andreas, ty ju flera

) Reid. Dermed betecknar inan en rad af pulker, hvaraf första pulken köres af någon, men renen som drar den följande alltid är fastbunden vid den föregående pulken; efter den sista följer en ren (utan pulk) som äfvenledes är fastbunden, oeh stretar emot då det bär utför.K)

menniskor, desto lifligare är samtalet, ocli ju större tältet är, desto flera beqvämligheter finnas der.

Fyra krökta och temligen tjocka stänger ställas så, att de bilda en något aflång fyrkant och bestämma tältets storlek; två och två luta uppe vid rökhålet tillsammans och bilda tvänne bågar; mellan dessa hufvudstänger sättas flera andra, hvilka äro lika långa, men smäckrare, samt nå alla upp mot hvarandra; mellan de fyra större träden eller stängerna anbringas fyra smala spiror och ofvanpå dessa en tvärstång, i hvilken grytkroken hänger. Utomkring samtliga stängerna eller stockarne utspännas tvänne stora ylletäcken, hvilka bestå af flera sammansatta mindre; dessa båda täcken fästas nu utanpå träskelettet så, att de båda ändarne möta hvarandra der, hvarest öppningen är belägen, som skall bilda ingången, samt fästes innanför med träpinnar. Restältet består alltid af lärft eller segelduk, och ej så sällan sjelfva familjetältet, isynnerhet de mindre välmåendes. Dörren består af en yllefilt, bred nertill och nästan spetsig upptill. Insidan af dörren är utspänd med temligen breda träspjälor för att hålla den spänd och styf. Dörren hänger endast på ett band och faller till af sig sjelf. Innan tältet uppsättes, undanskottas den lösa snön i en rundel, likasom vid uppförandet af ett restält. När tältet är uppsatt, lägges först risqvistar på marken och deröfver renskinn. Emellan ingången och eldstaden bilda tvänne björkknubbar ett aflångt rum; här lägges bränslet och här bjuder lefnadsvanan främlingen eller den besökande att stanna, dels för att helsa, dels för aff blifva åter helsad och välkomnad. Nödvändigheten bjuder också att stanna här, för att gifva tältets invånare den erforderliga tiden att anvisa plats åt den inträdande. Midt emot ingången på andra sidan om eldstaden bilda likaledes tvänne björkknubbar ett aflångt rum, bestämdt för tältets bohagsting, såsom grytor och kittlar. I hednatiden var denna plats en helig plats, till hvilken qvinnorna ej hade tillträde. Således är tältet deladt i tvänne afdelningar, den ena till höger, den andra till venster om ingången. Så snart tältet är färdigt, och om vargarne tillåta ett längre vistande på orten, uppföres i närheten af tältet en ställning af flera alnars långa stänger och stöttor, som sättas i lika höjd upptill. På dessa fästas tvärstänger på så sätt, att stöttorna nå ett par alnar öfver dessa; ofvanpå tvärstängerna läggas risqvistar. På dessa101-

ställningar förvaras kött, körredskaper och klädespersedlar; kistor och slädorna få sin plats under ställningen. Elf- och sjö-lapparne förvara sitt hö på dylika ställningar, som kallas luovek. Blir en fjell-lapps uppehåll ej af någon varaktighet, så uppföres ej någon ställning, men de i närheten varande träd och buskar få då i stället göra tjenst. Vid sidan af ingången till tältet lägges ett långt träd, hvarpå grenarne äro afhuggna, och hvars nedre ända hvilar på en trefot af trä; på detta träd hugges veden till bränsle. Skall man flytta, så är tältet nedtaget inom mindre än en halftimma *). Ett tält af ylletyg varar i 20—30 år, det åtgår dertill 70—80 alnar och förfärdigas af lapparne sjelfva, men köpes till det mesta af sjölappar och qväuer; det kostar 30—40 Spdr. Ett tält af lärft varar blott 10 år och är mindre dyrt; tältlärftet kokar man gerna i bark.

Höjden i Per Gjermundsens tält och utrymmet i detsamma tillät ej allenast att man kunde sitta på en kista, utan äfven att gå upprätt några steg, såvida andra hinder ej gjort detta omöjligt, och till dessa räknas rökmolnet, som nästan alltid uppfyller öfversta delen af tältet. För att undgå detta, måste man sitta på Hata marken. Men det förutan är ändå knappt möjligt att i midten af tältet kunna stå eller gå ett par steg i upprätt ställning; ty der är ju eldstaden. Härtill kommer, att tältet är så uppfyldt af menniskor och saker, att ej någon plats blir öfrig att röra sig på. Utan att i mer eller mindre grad blifva stekt eller qväfd af eld och rök, kan man, då invånarne äro samlade i tältet, hvarken komma in eller ut.

") Patriarkernas tält voro, lika som nutidens arabers och beduiners, antingen runda, hvilande i midten på en 8 i 10 fots hög stång, eller uppburna af 7 à 9 stänger, af hvilka tre äro längre än de öfriga, hvaraf den mellersta är högst. Tältets tak består af ett slags tjockt tyg, beredt af get- eller kamelhår, som, stramt utspändt, hindrar regn och dagg från att intränga. Tälten hafva ibland två eller tre afdelningar, på det qvinnorna kunna afsöndras från männen och menniskorna från djuren. I första afdelningen voro de spädare kalfvarue, som behöfde tak öfver sig, i den andra bodde männen ocli i tredje afdelningen qvinnorna. På två timmar kunde tältet nedtagas. — Då fjell-lapparnes hjordar uteslutande bestå af renar, som ej behöfva annat tak och ej kunna lefva under annat tak än himlahvalfvet, så behöfves ingen särskild afdelning för renen; ej heller liar fjell-lappen eller kan han hafva någon särskild afdelning för qvinnorna; han lagar bara så, att männen och qvinnorna uppehålla sig på hvar sin sida af tältet.102-

I)et är redan anmärkt, att en vedhög ligger nära ingången. Knappt har jag lyftat på tältdörren för att med krökt rygg träda in, förrän hundarne skällande rusa mot mig, visande med vreda blickar sina skarpa tänder. Eld, hetta och rök slå mig i ansigtet ocli i första ögonblicket är ögat ej i stånd att skönja föremålen; med den bedöfvande hundmusiken kan stundom förena sig ett ej mindre bedöfvande barnskrik, åtföljdt af hyssjande och slängar åt hundarne, för att bringa dem till tystnad. Emellertid har jag under allt detta blifvit stående på vedhögen vid ingången och skall nu med böjd rygg gående utmed kanten af eldstaden begynna vandringen till min plats, löpande dervid fara att antingen falla i elden eller i den kokande köttgrytan. Alla komma nu i rörelse genom att draga benen åt sig, ty man sitter alltid på flata golfvet med utsträckta ben; ibland måste äfven små barn föras undan, eller också händer att elden som fattat i mina kläder måste släckas. På förmiddagarne existerar ingen sådan trängsel, den begynner egentligen först på eftermiddagen.

Fjell-lapparnes hundar äro i allmänhet små och lurfviga; de äro alldeles omistliga vid bevakandet af renarne, ty utom dem vore det en omöjlighet att hålla hjorden samlad, synnerligast under flyttningen.

När man inkommer i en fjell-lapps tält, likasom i en sjölapps gamme, synes allt derinne vara oordning och förvirring. Ilur är det möjligt, tänker man, att bland så mycket virrvarr och en sådan trängsel kunna arbeta eller få reda på sina saker. Men vid närmare granskning uppenbarar sig efterhand bland all denna oreda, sammanstufning och hopfösning ett visst slags ordningssinne samt en sinnrik anordning i användandet och begagnandet af det inskränkta utrymmet. Vid sidan af detta ordningssinne har förnöjsamhetens och tillfredsställelsens goda genius sitt hem och sitt tempel såväl i fjell-lappens tält som i elf- ocli sjö-lappens gamme.

1 tältet hafva alla och allt sina bestämda platser. Längst inne på ömse sidor är högsätet; på ena sidan högst upp sitter husfadern, vid hans sida husmodern och närmast henne de yngre barnen. Midt emot fadern och modern, på andra sidan i tältet, sitta de äldre barnen, och vid deras sida nederst tjenarne. För att jag skulle hafva det så mycket beqvämare, iick jag både Per Gjerinundsens och hans hustrus platser och de flyt-103-

tade öfver på andra sidan midt emot mig; de båda äldsta döttrarne behöllo sina platser bredvid mig, eftersom de erhöllo uppdraget att vara mig till all möjlig hjelp. Der ett tält lemnade så mycken plats som här, hade jag alltid en kista bredvid mig, på hvilken jag hade böcker och skrifsaker och om qvällen ljus, hvilket allt jag efter begagnandet åter måste förvara i kistan för de "syndiga hundarne", som lapparne kallade dem, när de gjorde förtret.

På dagen äro karlarne i allmänhet sysselsatta ute och qvinnorna inne; all slags sömnad utföra de, såväl männens som deras egna kläder och skodon, likasom beredningen af skinn och senor, hvilka begagnas som tråd. Karlarnes arbete består i förfärdigandet af alla slags redskaper, slädor, skidor, träställningen i qvinnornas huer (mössor) o. s.

v., samt att tämja och inköra renar och resa omkring i fjellbyar för att söka efter saknade renar, hvilket sednare likväl qvinnorna äfven få göra. Karlarne kan man ibland se lediga och sysslolösa, qvinnorna deremot nästan aldrig. Att förestå hushållningen, koka och livad dertill hörer, att slagta och sköta om köttet, är uteslutande männens arbete, medan qvinnorna blott hålla grytorna ocli kittlarne rena. I djurens bevakning deltaga båda könen.

Den nära beröring mellan båda könen, som är oundviklig i så inskränkta bostäder som fjell-lapparnes tält, synes icke gifva så stor anledning till osedligbet, som man skulle tro. Ett naturligt, enkelt och tarfligt lefnadssätt kan vara ett lika så säkert värn som den strängaste afskildhet mellan båda könen. Ingenstädes har jag hos allmogen funnit ett större iakttagande af anständighet och det passande, än i fjell-lapparnes tält; eder och svordomar höras nästan aldrig.

Hvarje qvinna har sin egen sypåse och sina egna sysaker. Sypåsen hörer just ej till de mindre, ty deri måste kunna rymmas en kofta eller päsk. Sybehöret består af en eller två stora och breda messingsringar, i hvilka äro anbringade åtskilliga hål; genom dessa äro läderremmar indragna, i hvilka sax, synålshuset, sentrådshuset m. m. hänga; dessa remmar äro så långa, att saxen ej behöfver lösas ifrån, när den skall begagnas. Ett sådant syetui är alltför stort att komma bort, och i alla fall lätt att återfinna. Då man går ifrån arbetet, lägges allt i sypåsen. Komagerna äro ofta mycket utsirade i arbetet;104-

komagbanden väCvas af flerfärgadt garn. På kragarne af koftorna och päskena anbringas allt slags broderi. Koftorna äro af alla slags färger, högröda, blå eller hvita, dels af kläde och dels af ylletyg, ja till och med af sammet. En samling lappar i deras brokiga koftor ger derför en liflig anblick; i det hela taget göra de mycket afseende på bjefs och grannlåt.

Per Gjermundsens båda äldsta döttrar voro ett par små rätt vackra och näpna flickor, lifliga, språksamma och from-sinta. Kom jag betäckt af snö in i tältet, så räckte de mig, ibland båda på en gång, hvar sin käpp för att klappa snön af mig med, och klappade väl äfven lustigt med. Den ena af systrarne, min närmaste granne, hade en högröd och bebrämad klädeskofta under arbete, och höll på med den oafbrutet från morgonen till sent på aftonen, emedan, som hon sade, hon ville hafva den färdig på lördagseftermiddagen, på det hon skulle kunna begagna den som kyrkoplagg på söndagen, eftersom jag ville hålla gudstjenst der; lika flitigt arbetade hennes syster på att få en kyrkopäsk färdig åt sin bror.

Emot aftonen, då det börjar att mörkna, befalles de yngre barnen till att inbära den upphuggna veden och lägga den på sin plats. Derefter inträder husfadern med ett väldigt stycke renkött i handen, sönderhugger och lägger det i grytan, som nu hänger öfver elden. Efter hand samlas tältets alla tillhöriga och intaga sina platser framför den klart brinnande brasan. Det lifligaste samtalet försiggår naturligtvis på aftonen, då alla äro samlade, och det var då jag isynnerhet samlade skatter för min ordbok. Hvad som är anfördt 0111 lifvet i res-tältet gäller äfven om lifvet i familjetältet, endast med den skilnad, att det sednare är så mycket större och menniskorna flera. I familjetältet herrska arbetsanihet ocli trägen verksamhet. Man behöfver ej här smälta snö för att erhålla vatten, emedan familjetältet alltid uppsättes vid en bäck eller insjö. Äfven jag har här min anvista plats. Pokalen, d. v. s. trä-slefven med vatten, gör också här flitigt sin rund. "Ilar du druckit vatten förr, innan du kom till Finmarken?" frågade mig Per Gjermundsen ganska allvarsamt. Så snart köttgrytan börjar koka, sätter sig husfadern på huk framför densamma, hållande i handen en träpinne, hvarmed ban åter nedtrycker de under kokningen uppflytande köttstyckena. Sönderdelningen af köttet försiggår på samma sätt som redan är berättadt105-

om restältct, dock med den skilnad, att här i det stora tältet qvarstanna alla på sina platser. Då och då afskumuias det feta i grytan med en träslef, men något af spadet följer alltid med fettet; det feta, som flyter i träslefven ofvanpå spadet, af-blåses i en skål, och man ser nu, huru den knäböjande kocken, med sitt af elden blossande ansigte förer sin blåsande mun rundt omkring slefvens bräddar.

När då maten är upplagd och fördelad, uppmanar husfadern till en tyst bön, som också förnyas efter måltiden. Efter qvällsvarden påkläda sig de, hvilka skola vaka första hälften af natten hos hjorden. Derefter läses aftonbönen, och tillägges, som jag redan anfört, af alla närvarande ett: "Tack för Guds ord!" När nu vakten

lemnar tältet, ropar den vid namn de hundar, som skola följa den, och hvilka då framkomma, under det de öfriga hundarne lugnt ligga qvar. Hundarnes antal hos min värd var 17; de fördelades bland dem, som skulle bevaka hjorden; de erhålla sina namn som valpar.

Antingen nu en egare har många eller få renar, vill ban aldrig riktigt uppgifva antalet, på det ej en eller annan olycka skall träffa hjorden. Per Gjermundsen var en ovanligt begåfvad och särdeles förståndig man; det var ett riktigt nöje att samtala med honom; tillika var han mycket klok och försigtig, och hvarken han eller hans hustru glömde ett enda ögonblick, att det var presten som var deras gäst.

Nu kom söndagen, den kyrkodag, hvilken alla hade gladt och förberedt sig så mycket åt och påtagit sina bästa kläder; det var den 11 Februari. Efter slutad gudstjenst gick jag omkring i skogen. Oförmodadt såg jag mig omringad af resande fjell-lappar, som kommo körandes i full fart. Det var min förre värd, Hans Andreas, en af lians döttrar och flera andra. Då han ej hade omnämnt, att ban eller någon annan ville komma för att bevista gudstjensten, så väntade jag ingen. Med glädje gick jag åter in i tältet, påklädde mig ornatet och höll åter gudstjenst. Straxt efter denna var slut, reste de genast tillbaka, för att om möjligt vara hemma innan mörkret inträffade. Hans Andreas och hans dotter reste således tre, de andra fyra mil, för att höra en predikan på sitt modersmål. Det var en särdeles vacker vinterdag med klart solsken, kölden var ej öfver 23° R,106-

I)å det mörknade, samlades alla som vanligt. Den följande dagen skulle jag resa, och således var det sista aftonen jag var hos dem; före aftonmåltiden trakterades jag derför med frusen renmjölk och märgben, och till aftonvarden med rentungor. Jag ville å min sida ej heller stå tillbaka, utan trakterade derför alla närvarande i tältet med kaffe, som döttrarne turvis kokade, samt kandisocker åt qvinnorna och tobak åt karlarne. Vi uppbjödo å ömse sidor allt, för att göra samtalet så underhållande som möjligt, och i en stilla glädje och förnöjsamhet försvann denna söndagsafton. Man skulle i sanning hafva svårt att framvisa en lysande salong med ett mera fridfullt och förnöjsamt sällskap, än det som denna afton var samladt här i en fjell-lapps tält, och ännu svårare skulle det hafva varit att finna ett salongssällskap, der bönen före och efter maten, aftonbönen och välsignelsen renade och helgade aftonen med sin stilla glädje och sina samtal.

En enka hade sitt tält vid sidan af Per Gjermundsens; hon hade en son på 13 och en dotter på 8 år, men alla tre voro utan all kristlig underbyggnad; de undveko mig, reste bort i all tysthet och kommo ej tillbaka förrän jag hade rest.

Måndagen den 18 Februari reste jag till den vid sista tliin-get tillsatte skjutsskaffaren, hvars tält stod två mil längre åt söder. Både Per Gjermundsen och hans hustru ville sjelfva skjutsa mig dit. Vägen gick genom en lång och vacker furuskog. Den familj, till hvilken jag nu kom, bestod af far, mor, en fullvuxen dotter och en halfvuxen son. Under mitt två dagars uppehåll der var fadern knappt ett par timmar i hemmet. Tältet var litet, familjen fattig, och det herrskade här stor okunnighet. Äfven här stodo två tält, hvilka lågo i en vacker trakt af skogen. Tredje dagen på morgonen inflyttade jag hos grannen Ivar Aslaksen, en välmående fjell-lapp. Ivar var just ej så gammal, men sjuklig, och derför förestod äldsta sonen kokningen och bushållningen; tältet var stort och rymligt, men det rökte mycket här.

Som de båda tältens renbyar voro på öfver en half mils afstånd från tälten, så måste de renar, som behöfdes för min skjuts, hemtas dagen före min afresa. Djuren samlades framför tälten; midt ibland dem vandrade Ivars båda fullvuxna söner, hvar och en med en lång snara i handen och åtföljda af andra, som buro tömmar. Ibland den hvimlande mängden af107-

så många hundrade renar urskiljer fjell-lappens skarpa blick redan på ett betydligt afstånd det ena djuret från det andra och finner snart det han vill fånga. Ej mindre färdighet besitter hans hand, som på ett afstånd af 15 à 20 steg, ja väl mera, förstår att kasta snaran och dermed fånga det djur ban vill hafva. När ban utkastar snaran, står han tätt omringad af djuren, öfver hvilka slingan far. Med detsamma det träffade djuret känner sig berördt af något, lyfter det hufvudet i vädret och sätter nu af, hvarvid slingan ännu fastare tilldra-ges. Är det en tam och lugn ren, så gör den, träffad af snaran, ej några vidare språng, utan låter belt tålmodigt tömmen läggas öfver sitt hufvud, hvarefter snaran aftages och renen bindes vid ett träd eller något annat föremål. Men när ibland ett

skyggt djur träffas af snaran, uppstår vanligtvis mycken oreda. Ty då snaran utkastas öfver djuren, lyfta de, skrämda genom lappens rörelse med armen, hufvudet hastigt i vädret, och uppfånga ibland dervid den utkastade snaran med hornen; händer detta med ett otämdt djur, så sätter det genast af med vild fart. Lappen, som är förberedd härpå, fattar nu med all makt i snaran; ögonblickligt hemmad af denna, störtar djuret omkull i snön. Den våldsamma ryckningen kullkastar ofta äfven lappen, dock utan att ban derför släpper snaran; snabb såsom blixten är renen åter på fötter, stegrar sig och galopperar i vildt raseri fram och tillbaka, och då snaran dervid trasslar sig än om framfötterna än om bakbenen, så gör djuret dervid de lustigaste kaprioler och luftsprång för att få benen fria; man kan ofta knappt med ögat följa dess lifliga rörelser. Lika gerna som djuret vill befria sig, lika gerna vill lappen blifva det qvitt, om han bara kunde få snaran loss, men som djuret genom sin vilda och obändiga rörlighet invecklar sig allt mer och mer uti, släpande lappen ined sig långa sträckor» Under denna kamp springer allt förskräckt åt sidan. Genom att veckla snaran hvarf för hvarf om armen, kommer lappen djuret allt närmare och närmare in på lifvet. Uppbragdt häröfver stegrar det sig och försöker med frambenen, hvilka gå likt trumpinnar, att afkyla sin harm och slå lappen till marken. Så tyst och obemärkt som möjligt har under tiden en annan lapp närmat sig; men nu blir renen äfven honom varse och fördubblar då sin häftighet. Omsider lyckas det den sig närmande lappen att ifrån sidan komma renen in på lifvet,108-

och raskt ocli behändigt omfamnar han den. Med bakfötterna försöker nu renen att sparka ifrån sig sina båda motståndare, men förgäfves. Plötsligt blir djuret alldeles stilla och rör sig oj, utan står med lutadt hufvud, medan ögonen lurande fara omkring åt alla sidor. På en gång reser det hufvudet, stångar, stegrar sig och slår med frambenen, störtar öfverända och rycker de båda lapparne med sig i fallet; nu ligga alla tre i snön och kämpa, men komma åter upp igen. Under tiden hafva lapparne fått snaran af djuret, och i vildt galopp sätter det nu af öfver snön, ty det tror sig ej i säkerhet, förrän det trängt sig djupt in bland de andra djuren, hvarest det i första ögonblicket utbreder förskräckelse, förvirring och flygt, från hvilken de likväl hindras af hundarne, och derför ännu tätare sluta sig tillsammans. De hornlösa renarne få ofta snaran om halsen; djuret sätter då i väg, men störtar samma ögonblick qväfdt i snön, der det liflöst blir liggande med utsträckta ben; lugnt och obehindradt lossar då lappen skyndsamt snaran från renens hals. Knappt börjar djuret att åter andas, förrän det i ett språng åter är på fötter och sätter af in bland de andra renarne, utbredande der förvirring ocli oreda.

Thorsdagen den 21 Februari reste jag till Ole Olsen Rik, som bodde li- mil längre bort. Jag frös något under vägen, likaså de båda skjutsande. Den 18 Februari visade thermome-tern 27° R., den 19: 20°, den 21: 30°, den 22: 27" ocli söndagen 25". Då det den följande dagen endast var 20" kallt, kändes luften särdeles mild och stilla.

Lördagsmorgonen den 23 Februari reste jag vidare, skjutsad af Ole och hans son. Vargarne liade den natten huserat illa med renarne; några hade de dödat och af andra hade de lösslitit stora stycken; ibland dessa fanns den ren som varit bestämd för mig. Jag hade att resa fyra mil. Det var mörkt och sent då vi närmade oss platsen der renbyn skulle vara och tältet skulle stå; emellertid var allt här öde och dödt, och intet spår att se hvarken af djur eller menniskor; således var renbyn flyttad. Vi körde vidare och befunno oss oförmodadt mellan två små tält; en gammal man trädde ut från det ena och berättade oss, att han och hans gamla hustru voro allena i tältet; förrän om fjorton dagar väntade han ej att få höra något af sina barn, som voro flera mil borta med renbyn, och i clet andra tältet var bara en qvinna uied ett spädt barn.10<)

Det hade åter blifvit mycket kallt, men aftonen var utomordentligt vacker. På himlen blixtrade stjernorna; och i obeskriflig prakt och omvexling böljade ocb flammade i alla regnbågens färger det underbara norrskenet. Hvilken motsats, då jag vände blicken från himlen och ner på den del af jorden der jag stod! Nejden är högst melankolisk, en trädlös vinteröken, der knappt en och annan marig björkbuske växte; anblicken af denna öken med dess isande köld ocb de två små svarta tälten, förekom mig som en bild af ett utdödt lif, hvars grafhögar och sinnebilder de båda tälten utgjorde. Jag inträdde i den gamles låga tält, hvarest ett återsken från himlen skulle lysa mig till mötes, och lade mig vid den flammande och värmande elden. De gamles lugna ocli blida ansigten, samt det sätt, hvarpå de talade om förflutna dagar, om döden ocb om lifvet efter detta, vittnade om och gaf ett återsken af den himmelska friden i deras inre. Mannen var 73 år och hustrun 70. De voro de äldsta af Finmarkens fjell-lappar; deras barn och barnabarn hörde till de mest upplysta, nyktra och hederliga af öknens söner och

döttrar; de voro föräldrar till den lapp, med hvilken jag hade samtalat i Polmak. Jag kom ej till hans by, men sednare råkade jag honom i ett annat tält.

Morgonen derpå, söndagen den 24 Februari, höll jag en morgongudstjenst för de få närvarande. Jag blef tvungen att ännu samma dag fortsätta resan. Ole, som hade fört mig hit, önskade att vända åter, ty hemma hos honom fanns ej ett enda manfolk, och jag hade ju sjelf varit vittne till, hur vargarne härjade hjorden. "Jag är ännu icke för gammal att köra, och innan jag dör vill jag ännu en gång skjutsa prestskjuts", sade min gamle värd, och derigenom fick Ole tillfälle att vända åter till sitt tält och sin renby; deremot tillät han att sonen stannade vid min skjuts som förkörare.

För egarinnan af det andra lilla tältet liade vargarne redan på vintern dödat 30 renar, utom dem de rifvit sönder. Hustrun var enka, men i goda vilkor.

Härifrån skulle jag till Ole Nilsen Nikkut, hvars tält ansågs stå tvä mil längre söderut. I stark snöyra uppnådde vi hans tält; äfven här var allt stilla och dödt. Jag steg ur pulken och såg mig omkring; de på platsen varande saker syntes dock vittna om att menniskor måste finnas i grannskapet, och110-

hvilken förmodan äfven stadfästad es genom en hunds aflägsna skällande. En gammal, skälfvande och mager hand visade sig. i det den tryckte tältets dörr så mycket åt sidan, att ett af ålder fåradt och med en spetsig haka försedt qvinnoansigte kunde fraintitta, hvilket med en nyfiken, men tillika vänlig blick betraktade den tätt framför tältet stående främlingen. Genast försvunno handen och ansigtet, långsamt blef tältdörren skjuten åt sidan, och en af ålderdom böjd qvinnoskep-nad stultade ut, hjelpande sig fram med två kryckor. Stödjande sig på dessa neg hon djupt, och nedkallade Guds välsignelse öfver "deras prest", som påtog sig den mödan att resa omkring i fjellet. Det var Ole Nilsen Nikkuts hustru, som genast hade igenkänt mig. Kort efter kom hennes likaledes bedagade, men mindre skröpliga äkta hälft; med långsamma, men säkra steg närmade han sig, åkande på skidor i den djupa snön. Han hade på långt håll sett oss, hört klangen af bjell-rorna och förmodade, att den resande ej kunde vara någon annan än presten, om hvilken ryktet hade berättat att han reste omkring i fjellet. Äfven här var det på samma sätt som från det håll hvarifrån jag kom, nemligen att den några och 60:åriga Ole Nikkut med sin hustru satt allena i öknen; dock voro barnen blott en fjerdedels mil från föräldrarne.

Samma dag jag kom till Ole Nilsen Nikkut, hade en af döttrarne kommit från renbyn för att se om föräldrarne; följande dagen på morgonen reste hon tillbaka. Måndagen var jag således ensam med de båda gamla. På aftonen kommo helt oförmodadt två resande lappar; de voro, som det syntes, mor än vanligt välkomna gäster, ty Ole gjorde sig i ordning att baka fyra glödkakor; för den skull framtog han ett särdeles väl rengjordt tråg, i hvilket han lade mjöl och vatten, som sammanknådades till en deg, och hvilken formades till fyra runda, tunna kakor som sattes framför elden att gräddas eller torkas. De smakade rätt bra, men jag föredrog emellertid alltid vårt bröd, då jag hade sådant; till glödkakorna trakterades jag med utmärkt god spicke-lax, hvaraf jag till de gamlas glädje åt ett ganska bastant stycke; men i stället och till deras hjertesorg så mycket mindre af renköttet, som straxt derpå anrättades. Deremot syntes en hel glödkaka och ett försvarligt stycke lax endast hafva retat de öfrigas aptit. Några dagar förut hade Ole, med bistånd af sina båda döttrar, varit såIll

lycklig att i idet fälla en björnhona med sina båda ungar, och detta utgjorde här, liksom hos alla jägare, ett ämne, som måste berättas med den största noggranhet.

Östra och Vestra Finmarkens rikaste fjell-lapp, Per Banner, bodde tre mil åt öster. Hans renhjord uppskattades till omkring 8000 djur, som derför måste fördelas i två eller tre mindre afdelningar. Dessa tusende fördelades sedermera så småningom mellan hans många barn, och efter honom skall väl knappast någon enskild man blifva egare till en så storartad renhjord; ej heller är det kändt, att någon före honom varit egare af så många tusende, möjligtvis endast omkring 5000, och måhända något deröfver.

Till Per Banner reste jag onsdagsmorgonen den 27 Februari. På hela denna sträcka kunde man ej upptäcka ett enda träd. Vi hade en half mil qvar till hans tält, då djupa och otaliga renspår vittnade om att här måste vara omkring 3000 djur samlade, hvilket isynnerhet kunde slutas af de gropar i snön, som renarne dels med tillhjelp af

hornen, men förnämligast med framfötterna hade uppkastat, för att nå renmossan, som ibland kan vara betäckt af två à tre alnars djup snö. Dessa gropar voro af två fots djup och väl mera samt flera fots omfång; den uppsparkade snön bidrog nemligen att fördjupa och vidga groparnes omfång. Öfver alla dessa fördjupningar och förhöjningar flög och hoppade nu pulken, men ibland sjönk den med spetsen så djupt ner i gropen, att renen ej förmådde uppdraga den. Med starka ocli hurtiga tag, och tungan hängande långt ut ur halsen, arbetade renen med att få pulken upp ur gropen, hvarvid den körande äfven är behjelplig, och då detta lyckas, sätter renen utaf, slungande pulken mot trädstubbar, isstycken och hvad annat som kommer i dess väg, så att det flera gånger bar ikull både med min förkörare och mig; men utan att vi föllo ur eller behöfde stanna farten fingo vi pulkena på rätt köl igen. Endast derför att pulken drages med blott en rem, viker den med lätthet förbi trädstubbar, isstycken o. s. v., och dertill bidrager äfven pulkens kilformade fason. Ilvarje annat slags kör- eller seltyg är alldeles oanvändbart på dessa obanade vägar. En mängd af de kringströfvande djuren kommo galopperande emot oss. De renar vi körde kråmade sig nu och satte hufvudet i vädret, kastande detsamma än åt den ena ocli än åt den andra112-

sidan, och endast med största ansträngning kunde vi hindra dem från att följa kamraterna. Slutligen framkommo vi till Per Banners tält — och förbi voro alla mina förhoppningar om ett någorlunda rymligt och beqvämt logis, ty detta tält var litet, trasigt och bar spår af fattigdom. Endast de många hundarne och mängden af renarne vittnade om den rika lappmagnaten. Han sjelf jemte två fullvuxna söner, två döttrar och 10—12 hundar voro i tältet. Hustrun med de öfriga barnen och tjenarne voro i ett annat tält. Eftersom Per Banner måste dela sin stora hjord i flera afdelningar, måste ban också hafva flera tält.

Då jag med mina båda skjutsande lappar inträdde, blef tältet så öfverfyldt af menniskor, att någon förändring af den en gång intagna ställningen ej var att tänka på; jag hade det derför ej bra här; dagen efter blef det dock bättre, då skjutsen hade lemnat mig. och sönerna reste till ett annat tält. Den ena af de båda döttrarne, 14 år gammal och ej konfirmerad, var till stor skam för fadern öfvermåttan okunnig.

Lördagsmorgonen den 1 Mars anlände Per Banners hustru, hennes båda söner och tvänne tjenare, samt med dem 3500 renar. "Det är en ovanlig och vacker syn", säger Leopold von Buch i andra delen af sin resa genom Norge och Sverige, "när hjorden församlas kring tältet. På alla höjder långt i fjerran blir hastigt lif och rörelse; de ifriga hundarne låta höra sitt skall öfverallt och drifva djuren allt närmare och närmare; renarne springa, löpa, stanna och springa på nytt med en obeskriflig omvexling och mångfald i rörelserna. När det betande djuret, skrämdt af hundarne, lyfter hufvudet med de höga och stolta hornen i vädret, hur vackert, hur herrligt är det ej då! och när det då flyger öfver marken, hur lätt, hur luftigt! Man hör knappt fotens vidrörande mot marken, blott detta ständigt sprakande ljud, liknande elektriska gnistor, ett besynnerligt och på långt håll hörbart ljud, der flera renar äro samlade. När hjorden, 300—400, slutligen samlat sig kring tältet, tror man sig se ett belt läger, i hvars midt den ledande och vårdande själen befinner sig. När djuren då stå och hvila sig, eller springa förtroligt omkring och försöka hornen mot hvarandra eller stångas om en mossfläck; när dä" — fortsätter von Buch i sin beskrifning öfver en mjölknings-sc.en — "flickorna med sina träskålar skynda från djur till djur,113-

och brodern öller tjenaren med sin snara fångar det af henne utpekade djuret och drager det till henne; när detta då stretar emot, och flickan gycklar öfver hans möda och odygdigt släpper djuret löst, på det brodern ännu en gång skall fånga det åt henne; när gamle far och mor, hvilka med lugn säkerhet dragit sina renar till sig och redan fyllt flera skålar med mjölk, gräla öfver barnens odygd — hvem skulle då ej tänka på Laban, på Lea, på Rachel och Jacobi"

Må man nu tänka sig det tiodubbla antalet af dessa djur. Hvilken rörelse, hvilket lif, fjerran och när! Allt efter som renarne, framdrifna af herdarne och hundarne, närma sig, skönjes allt tydligare och tydligare det af von Buch beskrifna inre, rörliga lifvet, som är något belt annat än det helas framåtskridande rörelse, hvilken är jemn och enformig. Flera hundrade ses på en gång sätta af i galopp, för att straxt åter stanna; några lyfta sina behornade hufvuden, för att se sig 0111, andra böja hufvudet för att äta snö eller mossa, och andra åter lägga sig ned för att i nästa ögonblick uppjagas igen. Flera hundrade vandra ganska lugnt, men äfven dessa hopar upplösa sig och

kringspridas: herdarnes ropande och hundarnes skall blifva efterhand allt mer och mer hörbara. På detta sätt närmar sig hjorden långsamt och med en imponerande karakter. Rundtomkring på yttre kanterna af hjorden kringstryker alltid en eller annan ren eller ock större flockar i sjelfsvåldigt öfverdåd; men drifna tillbaka af hundarne störta de in i hufvudkolonnen, der de utbreda en ögonblicklig oreda. När dessa tusende omsider hafva lägrat sig och kommit till lugn, dels stående, dels liggande kring tältet, så råder ändå bland dem en oafbruten, liflig rörelse; ty renen kan nog vara stilla då den ligger, men icke då den står.

I midten bland djuren gingo Per Banners båda söner med rensnarorna, följda af systrarne som höllo tömmarne i händerna. Då de få renar, hvilka jag behöfde, voro fångade, förspändes de, ty Per Banners hustru, likasom hans båda söner, ville ej afveta någon bön eller gudstjenst i deras tält. Per sjelf var en gudfruktig, fromsint och rättskaffens man, som ogillade sin hustrus och sina söners beteende; men ban hade ej tillräcklig kraft att hålla dem i tukt. Hustrun var snål och ogudaktig, sönerna vilda ocli oregerliga. Efter några års förlopp

1 »lef hon dock slutligen böjd, botfärdig och sökande (rud; äfven sönerna kommo till bättre åsigter.

Jag reste nu; en af tjenar ne blef min förkörare och Per Banner öfvertog sjelf att köra i spetsen. Efter middagen inträffade oväder. Hvar på fjellen fiskrika insjöar påträffas, uppslå vanligtvis qväner (finnar) sin bostad der, som nästan alltid består af en träbyggning, och till en sådan kommo vi på qvällen klockan 10. Familjen bestod här af far, mor och tvänne döttrar på 13 och 5 år. Till följd af en kallelse voro båda föräldrarne resta till kyrkan i Enjager och skulle vara borta ännu i tre à fyra dagar; under tiden voro dessa barn öfverlåtna åt sig sjelfva i denna öken. Vid mitt inträde i stugan kom äldsta dottern emot mig, räckande mig en käpp, med hvilken jag skulle slå snön af mig; i stugan stod en spinnrock. Före afresan hade fadern upphuggit det nödvändiga bränslet och öfverlemnat äldsta dottern de behöfliga lifsmedlen. En sådan på fjellet lefvande qvänfamilj lifnärer sig till det mesta genom fjell-lapparne. Sommaren fiska de och insamla bär; fisken och bären sälja de för renkött; dertill drifva de en liten handel med tobak, bränvin m. in., samt gå fjell-finnarne tillhanda, föra renarne till goda betesplatser, valla och vakta djuren m. m.

Innan jag på söndagsmorgonen lemnade stugan, höll jag morgonbön, hvarvid Per Banners dräng visade en likaså stor förundran som likgiltighet, men hvari äldsta dottern deltog med djup känsla.

Innan det mörknade, framkom jag till en mycket vacker insjö, omgifven af stora träd, och derifrån kom jag in i en utmärkt vacker skog, hvarest fyra tält lågo framför mig. Af de fyra här vistande familjerna var den ena rysk undersåte, och i hvars tält jag gick ut och in, alldeles som i norrmän-nernas.

Min afresa bestämdes till thorsdagsmorgonen den 6 Mars, ty då skulle alla fyra renbyarne samlas. I denna skogrika trakt togo renarne sig mycket fördelaktigt ut. Dessa fyra renbyar kunde tillsammans utgöra omkring 1700 djur, men emellan träden syntes antalet dubbelt så stort, och både fjellen och träden syntes i ordets egentliga bemärkelse lefva och röra sig. Jag trodde att samtliga djuren redan hade lägrat sig kring tältena, då de hastigt sågo upp till ett skogklädt, högt fjell,]lf)

nedanför livars fot vi befunno oss; äfven vi kastade våra blickar dit upp och varseblefvo, att det öfverst på fjelltoppen började att röra sig; rörelsen tilltog allt mer och mer, och nu syntes äfven hundarne och herdarne, livars ropande och skall hördes ned till oss. Nedåt och utöfver fjellets sidor och branter kastade sig i lätt och flygande galopp flera hundra renar. Djurets skapnad och hållning tog sig fördelaktigt ut under dessa lätta och flyktiga språng. Fjellets brådstupor och träden fördubbla mångfaldigt djurets vändningar och rörelser; i brådstörtad fart kringgå de i snabba och qvicka vändningar lossnade stenblock, försvinna bakom dessa och träden, samt komma åter i sigte. Några hundra steg ifrån der vi stodo framstörtade de i flygande galopp, och det lät som om en orkan, åtföljd af ett störtregn, hade susat genom skogen; men i samma ögonblick hade både orkan och störtregn upphört, ty det bestod i det redan omnämnda, besynnerliga ljudet, som lederna på djuret framkalla då det springer. Lemnande de skällande och förföljande hundarne långt bakom sig, störtade de sist kommande renarne in bland de kring tälten lägrade och bort-skrämde dessa till alla väderstreck. Ordnande och styrande sågs

nu herdarne fara fram på skidorna och utsända hundarne i alla rigtningar. En fjerdedels timma, och allt är åter samladt och lugnt, så lugnt som renar kunna vara. I ett fåfäng-ligt öfvermod, och intagen i ljudet af sitt eget gläfsande, förföljer väl någon beskäftig och bjebbande hund en eller annan ren, sedan han återkommit till hjorden; plötsligt vänder nu renen sig om, ger en stöt med hornen, och hunden ligger på ryggen och sprattlar; nu är det hundens tur att taga till flykten, hvilket ban också gör, skamfiat och tjutande, med svansen mellan benen. Med lugn och stolt hållning ser renen efter den flyende, som ville ban säga: utanför hjorden är din plats; innanför den har du ingenting att göra, och vänder sig sedan till kamraterna. Ren stångas med ren, pröfvande den ömsesidiga styrkan, men, förstås, endast i vänskap och enighet. Det har händt, att renar vid dylika kämpalekar invecklat sig så i grenarne af hvarandras horn, att de utan menniskolijelp ej kunnat komma lösa från hvarandra, och att man äfven funnit renar liggande döda, med i hvarandra fast invecklade horn.

Då renarne blifva skrämda, sluta de sig gerna till hvarandra, och då dessa djur på sin flykt få syn på andra renar,116-

skynda de bort till dessa. Denna egenskap hos renen gör det möjligt för fjell-lappen, att med hjelp af hundarne vakta och hålla dem tillsammans; men samma egenskap gör också renen ofta till ett byte för vargarne, ty först sedan dessa dödat och sårat flera, sprida de sig. Renarnes böjelse att sluta sig till hvarandra, åstadkommer ibland likaså komiska som förargliga förvecklingar för den resande. Möter man skällande hundar, så skynda renarne tillsammans, hoppa öfver slädorna och åstadkomma då mycken oreda; ofta blifver då den ena pulken intrasslad med den andra. Vid dylika tillfällen binder fjell-lappen genast alla renarne i slagtöm vid sin pulk, stiger ur den och drar sin egen ren efter sig, då alla de öfriga följa efter.

Under ett vackert och angenämt väder lemnade jag dessa fyra fjell-lappfamiljer, för att åter anträda resan till Polmak, hvarest jag hade utlyst gudstjenst till påföljande söndag den 9 Mars. Min värd, Ole Larsen, skjutsade mig och mina saker. Efter en färd af fyra mil togo vi nattqvarter i en öde stående timmerstuga. Följande dagen gick vägen genom flera vackra, skogrika trakter. När vi kommo till den sjö, vid hvars strand Utsjoks kyrka och prestgård ligga, voro en mängd menniskor samlade, i hvilkas sällskap vi fortsatte resan tills vi kommo utanför prestgården. Det skulle i kyrkan hållas visitation och förhör. Prosten ocli tvänne prester voro tillstädes. Man visste att jag var på vägen, och väntade på mig. Jag hade naturligtvis gerna tagit in i prestgården, om jag ej hade haft förrättningar i Polmak på söndagen, ty en dylik sammankomst måste ju hafva ett ömsesidigt intresse. Sent på qvällen kom jag till en rysk undersåte, och dagen derpå till Polmak. Således hade jag nu med ett rikt och lönande utbyte för den rätta uppfattningen af språket och folket fullbordat min första rundresa i fjellet.

I Polmak hade jag den glädjen att träffa min hustru, soin nu med mig skulle börja detta kringflackande lif. Vid alla dessa omnämnda vinterresor under vårt vistande i Finmarken, måste vi alltid medföra nödvändiga sängkläder för oss och en piga, samt af matvaror allt hvad vi skulle lefva af under bela vintern, utom färskt kött. Som jag nämndt, erhåller presten såsom en rättighet en half ren och en rentunga; man kunde äfven få köpa färskt kött och mjölk, likasom någon gång litet smör. Bland de matvaror vi måste föra med oss var en bel117-

hop bakadt bröd, hvilket, så länge det förblifver fruset, håller sig bela vintern igenom. Eftersom i Kautokeino prestgård fanns ett litet och ett större rum, hvilket var försedt med en svensk murad kakelugn, så kunde min hustru i densamma grädda fyra bröd på en gång. Likaledes måste vi föra med oss alla köks- och husgerådssaker samt ett större skrin med ljus för oss sjelfva, skolorna och kyrkan; våra skrin och kistor tjenade oss dessutom som möbler i den öde prestgården, hvarest det endast fanns en säng och två trästolar. Som en skjut sr en drar en tyngd af omkring 4 vog *), så behöfdes 6 renar för vårt bagage; dertill en kör-ren; jag, min hustru, pigan och för-köraren 4 renar, således i det bela 12 renar och två man för vår skjuts. Det är redan anmärkt, att man alltid bör hafva med sig 1 à 2 reservrenar till ombyte, då en ren tröttnar eller kommer till skada.

Tisdagen den 11 Mars anträdde vi resan till Karasjok; vi voro flera i sällskap, deribland en köpmansfru. På qvällen togo vi in hos min vän ryss-qvänen, i hvilkens låga stuga jag nyligen hade rönt ett så vänligt mottagande, och som hade bedt mig att ej resa förbi på min genomresa till Karasjok. Då flera resande tillkommo, blef den lilla stugan både uppfylld och öfverfylld af menniskor. Sedan vi om natten hade lägrat oss på golfvet, fanns der ej

plats mera för en enda menniska. Min hustru, som ej var van vid en sådan menniskoträngsel i sitt sofrum, blef sjuk och måste två gånger föras ut i friska luften. Vår värd med sin hustru liade ändå lagt sig i stallet, för att lemna så mycket mera plats för gästerna. Dagen derefter kommo vi sex mil öfver Utsjoksfjellet och togo in hos en annan af mina Utsjoksvänner, som var ogift och hade sin mor och tvänne systrar hos sig. Han hade skaffat sig en ny timmerstuga, bestående af tvänne rum, af hvilka det ena öfverläts åt min hustrus och mitt uteslutande begagnande; det var en särdeles fromsint och gudfruktig familj. Två dagar sednare inträffade vi i Karasjok.

Den egentliga och hufvudsakliga afsigten med min resa till Karasjok var det redan omnämnda mötet med tre af lappmarkens mest skickliga och språk-kunniga tolkar. Enligt aftal genomgicks nu Luce evangelium och Romarebrefvet. För

*) = 3(3 skålpund.118-

dessa tolkar måste ju en dylik sammankomst vara gagnelig så väl för deras kunskap i norska språket, som ock för det den ger dem ett mera klart begrepp om en bibelöfversättning. Oaktadt de ej hade det minsta begrepp om grammatik och grammatikaliska reglor, fick jag dock mina conjugationer och de-clinationer genomgångna och beriktigade, äfvensom adjectiver-nas comparationssätt. Då de omsider hade fått en idé om saken, och alla de närvarande nu hörde oss coujugera, decli-nera och comparera, blef det en glädje öfver all höfvan. Resan och vivret för dessa tolkar betalades af bibelsällskapet. Mötet väckte ett allmänt intresse, ty det enda rummet i hela prestbyggningen var ständigt uppfyldt af tysta och uppmäi-k-samma åhörare, hvilka alla hade sin plats på golfvet.

Under en lång följd af år hade ingen prest under påsktiden uppehållit sig i Karasjok. I stället hafva flera bränvins-handlare under denna tid drifvit der en förbjuden, men mycket vinstgifvande bränvinshandel. Äfven detta år skedde detsamma, men då denna förbjudna handel och de derigenom uppkommande oordningar anmäldes af mig, blefvo dessa för framtiden förebyggda.

Den 4 Maj helsade vi redan den första sommarfågeln, och den 10 Maj började islossningen i Tanaelfven. Fjorton dagar derefter kunde lapparne redan flytta upp till sina laxstängsel, som voro utsatta högre upp i elfven. Jag och min hustru följde med och fingo oss en liten stuga att bo uti. Den 30 Maj drogo lapparne till det öfversta laxstängslet, hvarest ett-litet tält uppsattes för mig och min hustru, eftersom inga bygg-ningar funnos här. Trefaldighetssöndagen höll jag här vid elfvens strand och under öppen himmel fullständig gudstjenst, hvarefter platsen sedermera kallades för kyrkoplatsen. 1830 körde jag isen på Tanaelfven ända inemot medio af Juni, och nu gick den öppen redan den 10 Maj. Den 10 Juni anträdde vi nedresan på Tanaelfven till Polmak, och på dessa 18 mil passerade vi åtskilliga forsar och fall, dock ej af de större. När vi närmade oss ett brusande och skummande fall, förstummades lapparnes lifliga samtal, och de voro då idel uppmärksamhet. Som jag förr omnämnt, står styrmannen i bakstammen af båten stödd mot båtens reling; vid hans rop: "ro, ro, för brinnande lifvet!" till den roende som sitter på botten i båtens förstäf, ror denne af alla krafter och med den största119-

uppmärksamhet rigtad på styrmannens ögon ocli hans hufvuds rörelse. Den snabbhet, med hvilken båten sätter af utför forsen, kan liknas vid farten af en afskjuten pil. Ofta ser det ut, som skulle den skummande forsen begrafva en, ty flerfaldiga gånger måste båten styras förbi stora stenar på knappt ett par tums afstånd, så trång och smal är den öppning som skall passeras. Allt är så noga beräknadt, att man utom något litet vatten, som kan spola in i båten, ej liar den minsta olägenhet; ty rak och säker går båten ner utför fallet. Det är alldeles nödvändigt, att båten är oafhängig af den starka strömmen och behåller en sjelfständig fart, ty eljest kan den ej lyda rodret, och derför ropa de sitt: "ro, ro, för brinnande lifvet!" Vågorna i den skummande forsen störta sig i alla rigtningar och äro så mycket farligare, som deras fall och lopp ej kunna beräknas. Det är ofta en omöjlighet att fara nära land i följd af de der liggande stenarne. För att riktigt kunna styra båten utför forsen är nödvändigt att noga beräkna båtens fart och snabbhet, för att ej för tidigt eller för sent vända den kring stenarne; det ser derför vådligt nog ut, när båten styres rakt inpå stenen, ända tills den med en omärklig vändning stryker, som sagdt är, tätt förbi densamma. Ett mindre öfvadt öga tror sig ännu vara på ett temligt afstånd från stenen, då man så att säga nästan är inpå den. Utom denna färdighet fordras äfven en noggrann lokalkännedom, ty man måste känna hvarje sten i

forsen som skall undvikas, eller öfver hvilken båten kan glida. Denna lokalkunskap får man uppöfva hvarje år, ty isen förändrar nästan årligen stenarnes läge; det händer derför, att hvar farvattnet ena året är farbart och fritt, det ett annat år är ofarbart. När derför forsen första gången skall befaras efter islossningen, måste styrmannen lägga i land och gå längs med stranden vid de farligaste ställena i forsen, för att från de högsta punkterna utforska stenarnes läge. Således lade vi på denna vår nedresa till Polmak äfven några gånger i land, på det våra roddare kunde anställa dessa undersökningar. Lik en ål kilar deri långa, tunna och smala elf-båten genom elfvens brusande vågor och stenar, lydande styrmannens vilja. Hvad som för en ovan resande ökar det otrygga i en dylik båtfart är, att stymannen håller styret löst i handen.120-

Vi hade ej väl passerat forsarne ocli kommit in i ett lugnare vatten, än också tystnaden var förbi och de afbrutna lifliga samtalen åter i gång. Årorna drogos in för ett ögonblick, på det man kunde pusta ut efter det ansträngande arbetet, och under tiden fick båten drifva med strömmen. Ofta är en dylik hvilostund ej af lång varaktighet, ty flera forsar följa efter hvarandra och med ganska korta mellanrum. Elfbåtens lätta byggnad och långa form gör, att den i fallen böjer sig efter hvarje våg, stundom efter två på en gång; denna böjlighet eller elasticitet är det som gör, att den ej krossas i fallen och brotten som forsen gör; styfvare byggda båtar skulle ej komma så lätt derifrån, ty de skulle ej kunna stå emot vattnets styrka. Innan man ger sig ut på en dylik färd tillsägas de resande, att de hvarken få tala med de skjutsande eller sinsemellan, och att de måste förhålla sig alldeles lugna, ty hvarje rörelse kunde lätt vålla att båten kantrade. Dessa om-talda forsar öfverträffas vida af fallen i en sidoelf ofvanför Karasjok, som jag i Oktober 1851 befor, på min resa från Karasjok till Kautokeino.

Dagen efter sedan vi lemnat Karasjok kommo vi i god tid till Polmak. Söndagen den 15 Juni höll jag gudstjenst här; dagen derpå fortsatte vi resan till Seida, hvarifrån vi gingo öfver Varangerfjellet och kommo ännu samma dag till Vadsö.

Sommaren tillbragtes med de redan omtalade och beskrifna resorna i kyrkosocknarne Vadsö, Vårdö och Nässeby. Thorsda-gen den 26 Augusti kommo vi till Guldholmen i Tana socken, provstiets andra pastorat.

Måndagen den 1 September kom jag till Vestertanen, en arm af Tanafjorden, starkt befolkad af sjö-lappar. En af de här boende sjö-lapparne liade fått sig en kamin i sin renliga, ljusa och rymliga jordgamme. Ifrån Vestertanen gick jag öfver Digermulfjellet ned till Langfjorden. Der voro många och djupa elfvar att genomvada, och på fjellet öfverrumplades jag af storm och snöyra. Ifrån Langfjorden kom jag till Older-fjorden. Efter 14 dagars kringvandring bland dessa sjö-lappar återvände jag till Guldholmen och hade på denna seglats en ung, rask och af mig konfirmerad lapp till båtförare. Så ofta det blåste en stark kultje vände han sig med en frågande blick till mig, och då jag nickade vänligt till honom, lyste och strå-121-

lade hela hans ansigte af glädje öfver att jag lät honom råda och styra, och ej uppfordrade honom att minska seglen.

Den 30 September reste vi till Seida. Jag höll här kate-chisation och aftonbön för samtliga invånarne och morgonen derpå ett uppbyggligt tal för dem, hvarefter jag reste till Polmak. Vi förblefvo här till in i December, under hvilken tid jag läste för konfirmanderna, som söndagen den 7 December gingo fram. En finsk gosse (qvängut) måste jag undervisa och konfirmera på finska.

Fredagen den 12 December lemnade vi Polmak för att resa till Karasjok; första aftonen kommo vi till en Utsjok-lapp. Sydliga stormar hade bortblåst snön och förvandlat elfven till ett blankt och glatt isfält. I följd af hofvarnes bildning har renen mycket svårt för att gå på blank is till och med då han går lös. Förspänd en släda slinta hans fötter, utan att han är i stånd att komma någonstädes. Det är högst komiskt att se huru fötterna, egentligen framfötterna, gå som trumpinnar; vid dylika tillfällen måste den resande lemna slädan. Ej förrän den 18 December kommo vi fram till Karasjok, ty så länge måste vi vara på vägen, på det jag med ordet och sakramentet skulle kunna betjena de många, längs elf-stränderna boende elf-lappar, hvilka ej kunde komma till kyrkan. Då jag den sista dagen för fjerde gången samma dag skulle utdela nattvarden åt en gammal sjuklig och sängliggande qvinna, kände jag mig till min sorg trött och matt. I detsamma jag inträdde i den lilla och trånga jordgammen ropade hon mot mig: "Det är nu ett helt år sedan jag hörde salighetens ord från din mun", och

knappt hörde jag dessa ord, innan all trötthet och slöhet var försvunnen från mig.

Oaktadt Karasjoks prestgård låg i en stor och frodig furuskog, fanns der då för tiden endast ett enda rum, och det ej stort ändå, med en handkammare vid sidan och ett kök. Efter det socknen 1852 erhöll sin egen prest, hvilken skulle tillbringa hela vintern i Karasjok, blef der 1853 uppfördt en väl inredd prestbyggning med flera rum och uthus.1

1834.

Thorsdagsmorgonon den 15 Januari var bestämd för afresan till Kautokeino; men lapparne fingo ej reda på renarne, som de dock i förväg hade samlat ihop, ty vargarne hade på natten skingrat dem. Vid middagstiden kommo vi dock af. I ett jemnt galopp, under hvilket renarne endast en enda gång stannade för att på ett par ögonblick pusta ut, gick det framåt till en sex mil från Karasjok uppförd gamme, och hvilka sex mil tillryggalades i sex timmar. Dagen derpå tillryggalade vi med samma renar tolf mil, så att vi på qvällen voro i Kautokeino. Jag reste ej hit som förrättande prest, utan för att i tre veckor resa omkring bland socknens fjell-lappar, ty i Kautokeino var prosten öfver Vestra Finmarken, kyrkoherden i Alten-Talvig, herr Röde, och tjenstgjorde der. Efter ett par dagar lemnade jag prestgården, hvarest min hustru qvarstannade.

Första natten fick jag husrum hos en af dessa qväner, som jag förut omnämnt. Dagen derpå kom jag till länsmannen, som tillika var klockare och kyrkans tolle, och hvilken hade deltagit uti förra årets möte i Karasjok. Hans tvååriga barn var med ett band fastbundet vid tältet, så att det ej kunde nå eldstaden — en alldeles nödvändig försigtighet. Vid utkörandet från kyrkoplatsen mötte jag en drucken qvän, som gaf sig ut för att vara trollkarl; länsmannen och flera med honom ansågo det möjligt, att den, som trodde på en trollkarl, kunde skadas af honom; jag sökte naturligtvis att öfverbevisa dem det dåraktiga i en sådan åsigt. Länsmannens årliga lön var den tiden endast 16 Spdr. Inträffade det så, att vargarne under hans frånvaro som länsman bröto sig in i hans renby, så var förlusten mycket större än hans årliga lön. Fjell-lapparne i denna trakt nödgas flytta hvar tredje och fjerde dag till följd af den mängd vargar som grassera der; kan man någon gång stanna en hel vecka på ett ställe, så anses detta för en stor fordel. Att det var en omöjlighet för flertalet af socknens fjell-lappar att, om äfven blott en gång, kunna komma till kyrkan under de få veckor presten, isynnerhet i den sednare tiden, uppehöll sig pä kyrkoplatsen, var en sanning, som jag123-

på denna min kringresa kom till öfvertygelse om, så mycket mera som prestens vistande på kyrkoplatsen alltid inträffade vid den tid, då fjell-lapparne voro som längst aflägsna från kyrkan. Den 30 Januari reste jag till en broder till länsmannen. Då jag tisdagen den 3 Februari kom till hans granne hade ett barn nyss dött; han bad mig läsa en bön, hvilket jag äfven gjorde. Thorsdagen den 5 Februari kom jag till en fjell-lapp, hvars hustru på ett ganska utmärkande sätt förstod, att renlighet och snygghet mycket väl kunna liandhafvas i ett tält, då qvinnan besörjer rengöringen och tvagningen af alla bohagsting; till och med hundarne voro här så dresserade, att jag ingen olägenhet hade af dem, ej heller behöfde tältets invånare jaga dem ifrån mig. — Härifrån kom jag till en man, som just hade nedtagit sitt tält och stod i begrepp att flytta; jag måste således resa vidare och kom till länsmannens svärfar, som hvarken ville erkänna eller veta af någon annan konung än Christian VII. Ifrån honom kom jag till ett tält, så litet och så uppfyldt af menniskor, att det var en omöjlighet få plats mellan dem, dessutom voro en och annan bland dem druckna. Jag kom nu till ett stort och rymligt tält; här lemnade mig min skjuts, dock utan att se in i tältet, och innan Yi hade talat vid någon. I tältet var en man och hustru med en fullvuxen dotter; de påsatte sig sina skidor, den ena efter den andra, och — foro sin väg. Jag såg mig omkring och ». blef nu först varse, att tältet var alldeles öde och tomt, och att der ej fanns en enda husgerådsartikel, ej ett skinn. Elden slocknade äfven, och det fanns ej en sticka att underhålla den med. Tältet var således öfvergifvet af sin egare. Jag tillbringade tre timmar i denna ensamhet, lugnt afbidande utgången. Han, som hade skjutsat mig hit, återkom belt oförmodadt för att ännu en gång säga mig farväl; han sade sig ej hafva fått någon ro, innan han ännu en gång sett mig, eftersom han på bela vintern ej mera skulle få råka mig. Han blef helt förfärad öfver att träffa mig i ett öfvergifvet tält och skjutsade mig vidare.

Efter tre veckors kringresa kom jag tillbaka till Kautokeino prestgård. Straxt efter min återkomst hit måste den

tjenstförrättande presten återvända till sin egentliga vistelseort, och jag stannade qvar under 14 dagar i hans ställe. Såväl under mina åtskilliga uppehåll i Kautokeino som i Ka-124-

rasjok använde jag ett par timmar på eftermiddagarne att gå omkring bland folket för att samtala med dem ocli öfva mig i språket.

Tisdagen den 5 Mars anträdde vi återresan till Karasjok. Dagen före vår ankomst hade thinget börjat. På detta thing hölls förhör i anledning af de genom mig under förra vintern anmälda oordningar. En gift qvinna och en ung flicka aflade med full vetskap falskt vittnesbörd och blefvo derför af mig uteslutna från Herrans nattvard. Då en bror till flickan erfor detta, kom ban i den djupaste sorg inrusande i initt rum, och kastande sig på knä anropade han både Gud och mig om nåd och barmhertighet; ban erkände, att systerns brott ej stod att försvara, men Gud var ju nådig och barmhertig. Ynglingen skulle anträda en resa, och att då veta systern vara utesluten från Guds nåd, var för honom högst plågsamt. Jag tillät honom att hemta systern och lofvade att före min afresa mottaga henne som gäst vid Herrans nådebord. Han bad äfven för den gifta qvinnan, en svägerska till de båda syskonen, och sedan hon visat en djup sorg och ånger, tilldelades äfven hon det heliga sakramentet sista söndagen jag var i Karasjok.

Onsdagen den 25 Mars stodo renarne förspända, och vi skulle just lemna Karasjok, då plötsligt dörren hastigt upprycktes och brodern till den förutnämnda unga flickan kom instörtandes så häftigt och så andfådd, att ban måste sätta sig en stund, innan han kunde komma till ordet för att uttrycka sin glädje. Han hade nyss kommit tillbaka och hört att jag åter upptagit systern och svägerskan, samt att renarne redan stodo förspända för våra slädor; ban hade derför sprungit allt hvad han förmådde för att ännu en gång få se oss innan vår afresa; han tillade, att vi ändtligen skulle komma åter nästa vinter, ty då skulle jag viga honom.

Den 2 April kommo vi tillbaka till Guldholmen; den 1 och 2 April inträffade en så bister köld, att vi i trots af våra varma reskläder voro nära att frysa ihjäl.

Vid valförsamlingen i Lebesby blef jag väld att resa till distriktsförsamlingen i Tromsö den 29 Juni. Jag lemnade min hustru i Tromsö, medan jag gjorde en utflygt till det norsk-lappska seminariet, som då var i Trondenäs, och från hvilken utflygt jag återkom till Tromsö den 11 Juli. Onsdagen den 15 satte jag öfver Tromsösundet, för att gå upp till125-

några svenska fjell-lappar, hvilka om sommaren uppehöllo sig der med sina renbyar. Dessa lappar voro till ytterlighet osnygga, och hvarken förr eller sednare har jag påträffat några liknande dem; det var mig omöjligt att tillbringa en natt i deras tält; jag låg derför öfver natten hos en norsk familj, som bodde på samma sida af sundet, och kom dagen derpå tillbaka till Tromsö, som jag och min hustru lemnade den 17 Juli.

Måndagsmorgonen kommo vi till Skjärvö. Här firades samma dag ett mycket stort lapp-bröllop; alla voro de snygga, ordentliga och nyktra. Vi reste från Skjärvö till Hasvig, derifrån till Hammerfest och derifrån till Havösund; öfverallt samtalade jag och hade sammankomster med lapparne. Till Havösund kommo vi den 31 Juli. Härifrån tingade vi skjuts ända till Lebesby. Efter att hafva uppehållit oss några timmar i Kjelvig på Magerön, satte vi öfver till Svärdholdt i Östra Finmarken. Det blåste en stark storm, ocli sjön gick högt; men då vi kommo ut på hafvet inträdde plötsligt en fullkomlig stiltje; båten, en liten lappbåt, rullade sä våldsamt i anledning af den upprörda sjön, att vi måste hålla oss fast så mycket som möjligt, för att ej falla ut ur båten. Lapparne gjorde hvad de kunde samt anropade Gud om hjelp, och Han hjelpte. Båtföraren skötte rodret utmärkt väl och förlorade ej ett ögonblick sin lugna besinning, under det ban anropade Gud om bistånd och räddning. Efter en lång timma började det att blåsa upp, och efterhand fylldes seglet af en gynnande vind. "Tack och lof!" ljöd nu från allas läppar och hjertan; raskt ilade nu båten öfver vågorna och förde oss välbehållna till Lebesby på söndagseftermiddagen.

Här tillbringade vi Augusti månad i ett stilla och behagligt lugn efter våra under en så lång tid oafbrutna resor. — Thorsdagen den 3 September lemnade vi Lebesby, kommo på aftonen till Hops-eidet och dagen derpå till Guldholmeii. På dessa båda resdagar utförde jag flera förrättningar på vägen. Vi uppehöllo oss på Guldholmen

till den 29 Septembei\

Utanför mitt rum såväl här som ock i Lebesby var en stor och bred gång, som vanligtvis var uppfylld af menniskor, isynnerhet under regnväder. Samtalet var efter vanligheten hos detta folk lifligt och högröstadt. Hastig och lätt är öfvergången från den lijertligaste sorg till en lika så hjertlig munterhet, och så omvändt. Oaktadt denna lätthet i lynnet, kan126-

sorgen och saknaden dock vara djup och mångårig ocli upphör ofta ej förrän med döden.

Den 29 September lemnade vi Guldholmen och kommo till Seida, samt den följande dagen till Polmak. Vid slutet af September månad upphör all båtfärd på Tana, emedan elfven då börjar att lägga sig; det var derför endast med knapp nöd vi kommo fram genom isen.

Thorsdagen den 12 November anträdde jag åter en resa till fjell-lapparne. Första dagen kom jag fram till en öde jord-gamme, sex mil från Polmak. Dagen derpå kom jag till en fjell-lapp, hvilken näst efter Per Banner var den rikaste lapp i Finmarken. Hans tält var stort och rymligt, och allt vittnade om renlighet och välstånd. Således liade jag det godt der. Här stodo många tält och följaktligen fanns här många lappar, hvaribland flera från den rysk-finska socknen Enjager. Påföljande söndag höll jag gudstjenst och aftonbön för samtliga de tillstädesvarande. Fastän tältet, i hvilket jag vistades, var stor, så måste dock många stå utanför; ty vädret lämpade sig ej till gudstjenst under öppen himmel. Flera af de norska lapparne hade hört att jag 1831 ärnade företaga en resa till Christiania och frågade mig hvar jag tänkte bo, då jag kom tillbaka. "Då som nu vill jag bo i lapparnes hjertan", svarade jag, åt hvilket svar de logo förnöjdt. Onsdagen reste jag till en annan tältby, hvarest det fanns tre rymliga och snygga tält. På aftonen, sedan det blifvit mörkt, kunde jag ej utan ett visst intresse betrakta åtta lappbarn, hvilka lekte och derunder aflägsnade sig i skogen så långt från tälten, att deras rop ej kunnat höras, ifall de hade förvillat sig, eller det hade händt dem något. I deras sällskap vågade jag mig äfven så långt, men ensam gick jag ej längre än att mitt rop kunde höras, ifall jag skulle gå vilse, för hvilket jag äfven var varnad af lapparne, då en otalig mängd förvillande renspår korsade sig i alla möjliga rigtningar. På detta sätt vänjes fjell-lappar-nes barn ända från deras spädaste barndom att orientera sig; jag kan ej heller påminna mig hafva hört att ett enda fjell-lappbarn kommit bort. — Man omtalade här ännu med stor tacksamhet en kommendant på Vardöhus fästning, hvilken för många år sedan hade gifvit ett betydligt penningbidrag åt en lapp, som vid en sjöolycka vid Vårdö hade mistat sin båt; de förebrådde sig att de ej längre mindes namnet på den efter-127-

följande kommendanten, hvilken likaledes hade gifvit ett penningbidrag till anskaffandet af en ny båt. Äfven här fann jag öfverallt renlighet, förenad med välstånd. Min värd hade under loppet af ett par år köpt ej mindre än 1vog smör, och var rätt förnäm; det oaktadt var ban öfvermåttan fromsint och godlynt. Han betalade en vaccinatör och höll en finsk skollärare från Utsjok för sina barn. Han hade haft den stora och sällsynta lyckan att kunna tillbringa 10 vintrar efter hvarandra på nästan ett och samma ställe, och således på ett högst ovanligt sätt varit skonad för vargarne. Under detta mitt kringflackande råkade jag på tre flyttande renbyar. Om man äfven förut sett dylika flyttningar, så åser man dem dock alltid med intresse. Jag hörde här omtalas en ömklig död, som en ung lapp hade fått för några år sedan. Han skulle hemta en hel hop renar och fästade tömmafrie omkring sig; djuren blefvo plötsligt skrämda och satte åstad i olika rigtningar, hvarvid han sönderslets.

Thorsdagen den 3 December vände jag åter till Polmak. Nedfarten från ijellet var brant och lång och fjellet högt; jag svindlade vid att se ner i djupet, der Polmak låg. Utför en sådan höjd hade jag ännu ej kört, ej heller sett någon köra. "Du har ju ej en gång en reservren med dig", sade jag till föraren. "Du behöfver ingen", var hans lugna svar. "Så måtte då Gud sända mig sina englar till hjelp, på det jag måtte komma utför med helbregda lemmar!" sade jag inom mig sjelf, och tillade: "Nå, må det clå i Herrans namn gå!" Lappen framtog nu tre tömmar, den ena lindade han om min pulk, den andra om sin egen och den tredje om kjärristen, hvarest sakerna lågo. Jag hade ej förr sett detta medel att förminska pulkens alltför stora slingrande. "Du skall köra först, sätt dig nu ordentligt i pulken!" sade lian. Jag gjorde som han sade. "Kör nu!" ropade han. I full tillit på lappens företagna anordningar och i glad förväntan om en lycklig nedfart, gaf jag min ren ett hurtigt rapp med tömmen. Nu bar det

af i flygande och svindlande galopp utför och utöfver fjel-lets branta och brådstupande sida. Erfaren och bekant med renens ofta plötsliga och oförmodade tvärstannande och sidosprång, var det mig möjligt att styra pulken och hålla den på rak köl, så att den ej stjelpte och kastade mig utför en eller annan brådstupa.128-

Den lilla byggning vi haile i Polmak bestod bara af ett enda litet rum, med ett något större kök. För att ej frysa för mycket om fötterna måste min hustru, äfvensom den norska tjensteflickan, sitta pä ett bord nära invid kakelugnen.

Tisdagen den 15 December anträdde vi resan till Karasjok. Den följande dagen vid nedkörandet utför Utsjokfjellet blef min hustru sjuk; emellertid voro vi så lyckliga att få natther-berge hos våra omtalade ryska vänner. Dagen derpå kunde min hustru dock fortsätta resan, hvilket var så mycket lyckligare, som skjutsen ej kunde dröja, och det skulle hafva åtgått flera dagar, innan det varit en möjlighet att erhålla ny skjuts. På qvällen kommo vi till en norsk undersåte, hvars stuga var alldeles uppfylld af menniskor; här blef min hustru åter sjuk, äfvensom tjensteflickan. Det lyckades oss likväl att den följande dagen hinna fram till Karasjok.

I flera år led min hustru emellanåt af en våldsam och bedöfvande hufvudvärk, hvarunder tungan svullnade, så att det blef henne en svårighet att tala. Jag visste då stundom ej annat och ej bättre råd, och hvilket också aldrig svek, än att jag gick ut i Guds fria natur och kastade mig ned inför Honom. År gingo förbi, innan dessa ofta rätt oroande anfall började aftaga. För öfrigt är min hustru af en stark och god kroppskonstitution, som gör ofvannämnda anfall mindre farliga och oroande.

Under loppet af sommaren kom min efterträdare till Vadsö. Ifrån centralkomitéen för Norska Bibelsällskapet fick jag, som jag redan anfört, ett tillbud af 200 Spdr årligen, räknadt från den tid då jag inga inkomster hade af Vadsö pastorat, alltså från den 7 Maj. Dessa 200 Spdr behöll jag till 1836. Öfversättningen af den Heliga Skrift på lapparnes språk hade för Norska Bibelsällskapet ända från dess stiftelse 1817 städse varit ett föremål för dess sträfvan och penningebidrag. Prosten Kildal hade redan 1823 lofvat Bibelsällskapet, att ban i förening med en af honom uppfostrad lapp-skollärare ville påbörja en sådan öfversättning, då döden hindrade honom deri. Af öfverstyrelsen för Sällskapet till undervisnings- och andaktsböckers utgifvande hade jag likaledes mottagit 100 Spdr. I likhet med hvad som existerade med flera af de mindre pastoraten) a i Finmarken och Norrlandena, erhöll Lebesby prest129-

sedermera ett årligt tillskott af 200 Spdr. Således hade jag år 1830 en årlig inkomst af 000 Spdr.

En ung handelsbetjent, som var gift, uppehöll sig vintern öfver i Karasjok och höll der handelsbod. I denna hans krambod tillgick det så städadt och ordentligt, att jag hvarje afton uppehöll mig der ett par timmar i sällskap med lapparne och utdelade ett blad tobak eller mera åt hvar och en, som kunde rikta min ordbok med några ord eller talesätt, som den ännu ej egde. Till dessa aftonsamqväm gladde man sig i förväg; spirituösa såldes ej. Infann sig någon, som ej var riktigt nykter, så blef han utvisad af de närvarande. Innan vi åtskildes för aftonen hade alla fått tobak af mig.

Den 2 Februari reste vi till Kautokeino, men kommo ej fram förrän sent på aftonen den 5. Vi reste tillbaka till Karasjok den 2 April.

Onsdagen den 14 April vid middagstiden lemnade vi Karasjok. Denna och den följande dagen hade jag Hera gånger dagligen lcyrko- och andra andliga förrättningar och kom derför följande afton mycket trött fram till den redan ofta omnämnda ryska familjen vid foten af Utsjoksfjellet. I samma ögonblick jag steg ur pulken anmodades jag att komma till en sjuk lapp, och måste gå ^ mil i djup snö; dock stärkte denna förrättning så förunderligt mina krafter, att all trötthet för denna afton var försvunnen. Dagen derpå kommo vi öfver Utsjoksfjellet, och den derpå följande till Polmak, hvarest vi stannade till den 29. De följande dagarne reste jag till Seida och Guldholmen, der jag stannade till den 18 Maj, då jag klockan 2 på morgonen seglade till Hops-eidet och höll här gudstjenst på Christi himmelsfärdsdag. Dagen derpå skulle jag till Efjord i det innersta af Laxefjorden, för att hålla förrättning der; men en stark motvind, som med hvarje ögonblick ökades, tvang mig att så fort som möjligt söka land, hvarifrån jag kunde gå till Efjord. Under en längre tid varade motvind och snöyra,

så att jag måste gå öfver fjellen till Skyttenberg i Kjöllefjords socken, och framdeles måste jag härifrån gå öfver fjellet till Kjöllefjords-kyrkan, hvarest jag skulle tillbringa pingsthelgen. En mängd af de i socknen fiskande nordfarare kommo under båda piiigstdagame öfver ijellet för att bevista gudstjensten. Den 1 Juni låg snön ännu ända ned till hafsstranden.

Kuststräckan i Kjöllefjorden ocli en del af Tana socken ända bort till Vårdö socken skulle nära på vara alldeles obeboelig i följd af dess nästan totala brist på träd och bränsle, såvida ej naturen genom andra medel kommit till hjelp, nemligen genom golfströmmen, hvilken årligen förer flytande timmer och drifvet! till dess kuster, som begagnas till ved och byggnadstimmer. Dessa stockar äro temligen tjocka och släta samt utan både grenar, qvistar och rötter. Genomdränkta af hafsvattnet spraka de då de brinna.

Den 11 Juni reste jag till Lebesby, som jag dock ej uppnådde förrän dagen derpå. Den 30 Juni låg isen ännu på sjöarne i fjellen, endast invid stränderna hade den börjat lossna; på den sydvestra kanten af Efjorden låg snön ännu ända ner till stranden. 'År 1814 rådde här i trakten en så stor dödlighet, att kreaturen af brist på skötsel lågo döda utanför och menniskorna innanför husen; man fann ett lefvande barn vid den döda moderns bröst.

Den 7 Juli lemnade jag Efjord, låg några timmar vid Nordkyn och kom om natten till Mehavn, som jag åter lemnade den följande dagen efter gudstjensten slut. Söndagen den 11 Juli höll jag gudstjenst i fiskeväret Gamvig och reste derifrån till Guldholmen, der min hustru hade stannat under min sista resa till Lebesby. Måndagen den 27 September reste vi till det en mil uppe i Tanaelfven liggande elf-lappska fiskeväret Bonakas, för att här tillbringa vintern bland denna trakts elf-lappar. Vi hyrde här en liten timmerstuga af en lapp; gudstjensten hölls i en något större byggning.

Den 16 November lyste norrskenet öfver det molnbetäckta himlahvalfvet klarare än det starkaste månsken på en molnfri himmel.

Onsdagen den 22 December reste vi till Seida och dagen derpå till Polmak, hvarest jag ville tillbringa julhögtiden, till stor glädje för samtliga elf-lapparne, likasom för de fjell-lap-par, hvilka för närvarande befunno sig i grannskapet af Polmak. Nyårshelgen tillbragte vi åter i Bonakas.

Änskönt det egentligen låg mig om hjertat att besöka fjell-lapparne och tillegna mig språket af dem, som talade det131-

renast, så utvisar dock min dagbok, att jag ingalunda försummade att gästa elf-lapparne och de vid sjön boende. Jag satte mig likaså väl in i lefnadssättet inom dessas boningar, som jag gjorde i fjellfolkets tält, och sökte såväl hos den ena som den andra att efter bästa förmåga tillegna mig såväl andan som ordet, af deras språk. Fastän fjell-lapparnes språk måste läggas till grund för det blifvande skriftspråket, så hafva dock såväl elf-lapparnes som sjö-lapparnes språk gifvit mig ett godt utbyte. Ej heller glömde jag att på de offentliga samlingsplatserna studera folket.

Ju mera jag vid fortsatt umgänge lärde känna folket och dess språk, dess flera brister fann jag i alla de öfversättningar jag under mitt femåriga uppehåll i Finmarken hade med så mycken möda och flit utarbetat. Således hade jag redan öfversatt stora Altarboken, Katechesen, förklaringen, Nya Testamentet och en del af första Mose-boken; alla dessa öfversättningar voro genomlästa med tolkarne och skollärarne. Vid mitt djupare och djupare inträngande i språket och folklifvet fann jag, att ingen af dessa öfversättningar var förtjent af att skåda dagens ljus. Jag ansåg det således nödvändigt att börja dessa öfversättningar på nytt igen, och uppbrände de äldre i början af 1830, i förhoppning att de ur sin aska skulle uppstå i en bättre skepnad. Äfven min andra öfversättning af Altarboken, halfva delen af Nya Testamentet och hela öfversättningen af pastor Wexels "Andaktsbok för menige man" öfverlemnade jag följande året åt lågorna. Jag förlorade ingalunda dervid mina glada förhoppningar om en framtida lycklig utgång för mina bemödanden i och för språkets skriftliga bearbetning, som skulle blifva den organ, hvarigenom kristlig upplysning och utveckling kunde meddelas folket såväl genom muntlig predikan som genom skrifter. Ej förrän år 1837, efter mitt andra uppehåll i Finmarken,

vågade jagL'ändtligen att påbörja utgifvandet af lappska böcker i tryck, nemligen: hela Nya Testamentet, sedan jag på förhand utgifvit de båda evangelisterna Matheus och Marcus. Vid umgänget och sammanlefna-den med folket måste jag, så att säga, naturalisera mig med dem. Hade jag så mycket som möjligt sökt tillegna mig deras lefnadsvanor och lefnadssätt och blifvit som en af dem — en lapp — och hade härigenom lapparne blifvit mina landsmän, mina bundsförvandter: först då kunde jag gifva dem ett skrift-132-

ocli ett bokspråk; då först hade ändtligen den tiden kommit, då jag kunde tänka på vetenskapliga bearbetningar af folkets eget lif, och det hos dem funna, hörda och insamlade.

Från öfverstyrelsen för Sällskapet till kristlig undervisning och andaktsböckers utgifvande blef 1826 ett förslag lemnadt till det Kongl. Kyrko-departementet om upplysningens befrämjande bland Norges lappar, hvartill styrelsen blifvit föranledd genom konung Carl Johans omedelbara uppfordran, ocli till hvilket ändamål konungen sjelf ville bidraga. Detta förslag var föranledt genom de från biskopen öfver Finmarken och Nordlandena samt mig insända berättelser. År 1828 blef jag genom biskopen uppfordrad af det Kongl. Kyrko-departemen-tet att afgifva förklaring, om jag vore villig öfvertaga bestyreisen och undervisningen vid ett lappskt seminarium i Polmak samt att uppgöra ett öfverslag af omkostnaderna vid upprättandet af detta seminarium, ifall man skulle tänka på att frånskilja det lappska seminariet, hvilket var anlagdt i förbindelse och förening med det på Trondenäs i Nordlandena inrättade norska seminariet.

Under loppet af 1829 afgaf jag denna förklaring, hvars innehåll hufvudsakligast var, att jag på det bestämdaste af-rådde från denna frånskilj ning, i det jag påpekade det skadliga för lappfolkets utveckling, genom att afsöndra ett lappskt seminarium med dess elever från all förbindelse med och all inverkan af en bildad och bildande omgifning; en dylik afsöndring skulle nära nog blifva en andlig tillintetgörelse. Jag anhöll derför på det trägnaste, att man tills vidare, ej skulle företaga den ringaste förändring med denna så nyss danade bildnings- och undervisningsanstalt för lapparne, i det jag tilllika påpekade det ändamålsenliga i och nödvändigheten af att den seminariskt bildade lappska skolläraren vore kunnig i norska språket. Jag upplyste vidare, att det var långt från sanningen hvad som sades, att lapparne icke ville besöka seminariet på Trondenäs, att de fastmera med allt större och större håg sökte komma dit, och att flera anmälde sig än det för närvarande var plats för. I stället att flytta seminariet till Polmak föreslog jag att derstädes uppföra ett kapell. Kyrko-departementet delade helt och hållet dessa åsigter, och det lappska seminariet förblef förenadt med det norska. Sedermera blef detta norsk-svenska seminarium flyttadt till Tromsö oeh betydligen utvidgadt, en för hela stiftet mycket ändamålsenlig och i sina följder högst välgörande flyttning och utvidgning, såväl i hänseende till den norska som den lappska befolkningen i stiftet. Jag omnämnde äfven det praktiskt nyttiga i att sätta en eller två unga lappar i tillfälle att på statens bekostnad gå den studerande vägen, för att derigenom blifva lärare för sina landsmän. Det af mig föreslagna kapellet är nu uppfördt i Polmak.

Vidare föreslog jag, att det för lappska seminariets bibliothek borde anskaffas de i svensk-lappska språket utgifna böcker, jemte ett urval af finska; äfven omnämnde jag det sannolika i att åtskilliga andliga och verldsliga arkiver i Finmarken och Nordlandena kunde innehålla upplysningar i hvad Finmarken och lapparne vidkommer.

Hvad hufvudsaken vidkom, upplysningens befrämjande bland lapparne och dessas andliga utveckling, så anmärkte jag, att det för närvarande ej egentligen kunde vara fråga om att befrämja, utan om grundlägga. I det jag utgick från den synpunkten, att folkupplysning till stor del är afliängig af dess skriftspråk och litteratur, påstod jag, att det väsendtligaste, som för närvarande kunde företagas att förbereda lapparnes andliga utveckling, bestod i bildandet af ett bokspråk samt ombesörja öfversättningar af den Heliga Skrift och läroböcker i samma språk. Jag föreslog derför, att det måtte tillåtas mig att på statens bekostnad företaga en tvåårig språk-vetenskaplig resa, räknad från Maj 1831, för att personligt konferera med de tvänne språklärde, professor Rask i Köpenhamn och filosofie-doktor Sjögren i Finland, med hvilken sistnämnde jag — såsom jag redan anfördt — redan år 1826 gjort en personlig bekantskap i Polmak. Med professor Rask hade jag redan i flera år underhållit en filologisk brefvexling. Från Köpenhamn skulle resan gå öfver Stockholm till Finland. Då lapparnes språk har flera ljud än hvartill något europeiskt språk har bokstäfver, så måste ett nytt alphabet bildas; detta ville jag

förelägga de båda ofvannämnda männen; likaledes önskade jag tala med dem angående språkets grammatikaliska och lexikaliska byggnad och framställning, eftersom språket äfven i134-

detta hänseende ej har någon slägtskap med de europeiska, utan dess mera med det hebreiska och något litet med det ungerska språket. Likaledes föreslog jag att medföra en ung lapp till Christiania.

Samtliga förslag blefvo af biskopen samt öfverstyrelsen för Sällskapet till undervisnings- och andaktsböckers utgifvande, som ock af centralkomitéen för Norska Bibelsällskapet på det varmaste omfattade, och bemärkte sistnämnda Sällskap, att detta företag syntes enligt sin natur vara en nationalangelägenhet, då det går ut på att befrämja en del af nationens upplysning och. moralitet, och som sådant borde bekostas af upplysnings-väsendets fond. Då förslaget likaledes rekommenderades af Kyrko-departementet och af samtliga medlemmarne i Regeringen, så beviljade konungen denna ansökan den 7 Juni 1830. Äfven Storthinget gaf sitt odelade bifall dertill.

År 1825 voro några kristligt sinnade män samlade i Trondhjem, för att genom penningbidrag befrämja evangelii förkunnande bland hedningarne. Då presten Schultz ledde uppmärksamheten på våra landsmän, lapparne, för hvilka den Heliga Skrift ännu vore en sluten bok, fann denna anmärkning ett så lifligt deltagande, att det genast bildades ett "sällskap för den kristliga upplysningens befrämjande bland Norges lappar". Redan innan årets slut erhöll jag underrättelse härom. Följande summor tillsändes mig efterhand för detta ändamål: År 1826: 90 Spdr; 1827: 6 Spdr; 1828: 46 Spdr; 1830: 12 Spdr 32 skill.; 1831: 6 Spdr; 1833: 50 Spdr, och 1835 : 40 Spdr 20 skill., tillsammans 250 Spdr 52 skill. Dessutom af andra: 5 Spdr; af en köpman årligen i 3 år 15 Spdr, utgörande 45 Spdr; hela bidraget från Trondhjem utgjorde således 300 Spdr 52 skilling.

1831.

Thorsdagen den 27 Januari stod månan klar och lysande på himlen klockan 12 middagen. Den 28 reste vi till thinget i Polmak, 5 mil från Bonakas. Den 6 Februari höll jag af-skedstalet för fjellfolket och underrättade dem om min förestående resa till Christiania samt om ändamålet med densam-ma, och att en af deras landsmän skalle följa med mig till "fader kungen"; detta frambragte ett leende på allas ansigten.

Den 8 Februari skulle vi alla lemna Polmak, men vargarne hade åter huserat bland renarne, så att vi icke kommo i väg förrän den följande dagen. Min hustru reste tillbaka till Bonakas; jag deremot drog till fjellen med fjellfolket. Min resa denna vinter bland Östra Finmarkens fjell-lappar gick mot trakten af Köla, derifrån in mot trakten af Enjager, och så genom Karasjok tillbaka till Östra Finmarken. En närmare beskrifning på denna vinterresa i fjellet skulle endast blifva ett upprepande af livad som redan skildrats, och omtalas derför ej vidare. Jag hade det oftast bra, men också stundom mindre godt, dock alltid bra i hänseende till utbytet och uppfattningen af språket och folkkarakteren. Vid påskveckans inträdande kom jag, trött och medtagen, tillbaka till Bonakas.

Den 27 Mars reste vi till Polmak, hvarest jag palmsöndagen höll gudstjenst, efter hvilken alla närvarande önskade mig, min hustru och deras tre landsmän ett lyckligt återseende. Den 29 kom jag tillbaka till Bonakas, hvarest vi stannade under hela April. Den 2 Maj reste vi ut till Guldholmen, som jag åter lemnade den 4 på natten. Min hustru stannade tills vidare i Tana. Efter hållna förrättningar på Hops-eidet fortsattes resan till Lebesby. Måndagen den 16 Maj reste jag ut till Kjöllefjord, hvarest min hustru skulle möta mig med de tre lappar, hvilka jag ville medtaga till Christiania. Vid närmare eftertanke bestämde jag mig nemligen taga tre unga lappar med mig i stället för blott en, hvilket förut varit min mening; detta vann Regeringens bifall. Onsdagen den 18 Maj var min hustrus afresa från Guldholmen bestämd; men en storm, så våldsam att den slet taken af husen, hindrade afresan till den 20. Knappt hade de emellertid lagt ut från land, förrän åter stormen bröt lös och tvang dem söka räddning i en öde fiskarehydda, hvarest de af brist på bränsle ledo af köld, snö och regn. Pingstaftonen kommo de dock till Hops-eidet och dagen derpå till Kefjordfjellet, hvarifrån de måste gå till Kjöllefjord. Efter ett par dagars mildt väder och regn blef det den 20 Maj åter så kallt, att bläcket på morgonen var bottenfruset i bläckhornet. Under dessa dagar omkommo vid ett snöskred på Hops-eidet 300 renar och några dagar derefter på samma sätt 200. Genast efter hvart och ett af dessa136-

snöskred uppfordrade lapparne alla i närheten boende norrmän, att med det allra snaraste göra sig till nytta de omkomna djuren, innan de gingo öfver i förruttnelse, ett tillbud, som med tacksamhet och glädje blef mottaget.

Efter att i fem dagar öfver deri bestämda tiden för min afresa hafva varit uppehållen af motvind, lemnade vi den 28 Maj Kjöllefjord, för att anträda vår resa söder ut. I det vi seglade förbi bergsudden, kallad: "två lappkyrkor", sprutade flera hvalar sina vattenstrålar högt i vädret. Om detta skulle vara en afskedshelsning, åtföljd af önskan om ett lyckligt återseende, låter jag vara osagdt. På aftonen kommo vi till Havö-sunds kyrka och handelsplats, som vi dock genast åter lemnade. I följd af ett aftal liade jag låtit pålysa lappsk gudstjenst att hållas söndagen i Kvalsunds kapell, annex under Hammerfest; men eftersom vi hade blifvit uppehållna i fem dagar af motvind i Kjöllefjord ocli nu igen hade ogynnande vind, nödgades vi begagna årorna, för att om möjligt komma fram i rattan tid, hvilket dock ej skedde förrän natten till måndagen. Ingen af de kyrkbesökande hade lemnat kyrkplatsen, utan fortsatte att hålla utkik. Då de omsider sågo oss ro in åt sundet, ilade genast flera båtar fyllda ined lappar oss till mötes, ocli spörjde, om jag ville hålla gudstjenst dagen derpå, hvartill jag naturligtvis svarade ja. Måndagen var kapellet uppfyldt af lappar, deribland några qväner, hvilka fällde tårar öfver, att de aldrig hörde ordet förkunnas i deras modersmål; jag lofvade dem, att äfven den tiden snart skulle komina.

Den 22 Maj kommo vi till Talvigs prestgård, hvarest jag likaledes hade utlyst lappsk gudstjenst till söndagen den 5 Juni. Öfverallt, der vi framkommo, tillströmmade lapparne; ty de hade fått höra att jag med tre af deras landsmän ämnade resa till kungen. Den 7 reste jag till Kaafjordens kopparverk och dess qväner, som jag hade börjat tilltala i deras eget språk. I afseende på qvänerna vill jag hänvisa till uppsatsen om qvä-nerna i konungariket Norge, och härvid endast anmärka, att innan Norges prester antogo sig qvänerna, kommo hvarje år ryska prester till dem från Finland.

Den följande dagen reste vi till thinget i Alten, hvarest det var en stor samling af lappar och qväner; den 11 fortsattes resan söderut. Efter att hafva varit i land på flera af137-

lappar bebodda ställen, kommo vi den 17 till Tromsö. Den 21 gingo vi åter till sjös och kommo på natten till Gibostad. Innan vi reste härifrån den följande dagen, blefvo flera hundra renar förda öfver sundet. En lapp satte sig i en båt, hållande en af de äldre renarne i en lång töm; man lägger ut från land, och med detsamma den fastbundna renen går ut i sjön, följer hela flocken efter, till en del utdrifna af hundarne. Den 14 kommo vi till Trondenäs, hvarest jag aflemnade några lappska elever, som jag fört med mig från Finmarken till seminariet. Den 28 fortsattes resan. Den 14 Juli voro vi ute i ett mycket hårdt väder; en båt, vida större än vår, förliste ej långt från oss. Om natten kommo vi dock lyckligt i land vid Namsos, dock under ett störtregn; vi blefvo här på det mest hjert-liga och gästfria sätt mottagna, och man förskräcktes mycket öfver att höra, det vi varit ute i ett sådant väder. Måndagen den 28 Juli ankommo vi till Trondhjem, der jag hade en sammankomst med de män, hvilka hade bildat det omnämnda sällskapet för den kristliga upplysningens befrämjande bland Norges lappar. Måndagen den 25 fortsattes resan öfver Slidre prestgård, der min svärfader bodde, till Christiania.

Af de tre ynglingar jag förde med mig till Christiania, voro de båda äldsta från Östra Finmarkens tvänne pastoxater, den tredje var från Karasjok i Vestra Finmarkens provsti. Den äldsta, då 30 år gammal, var kort före afresan från Finmarken demitterad från seminariet; de båda yngre kunde ej norska. Straxt efter framkomsten till Christiania deltogo de alla tre i vexelundervisningen. I slutet på året gingo de på bestämda dagar i Töiens botaniska trädgård för att deltaga i trädgårdsarbete. I konst- och tekniska skolan fingo de lriplatser; i de första grunderna af mathematik erhöllo de fri undervisning af studeranden Aubert; undervisning i religion tillbjöd sig herr pastor Wexel att gifva; i söndagsskolan hörde de historiska föredrag; af mig fingo de undervisning i norska och skrifning; men för deras undervisning i sång och musik, äfvensom i snickare- och tunbindarehandtverket, blef betalning erlagd.138

1834.

I Januari reste jag landvägen till Köpenhamn och tog den äldsta af lapparne med mig. Min hustru anlände ett par månader sednare. Jag uppehöll mig i fem månader i Köpenhamn och hade täta sammankomster med professor

Rask, i hvilka Hans — så hette den medförda lappen — deltog. Jag besökte äfven bibliothekerna, dock utan att finna något som rörde lapparnes historia.

Under mitt vistande i Köpenhamn besökte jag min bror i Ebeltoft; han var då sjuk. Sednare måste han i anseende till sjuldighet taga afsked med pension, och dog få år derefter, 1848. Tacksamma medborgare hafva upprest en minnesvård på hans graf, såsom en gärd för hans mångsidiga välgörande anordningar och uppoffringar för Ebeltoft stad och omgifning.

I Juni månad återvände jag till Christiania och slog mig här tills vidare i ro. Kort derefter dog professor Rask. I Christiania höll jag föreläsningar i lappska och finska språket samt öfver lappska mythologien. Under sitt uppehåll i Christiania tillät konungen mig presentera inför honom de tre lapparne, iklädda sina nationaldrägter. Dåvarande statssekreteraren Due var tolk. Vid slutet af audiensen öfverlemnade Due åt hvar och en af lapparne två medaljer ifrån konungen såsom ett minne af, att de stått inför fader kungen.

Lapparnes klädedrägt.

Denna är lika för alla och består i en vid vadmalskofta, för det mesta af ofärgad vadmal. Till helgdags begagnas blåa, bruna, högröda och gröna koftor, ja några hafva till och med koftor af svart sammet; koftorna äro broderade i sömmarne och vid händerna, samt nertill kantade med gult eller rödt kläde. Under denna bära de en annan kofta; om vintern begagna de en kofta af lammskinn (mudde). Ett läderbälte spän-139-

nes om lifvet, så att koftan skjutes något uppåt och derigenom faller i veck öfver bältet. I detta hänger bland annat en tälj -knif, hvilken begagnas både som knif och handyxe. Byxorna äro af hvit vadmal, nedtill snäfvare och så långa att de räcka till fotknölen, der de bindas under komagerna; dessa äro redan omtalade. Männens koftor och päsker nå knappt till knäna.

På hufvudet bäres en liten mössa eller kalott, sammansatt af fyra tygbitar, vanligtvis af blått kläde; den kan neddragas öfver öronen och är kantad med en rand af rödt och gult kläde, samt ofta i toppen försedd med en tofs af samma färger. Deras särdeles egna halsdukar äro redan beskrifna. När lappen är till sjös, kläder ban sig gerna i bällingar af tunnt, garfvadt skinn, och i regn och hårdt väder dessutom i en skinnskjorta.

Fjell-lapparnes drägt är om sommaren alldeles densamma; om vintern deremot består hvarje plagg af ludet renskinn; äfven mössan är invändigt fodrad med renkalfskinn och utvändigt försedd med ett bräm af ren- eller utterskinn.

Qvinnornas klädedrägter äro i det väsendtligaste lika med karlarnes. Om hösten hafva de dock i stället för den höga, uppstående kragen på sina koftor en bomullshalsduk, som ligger utbredd öfver axlarne. Koftorna nå till komagerna och äro ej fullt så vida som männernas, samt sitta på samma sätt som deras, endast något tätare åt kroppen; deras bälten äro af kläde, utsydda med sirater af allehanda färger. I stället för knifven hafva de i bältet sax, synålshus och tråd. Deras mössor sluta tätt till hufvudet, men gå baktill ut i en smal, afrundad spets, i hvilken innanför är satt ett stycke trä af samma form; mössorna äro af blått, rödt eller gult kläde med gula kanter, och framtill försedda med en smal, hvit rand af knypplade spetsar.

I denna lätta sommardrägt tar sig en ung och rask lappyngling eller lappflicka rätt bra ut, och den lätta och lediga drägten passar bra för deras rörliga munterhet. Derför ger en samling lappar i sina helgdagskläder en liflig och glad anblick.

Så snart barnen kunna gå, klädas de liksom de äldre, och se då pussiga ut i denna deras dvärggestalt.140-

De smärre barnen hafva i allmänhet ett fylligt och godt utseende samt bibehålla detta i de första åren; som mycket små ligga de insvepta i lammskinn och mossa i en komse; denna är gjord af träbitar som ett tråg och öfverdragen med läder. Till skydd för hufvudet har komsen i öfre ändan ett hvalf, liknande dem man ibland ser på vaggor. När barnet skall vara under bar himmel, fästes ett kläde som går från hvalfvet och ut öfver barnet, hvilket, på detta sätt inhöljdt, ej kan komma till skada. I kanten af hvalfvet hänga leksaker för barnet. Man ser ibland mödrar som ställa komsen på ändan i snön.

Lapparnes klädedrägt är en bibehållen qvarlefva från de äldsta tider; den var fordom allmän i alla våra nordliga trakter, äfven bland våra götiska stamfäder. Detta gäller ej allenast om materialiet, skinn och pelsverk, utan äfven om snitten. Lappens pelspäsk och vadmalskofta äro af samma form som den blus, hvilken den sednare tiden åter begagnas på många ställen. I fordna tider var denna klädsel bruklig bland alla Europas folkslag. Våra förfäder kallade den kjortel, hvaraf skjorta, skört äro afledningar. Grekerna kallade den för kldton och romarne för tunica. Skodon, liknande lapparnes, finnas på afbildningar öfver våra förfäders drägter.Min andra resa till Finmarken, omfattande tiden från den 14 Juni 1833 till den 25 September 1836.

Enligt Kyrko-departementets önskan ocli råd inlemnade jag den 3 Mars, för att vinna tid, direkt till det sjunde lagtima Storthinget en promemoria med 18 paragrafer, af hvilka jag här skall inskränka mig att anföra det hufvudsakliga innehållet:

"För att underlätta och befordra utbredandet af kultur och upplysning har man, fastän förgäfves, försökt att utdöda lapparnes språk. Lapparne, hvars antal utgör omkring 16,000 själar, bo ej sammanblandade med norrmännen, utan i egna och särskilda fiskelägen, och det finnes socknar, som för det mesta och så godt som uteslutande bestå af endast lappar. Dessutom hafva ej allenast nomaderna och de vid gränsen boende, utan äfven de djupare in i landet bosatta lappska familjerna ett oafbrutet umgänge med deras landsmän i Sverige och Ryssland.

"Mera rättskaffens och mera öfverensstämmande med den Heliga Skrift är det, att låta sin nästa behålla sin rättmätiga egendom, än att vilja fråntaga den svagare, derför att han är den svagare, sista resten af hans fädernearf, det enda, som ännu återstår för honom ifrån lyckligare och bättre tider.

"Det är långt ifrån sannt, att bildandet af en lappsk litteratur och ett lappskt bokspråk skulle hindra bekantskapen med och utbredandet af norska språket bland lapparne; den skulle fastmera möjliggöra och ovilkorligt framkalla och tillvägabringa hos dem en större håg till och en större mottaglighet för norska språket, för att derigenom åstadkomma det mellan båda150-

folken så länge saknade och för båda gagneliga och Önskvärda närmande och förening till och med hvarandra, utan att någon af parterna derför behöfde plikta med förlusten af sin personlighet, sjelfständighet och moraliska värde. Endast ett sådant närmande och en sådan förening är värdigt och passande för båda parterna och det mest gagneliga för samhället och staten.

"Det är ej så mycket de båda språkens olikhet i och för sig sjelf, som fastmer det stora afståndet och den stora skiljaktigheten i upplysning, kultur och bildning, jemte andra och till en del deraf härflytande orsaker, som hitintills hindrat den närmare föreningen mellan norrmän och lappar. I det missionärerna röjde väg för kristendomens utbredande bland lappfolket, bortryckte de dermed ej allenast ett af de största och väsendtligaste hinder för folkets både moraliska och intellektuela utveckling och bildning, utan tillika ett af de största och väsendtligaste hinder för en framtida närmare förening mellan de båda folken. Obekantskapen med lapparnes språk gör ju hvarje ömsesidigt meddelande mellan norrmän och lappar till en omöjlighet. Längtan och håg för läsning kan endast väckas genom böcker på modersmålet, och är det enda och möjliga sätt hvarpå man kan vinna lapparnes vänskap och draga dem till oss.

"Låt bibeln och läroböckerna tala till folket i fädrens och mödrarnes till hjertat gående språk, låt en litteratur, ett bokspråk danas i detta språk, då skola äfven de oundvikliga och välgörande följderna snart visa sig*).

"I många hänseenden lemnar bekantskapen med och studerandet af lappska språket i och för sig ett rikt och lönande utbyte. "Det är", säger professor Rask, "ett hufvudspråk för en betydlig del af jordklotet, och i den aflägsna hednaåldern sannolikt vårt eget fäderneslands hufvudspråk, af stor vigt vid utredandet af de olika europeiska nationernas slägtskap och uppkomst; och synes det, att Finmarkens lappspråk är det äldsta och ursprungligaste af alla lappska språkarter." I ett latinskt program, hvilket handlar om de så kallade hväsljud i de olika lappska språkarterna, förklarar professor Rask sig på det bestämdaste för riktigheten i det antagna alphabetet. Efter ett omkring treårigt vistande i Finmarken bör jag återvända till

*) Och att dessa visat sig skall inhemtas af det följande.143-

Christiania, och då först kan början göras med utgifvandet af lappska böcker. Ännu liar lappfolket ej mottagit det uppenbarade ordet, ännu är den Heliga Skriften sluten bok för dem; att denna blir öppnad, väntar folket af Norges nu församlade Storthing, och detta kan väl svårligen ske på annat sätt, än att Storthinget beviljar mig det nödvändiga penningeunderstödet, att efter ett vistande af omkring tre år i Finmarken kunna återvända till Christiania, för att ombesörja tryckningen af den Heliga Skrift och de nödvändiga läroböckerna. Likaledes anhåller jag om tillåtelse till detta mitt andra vistande i Christiania och om löfte till nödvändiga penningeanvisningar för att medtaga de båda yngsta af de tre medförda unga lapparne, samt äfven att få medföra två unga lappflickor."

Herr Röde, pastor och prost i Vestra Finmarken, var då medlem af Storthinget och antog denna ansökan såsom sin egen.

Den 1 Juni 1833 afgaf komitéen för kyrko- och undervisningsväsendet sitt betänkande häröfver, och i detta betänkande heter det:

"Pastor St. har i sin skrift så fullständigt och sannt utvecklat ej allenast nödvändigheten af en lappsk litteratur, såsom enda medlet att utbreda och befordra kristlig kunskap, upplysning, kultur och civilisation bland lappfolket, utan äfven dess mångsidiga och vetenskapliga värde och nytta för fäderneslandet, samt derjemte folkets rättmätiga anspråk på att se dess, enligt professor Rasks påstående, såsom hufvudspråk för en betydlig del af jordklotet ganska märkvärdiga, urgamla språk räddadt, bibehållet och renadt, och med deras landsmän få tillträde till det uppenbarade ordet, att komitéen aldrig ett ögonblick hyst någon betänklighet förorda denna ansökan. Om man erkänner ändamålets riktighet och nationens förpligtelse mot en i landets aflägsnaste trakter tillbakaträngd del af densamma, så är det nuvarande Storthinget det, som bör taga de nödvändiga mått och steg för att befordra den förra och uppfylla den sednare."

Min ansökan blef i alla dess delar beviljad af Storthinget den 26 Juni.

En dylik ansökan till H. Maj:t konungen inlemnade jag till biskop Kjerschow. Den blef nådigast beviljad, efter att hafva blifvit på det bästa förordad af biskopen, som flerfaldiga144-

gånger upprepade ej allenast det hårda, utan äfven det onaturliga i att vilja tvinga lapparne att utbyta sitt modersmål mot norska språket.

Fredagseftermiddagen den 14 Juni lemnade vi Christiania. Få förbiresan gjorde vi ett besök hos herr Dälder på gården Bräkke. Vi önskade lära känna det inre af huset, och om der kunde vara plats för mottagandet af tvänne lappskor, för att undervisa dem i en bättre väfnadsmethod, än hvad som begagnades i Finmarken, o. s. v. Den 20 kommo vi till Röraas. Den 21 reste min hustru med de båda yngsta lapparne till Dragaas hytta eller Eidet. Jag stannade qvar med den äldste, för att den följande dagen göra en utflygt till lapparne i denna trakt, för hvilket ändamål jag hyrde en vägvisare och hästar. På morgonen kommo vi till Bäkosen, J mil från Röraas, hvarest jag aflemnade ett rekommendationsbref. Det blåste kallt och regnade. Vi satte öfver Öresundsjön, i mil, och stego i land vid Kokkevoldene; derifrån var J mil till en uppsyningsman vid en härvarande grufva; till hvilken jag äfven medförde ett rekommendationsbref. Han var en utmärkt metallarbetare och tillika en skicklig urmakare. Hans son medföljde härifrån som min vägvisare. Enligt bygdens vanor band han om lifvet ett stycke skinn (ett så kalladt förskinn), hvilket nådde honom ned till knäna, detta vände han efter vinden och hade det således än framför och än efter sig, hvilket såg rätt besynnerligt ut. Vi redo öfver Glommen och kommo således till Hydda, tätt invid Finflödvingen. Här stodo två jordhyttor eller gammer, men lapparne voro nyligen bortflyttade. I öster härifrån är Hydkrogen, fjerdedelsmil från Lina; här hvilade vi i två timmar för vägvisarens och hästarnes skull. Vi rodde kring Varjensö, hvarest lapparne brukade att uppehålla sig i närheten af Langsöen. I den öde sätern Lille-Hovolen togo vi nattqvarter. Midsommardagen redo vi öfver Riasten, hvarest det finnes en säter för Aarböigden. Fjellen här äro höga och imponerande, och elfvarne Glommen, Gula ocli Ti ja eller By-elfven hafva härifrån sina utlopp. Omsider träffade vi lappar. Änskönt nomader, skilja sig dock Röraas-lapparne genast från de egentliga

nomaderna i Finmarkens och Nordlands amter derigenom, att de här och der hafva fasta jordhyddor och ej145-

begagna tält som de medtaga då de flytta. Således äro Röraas' nomader icke nomader i ordets egentliga mening, utan ett slags olyckligt mellanting. Deras jordhyddor äro små och vårdslöst uppförda, samt ingalunda snygga såsom tältet. Hårdt och vildt ljöd det språk de talade inbördes, och som bestod i en förvänd och urartad svensk-lappska, blandadt med svenska ocli norska ord. "Här börja lapparne", sade en lappqvinna till mig, i hvars gamme jag satt. Nej, här begynna de ej: här upphöra de att vara, och äro ej längre livad deras förfäder i sin tid voro, eller hvad norrut deras landsmän, systrar och bröder äro. Röraas-lappen är en egen kast, som, utan att belt och hållet upphöra att vara hvad han i bättre dagar varit, ej sammansmält med något bättre, ej heller öfvergått till något bättre. Ett egendomligt och förunderligt lif lefver och rör sig inom honom, eller, rättare sagdt, glöder ännu inom honom, ett lif, en gnista, som hos en och annan skimrar fram likt ett ännu ej slocknadt återsken från ett försvunnet bättre lif. De lyda naturligtvis under Röraas' pastorat, hvars pastor berömde lappungdomens goda, ja stundom till och med stora fattningsgåf-vor, hvilket kyrkböckerna äfven vitsordade. På Röraas ocli i bela trakten blef en namngifven lapp och hans hustru af alla på ett beröinvärdt sätt omtalade för deras ovanliga nykterhet och rättskaffenshet i handel och vaiidel, och han särskildt lor sin uppoffrande ömhet mot sin blinda hustru. Det är vackert och ädelt att kunna hålla sig upprätt och motstå frestelsen. Till detta äkta par stod min håg; jag hade önskat bringa dem min hyllning och uppmuntra dem att troget fortgå på sin bana, men ingen kände till deras närvarande vistelseort.

Jag liade lättare att förstå och tillegna mig härvarande dialekt än Hans, min medföljande lapp. Lapparne ansågo oss för engelsmän och trodde i början, att det som Hans och jag talade med hvarandra, nemligen lappska, sådant det talas i Finmarken, var engelska.

Jag låg öfver natten i en säter och kom följande dagen i Aalens annex. Följande morgon reste vi till Dragaas' hytta. Här bodde en vän till min hustru, Cathrine Borckgrevink, som af vänskap till min hustru ville följa med oss till Finmarken. Den 27 Juni anträdde vi resan till Trondhjem. Vid ankomsten hit funno vi en skonert liggande segelklar till Tromsö. Onsdagen den 3 Juli vid midnatten gingo vi ombord; vi voro på

detta lilla fartyg ej mindre än 30 passagerare, bland hvilka flera voro bondfolk som ville bosätta sig i Finmarkens amt. Dimma och motvind fördröjde seglatsen på hela resan. I närheten af Grytön beröfvade oss dimman all landkänning. Skepparen visste ej hvar han var, utan sprang i oro och ångest upp och ned på däcket. Efter att tvänne gånger hafva varit nära att stranda, lyckades det slutligen, att efter anvisning af en dotter till handelsmannen på Grytön, som i Trondhjem hade kommit ombord, finna en ankarplats. Efter att ytterligare hafva utstått en hård storm, kommo vi omsider efter en resa af 28 dagar till Tromsö. Vi hade den tiden ännu inga ångbåtar. Såväl min hustru som hennes väninna hade till det mesta nödgats ligga uppe på däcket, fastän det regnade och var kallt, ty de kunde ej för sjösjuka vistas i den trånga kajutan. På Tromsö voro vi åter så lyckliga att finna en jakt, som låg segelfärdig, att med första gynnande vind afgå till Hammerfest. En oupphörlig motvind blåste emellertid, och först den 13 Augusti kommo vi till Hammerfest. En fjell-lapp från Kautokeino såg mig komma ocli skyndade genast till mig; han hade mistat sin hustru, och önskade nu få veta, livad Moses sade angående äktenskap med en död hustrus syster och med en död broders hustru. — Ifrån Sällskapet för Norges väl medförde jag en silfverpokal till en lapp i Alten-Talvigs socken såsom belöning för potatesodling. Den 14 Augusti fortsattes resan från Hammerfest med båtskjuts, och den 17 voro vi åter i Lebesby.

Den 27 reste min hustru och alla de öfriga till Tanen, men jag qvarstannade i Lebesby. Måndagen den 2 September reste jag 3 mil inåt det inre af Laxefjorden, der jag utdelade sakramentet åt flera sjuka och döpte ett sjukt barn. Derefter reste jag två mil till Adamsfjorden i liknande förrättningar. Följande morgon reste jag i en liten båt och två lappar med skjuts till Hamniervig vid Bondöen. Klockan 5 på eftermiddagen lade vi ut med god vind; men efter fem minuter öfvergick vinden plötsligt till storm med snöyra, som i hvart ögonblick hotade begrafva oss i böljorna. Under kortare tid än en timma hade vi med den lilla båten tillryggalagt lj mil och närmade oss nu stranden vid Lebesby. Bränningarne och den tillbakavräkande sjön gjorde landstigningen

omöjlig; men Gud hade sörjt för hjelpen: det ljusnade stundom mellan snögloppet147-

så mycket, att vi kunde skönja folk på stranden, och vi märkte, att vi hade blifvit sedda af dem; "Gud vare lofvad, vi äro frälstal" utropade nu mina båda lappar. Med fullkomlig trygg-bet läto vi nu båten sätta på land med full fart och fulla segel; mottagen ocb fasthållen af det framskyndande folket, blef vår båt dragen högt upp på land, innan vågen bann att föra den med sig ut i sjön. Folket hade redan börjat aflägsna sig från stranden, då en af dem genom att se sig tillbaka, i rätta ögonblicket blef oss varse och ropade till de öfriga: "en båt!"

Den sista veckan i September hade vi varma och vackra dagar. Den 30 lemnade jag Lebesby och hade andliga förrättningar under vägen till Hops-eidet. Efter det jag den följande morgonen hade fullgjort flera af mina embetspligter, satte jag mig i båten, som skulle föra mig till Guldholmen, hvilken jag dock ej uppnådde förrän dagen derpå, emedan vi hade motvind. Jag stannade på Guldholmen till slutet af året. För att motverka inflytelsen af den mörka årstiden, klädde vi oss derefter, och vadade i snön två gånger om dagen fram och tillbaka så långt vi kunde komma på ön. och klädde sedan af oss igen; på detta sätt höllo vi oss friska och raska. Sömnlösheten är ofta ett föremål för klagan så väl i den mörka som i den ljusa tiden. Man må derför lägga sig i vanlig tid, endera man är sömnig eller ej, äfven om solen lyser på himmelen; man må stiga upp i vanlig tid, om man än är aldrig så sömnig; inan må ej söka ersättning i middagssömnen, och — inom 14 dagar är sömnlösheten och dermed det dåliga lynnet försvunna.

Efter flera afvexlande stormar utbröt den 14 November en förfärlig NV storm, hvilken på aftonen klockan 9 åtföljdes af så häftiga vindstötar, att ingen vågade sig ut, för att ej blifva slungad i fjorden. Byggningarne knakade och darrade. På dagen blef en stor båt, som låg för två små ankare, lyftad i vädret och krossad. Den 17 December var kölden 30° R. Den 20 December var det så klar luft, att stjernorna syntes på himmelen klockan 12 på middagen. Från midten af November var det så mörkt, att jag endast tätt invid fönstret kunde se att arbeta omkring två timmar utan ljus.148

1834.

Den 29 Januari reste vi alla till tliinget i Polmak. Efter dettas slut ämnade jag resa kring bland Karasjoks fjell-lappar, medan min hustru och hennes vän reste tillbaka till Guldholmen. Den 6 Februari lemnade jag Polmak och kom denna dag ej längre än två mil. Den följande morgonen utdelade jag sakramentet åt en gammal, sjuk qvinna; en mil derifrån hade jag samma förrättning, och likaså en mil längre bort åt en 80-årig elf-lapp. Dagen derpå reste jag sex mil öfver Uts-joksfjellet. Efter morgonbönen måste jag, oaktadt det var söndag, fortsätta resan. På aftonen blef ett större restält uppfördt, eftersom der voro flera lappar; jag hade således till mina morgon- och aftonandakter en liten församling. Måndagsmorgonen åtskiljdes man, och jag blef ensam med den lapp, som skjutsade mig till sin husbondes tält. Detta uppnådde vi äfven på aftonen; under sista milen var det emellertid ett sådant mörker och ett sådant snöfall, att endast en fjell-lapp kunde hitta vägen. Den man, till hvars tält jag nu kom, hade stannat qvar i Polmak i anledning af tillsagd skjuts. Hans hustru var en dotter af magnaten bland tjell-lapparne, Per Banner. Hon och flera andra frågade mig, hur mycket jag hade nödgats förära kungen, innan jag och de tre lapparne hade fått tillåtelse, att ansigte mot ansigte se och samtala med honom. Denna mening var mycket allmän, att man först måste frambära en äreskänk, innan man fick träda inför kungen. Istället kunde jag nu öfverallt berätta, att "fader kungen" tvärtom hade förärat åt hvar och en af de tre lapparne två medaljer såsom ett minne af honom.

Min återkomst till Finmarken, äfvensom att alla tre lapparne voro lyckligt och väl hemkomna, väckte en allmän glädje, och ej minst deras berättelser om det goda mottagande de hade rönt hos kungen och hans män.

För att kunna komma till Karasjoks fjell-lappar, måste jag resa till Karasjoks kyrkplats, hvarest jag anlände den 12 Februari och bestämde mig för att stanna här öfver söndagen. Alla på kyrkplatsen boende kommo utan undantag i kyrkan, både äldre och yngre, sjuka och friska; mödrarne togo149-

sina diande barn med sig; inom två timmar var platsen liksom utdöd. Under gudstjensten kom en Ijell-lapp resande till platsen och förundrade sig öfver den dödstystnad som rådde der; men ännu mera öfverraskad och

förfärad blef han, då ban ej i ett enda hus fann en enda lefvande själ. I det ban så står och ser sig om, tycktes det honom plötsligt, som hörde lian en sång från kyrkan. Han studsade ett ögonblick, men sprang nu till kyrkan för att komma in; ban såg mig stå framför altaret, men fann till sin stora ledsnad, att det var slutpsalmen som sjöngs.

Måndagsmorgonen lemnade jag Karasjok och kom sent på aftonen till skolmästarens tält. Han var ej hemma, utan hade redan i fyra veckor varit frånvarande på resor i fjellbyarne, dock ej för att läsa, utan för att söka efter bortkomna renar. Hustrun mottog mig mycket hjertligt. Ordning och snygghet herrskade både inom och utom tältet. En halfvuxen dotter beordrades att hålla hundarne på respektabelt afstånd från inig. Qvinnans man var en af de tre, som hade deltagit i mötet i Karasjok; det gladde mig särdeles att se, det skolmästarens tält kunde afgifva ett mönster på ordning och snygghet. Som jag förut anfört, måste äfven qvinnorna deltaga i detta sökande efter renar. Mannen, till hvilken jag nu ämnade mig, var samma lapp, som på söndagsförmiddagen hade kommit till Karasjok. Han återvände nu till sitt hem och kom för att taga mig med. Äfven i detta tält herrskade samma snygghet och ordningssinne, som hos skolmästaren. En så mycket större motsats fann jag i länsmannens tält, till hvilket jag nu kom. Och ännu mera förskräcktes jag vid att se två familjer sammanpackade i ett tält, som ingalunda hörde till de större. Här voro flera tält, och i alla dessa gafs det långt mera ordning och prydlighet. Morgonen efter min framkomst infunno sig samtliga lapparne, hvilka bådo mig qvarstanna öfver söndagen, hvilket jag gerna biföll. Fredagen uppbröto samtliga renbyarne, för att flytta en mil längre bort i en utmärkt vacker och skogrik trakt, vid stranden af en skogbekransad insjö. Efter framkomsten till den nya lägerplatsen utsökte hvar och en ett ställe åt sig för sitt tält, hvilka alla blefvo uppsatta på en backe; det varade ej länge, förr än eldskenet framlyste från fyra tält. Klockan var dåredan 10 på aftonen, qvällen och natten voro utmärkt vackra, med en himmel så ren150-

och klar och ett herrligt månsken, hvilket stundom förlorade sitt glänsande skimmer, då det praktfulla och lysande norrskenet sväfvade bort öfver himmelen; luften rörde sig ej, utan en helig tystnad utbredde sin frid, hvilken ej stördes genom lapparnes ifriga, men fredliga verksamhet, hvaraf skogen i närheten genljöd. Den hvita snön i den mörka skogen, de hundratals renarne, hvilka glada, lätta och fria framsväfvade och sprungo mellan träden, bidrog att framkalla ett högst eget och behagligt intryck. Från himmelen kunde jag vända blicken och tanken ned till jorden och från jorden åter upp till himlen; endast i ett tält fanns skärande disharmoni mellan himmel och jord; i de öfriga ej.

Den följande dagen, lördagen, var en allmän slagtdag, och man såg på en gång åtta slagtare i full verksamhet, allt under ett muntert prat; dock hördes inga grofheter, än mindre eder och svordomar. Kött är om vintern fjell-lappens nästan enda, och i alla fall hans käraste föda. Dessutom i allmänhet frusen renmjölk blandad med björnbär, ost och glödkakor af rågmjöl, samt då och då litet lax. Till ett regelmässigt hushåll slagtas årligen omkring 40 fullvuxna renar, samt dessutom 20 stycken till andra behof. Den fattiga fjell-lappen får mera sällan kött. — Vädret fortfor att vara vackert och lofvade äfven att blifva det den följande dagen. Den ena af lapparne, som var skolmästare, hade i förening med några flera, utsett ett beqvämt och lugnt ställe i skogen till kyrkplats för söndagens gudstjenst; den lösa snön bortskoflades, risqvistar utbreddes till golf, och en inhägnad uppsattes rundtomkring. Alla, utom en, deltogo i arbetet. Man hade sändt bud till de närmaste fjellbyarne, och der infunno sig 50 karlar, af hvilka några hade rest ända till 4 — fyra — mil! Man samlades på den i skogen inhägnade kyrkplatsen. Det vackra vädret varade, och en fullständig gudstjenst blef hållen. Skolmästaren var klockare och försångare (kantor); sången gick som den kunde, dock visade församlingen en nästan rörande andakt, hvarvid karlarne hela tiden sutto med blottade hufvuden i en köld af öfver 20" R.

Dagen derpå skulle jag fortsätta mina kringvandringar. Medan jag påklädde mig mina reskläder, kommo alla lapparne ut från sina tält, både fullvuxna ocli barn, och alla tackade mig för mitt vistande här och för Guds ord, samt önskade mig151-

en lycklig resa och att: "Guds sol måtte lysa för mig, hvar jag färdades". Skolmästaren ville följa mig på vägen och sedan möta mig hos hans svärföräldrai', till hvars tält jag nu ämnade mig. Han kom i fullt fyrsprång framkörandes mellan träden; lyckligtvis hade jag nyss kommit in i pulken, ty uppskrämda och förvildade af det

oupphörliga hundskallet, satte renarne af med oss i den vildaste fart, i snögloppet, utför backen och ut på sjön, så att den enas pulk tornade mot den andras, då den blott drogs med en rem. Man sitter, som jag anfört, på botten af pulken; när man då, såsom nu, på snö, som fallit öfver natten, körer i sällskap med flera och i galopp, så sitter man som i ett moln af den genom renens breda hofvar uppkastade snön. Jag hade två mil till närmaste tält och var ej helt och hållet utan fruktan att träffa ett mindre lyckligt gift par, ty då jag vigde dem, fann jag att mannen var betydligt äldre än qvinnan, men min fruktan var alldeles ogrundad, och de visade båda den innerligaste glädje öfver att hafva mig hos sig som gäst. Här voro fyra tält och flera tusende renar. Några fjell-lappar från andra renbyar voro samma dag komna för att söka efter renar, och jag hade således lycka med mig att råka så många menniskor samlade på en plats. Eftersom tältet, i hvilket jag bodde, var stort, och allt både utom och inom vittnade om renlighet, ordning och välstånd, så var det en gifven sak, att jag befann mig väl här. Morgonen efter min framkomst bad mig min värd att följa med honom ocli alla de andra lapparne ut till renbyn, som kunde ligga ungefär { mil från tältet, och hvilken inbjudning jag naturligtvis mottog till stor glädje och förtjusning så väl för min värd som för alla de närvarande lapparne. Äfven här var nejden rik så väl på skog som på små insjöar. Några af de yngre lapparne gingo förut för att börja insamlingen af djuren, eftersom dessa voro vidt kringspridda. Min värd, tvänne lappar och jag hade en half timma uppehållit oss på den bestämda samlingsplatsen, och en ocli annan ren hade redan begynt låta se sig, då det på en gång började blifva lif i de äldre lapparne; de grepo efter skidstakarne, satte skidorna på fötterna och skiade åstad, renarne till mötes; de försvunno på en stund bland träden. Men nu blef det lifligt i skogen, på fjellena och på sjöarne, med ett ord: i hela trakten. Ifrån de kringliggande fjellen och höjderna hördes nu oafbrutet ljudetocli ecliot af lierdarnes ropande ocli hundarnes skällande; trängre och trängre efterhand blef kretsen, innanför hvilken djuren rörde sig; slutligen voro alla samlade. Med kinder, blossande af helsa och den starka rörelsen, vandrade nu de yngre lapparne jemte de äldre med glada och lifliga ansigten omkring bland djuren. Under skämt och gyckel beredde de yngre sig till arbetet, för hvilket de samlat djuren. Upphettade och genomvåta af svett, afkastade lapparne sina päsker, och behöllo endast den tunna vadmalskoftan på sig; hvilken de öppnade så mycket som möjligt i bröstet på det en svalkande fläkt (20' och derutöfver), såsom de kallade det, skulle finna en öppen och obehindrad väg till det blottade bröstet och afkyla det upphettade blodet, doc.k utan att dervid tänka sig någon möjlighet att blifva förkylda, hvilket de ej heller blefvo. De på snön afkastade eller på träden upphängda päskerna styfnade genast af kölden och bildade de mest förvillande men-niskolika figurer, på hvilka hufvud, armar och ben voro afhuggna. Med en snara i handen och en mängd tömmar hängande öfver axlarne, fördela sig nu lapparne, så väl äldre som yngre, och vandra omkring bland djuren, för att utse ocli fånga alla dem som icke tillhöra deras renbyar, och nu förnyas naturligtvis åter alla de vid dylika tillfällen förut beskrifna lifliga och komiska uppträden och strider mellan lappar och renar. Bland hundrade, ja bland tusende af renar igenkänner fjell-lappen lätt, hvilken som är hans eller ej, och på ett otroligt afstånd skiljer han märkena i renens öron; ej mindre färdighet besitter ban i upptäckandet af uppkomna luckor i renhjorden. Äro nu samtliga djuren, som skola fångas, infångade, så föres hjorden tillbaka till betesplatsen. De stelfrusna päskerna och koftorna sätta nu lapparne på sina under det sista arbetet upphettade och varma kroppar, utan att förkyla sig eller hafva ringaste men deraf.

Ej långt från tältet var en bäck, hvarifrån hemtades friskt vatten minst två gånger om dagen. Köttet tvättades, innan det begagnades, minst två gånger i friskt vatten. Fatet, ur hvilket jag åt, fick ej af någon annan begagnas, så länge jag var i tältet. Jag stannade här till thorsdagen den 27 Februari, då jag reste till skolmästarens svärföräldrar, hvarest jag åter råkade honom. Äfven här stodo fyra tält, och dertill uppehöllo sig här flera resande lappar, af hvilka några voro från ryska153-

Finland. Samma dag jag ankom hade der hållits kalas och gått lustigt till. Jag kom en dag tidigare än skolmästaren hade anmält mig; och detta var mig rätt kärt, då jag dervid kom i erfarenhet af den måttlighet, som vid detta gille hade egt rum. Efter min ankomst dracks ej mera; i grannens tält var man något mera högröstad än vanligt, men inom ett par timmar var äfven här allt tyst och stilla. Min värd hade ett litet rus och var i en upprymd sinnesstämning, skolmästaren var ej heller alldeles fri; men efter en half timma voro båda alldeles nyktra. Ingen af qvinnorna hade smakat spirituösa. Man uttalade sin glädje och tacksamhet för det jag kom till

dem. Äfven här voro tälten rymliga och ordentliga, och hundarne höllos i den strängaste tukt. En broder till min värdinna var något beskänkt och hade derför tillika med ett-par andra blifvit utvisad. Då jag erfor detta, lät jag genast inkalla dem igen, ty det var denna afton en förfärlig köld; de förhöllo sig alldeles tysta ocb stilla, och efter en temlig kort tid var ruset försvunnet.

Min värd och värdinna öfverlemnade högsätet åt mig. Svärsonen satt öfverst på andra sidan af tältet och förestod matlagningen och anrättningen; han låg följaktligen på knä framför den kokande köttgrytan. Han uppbjöd allt för att underhålla såväl mig som de andra gästerna, endast då och då afbrytande sin konversation för några ögonblick, då ban, efter att hafva afskummat flottet i den kokande grytan, blåste detta i slefven öfver i en annan skål, såsom jag redan omnämnt. Under ett oupphörligt pratande förvexlade ban emellanåt personer och talade till sina landsmän på norska öfver lärda ämnen, medan han till mig talade på lappska öfver lappska angelägenbeter. Jag hade som vanligt min språkdagbok framme och skref. Skolmästaren förklarade omständligt hvad och hvarför jag skref. Slutligen såg min värd på mig med en godmodig, oviss ocb frågande blick, sägande: "Käre prest! du må väl ej skrifva något ondt om lapparne?" — "Nej, sannerligen jag det gör", var mitt svar, i det jag genast bortlade dagboken och blyertspennan.

Qvinnorna här voro sysselsatta att iordningställa sin toalett, i hvilken de tänkte uppträda på det förestående thinget i Karasjok, till hvilket de skulle resa den följande dagen. Alla som kunde vara frånvarande från hjorden reste till thinget;154-

äfven de främmande gästerna reste dit tillbaka. Följande dagen, lördagen, stormade det så, att man fruktade, det tälten skulle blåsa omkull; man reste derför så många stänger upp mot dem, som de kunde bära. Då stormen snart saktade sig, så räddades tälten. Oaktadt det tillämnade thinget hitkommo dock 20 lappar, bland dessa några från Enjager, för att höra en lappsk gudstjenst; de hade nemligen hört att jag reste omkring bland fjellbyarne. Måndagen fortsatte jag resan; fredagen kom jag till Enjagers kyrkoplats och hoppades att här träffa presten, som tillika var prest i Utsjok. Han hade redan i två dagar varit väntad söderifrån, hvarthän han rest för att hålla bröllop. Söndagsförmiddagen läste klockaren i kyrkan ur en qvänsk postilla; på aftonen höll jag lappsk gudstjenst hos en af inbyggarne. Då jag ej kunde vänta längre på presten, lemnade jag måndagsmorgonen Enjager och fortsatte ännu i 14 dagar med mina kringresor bland Karasjoks fjell-lappar. Den 22 Mars kom jag tillbaka till Guldholmen efter sju veckors resor i fjellbyarne. Sista dagen hade jag börjat känna mig mindre frisk, men förrättade vid min hemkomst det oaktadt gudstjensten på palmsöndagen, likaså skärthorsdagen den 27. Men nu blef jag så sjuk, att jag ej kunde komma i kyrkan förrän den 10 April. En kamfertmixtur, som min hustru lagade, gjorde mig särdeles godt och bidrog till mitt tillfrisknande. Distriktläkare kände man den tiden icke till; min hustru förde derför med sig ett litet husapothek. Hela April snöade det så starkt, att flera lappgammer snöade in, så att man ej kunde se dem. Fredagen den 2 Maj reste jag till Le-besby, och kom den 2 Juni tillbaka till Guldholmen. Den 9 Juni sågos två svalor. Göken skall hafva låtit se sig, dock utan att låta höra sig.

Thorsdagen den 8 Juli klockan 10 på aftonen reste jag till Lebesby; den 18 måste jag vara tillbaka till Guldholmen i anledning af biskopsvisitationen. Som tjenstförrättande prost följde jag med biskopen på hans visitationsresa i provstiet. Lebesby kyrka i Östra Finmarken samt Kjelvigs och Ilavö-sunds kyrkor i Vestra Finmarken blefvo samma sommar invigda. Efter invigningen af Havösunds kyrka kom jag den 21 Augusti tillbaka till Lebesby, som jag åter lemnade i September, och uppehöll mig sedermera på Guldholmen till den 30 Januari.1835.

Ofvannämnde 30 Januari reste jag till thinget i Polmak. För det svåra snövädrets skull kunde jag ej komma fram till thinget i Kautokeino, till hvilket jag hade ämnat mig, och jag vände derför åter till Guldholmen, der jag stannade hos Tana-fjords sjö-lappar och Tanas elf-lappar.

Den 28 Februari dog på Vadsö köpman Esbensens hustru, 60 år gammal, ett danskt fruntimmer från Köpenhamn. Hon hade lefvat och verkat för Finmarken ända från 1797, då hon blef gift med Esbensen och följde med honom till höga norden. Hvart hon som fruntimmer kunde nå, sträckte sig också hennes oegennyttiga och gagneliga verksamhet. Den känbara bristen på distriktläkare afhjelpte hon till stor del och i lång följd af år genom sin

mångåriga erfarenhet, hvilken lärde henne att behandla de i dessa trakter mera vanliga sjukdomar. Utan betalning tillredde och utdelade hon läkemedel, hvilka dessutom voro af en oskadlig natur. Under det för de båda norska fiskvärerna Vadsö och Tyby så sorgliga året 1811 medförde några sjuka nordfarare en elakartad och smittosam sjukdom, som i få veckor allenast i dessa två fisklägen bortryckte 70 menniskor af den endast 250—300 starka befolkningen. Under dessa sorgens och förtviflans dagar strömmade alla till fru Esbensen, som oafbrutet gick omkring i husen för att hjelpa och utdela läkemedel. Då hon sjelf blef angripen af sjukdomen skickade hon sin hemmavarande dotter till de sjuka och döende. Äfven dottern blef sjuk, men kom sig dock tilllika med modern. Hjelp eller läkemedel genom garnisonsläkaren på Vadsö var ej att erhålla. Det var också fru Esbensen, som i dessa trakter under flera år vidmakthöll vaccinationen. År 1828 insände jag i förening med fogden en berättelse till norska regeringen öfver fru Esbensens många förtjenster om Finmarken, af hvilken anledning chefen för den kongl, norska regeringen tillsände henne en egenliändig skrifvelse, samt sin och den norska regeringens högaktning och tacksamhet.

Den 28 April inträdde en skarp köld, hvilken varade nästan hela Maj. Allmogen blef i flera distrikter så nödställd,156-

att den, i stället för att bringa fisk till köpmannen, måste taga den på kredit.

I sista hälften af September månad infann sig årligen en talrik samling af såväl ryska som norska undersåter på Guldholmen. Uppehållet varade i allmänhet tre dagar; första dagen hölls vanligtvis en fullständig gudstjenst, vid hvilket tillfälle jag förmanade dem till nykterhet.

Fredagen den 2 Oktober var Tanaelfven ej starkare tillfrusen än att vi kunde tilltvinga oss en genomfart till Polmak, der vi stannade till den 9 December. Fruntimmerna reste då tillbaka till Guldholmen, jag till pastorn i Utsjok och från honom vidare kring bland elf-lapparne ända till straxt före jul.

1836.

Den 30 Januari reste jag ensam till thinget i Polmak, hvarefter jag for omkring dels bland elf- och dels bland fjell-lapparne. På denna resa var jag två gånger nära att drunkna i Tanaelfven, men den Gud vill bevara, är utan fara. Vid återkomsten från dessa resor tillbringade vi åter ett par månader bland elf-lapparne i Bonakas och flyttade med Maj månads början ånyo till Guldholmen. Fredagen den 20 Maj reste jag ensam till Lebesby, efter att en hel vecka nödgats vänta på vädret, som omöjligt tillät oss att lägga ut. Jag lemnade åter Lebesby den 1 Juni, men blef tillbakadrifven af motvind; den följande dagen försökte jag åter, men kom blott en mil, der jag blef liggande, dock var stället bebodt, och då de närmast kringboende hade igenkänt min flagga, strömmade de till, och jag höll för dem en fullständig gudstjenst. Lördagen den 4 Juni kom jag till Hops-eidet. Här mötte jag inin hustru tillika med hennes väninna och de båda lappar, som jag ville taga med mig till Christiania. Tillåtelsen att medtaga tvänne unga lappflickor begagnade jag mig ej af, ty såväl min hustru som jag funno betänkligheter dervid, som vi ej vågade förbise. Jag ville nu för andra gången befara bela sjökusten ända ned till Trondhjem, för att på vägen kunna besöka lapparne. Söndagen den 5 Juni höll jag gudstjenst på Hops-eidet, och tis-]f)7

dagsmorgonen den 7 Juni lemnade vi Östra Finmarken, dock utan att denna gång blifva helsade af hvalen.

Under detta vårt vistande i Lappmarken företog min hustru ej fullt så många resor, som under vårt första och tredje vistande derstädes, emedan vi af flera skäl önskade hafva en fast bostad i Tana; för den orsakens skull var mamsell B:s tillbud att följa oss till Finmarken så mycket kärkomnare.

Dagen derefter reste jag till Havösund, och derifrån i sällskap med prosten Aall, som äfvenledes vinnlade sig om lappska språket, först till Kvalsunds kapell och sedan till Talvig, hvarifrån Aall återvände till Hammerfest. Den 23 kommo vi ganska lägligt till Skjärvö, ty der var thing, och många af sjö-lapparne voro här samlade. Den 5 Juli kommo vi till Trondenäs' seminarium, och den 11 Juli till handelsplatsen Sel-sevig på Selsön. Här rådde mycken verksamhet, då en stor mängd menniskor voro sysselsatta med delning af stockfisk, hemförd från Lofoten; flera jakter lågo derför här. Den 12 kommo vi till Dönnäs; jag medtog här bref från socknepre-sterna i Vefsen ocli Rånen, rörande lapparne. Min hustru med sitt sällskap stannade hos de gästfria invånarne i Dönnäs, medan jag

reste till Vefsens prestgård och derifrån ned till den romantiskt vackra Hatfjelidalen, för att några dagar hålla der andliga förrättningar för de till kapellet tågande fjell-lapparne; den rådande dialekten var här den svensk-lappska. Hatfj ell-dalen har nu blifvit ett eget pastorat. Härifrån red jag ned till Hemnäs i Rånen, hvarest jag hade sammankomster med de härstädes kringflackande lapparne, och reste derifrån tillbaka till Dönnäs, hvarifrån jag fortsatte resan. Oaktadt ett öfvermåttan starkt oväder med storm och regn, slutade dock vår båtfärd lyckligt, i det vi nattetiden landade vid Namsos, hvarest vi äfven denna gång blefvo på det vänligaste mottagna. Mindre lyckliga voro tvänne andra större båtar, hvilka strandade, dock gick dervid ej något menniskolif förloradt. Den följande dagen fortsattes resan landvägen till Trondhjem, som vi efter några dagar åter lemnade, onsdagseftermiddagen den 7 September. På genomresan i Beitstadens pastorat qvarstannade min hustru med sitt sällskap hos den der boende prestfamil-jen, hvilken var beslägtad med mig, medan jag på några dagar red upp till Snaasens prestgård, för att om möjligt påträfta158-

en eller annan af de här kringvandrande lapparne, hvilket älven lyckades. Dialekten här var den svensk-lappska. Den 25 September inträffade vi ånyo i Christiania.

Den 20 Januari ingaf jag åter en ansökan hos Hans Maj:t konungen. Innehållet af denna min ansökan var: Afsked från Lebesby pastorat och en åttaårig fast lön, för att, fri och obe-hindrad af särskilda pastoralpligter, kunna af bela min själ och med fulla krafter så vidt det stod i min förmåga, samt med Guds bistånd och välsignelse, uteslutande verka för det lappska folkets väl, så att det påbegynta måtte kunna fortsättas, det förberedda med möjligaste skyndsamhet fullbordas och hvad som hittills skett bära sin frukt både nu och i framtiden. Dessa åtta år skulle fördelas mellan uppehåll i Christiania och resor i Finmarken. Resorna från Christiania skulle ske landvägen öfver Stockholm och genom Svenska Lappmarkerna, dels för att närmare blifva bekant med den dialekt af språket, som talas der, samt den som talas af våra lappar i Nordlan-dena och Trondhjems stift, och dels för att blifva bekant med det svensk-lappska undervisningsväsendet, samt med de förbindelser som ega rum mellan Norge och Svenska Lappmarkerna; äfvenledes önskade jag att företaga resor i ryska storfursten-dömet Finland, dels i filologiskt hänseende, dels för att lära känna qvänerna i deras eget hemland. Ifrån den dagen jag lemnade Christiania skulle jag oafbrutet i fyra år föra ett kringvandrande lif — om sommaren till sjös längs hafskusten och fjordarne; om vintern med renar i det inre af landet — ifrån Nordkap och Nordkyn åt söder så långt der finnas finnar, lappar och qväner, och mot öster på ryskt territorium så långt som omständigheterna ville medgifva.

Under detta kringresande lif ville jag fortsätta mina språkstudier, göra unga och gamla bekanta med deras skriftspråk, vägleda skollärarne i detsamma och, i förening med mina bröder och medarbetare i ordets tjenst i Finmarken, öfverväga hvad som ändamålsenligast kunde befrämja det åsyftade målet för nutid och framtid.

Min hustru skulle äfven denna gång medfölja, såväl i hänseende till den qvinliga delen af den lappska befolkningen,159-

som äfven för att jag likaså litet denna gång som de båda förra utan hennes sällskap skulle kunna bibehålla mina själs-och kroppskrafter oförsvagade.

Efter min återkomst till Christiania ville jag fortsätta det skriftliga arbetet och gifva vägledning i de båda omtalta språken.

En dylik ansökan hade jag ej vågat ingifva, om jag ej som rekommendation för densamma hade kunnat åberopa mig, att denna min ansökan var grundad på önskan af presterskapet i Finmarken, och att det följaktligen var så mycket mindre att frukta någon den minsta förveckling eller förvirring genom en dylik anställning.

Under den 11 September 1839 behagade Hans Maj:t nådigast resolvera:

"1. Åt pastor Stockfleth beviljas i nåder afsked från Lebesby pastorat.

2. Åt pastor Stockfleth beviljas ett årligt understöd i åtta år, räknadt från den 1 December 1838, för att framdeles fortsätta sin verksamhet för bearbetandet af lappska språket, och i det hela för lapparnes kristliga upplysning och bildning, samt att under sina resor i Finmarken tillika biträda vid andliga förrättningar enligt den vederbörande

biskopens närmare bestämmelse, och så vidt det måtte kunna ske utan skada för hans resas hufvudändamål.

3. Ett utdrag af förhanden varande resolution tillställes såväl vederbörande auktoriteter i Sverige som den kejserliga ryska regeringen genom utrikesministern."

Innan jag lemnade Christiania mottog jag en på franska affattad skrifvelse, hvilken i öfversättning låter:

"Kopia af en not från grefve Nesselrode till baron Palmstjerna den 29 December 1839.

I öfverensstämmelse med herr baron Palmstjernas önskan i en not af sistlidne T'T Oktober har undertecknad ej uraktlåtit anmoda vederbörande auktoritet, att densamma i mån af behof måtte bevilja understöd och skydd åt norska presten Stockfleth, hvilken till följd af order från sin regering bereder sig till en resa till Finmarken, för att der fortsätta sina vetenskapliga forskningar och sina bemödanden i att undervisa dess folk i den kristna religionen, väl förståendes de lappar och Annar, hvilka bo i de trakter, som ej lyda under Rysslands välde.160-

Missionen att utbreda kristendomens ljus bland lappar — finnar —, boende inom gränsen af' kejsardömet, är, i följd af en bestämmelse i lagen, uteslutande förbehållen statskyrkan.

Undertecknad är blifven underrättad, att statskyrkan under detta vilkor ej funnit anledning göra någon invändning angående Stockfleths resa i Lappmarken, och hafva vederbörande auktoriteter i Finland redan anmodat guvernören i Uleåborg att understödja Stockfleth med medel att fortsätta sina vetenskapliga forskningar och tillika öfverlemna honom en öppen order, som Stockfleth kan begagna, då ban begifver sig till Ryssland.

Undertecknad gör sig ett nöje af att meddela ministèren för Sverige och Norge ett svar, så öfverensstämmande med det begärda" etc. etc.

Lapparne hade yttrat sin glädje öfver att den tid nu närmade sig, då de skulle erhålla läroböcker och bibeln i deras eget tungomål.

Jag blef nu äfven allt mer och mer öfvertygad om riktigheten af det af mig valda alphabetet. De dansk-norska missionärerna hade begagnat det danska, de svenska ett annat och ungraren Sajnovies hade föreslagit ett tredje. För att emellertid iakttaga den möjligast största försigtighet och för att pröfva mitt alphabets praktiska brukbarhet, medan ännu var tid att företaga en möjlig och tillrådlig förändring, lät jag år 1835 i Christiania utgifva ett blad med dessa nya bokstäfver och några läsöfningar med desamma, hvaraf jag lät trycka 150 exemplar. Dervid hade jag den tillfredsställelsen att öfvertyga mig om alphabetets ändamålsenlighet och tillika om den lätthet, med hvilken folket tillegnade sig detsamma.

Efter att de båda på min andra resa medförda lapparne hade mottagit ett års fortsatt undervisning, lät jag dem återvända till Finmarken. Den yngste af dem skulle anställas som lärare vid kopparverket i Kaafjord i Alten-Talvigs pastorat i Vestra Finmarken för verkets lappska och qvänska barn. På verkets bekostnad företog ban nu en resa genom Finland till Stockholm, för att lära känna barnskolorna. Underrättad om den unge mannens ankomst till Stockholm, och för att kunna1(31

utvidga hans resplan, gaf konungen honom en summa penningar ocli föi-ärade honom dessutom ett par medaljer. Sin tro-hjertade tacksamhet yttrade den unge lappen genom några rader, som öfverlemnades och tolkades för konungen.

Min efterträdare i Vadsö pastorat, Holst, vinnlade sig, såsom redan blifvit anfördt, vid sin ankomst 1829 så om lapparnes språk, att jag sedermera kunde sända mina öfversättningar till hans bedömande. Med broderlig hjelpsamhet tillmötesgick mig äfven prosten Röde, hvilken 1826 anställdes som pastor i Alten-Talvig; ocli ej mindre hans efterträdare, pastor Fleischer, hvilken utförde andliga förrättningar på lapparnes språk. Prosten Aall i Hammerfest var likaledes en varm vän af lapparne och deras språk; likaså prosten Holsts efterträdare i Vadsö, prosten Fritsner. Oafhängiga från hvarandras åsigter, och öfverensstämmande i den ovilkorliga nödvändigheten af lapparnes undervisning i deras modersmål, äro vi alla ledda af en på egen erfarenhet byggd kunskap om folket ocli dess behof. Äfven söder om det egentliga Finmarken herrskade samma öfvertygelse med hänseende på lapparnes språk.

På det Lebesby pastorat ej skulle lida genom mina täta och långvariga resor, fick jag den 8 November 1836 på min ansökan tillsatt en theologie-kandidat, hvilken tills vidare under namn af personel kapellan dock hade rätt att fungera som sjelfständig prest i Lebesby pastorat.

I Finmarken och till en del i de nordliga trakterna af Nordlandenas amt voro omkring 4000 qväner (finnar) bosatta; af dessa äro de flesta invandrade, och endast få af dem förstå norska. I följd af dessas antal blef det äfvenledes en nödvändighet för presterna att vårda sig om dem och deras språk. Hvad detta folk vidkommer, hänvisar jag till afhandlingen om "Qvänerna i Norge". Den slägtskap, som förefinnes mellan det lappska och qvänska språket, gjorde studerandet af det sistnämnda nödvändigt, synnerligast i hänseende till det finska språkets litterära bearbetning. Den kännedom jag i Finmarken hade kunnat förvärfva, var ingalunda tillräcklig. I början af år 1838 sökte och erhöll jag tillåtelse och understöd till en språkvetenskaplig resa genom storfurstendömet Finland, hvilken resa jag anträdde i Juni månad. Resan gick öfver Götheborg och derifrån genom Göthakanal till Stockholm. Jag hade den lyckan att få audiens hos konungen, som nådigast beha-

gade uttrycka sin tillfredsställelse med hvad som var företaget och föranstaltadt för hans undersåter i Finmarken, och behagade konungen att utnämna mig till andlig ledamot af Nord-stjerne-orden.

Jag uppehöll mig 14 dagar i Stockholm, utan att i biblio-thekerna dock göra någon vidare upptäckt i hänseende till lapparnes historia.

Från Stockholm gick resan med ångbåt till professor Becker i Helsingfors, hvilken hade skrifvit den bästa af dåvarande finska grammatikor på qvänska (finska) språket. Här var jag så lycklig att träffa hofrådet Sjögren, stadd på återresa till Petersburg från en resa i de kaukasiska trakterna, för att undersöka hur långt den finska dialekten sträcker sig åt dessa trakter. Sjögren visade det största intresse för mina arbeten i lappska språket och yttrade sin stora tillfredsställelse med mitt alphabet. I sex veckor uppehöll jag mig i det vackra och lifliga Helsingfors, som tillika är en badort, hvilken mycket besökes af rika adliga ryska familjer. Från Helsingfors reste jag till Björneborgs åtföljd af en ung finsk studerande, som följde mig till Norge och stannade hos mig ij^Jis, på det jag skulle öfva mig i finska språket. Likaledes "hade jag äfven för språkets skull antagit en qvänsk (finsk) betjentgosse, som sedan kom till mig i Christiania, men reste igen efter ett halft år. — Med en ångbåt reste vi till Aho, som förr var residens- och universitetsstad; men en eldsvåda ödelade den. Helsingfors hade ändå blifvit efterhand livad den nu är, om äfven ingen eldsvåda gifvit anledning dertill. Att Helsingfors ligger så mycket närmare Petersburg, var redan ett vigtigt skäl att förflytta universitetet från Åbo till Helsingfors, hvilken stad äfven i andra hänseenden var att föredraga. Ifrån Äbo reste vi landvägen till Björneborg. Här bodde den i Finlands litteratur kände theologie-doktor och pastor ^envall; han hade skrifvit ett finskt lexikon. Efter 14 dagars vistande i Björneborg företog jag en resa i det inre af landet, återvände derpå till Björneborg, men uppehöll mig der endast några dagar och reste så landvägen tiljjlbo samt derifrån med ångbåt till Stockholm. Här uppehöll jag mig något öfver en vecka, och reste så öfver Kongsvinger till Christiania.

Min ankomst till Finland, mitt intresse för och min bekantskap med dess litteratur, äfvensom mitt intresse för fin-

liar ne i Norge m. ra., gjorde ett gynnsamt intryck. Alla utan undantag förstodo ocli talade qvänernas språk, oaktadt svenskan är det vanliga umgängesspråket bland de bildade, isynnerhet vid kusten, ty i det inre af landet talas, som jag nämnt, blott finska. Båda dessa språk begagnas vexelvis i kyrkorna längs kusten af Bottniska viken såväl i Helsingfors som i de öfriga städerna. I det inre af landet förrättas gudstjensten endast på finska. Kyrkolagen utgifves på svenska och finska. Undervisningsspråket i de högre skolorna och universitetet är svenskt. Af Finlands 1,500,000 invånare äro 40,000 svenskar.

Efter min återkomst till Christiania från Finland fortsatte jag åter att undervisa i lappska och finska samt påbörjade utgifvandet af lappska böcker. Jag vill med detsamma här uppräkna samtliga af mig utgifna böcker: År 1837: Stafnings-och läsetabeller; Abc- och läsebok; (af denna bok utgaf jag en norsk öfversättning); Luthers lilla

kateches; (de två evangelisterna Matheus och Marcus; dessa två ad interim i en liten upplaga, sora sedan efterföljdes af en fullständig öfversättning af det Nya Testamentet). 1839: en Lappsk grammatika, första delen innehållande ljud- och formläran med tabell ocli förklaring öfver ordbildningen, äfven blott en interims-upplaga, som är utsåld och efterföljd af en fullständig Lappsk grammatika af kandidat I. A. Friis. 1840: en Biblisk historia, innehållande ett utdrag af de fem Mosis böcker, berättade med Bibelns egna ord, samt 20 af Davids psalmer; Andaktsbok för menige man af pastor Wexels; Förklaring af eden på lappska och finska; Lilla altarboken; Andresens lille afholdsbog. Efter min tredje resa till Finmarken: 1849: Pontoppidans förklaring*). 1850: bela Nya Testamentet. Efter min fjerde resa

*) Jag kan icke underteckna förkastelsedomen (ifver det katechetiska framställningssättet hos Pontoppidan. Genom att kläda det i denna form blir äinnet ingalunda sönderstyckadt, så att sammanhanget af de olika momenterna derigenom framträder mindre klart och helt i åskådning; tvärtom gör denna katechetiska form den kristna trons sanningar mera åskådliga, då dessa ej blifva utvecklade i osammanhängande stycken, utan i sammanhörande momentor. Barnet fattar bäst sanningen, när den på så sätt framställes i momenter. Den katechetiska formen gör undervisningen lättare ocli lifligare samt lägger mera band på barnets uppmärksamhet, än den föredragande. Derför gafs det ingen bok, som lapparne mottogo med större glädje, och de togo den med sig hvar de färdades. "Nu kunna vi då riktigt se hvad vi skola tro och hvad vi skola göra!" utropade de soin oftast.104-

till Finmarken: 1852: Norsk-lappsk Ordbok, stor octav, 892 sidor. 1854: Luthers passionspredikningar; Davids psalmer; Bibliska historien af Wexels, med norsk text vid sidan af den lappska. 1857: Luthers postilla. 1858 sände jag ett lappsk -norskt lexikon i manuskript till kandidat Friis för att af honom begagnas. Förutom ofvannämnda lappska böcker äro i tryck utgifna rörande Finmarken: 1848: Bidrag till kunskap om lapparne i konungariket Norge; Bidrag till kunskap om qvänerna, sändebref till några medlemmar af 12:te Storthinget om de lappska språkförhållandena i Finmarken. 1851: ytterligare bidrag till kunskap om de lappska språkförhållandena i Finmarkens och Nordlandenas amter.

Beträffande utdraget af de fem Mosis böcker mottog jag en af R. Brandram på Engelska Bibelsällskapets vägnar utfärdad skrifvelse till mig af den 5 Oktober 1852 med följande omdöme; jag hade nemligen gjort en förteckning på innehållet af utdraget:

"Ehuru jag ej är öfvertygad om den absoluta nödvändigheten af ett dylikt förberedande verk, har dock planen mycket för sig; så vidt jag kan se, tyckes mig att jag skulle önska se den utförd. Ett dylikt verk skulle blifva nyttigt för många utom lapparne. Jag skall leda Traktatsällskapets uppmärksamhet härpå, eller, om ni heldre så önskar, vårt Sällskap för kristliga kunskapers utbredande bland folket. Det skulle vai'a nyttigt att få clet utgifvet på engelska."

I sin anmälan i tidskriften Nor af min grammatik omnämner professor Holmboe min lappska grammatik som "ett såväl för vår litteratur som för språkstudierna i allmänhet vigtigt verk"; och tillägger, att "språkforskaren erkänner häri en underlättad väg att utvidga sin kunskap till den menskliga själens mest omedelbara verksamhet".

Professor Rasks omdöme öfver språket är redan förut omnämndt.

Centralkomitéen för Norska Bibelsällskapet hade sändt ett exemplar af min lappska öfversättning af Nya Testamentet till professor Castrén och erhöll af honom följande omdöme:

"Härjemte tager jag mig friheten att lyckönska komitéen till utgifvandet af detta arbete, som redan derigenom eger ett högt värde, att det utgör den första fullständiga öfversättning af Nya Testamentet på Finmarks-dialekten. Af intresse för165-

arbetet har jag bemödat mig om, att med kritiskt öga granska detsamma och dervid öfvertygat mig om dess stora förtjenster. Att ej tala om öfversättningens trohet och samvetsgrannhet, har jag såsom språkforskare fägnat mig öfver den enkla stilen och klara periodbyggnaden, öfver språkets renhet, den korrekta orthografien och många andra förtjenster, som utmärka detta arbete framför andra lappska skrifter. Måtte komitéen äfven få det Gamla

Testamentets skrifter utgifna i en lika utmärkt öfversättning!

Helsingfors den 1 April 1851.

M. A. Castrén."Min tredje resa till Finmarken, omfattande tiden från den 22 Jnli 1840 till den 22 Mars 1845.

1840.

Eftermiddagen den 22 Juli lemnade jag i sällskap med min hustru hufvudstaden, för att i öfverensstämmelse med den kungliga resolutionen och öfriga förberedelser anträda min tredje resa till Finmarken. Min svärfar hade nu fått Näs' pastorat i Övre Romerige, och här uppehöllo vi oss öfver 14 dagar. Då jag hade slutat sista korrekturarket reste vi den 12 Augusti till Kongsviuger och kommo den 17 till Arboga. Här inskeppade vi oss morgonen den 19 på ångbåten "Gustaf Wasa", som samma dag förde oss och en mängd resande 17 mil, till Stockholm, hvarest vi togo in på ett hotell vid Riddarhustorget, midtemot Riddarhuset.

Hans Maj:t konungen hade nådigast tillåtit mig att dedicera min lappska grammatika till högstdensamme. Vid audiensen tilläts det mig att öfverlemna exemplar af samtliga mina i tryck utgifna lappska böcker. Hans Maj:t behagade uttrycka sin tillfredsställelse med anträdandet af denna min tredje resa till Finmarken, likasom med dess ändamål, och tillkännagaf, att det var hans nådiga vilja att folkets påbörjade undervisning i dess modersmål skulle fortsättas; och anbefallde Hans Maj:t folket och dess undervisning samt bildning i samma af Gud gifna tungomål i Guds framtida beskydd och vård.

Äfven åt dåvarande Hans Kongl. Höghet kronprinsen, sedermera Hans Maj:t konung Oscar, tilläts det mig att öfverlemna exemplar af mina utgifna böcker. H. K. H. uttryckte167-

äfven sin välvilja för Norges och Sveriges urinvånare och sin tillfredsställelse med de å norska regeringens sida träffade anordningar till deras upplysning. Under samtalet anmärkte H. K. H., att, om det svagare och nomadiserande folkets rättigheter skulle komma i beröring och konflikt med den starkares och stadigboendes, det vore nödvändigt erinra sig, att den rätta politiken ej tillåter någon orättfärdighet.

Under mitt vistande i Stockholm var riksdag, och jag var således så lycklig att träffa biskop Franzén, som var biskop öfver Svenska Lappmarkerna. Biskopen var finne och född i Uleåborg. Med varmt deltagande omfattade han de för Norges finnar — lappar — träffade anordningar. I hänseende på afsigten med mina resor i Svenska Lappmarken rådde han mig, att först resa till Finland, derifrån till Norska Finmarken och sedermera under de följande vintrarne resa omkring i Svenska Lappmai-ken, efter det man först då kunde bedöma det ändamålsenliga i de sist gjorda förbättringar vid de svenska lapparnes undervisning, hvilken, som bekant är, sker i folkets modersmål. Den lappska befolkningen i Sverige lärer ej vara mycket större än omkring medan lappska be-

folkningen i Norge uppgår till 16,000.

Bland svenskar i Stockholm^söüi i filologiskt afseende intresserade sig för mina lappska arbeten, voro general Lefrén och bibliothekarien vid kongl, bibliotheket Arwidsoji, båda finnar till födseln.

Den 3 September lemnade vi Sveriges hufvudstad. Vägen gick förbi slottet Rosersberg, der vi skulle hafva stannat öfver natten; men vi fortsatte resan och kommo den följande dagen till Sigtuna. Vi gingo genast upp på höjderna, hvilka omgifva den lilla och obetydliga staden. Den ena af de härvarande stora ruinerna ligger innanför kyrkogårdens oinhägnad, den andra deremot är utan någon inhägnad. Månan hade redan gått ned bakom höjderna på andra sidan om sjön, inemot der det gamla Sigtuna säges hafva legat. Det blef mörkt, och ändå gingo vi länge omkring bland ruinerna. Änskönt från en sednare tid, drogo dessa dock tanken med sig till det gamla Sigtunas tider. Vi måste omsider stiga utför och begifva oss till hvila; men hvem kunde väl sofva med tanken på hednaåldern, på dess dagar och menniskor? I god tid följande morgon lånade vi oss en båt, ett slags pråm, som var gammal och168-

bräcklig, hvarmed vi rodde öfver Sigtuna sjö till det ställe, hvarest enligt vår vägvisares utsago det gamla Sigtuna legat. Spårlöst försvinner här hvarje synligt vittne om och från förflutna dagar, men äfven utan synliga tecken tala dessa trakter, dessa platser till hjertat ocli själen.

Redan på morgonen blåste det och vinden hade nu öfvergått till storm; denna, en ättling a,f de stormar, hvilka i fordna tider och på dessa samma platser så ofta hade omsusat Odin och Thor och tillviftat dem och sin tids efter dåd och strid glödande heroer svalka och vederqvickelse, kringsusade nu på återfarten från det fordna till det nuvarande Sigtuna oss och den skröpliga båten, som den fyllde med vatten.

"Hvad skall du och din kamrat hafva för besväret?" frågade jag den ene af karlarne, då vi kommo i land. "En half riksdaler riksgäld", var svaret. "Huru? skulle jag för första och sannolikt för sista gången jag besökt Odins stad, och för första och måhända för sista gången jag blifvit spolad af Sigtunas vågor, betala enhvar af er en half riksdaler? Nej, min vän, det går ej an." Med bistra blickar sågo karlarne på mig: men efter att hafva kastat en blick på penningarne jag hade lagt i den enes hand, förändrades den bistra minen i ett leende, och hattarne flögo af hufvudet, i det karlarne ropade efter mig: "Icke för sista gången, icke för sista gången, käre herre!" — Medan vi företogo denna utflygt, hade kyrkoherden i staden haft den godheten söka oss, för att tillbjuda sitt sällskap som vägvisare. Samma dag tidigt på eftermiddagen framkommo vi till det på minnen från en märkvärdig och oförgätlig forntid likaledes rika och dessutom i flera hänseenden betraktansvärda Upsala. Efter det var nödvändigt att skynda med vår resa mot norr, för att med säkerhet i Hernösand kunna träffa den ångbåt, som skulle öfverföra oss till Finland, måste vi tillsäga om skjuts till följande dagen på qvällen. Vid ankomsten till Upsala gick jag genast till professor Schröder, hvars bekantskap jag hade gjort i Stockholm. På det mest förekommande sätt blefvo vi mottagna såväl af honom som af filosofie-doktorn, professorn och bibliothekarien Afzelius. Dels genom personligt ledsagande, dels genom anvisning af dessa herrar fingo vi, fastän i hast, dock se det märkvärdigaste. Ej mindre beredvillig var professor Wahlenberg att visa oss sina samlin-169-

gar ocli den botaniska trädgården. Bland det intressantaste var besöket hos den högst märkvärdige, nu mera aflidne Afzelius, fader till professorn.

Den 5 September på aftonen lemnade vi åter Upsala och voro dagën~~cférpå i" Gefle, en ganska vacker och liflig stad, hvarest den framskridande årstiden ännu ej liade hämmat handelsrörelsen. Följande dagen fortsattes resan till Hernösand. Här träffade vi åter biskop Franzén, som för sjukdoms skull varit tvungen att lemna riksdagen. I Hernösand är ett Consistorium för biskopsdömets kyrkliga angelägenheter. Dess samtliga medlemmar voro belåtna med mina påtänkta resor i Svenska Lappmarken. Landshöfdingen och flera andra, med hvilka jag kom i beröring, yttrade en oskrymtad glädje öfver de af Norge träffade anordningar för Norges lappar och deras språk, hvilka anordningar voro samtidiga med Sveriges för dess lappska undersåter. Efter 3 dagars angenämt vistande i Hernösand gingo vi ombord på ångbåten, som skulle till Wasa i Finland.

Dagen efter sedan vi lemnat Heriiosäird uppstod en storm, i hvilken ett med bräder lastadt fartyg förliste och tre menniskor sågos dervid drifva omkring på vraket; det lyckades för ångbåtens befälhafvare att rädda dessa. 1 Wasa gingo vi i land. Såväl guvernören som lagmannen gåfvo mig underrättelse om Finlands äfven i utlandet namnkunnige filolog med. d:r Lönnrot, som visserligen för mig var det vigtigaste och väsendtligaste föremål, dock ej det enda för min resa till Finland. Efter timmars vistande i Wasa /ortsattes resan landvägen till Uleåborg, hvarest guvernören redan för ett år sedan liade blifvit underrättad om min ankomst till landet, och utfärdat till länsmännen befallning, att på min uppfordran lemna mig allt möjligt bistånd.

I Uleåborg uppehöllo vi oss till in i Decembgp, eftersom jag här måste afvakta Lönnrots återkomst, och fortsatte här studerandet af qvänska — finska — språket. Staden var alldeles nybyggd, ty för några år sedan liade en stor eldsvåda lagt bela staden i aska. Husen äro af trä, och med få undantag endast en våning höga, men ganska rymliga och rätt vackra, samt med få undantag ännu ej brädpanelade.

Såväl Uleåborg som bela Finland är med rätta berömdt för sin gästfrihet. Dagen efter min ankomst blef jag af en af170-

stadens prester inbjuden att tillbringa några timmar på aftonen hos honom; "han var den qvällen hemma, och derför skulle några af hans vänner besöka honom". "Ar man då här så sällan hemma V" tänkte jag. Man hade anmodat mig att komma tidigt, och jag gick derför klockan 6. Ingen var ännu kommen, man bjöd kaffe. Nu blef jag förskräckt: jag tänkte mig först kaffe, så förmodligen the, sedan punsch, så kort och sist varm supé! Jag

tyckte mig redan höra dessa långtrådiga öf-vertalningar, då jag ville gå hem utan att äta; men min fruktan var ogrundad. Klockan omkring 7 samlades man, och inom ett ögonblick var allt lif och munterhet. Man trakterades med thé och toddy. Intet öfvertalande, intet trugande, livar ocli en lagade sitt glas såsom han sjelf önskade och drack hvad han ville; inga kort syntes till; man talade, skrattade och skämtade. Oförmärkt gingo timmarne, och utan att jag visste det, var klockan ^10. Jag gjorde mig i ordning för att gå, och blef nu först till min öfverraskning varse, att de flesta af gästerna redan smugit sig sin väg, samt att de närvarande endast väntade på att jag skulle uppbryta för att följa mig hem. En à två gånger i veckan eller hvarannan vecka kom man tillsammans på detta sätt. Då man ej vill gå ut, men önskar att tillbringa aftonen bland vänner, säger man sjelf eller låter säga till en af sina vänner: "i afton är jag hemma"; denne säger åter till en annan: "i afton är N. N. hemma". Det vanligaste sättet är dock, att inan hvarken säger till eller låter säga till, utau när klockan är något öfver 6, tänder man flera ljus än vanligt, sätter allting på sin plats, tänder och röker sin pipa, och afvaktar lugnt resultatet. Detta uteblifver ej; klockan 7 eller något sednare är rummet fullt af glada och trefliga menniskor, hvilka efter ett par timmar försvinna såsom de kommit, för att åter efter någon tid komma tillsammans på samma sätt, fastän hos en annan; ty nu är det mörkt der, hvarest de förra gången voro samlade. Klockan |7 går man ut på stadens gator och spejar efter ljus, och der man finner sådant går man in. Naturligtvis var jag också en afton hemma.

Dagen efter vår ankomst var min hustru äfven inbjuden, men på kaffe. Äfven henne hade det gått som med mig, och båda kommo vi hem nästan på sannna tid. Frun i huset, så-171-

viil i Uleåborg som i bela Finland, har sina enskilda eller sitt eget rum, allt efter som mannen har pengar eller rum till. Hos det täcka könet går till ungefär som hos herrarne, naturligtvis med den skilnaden, att i stället för toddy och tobak serveras med sylter och bakelser, och att damerna komma mycket tidigare tillsammans, samt alltid låta inbjuda hvarandra på kaffe. I hela Finland trakteras tidigt och sent med kaffe, liksom hos turken. Det kan derför hända, att husets herre och fru hafva liktidigt samma afton hvar och en sina oafhängiga kaffe- och toddykalaser. Lika så kan det äfven hända, att då herrarne gå omkring ocli söka efter ljus, dessa kunna föra dem in bland en samling damer, då man å ömse sidor skrattar åt misstaget. Den som då har en qvickhet eller ett lustigt infall i beredskap, kommer fram dermed, hvarefter herrarne rekommendera sig och fortsätta sitt sökande efter ljus, som, i stället att bringa dem in bland fruntimmer, bakelse och sylt, förer dem in bland karlar, tobak och toddy. Förutom dessa fria och obundna sammankomster, är det naturligtvis ingen brist på större bjudningar, musikaliska tillställningar, baler o. s. v. Fransk språkkunskap var i Uleåborg mycket allmän äfven bland damer, så att den kände franska författaren Marmier, som också liade varit i Uleåborg, förklarar, att umgängestonen och sällskapslifvet här stå på en lika så hög punkt som staden ligger hög mot nordpolen. Och ingen torde göra svårigheter vid att underteckna denna Mar-miers dom.

Kort efter vinterns början firades, en mil från Uleåborg, hemkomstöl hos en ansedd och välmående finsk bonde. Med några andra från staden reste äfven vi dit, för att deltaga i festen. Bröllopet hade hållits hos brudens föräldrar, brudgummen förde nu sin unga brud hem till sig, hvarest samtliga gästerna måste vara tillstädes, för att mottaga de nygifta med salut och lyckönskningar. De finska bönderna hade här en egen nationaldans, som blott kan utföras af ett enda par; flera par kunna visst dansa på samma gång, men förblifva ändå afsön-drade. Dansen består i att man tager hvarandra korsvis i händerna, och medan den ena foten ej får flyttas, vänder man sig omkring på den och utförer på detta sätt belt enformiga och mera långsamma än snabba svängningar. Man lärer återfinna172-

denna dans i Bergens stift. — Då äfven här alla skulle dansa med bruden, sågo vi, under bela tiden vi voro der, hennes höga hufvudbonad vända sig omkring i oupphörliga svängningar.

Den 2 December kom d:r Lönnrot omsider till Uleåborg. Hans ryktbaraste arbete är en samling finska folksånger i två band, kallade Kalevalla. Dessa sånger, som ännu i det inre af landet ljuda från det äldre bondfolkets läppar, bilda ett epos, en national hjeltedikt af högt värde för historien och gudaläran, hvartill svårligen något annat folk kan uppvisa liknande qvarlefvor från det aflägsna fordom. Lönnrot hörer till de mera sällsynta och utmärkta

menniskor. Med sin rensel på ryggen och sin flöjt i fickan har han, klädd som en fattig vandringsman, ensam och utan vägvisare vandrat omkring, städse till fots, bland ödsliga trakters vilda invånare, isynnerhet på det ryskt-karelska området, för att studera folket och språket och att samla dessa märkvärdiga folksånger, hvilka professor Castrén öfversatt på svenska. Åtföljd af en vägvisare eller någon som burit hans saker, skulle ban i trakter, cler rymda förbrytare ströfva omkring, hafva dragit uppmärksamheten på sig och blifvit utsatt för plundring och mord. Der han mötte floder och ingen båt fanns i närheten, kastade han sig i vattnet och simmade öfver. Ibland var man ej hågad att för honom sjunga dessa sånger eller läsa upp dem, så att han kunde uppteckna dem; men med sin flöjt böjde han deras styfsinthet, eller också tog han kantelan ner från väggen — kantelan är ett finskt, nationelt instrument, som finnes i många bondgårdar — och när han då hade sjungit och spelat några af dessa folksånger, då kunde de gamla ej längre motså; sagorna — runorna — ljödo nu och strömmade från deras läppar, och de gåfvo nu sitt bifall till att de blefvo upptecknade. Då dessa sånger, hvilka i århundraden gått från mun till mun, från slägte till slägte, allt mer och mer förstummas, i clet det uppväxande slägtet städse mindre ock mindre tillegnar sig dem, har inan endast Lönnrots bemödanden att tacka för, att de ej inom kort gå förlorade. På en af dessa sina vandringar skall li. hafva slagit sig ner i grannskapet af ett herregods, som låg i en trakt, hvilken man trodde ej skulle kunna gifva något utbyte för hans forskningar. Godsegarcn inbjöd honom genast till ett gästabud, som han ämnade hålla; med ovanlig och ovän-181-

tad beredvillighet mottog L. bjudningen och infann sig i siri simpla vandringsdrägt bland de öfriga, fint klädda gästerna. Genast efter middagen försvann L. på ett ganska obegripligt sätt, ty ingen af gästerna och ingen af tjenstepersonalen hade sett honom lemna gården. Han infann sig ej vid kaffet, och man hade redan upphört tala om en syn, som försvann lika oförmodadt som den lät se sig, då en af folket kom in och anmälde, att d:r L. satt i hönshuset och blåste flöjt. En gammal gumma, som vaktade gårdens fjäderfä, var kommen från en trakt, berömd för sina sånger och sägner. Detta visste L., men ingen annan, och denna gumma var det som hade fört L. hit i dessa trakter. Bjudningen gaf honom ett önskadt tillfälle att lära känna sångerskan och passa på det lägliga ögonblicket till ett tëte à tete. L. hade bedt henne följa sig och sjunga, men hon hade bedt honom gå sin väg och lemna henne i fred. L. teg och satte sig ned på golfvet i hennes skrubb vid sidan af hönsen, framtog sin flöjt och började blåsa och sjunga, och allt efter som ban blåser och sjunger, framkommer sångerskan med sina sånger, som hon tillåter honom uppteckna; dock utan att derför lemna sin plats i hönshuset.

Vid sin ankomst till Uleåborg medförde d:r Lönnrot en vänlig helsning och en bjudning till min hustru och mig från prosten Aeymelius i Poltamo prestgård, och en helsning från hans fru, att vi ej måtte resa deras gård förbi, att min hustru "skulle vara så god ocli tillbringa vintern hos dem, medan jag reste omkring med L". Ett vackert vittnesbörd om den finska gästfriheten mot menniskor, som de aldrig sett! Den 8 December vid middagstiden lemnade vi Uleåborg och kommo tidigt på förmiddagen den 10 till Poltamo. Hos denna aktningsvärda och gästfria familj tillbringade min hustru en stor del af vintern. Redan dagen efter vår ankomst var min hustru "moster" och jag "farbror" i familjen, hvilket vi äfven voro inom de familjer i Uleåborg, i hvilka vi umgicks. På aftonen den 10 kom Lönnrot, för att dagen derpå afhemta mig till sitt ungkarlshem Polvila, £ mil från Poltamo prestgård, der vi under vårt uppehåll i Polvila gjorde ett och annat besök.

Lönnrot hade sina föräldrar och syskon hos sig i Polvila. Dessa voro finska bönder och hade förr varit fattiga, men voro det nu ej mera, ty Lönnrot hade bragt dem i välstånd; dock hade ban ej kunnat göra detta utan egen uppoffring. L:s men-174-

niskokärlek sträcker sig till alla menniskor; han iir en mycket eftersökt läkare, och lians praxis kunde inbringa honom mycket, men han näns nästan aldrig taga betalning. Vi granskade med hvarandra min lappska grammatik och något af den finska. Det är redan anmärkt att bekantskapen med båda dessa språk är nödvändig för en riktig uppfattning af båda.

1841.

Lördagsförmiddagen den 16 Januari hade vi packat våra saker, för att i sydostlig rigtning företaga en resa i det inre af landet, hvarest de omtalta folksångerna ännu sjungas af folket. Klockan 12 satte vi oss vid thébordet, på

hvilket ett kokande thékök stod. Kärlek till menniskor, filologi och thé äro tre beståndsdelar, hvaraf L. är sammansatt. Efter att hafva tillfredsställt vår thétörst genom fint och välsmakande thé, satte vi oss klockan 1 bredvid hvarandra i slädan och foro af. Den af oss valda vägen låg afsides från de allmänna vägarne och förde genom glest befolkade trakter, hvarest ingen snöplog banar vägen för den resande. Resan gick derför långsamt, och den dagen kommo vi ej längre än mil. Den följande dagen hade vi tänkt bevista gudstjensten i en nära vid vägen liggande kyrka, men vårt hopp slog felt. Vid nattens inbrott hunno vi fram till en bondgård, 4£ mil från vårt förra nattqvarter, och lade oss på golfvet i pörtet (bondstugan). Lönnrot somnade genast, deremot låg jag länge vaken; men knappt hade jag omsider slumrat in, förrän det tycktes mig, som om jag hörde dånet och kände rörelsen af en aflägsen jordbäfning, och hvilken tilltog till den grad, att dörren till pörtet flög upp och golfvet skakade under mig. Det var ingen dröm. Jag reste mig upp, men röck mig ögonblickligt tillbaka, ty vid skenet af en lampa, som under tiden hade blifvit tänd, såg jag att jag hade glidit ut på golfvet och att min ena hand höll på att komma i en alltför nära beröring med två skarpskodda hästar. Upphofvet till jordskalfvet viste sig nu vara dessa båda stora hästar, hvilka folket ställt så nära mitt läger, att min hand hade vidrört hästarnes fötter,175-

och dessa häda kreatur stodo nu så nära invid mig, att jag knappt var säker för att ej komma i en omedelbar beröring med dem. Med tillhjelp af den tända lampan blef jag nu närmare bekant med sällskapet, som var talrikt, fastän något blandadt, som läsaren redan torde hafva märkt. Förutom en hop menniskor fanns här en hund, en katt, de två omnämnda hästarne samt en ko, som stod nära invid en väfstol, i hvilken en qvinna satt och arbetade. Alla menniskor voro i verksamhet och rörelse. Jag såg på klockan, och då den ännu ej var 3, lade jag mig ned igen. Klockan 6 stod jag och L. upp, oaktadt det ännu var ganska mörkt. Qvinnan satt ännu bredvid sin ko och väfde vid skenet af en antänd torrvedssticka.

Thorsdagen den 21 Januari upphunnos vi af en fiskal, hvars hustru d:r Lönnrot för två år sedan hade nästan i ordets egentliga bemärkelse undanryckt döden, och hos honom togo vi in. — Fredagsaftonen blef L. genom ett ilbud afhem-tad till en dödligt sjuk länsman eller, som det der heter, befallningsman. Distriktsläkaren var frånvarande, och L. kora derför lik en engel, sänd från himmelen. Att äfven denna man blef återskänkt åt lifvet och sin familj, hade ban näst Gud att tacka L:s outtröttliga omsorger och skicklighet. Fiskalens familj bestod af hustru och några barn samt en syster, som höll en liten flickskola. Jag såg emellertid ingen af familjen, ej en gång vid middagsmåltiden. Hufvudbyggningen bestod af två särskilda boningshus eller karaktersbyggningar, som det här heter; i den ena vistades fiskalen, i den andra familjen. — Lördagen reste jag efter d:r L. till länsmannen, hos hvilken vi nödgades uppehålla oss till månadens utgång, ty förr var den sjuka ej så pass återställd, att L. med trygghet kunde lemna honom. — Måndagen den 1 Februari fortsatte vi resan och framkommo onsdagen tidigt på eftermiddagen till Illomants, 32 mil från Poltamo. Vi hade tagit in på gästgifvaregården, men pastorn på stället ville ej tillåta att vi stannade der, hvarför vi den följande dagen inflyttade i prestgården. I Illomants är äfven en grekisk kyrka, men presten var frånvarande.

Redan måndagen den 8 Februari måste jag anträda återresan. Det oförväntade 10 dagars uppehållet hindrade mig att komma till de trakter, hvarest de omtalta folksångerna voro mest kända, och hvilka trakter knappt började här i Illomants. Efter att för nästa år hafva öfverenskommit om ett ömsesidigt176-

möte i Karasjok, lemnade jag nu Lönnrot, som skänkte mig ett rese-thékök, hvilket med lätthet kunde söndertagas och åter sammansättas. Lik en slägting, en mångårig vän, med ett ord, som husets "farbror", sade jag nu farväl åt den gästfria prestfamiljen i Illomants. På återresan valde jag en något längre omväg kring Kuopio, hvilken gick genom ett mera folkrikt distrikt. Men först efter att på denna väg hafva tillryggalagt 10 mil, kom jag åter till trakter der vägarne uppköras med snöplogen. Fredagen den 12 Februari anlände jag åter till Poltamo.

I anseende till opasslighet såg jag mig ej i stånd att lemna Poltamo prestgård förrän den 2 Mars. Fredagen den 4 Mars på aftonen kommo vi åter till Uleåborg. Vid de då hållna prestmötena i Poltamo och Uleåborg gjorde jag en lika intressant som angenäm bekantskap med flera af Finlands andliga män. Öfverallt i bela Finland väckte norska statsstyrelsens omsorg för de norska lapparnes undervisning i deras modersmål en allmän erkänsla och glädje; och att finnar-nes till Norge inflyttade landsmän — qvänerna — heller ej skulle blifva glömda eller

uteslutna från undervisningen i deras modersmål, förökade naturligtvis ännu mera den allmänna tillfredsställelsen. Norges anordningar och omsorger för dess undersåter af båda dessa nationer blefvo med loford omtalade i flera af Finlands tidningar och tidskrifter; äfven mitt lappska alphabet och mina öfriga arbeten framkallade flera uppsatser.

Finnarne äro ett kraftfullt, härdadt och arbetsamt folk, flitigt och uthållande; öfverallt, hvart jag kom, såg jag dem redan uppe på morgonen mellan klockan 2 och 3. De äro tarfliga och förnöjsamma och deras vanor enkla; deras tunga arbete, deras tarfliga lefnadssätt och den deraf följande uppfostran med sitt tidiga vänjande till strängt arbete, har ett ingripande inflytande på deras karaktersutveckling; de äro derför styfsinta, sjelfrådiga och tillika flegmatiska. Isynnerhet synes detta sista vara fallet i det inre af landet. Under det att de finska bönderna på mera befarna vägar ofta köra obarin-hertigt fort med sina hästar, blir i det inre af landet den resandes tålamod ofta satt på ett hårdt prof genom de härvarande böndernas flegma och långsamma körande. Jag hade lärt känna folket, och satte derför alltid flegma mot flegma,177-

så att jag derigenom ibland bragte den ena och andra ur sin flegma, ehuru detta just ej hörer till mina — hur skall jag kalla det — fel eller meriter. Ett lifligt och kristligt föredrag från altaret eller predikstolen förfelar aldrig sin verkan på dem. Nykterheten var på många ställen rätt bra; på andra åter medelmåttig.

Finnarne äro utmärkta krigare; man kan ej läsa Finlands historia, utan att känna högaktning för deras tapperhet, ståndaktighet och mod. Kejsaren ser gerna, att de taga tjenst i hans här så väl till sjös som till lands. I lång tid voro de fria från militärtjenst; der fanns då ej andra finska trupper än ett gardesregemente, som tillbringade en del af sommaren i Petersburg. Märkvärdigt nog att endast få, så väl svenskar som finnar, förstå båda språken. Exempelvis vill jag anföra, att man på vägen mellan Wasa och Uleåborg råkar på bond- och gästgifvaregårdar, hvarest det endast talas och förstås svenska, och snart derefter på några, der det hvarken förstås eller talas annat språk än det finska, fastän gårdarne ligga tätt invid hvarandra.

Slutligen nalkades den dagen, då vi skulle lemna Uleåborg och Finland; alltid skall vårt vistande i det gästfria Finland lefva i ett tacksamt minne hos oss. Följda ett stycke på vägen af några bland våra vänner, lemnade vi onsdagseftermiddagen den 10 Mars Uleåborg, och inträffade fredagen i Torneå, som ligger 10 mil från Uleåborg. Så snart passet var på-tecknadt reste vi till Haparanda, och härifrån anträdde vi en resa på svenska sidan till Luleå, der jag ville inhemta några upplysningar om de svenska lappmarkerna. Den 17 Mars voro vi åter i Haparanda. Dagen derpå fortsattes resan mot norr, då vi lågo natten öfver hos prosten Grappe, som hade varit prest i svenska Lappmarken. Fredagen den .19 Mars kommo vi till Öfver-Torneå. Efter några timmars uppehåll fortsattes resan till Puraiven. Här råkade vi några fjell-lappar och bland dem en från Kautokeino, som genast frågade mig, om jag nu medförde lappska böcker. Dessa fjell-lappar förde handelsvaror till marknaden i Öfver-Torneå. Jag höll här aftonbön och den följande dagen morgonbön, hvarefter vi fortsatte resan. Måndagen den 22 Mars kommo vi till Muonioniska och togo in hos pastorn. Hans syster var gift med den yngsta af de lappar jag hade haft med mig till Christiania, och hvilken nu Resa i Finmarken. 12178-

var anställd som lärare i den lappska skolan vid Kaafjorden. I trakten kring Mnonioniska vistades några Kautokeino-lappar, och med två af dem begåfvo vi oss på vägen fredagsaftonen den 26 Mars. I tre dagar tumlade vi nu åter om ined renarne på fjellen, innan vi måndagseftermiddagen den 29 Mars kommo till Kautokeino.

Vi kommo ej till sjelfva kyrkplatsen, utan till det en mil derifrån liggande Avzhjebye, hvarest de flesta af invånarne från kyrkplatsen hade sina vinterbostäder. Vi blefvo genast omringade af de närvarande, och utan någon anledning från min sida, vände sig samtalet genast kring de väntade böckerna. Platsens kyrkosångare, Element Gundersen, framtog tabellen öfver de af ordet "ljus" på lappska utletade 465 ord, och sade, "att ban med den största flit hade studerat alla dessa ord, för att om möjligt kunna utleta blott ett enda fel, men hvarje ord är äkta, ren och tydlig lappska, och hvarje ord förstår jag, och deröfver förundrar och gläder jag mig äfven".

På nedresan till Alten den följande dagen, stannade vi öfver natten i en af dessa på öfverhetens föranstaltande uppförda gammer, hvilken var mycket bristfällig, full af hål och öppningar, och vid vår ankomst uppfylld med snö. Till följd häraf ledo vi om natten både af kölden och blåsten. Den genom elden upptinade snön droppade

oupphöi-ligt ned på oss. Numera hafva nybyggare nedsatt sig på denna väg mellan Kautokeino och Alten, så att resande hädanefter kunna hafva den fördelen att tillbringa nätterna under tak och således ej vara utsatta för att mista helsan. Stela af köld satte vi oss på morgonen den 31 Mars i pulken, men föret var godt, renarne goda, och en hastig och rask rengaloppad återgaf oss värme i kroppen och förde oss samma dag i god tid ner till det vackra Alten, der vi hade ett oväntadt och angenämt sammanträffande med vänner och bekanta från åtskilliga trakter i Finmarken, som Amtsformanskabet hade samlat till ett möte. Med min svåger följde vi dagen derefter, den 1 April, till Talvigs prestgård, och nu voro resans besvärligheter glömda; endast glädje ocli tacksamhet mot Gud kändes, för det vi friska och lyckliga voro åter tillbaka i Finmarken, att i Herrans namn fortsätta hvad i hans namn var påbörjadt.179-

För att mer ocli mer göra folket bekant med de böcker de hade erhållit i sitt modersmål, föreläste jag vanligen ur desamma såväl i kyrkorna som i skolorna, när och hvar det kunde ske.

Redan innan jag lemnade Christiania, hade der ingått de mest tillfredsställande underrättelser hvad det nybildade skriftspråket beträffade, nemligen i Norska Bibelsällskapets 26 årsberättelse från den 30 Juni 1841 till samma dag 1842, hvilken innehåller en skrifvelse från biskop Kjerschow af den 28 Okt. 1841: "Biskopen har af presterna begärt uppgift på, huru många exemplar af Nya Testamentet i lappsk öfversättning behöfdes för hvarje pastorat, samt tillagt, att, så vidt det är honom bekant, det ej allenast i dessa trakter är behof, utan äfven längtan efter dessa böcker, ocli hoppas derför, att de med Guds välsignelse skola verka välgörande." Prosten öfver Östra Finmarken och pastorn i Vadsö, lierr Fritzner, hade i en skrifvelse till mig den 1 April 1840 anfört: "Dina böcker äro särdeles välkomna, och kan jag med glädje säga dig, att de efterfrågas med begärlighet och mottagas med glädje af allmogen, äfvensom att jag haft många bevis på den lätthet, hvarmed lapparne lära att läsa i de nya böckerna, ett vittnesbörd om, huru mycket skrifsättet öfverensstämmer med språkets sanna beskaffenhet. Att du sjelf ej blir mindre, utan tvärtom långt mera välkommen, då du återvänder till oss, behöfver jag väl ej försäkra dig om." Ifrån köpmannen i Tanens socken, som var medlem af skolkommissionen, hade jag mottagit en skrifvelse af den 17 Februari 1840: "Det lappska skriftspråket utbredes nu med framgång bland den uppväxande ungdomen; Abc- och Läseboken samt Katechesen i deras eget språk göra dem ögon-skenligen mera lärogiriga."

Innan jag, under detta mitt tredje vistande i Finmarken, anträdde de påtänkta sommar- och vinterresorna, blefvo dessa alltid i rättan tid anmälda för biskopen. På samma sätt skref jag äfven till prostarne och likaledes till hvarje särskild prest, öfverlåtande dem att bestämma, om och hvar de önskade min närvaro i deras församlingar. Äfvenledes insände jag hvarje vår ocli höst en berättelse öfver de företagna vinter- och sommarresorna.

Till påskhögtiden infann sig i Alten-Talvig en talrik församling och isynnerhet en stor mängd lappar. Första påskdagen180-

hölls norsk högmessa och annandagen lappsk gudstjenst. Under min frånvaro 1839 hade pastor Fleischer i pingsthelgen hållit gudstjenst på lappska.

Första söndagen efter påsk, den 18 April, höll jag i [-Kaat]-] {+Kaa- t]+} ordens nya och vackra kyrka qvänsk gudstjenst, som äfven bevistades af socknens qväner.

Onsdagen den 21 April gick jag ombord på ångbåten "Prins Gustaf" och kom på aftonen till Hammerfest, för att fortsätta resan med båtskjuts till Östra Finmarken; min hustru stannade emellertid qvar i Talvig. Fredagsaftonen den 23 April lemnade jag Hammerfest och landade lördagsmorgonen på Renön, fem mil derifrån. Här måste jag i sex timmar afbida strömskiftningen, för att kunna ro fram den ena milen till Havösund, emedan vinden var emot. I Havösunds kyrka hölls på söndagen gudstjenst. Genast efter det jag måndagsmorgonen hade lemnat det gästfria och behagliga Havösund, tvang motvind och snöyra mig att taga min tillflykt i det visserligen gästfria, men föga behagliga flskeväret Vestervik, en mil från Havösund. På detta lilla fiskeläge stodo tvänne gammer; den ena var liten och uppfylld af småkreatur, den andra något större, men äfven här voro små lamm tillika med menniskor inhysta; då emedlertid dessa menniskor voro lappar, var det mig dock kärt att stanna här, medan jag var uppehållen af motvind. Tisdagsmorgonen den 27 April fortsattes resan, och följande dagen kom jag till handelsplatsen Hops-eidet i Östra Finmarken. Att man öfverallt blir vänligt och gästfritt mottagen, är nästan

öfverflödigt att anmärka. Dagen derpå reste jag till handelsplatsen Guldholmen i Tanen, fem mil från eidet. Guldholmen stod nu öfvergifven och obebodd; emellertid måste jag stanna här tills vattnet hade stigit så mycket, att båten kunde flyta fram till iskanten. Eftersom Tanaelfven låg tillfrusen ett stycke ofvanför Guldholmen, gick jag öfver isen till den | mil från Guldholmen belägna handelsplatsen Fjelma, hvarest socknens prest hade hyrt sig en byggning af handelsmannen; han hade före sin anställning i Finmarken vinnlagt sig om språket. I Tana socken var den ena af de tre lappar, som hade varit i Christiania, anställd som skollärare. I anseende till de många qväner, hvilka bodde här i socknen, hade pastor Hansen äfven begynt att göra sig bekant med deras språk. Under mitt vistande i socknen företogs innanläsning181-

såväl med äldre som yngre. Natten mellan den 8 och 9 Maj afreste jag med renskjuts till handelsplatsen Nyborg i Varan-gerfj orden, 6 mil från Fjelma. Min återkomst till Finmarken blef nu allt mer och mer bekant. Nässebys ungdom blef samlad till innanläsning, som naturligtvis äfven i Vadsö pastorat hade en önskvärd framgång, ty utom det att prosten Fntzner var kunnig i lapparnes språk, var den äldsta af de tre lapparne anställd som kyrkosångare och skollärare i Nässeby socken. Barnen af tre qvänska familjer utmärkte sig genom deras goda innanläsning i deras qvänska böcker. Fredagen den 21 Maj kom jag till Vadsö, som nu hade blifvit en stad. Flera fartyg lågo i hamnen lastade med bränvin; bland dessa äfven fartyg från Christiania; men flera af de bättre familjerna voro flyttade, till en del också flyktade till den en mil utanför Vadsö liggande Ekkerön. Å andra sidan var emellertid mycket redan uträttadt till staden Vadsös förskönande och förbättring. Gatorna stenlades ocli gärdesgårdar uppfördes, jorden kring staden inhägnades och gjordes fruktbar genom den spinning som de förut hade kastat i sjön; likaså gjordes för trädgårdsskötseln allt mer och mer. Ett vackert skolhus stod under byggnad, och tvänne nya byggningar voro påbörjade af köpmännen.

I Vadsö råkade jag en gammal vän, fjell-lappen Hans Andreas Johnsen, den första fjell-lapp, hos hvilken jag gästade, 1828, då jag började resa omkring bland fjell-folket *). Då han för fyra år sedan med familj ocli tjenare uppehöll sig vid renhjorden, uppstod ett starkt åskväder, en blixt slog ned och dödade 500 renar, han sjelf var nära att störta sanslös till marken. "Ja, kära prest", sade han, "det är sannt hvad du säger i dina böcker, att blixten och thordönet, som från himmelen höres rulla öfver jorden, mana tankarne och hjertat från jorden upp till himmelen och till Gud. Jag är nästan blind, derför måste mina barn läsa högt för mig ur dina böcker."

Prosten Fritzner, som vid min ankomst till Vadsö var på Vårdö, kom dock tillbaka redan den 2 Juni, och vi studerade nu dagligen tillsammans såväl lappska som finska. Under vistandet på Vadsö hölls kyrkoförrättningar på alla tre

*) Se sid. 96, 97.språken. Då jag visste, att jag på en bestämd tid skulle inträffa i Talvig i Vestra Finmarken, måste jag förneka mig det nöjet att komma till Vårdö. Måndagen den 21 Juni lemnade jag åter Vadsö och Östra Finmarken, hvarest min närvaro ej var nödvändig, emedan båda presterna voro kunniga i de olika språken ocli hade tillika skollärare, som voro förtrogna med skriftspråket,

Såväl i Finmarken, som öfverallt på de nordliga kusterna, gifves regelmessigt ebb och flod, i det sjön något öfver ß timmar stiger ocli i likaså lång tid derefter åter faller. Skilnaden mellan vattnets höjd i ebb och flod utgör i medeltal 5—G fot, i springtiden vid full- eller nymåne blir skilnaden 9 fot; deremot vid första och sista qvarteret knappast 4 fot. Tre dagar efter nymånen och tre dagar efter fullmånen inträffar floden vid middag och midnatt, och ebben klockan 6 för- och eftermiddag, men afvexlande på så sätt, att den flod, som vid ny var på middagen, inträffar vid fullmåne vid midnatt. På så sätt tjenar stranden allmogen som klocka, så att, när man vill veta tiden, man ser ned åt sjön, och dervid bestämmer tiden med samma säkerhet, som då man ser efter solen. När man derför frågar: "hvad kan klockan vara? hvad lider tiden? hur länge blir du borta?" o. s. v., så är svaret: "sjön är half-fallen, det är flod, det är fjäre (lågt vatten), ett sjöfall, ett halft sjöfall" o. s. v. Äfven båtseglatsen måste rätta sig efter ebb och flod, emedan ej allenast vattnets djup, utan också strömmen står i förbindelse dermed.

Så lifliga lapparne i verkligheten äro, gifves det dock tider, då de äro raka motsatsen. På handelsplatserna eller i grannskapet af krambodarne ses som oftast en och annan af allmogen — nordman, lapp eller qvän — draga omkring dåsig och kraftlös. I början tror man sig se en ovanlig mängd af enarmade lappar. De hafva då nemligen

gerna för sed att draga den ena armen ur påskärmen. Påskärmen står nu ut vid sidan och får likhet med en arm på hvilken handen fattas; ibland utdragas på samnia sätt båda armarne; om personen då tillika har en smutsig päsk eller kofta på sig, så tar ban sig för ingen del fördelaktigt ut. Det är naturligtvis dagdrif-varen och suparen, som på detta sätt uppehåller sig vid handelsplatserna. De flesta af allmogens folk hafva mer eller mindre lång sjöväg till handelsplatserna, och framkomma der-183-

för ofta våta, frusna och trötta efter rodden; en eller två supar är då mången gång tillräckligt att berusa dem. — Hvad lappen vidkommer, så lägger ban sig oftast att hvila på den första och bästa plats han råkar på, ocb det oaktadt ban är alldeles nykter. På flera ställen i Finmarken hafva lapparne alldeles afskaffat och upphört med bränvinssupandet, och till och med uppfordrat öfverheten om bistånd att blifva befriade från bränvinshandlare, hvilket min dagbok rätt snart skall visa. Derjemte hafva nykterhetsföreningar bildat sig. Jag vill med detsamma här anföra en skrifvelse från kandidaten och stipendiaten Friis, som ban under sin resa 1861 insände:

"Jag får derjemte än ytterligare fästa uppmärksamheten på tillståndet bland lapparne för närvarande. Äfven sjö-lapparne ända ner till Ofoten äro i allmänhet väckta till erkännande af det sorgliga i ett förut i bränvinets laster fördt lif. Derför ser man så ofta ett sorgset och tröstlöst uttryck i deras ansigten, förorsakadt af medvetandet om ett dåligt fördt lefnadssätt. Minnet af det förflutna hvilar ännu öfver dem som en tung börda. Derför dessa utrop och denna klagan, som man förundrar sig öfver, intill dess evangelii rena ord blir dem tillräckligt tydliggjordt. Ofta då jag varit i en gamme så länge, att invånarne märkte, det jag förstod så mycket af språket, att vi ogenerade kunde tala med hvarandra, voro de förvånade och missnöjda öfver att jag kunde vilja sysselsätta mig med så föga vigtiga ting, som nedskrifvandet af berättelser och äfventyr, i det de kände, att den, som var deras språk mäktig, kunde sysselsätta sig med något långt vigtigare, likasom det var mig sjelf obehagligt, att ej alltid kunna använda tiden på ämnen, som tillfredsställde deras oupphörliga önskningar efter vägledning och upplysning om det ena och det andra. De hafva visserligen prester, skollärare och norska böcker, men i alla fall är det ett olyckligt folk, som lefver under olyckliga förhållanden. Norsk predikan förstå de ej så mycket, att de hafva den rätta nyttan deraf, ty för att tillfredsställa eller lugna den hos lappen, på grund af hans afsöndrade lif, oftast tungsinnade religiösa känsla, är hans eget språk dels nödvändigt, dels ändamålsenligast. Endast derigenom är ett bättre lif väckt hos fjell-lappen och från honom meddeladt åt sjölappen. Jag är öfvertygad, att ingen prest, till ocli med söder om Tromsö, i hvars pastorat en större lappbefolkning finnes,184-

skall kunna förneka det önskvärda i att vara mäktig lapparnes språk."

Hvem kan läsa denna skildring, utan att känna det största och djupaste deltagande? Den är återigen ett vittnesbörd om, att äfven lapparne i Nordlands amt ej kunna få sin religiösa ifver tillfredsställd utan böcker och lärare i deras eget språk.

Det är ej så alldeles sällsynt att träffa personer, äfven bland qvinnorna, som förstå och tala de bär förekommande fyra språken: lappska, qvänska, norska och ryska, hvaraf dock stundom uppkommer en egen lingna franco,. Hvarken lappar eller qväner gifva i detta hänseende norrmännen det minsta efter; de säga, att det i början faller dem lättare att förstå ryskan, derför att ryssarne lägga mera uttryck i deras tal och begagna lifligare åtbörder. Dessa olika tungomål och sammanblandningen af olika nationer i Finmarken, äro ej utan inflytelse på inbyggarnes intelektuella tillstånd. Man finner derför deras tankegång klarare och mera vidtomfattande, än man skulle vänta af en fiskare på stränderna af Ishafvet eller hos den nomadiserande befolkningen i Nordpolens öken.

I sällskap med de till distriktsförsamlingen för Vadsö pastorat utsedda valmän, lemnade jag Vadsö den 21 Juni efter en månads vistande derstädes, men reste ej längre än fyra mil till handelsplatsen Mortensnäs, der thinget för Varanger hade samlat en mängd lappar. Onsdagen den 23 gick jag öfver Varangerfjellet ned till Seida, hvarest jag uppehöll mig en dag, och der samtliga invånarne samlade sig kring mig. En fattig qvinna, som i många år varit sjuk, hade på egen hand lärt sig att läsa mina böcker, likaså en 70-årig för detta medhjelpare, hvilken i början hade uttalat sitt anathema öfver de latinska böckerna, läste dem numera ej allenast sjelf, utan var äfven en ifrig medhjelpare till deras utbredande; hans fjor-tonåriga fosterdotter fick under mitt åhörande dels utantill och dels innantill uppläsa katechesen. Följande morgon reste jag till Fjelma. Söndagen den 27 Juni höll jag lappsk

och för norrmännen äfven norsk gudstjenst. Följande dagen reste jag till Hops-eidet, och hade här den glädjen att träffa samtliga landtmäteri-officerarne. Hindrad af motvind kom jag ej185-

förrän den 6 Juli om natten till Hammerfcst; härifrån fortsattes resan till Älten-Talvig.

Tisdagsmorgonen den 20 Juli klockan 4 följde jag med min svåger, pastor Fleischer, på hans skolexamens-resa. Den följande dagen var förhör i Langfjorden med 60 barn, deraf 45 lappbarn. "Det lappska folkets vördnad, båg och ifver för Guds ord, och deras religiösa samtal, som eger rum hos de ordentliga" *), bidrogo säkerligen mycket till, att vi af många lappbarn vid förhöret fingo svar, som vittnade om djupt kristliga begrepp. Efter förhörets slut utdelades nattvarden åt några gamla och sjuka, hvarpå dagen slutade, likasom den börjat, med bön. Då natten på denna tid af året är så vacker, begagnade vi den för att resa till nästa station, Komagerfjorden, fyra långa norrländska mil. Här voro 150 lappbarn. Med lycklig framgång hade skolläraren undervisat dem i deras nya lappska böcker; barnen förhördes i katechesen, innanläsning och några stycken ur Gamla och Nya Testamentet., hvilket de hade lärt utantill. Dagligen blefvo 50—60 barn förhörda. En allmän hårklippning blef här företagen, som barnen till allmän förnöjelse underkastade sig första aftonen, dels i handelsmannens vedbod, dels utanför på backen. De voro nästan alla komna med långt och lurfvigt hår. Skolmästaren samt handelsmannens dräng utförde klippningen; en och annan af den tillstädesvarande fullvuxna ungdomen underkastade sig likaledes denna general-hårklippning. De lifliga barnen sprungo, så snart de voro fria från saxen, ner till stranden för att tvätta sig i sjön, hvarefter de glada och förnöjda kommo för att inställa sig för de båda presterna. Söndagen hölls gudstjenst i ett stort packhus för omkring 300 lappar, hvilka med andakt och tillfredsställelse hörde ordet förkunnas på deras modersmål. Äfven vi drogo vår väg under nattens tystnad; de ljusa sommarnätterna med sin vindstilla gynnade vår resa. De båda efterföljande dagarne höllo vi likaledes förhör; tredje dagen kommo vi till Hafsbotten i det innersta af Altenfjord, ett af de vackraste distrikter i Finmarken. Här bo många välmående familjer af qvänsk härkomst, hvilka härstamma från de första invandrade qvänerna. De hade stora och prydliga hus, jordtegar, utmärkta såväl genom bördighet som genom

*) Pastor Fleischers vittnesbürd.siu odling ocli belägenhet, med en vacker och rik skog i bakgrunden. Hos en mycket hygglig och hederlig ung qvän hade vi vårt logis och höllo vi våra förhör. Hos hans granne, en mycket aktad och genom sin ålder och sin kristliga upplysning samt för sina många och väl uppfostrade barn nästan som patriark ärad qvän med ett vackert, värdigt och imponerande yttre, blefvo vi följande middag på det bästa bemötta och trakterade. Barnen här voro 40, hvaraf ^ lappar och | qväner; samtliga voro väl upplysta, hvar och en i sitt tungomål, enligt de olika läroböckerna. Från den tiden, då ett nytt system påbörjades, hvilket tillät att de af qvänernas barn, som ej med nytta kunde begagna norska läroböcker, fingo läsa deras qvän-ska läroböcker, voro välvilja ocli tillfredsställelse, foglighet och lydnad i alla skolväsendets åligganden, samt kärlek och hängifvenhet för presterna och lärarne de lyckliga och tillfredsställande följderna af detta system — och under vårt vistande både här och i Alten visade qvänerna på allt möjligt sätt deras erkänsla för uppfyllandet af deras billiga och rättvisa önskningar. Efter att aftonbönen hade slutat dagens förrättningar, gingo vi med glädje omkring bland dem, hvilka önskade hafva oss hos sig. Vid qvällstiden kommo vi öfver till den nätta och vackra byn Elvebakken, hvarest det fanns öfver 100 barn, af hvilka J- voro qvänbarn. Några af dessa kunde redogöra både för den norska och qvänska religionsboken; den qvänska förklaringen är äfvenledes affattad i frågor och svar. Fredags eftermiddag höll jag ett qvänskt tal i skolhuset för en talrik församling. Några af Finmarkens vackraste promenader äro omkring de små frodiga kornåkrarne i byn; ifrån höjden Sandfallet är utsigten uppåt Altens dalgång särdeles vacker. Alten-Talvigs socken har och skall alltid vinna såväl inhemska som utländska resandes bifall och uppmärksamhet. "Det är här, som den nordligaste sädesodling i verlden bedrifves; det är här, som man förvånas att finna en ej obetydlig skog nära den gräns, norr om hvilken alla trädslag upphöra att växa; det är här, som man ännu ser naturen le under den 70:de gradens himmel vid Polarhafvets stränder", säger Siljeström i sin resebeskrifning år 1848.

I sin Besa genom Norge och Lappland (Berlin 1810) säger Leopold von Buch, sid. 4 och 5: "Visserligen skulle vegetationens fattigdom förråda den nordliga breddgraden, men äf-187-

ven denna trakt är här af naturen så intagande ordnad, att det nästan synes som öfverflöd. Hur landtligt inbjudande, lik en dansk by, är ej Elvebakken vid Alten-Elv! Husen ligga vid den stora strömmen i midten af gröna åkrar och ängar, rundt omkring omgifna af höga furuträd. Hur herrlig är ej utsigten från den branta höjden, mot hvilken granskogen drar sig uppåt! Strömmen framträder på långt håll glänsande mellan bergen, slingrar sig genom slätterna, mellan öar, buskar och gårdar, och drar sig sedan stor och stolt som Main bort förbi höjden åt Elvebakken till. Hur romantiskt ligga ej gårdarne i de små ensamma dalarne, i skogen utefter strömmen, på vackra gröna ängar vid små bäckar eller sjöar, omkransade af al- och aspträd, och hvarest det i fjerran endast synes vara skog och öken, framträda åter plötsligt träd, och på ängen ligga åter några hus kringspridda. Dessa utsigter äro ej liflösa; öfverallt är fägring, förenad med storhet. Huru många ställen kunna jemföra sin sommar med Altens! Och hvilken kontrast, då vi i samma breddgrader förfölja den öfver jordgloben!"

Professor Keilhau säger i sin Resa i Östra och Vestra Finmarken (Christiania 1831): "Mellan björkträden har en af de förra amtmännen låtit plantera en från Altengaard till fjorden gående allé, som om sommaren bör vara utmärkt vacker; den är anlagd på så sätt, att hela Altenfjorden med dess imponerande begränsning faller mot norr i dess perspektiv. Det är detta perspektiv, som L. v. Buch finner så alldeles italienskt. Dock får jag härvid anmärka, att, då man tillägger dessa hög-nordiska trakter en mild skönhet, detta i de flesta fall sker mera jemförelsevis, nemligen i samband med tanken på läget, än för det denna karakter tillkommer trakten i en absolut mening. Skönhet i absolut bemärkelse torde Alten möjligtvis också hafva i sydligare trakter. Det ligger i sakens natur, att den högnordiska naturen måste meddela många af dessa trakter ett förhöjdt intresse och tilltala känslan i en grad, hvilken ersätter bristen på absolut skönhet."

Natten till lördagen lemnade vi Alten och kommo lördagsmorgonen den 31 Juli tillbaka till Talvig. Äfven Talvig hörer till de af naturen gynnade trakter.

Thorsdagen den 5 Augusti reste jag till Kaafjorden och förberedde den dervarande qvänska ungdomen till konfirma-188-

tion, som sedermera förrättades. Under vistandet här hölls omvexlande norsk och qvänsk gudstjenst.

Den 25 Augusti reste jag tillika med min hustru på ångbåt till Hammerfest; vattkopporna grasserade här och kräfde åtskilliga offer. Prosten Aall hade varit farligt angripen, men var nu på bättringsvägen. Jag förrättade i hans ställe en qvänsk brudvigsel. Följande morgon drogo vi till Havösund. Under vistandet här förberedde jag några lappar till konfirmation, som hölls den 12 September. Havösund ligger endast två mil från Nordkap; höga fjell göra inloppet vildt och ovänligt, men inne i sundet är det vackert, och detta förhöjes ännu mera af de prydliga byggnaderna: kyrkan och handelsmannens hus. Här stod en byst af konung Ludvig Philip. På en af klipporna i närheten af Magerön, Stäppen kallad, stod en gammal lappgamme på den smala, kala stranden; bär måste Ludvig Philip stanna öfver natten för motvind. Den 17 September reste vi tillbaka till Hammerfest, och då pastor Aall ännu ej var riktigt återställd, så förrättade jag den 19 September lappsk konfirmation. Den följande dagen reste vi till Talvig. Till Michaeli infann sig en stor samling af kyrkobesökande, och 400 kommunikanter blefvo antecknade. Förrättningarne delades på två dagar, söndagen och måndagen. Söndagen hölls norsk och lappsk predikan, barndop och brudvigsel; måndagen norskt och lappskt skriftermål samt nattvardsgång. Det var tillåtet för norrmännen att aflägsna sig under den lappska gudstjensten, och för lapparne att göra detsamma under den norska, men ingen begagnade sig af denna tillåtelse. Båda dagarne förrättade jag den lappska gudstjensten.

Fredagen den 8 Oktober reste jag till handelsplatsen Ko-magfjord, hvarest ett under skolresorna utgallradt urval af få-kunniga och mindre vetande lappbarn blifvit tillsagdt att möta mig för att undervisas. Öfver 150 lappar infunno sig söndagsmorgonen för att åhöra gudstjensten och bibel-läsningen i packhuset, som var utröjdt. Endast de, hvilkas personliga närvaro i hemmet var nödvändig, reste åter hem innan det blef mörkt; de andra stannade för att höra bibel-läsningen på eftermiddagen. Om qvällen och på natten såg och hörde man dem vänskapligt och lifligt samtala med hvarandra, gruppvis sittande i snön. "'En fromsint, hjertlig pratsamhet är ett utmärkande karaktersdrag hos folket", säger Siljeström. Hvarjeonsdagsförmiclclag ocli söndagseftermiddag hölls bibel-läsning, städse för fullt bus. Måndagen den 25 Oktober reste jag åter till Talvig. Allhelgonadag är en äfvenledes

mycket besökt kyrkohelg. Måndagen den 15 November reste jag till Kaafjor-den, för att under en vecka läsa med de qvänska konfirmanderna. Måndagen den 29 November reste jag, åtföljd af min hustru, till Alten, för att derifrån resa till fjellsocknarne Karasjok och Kauterkeino. Från Talvig till Alten är en mil och derifrån till Karasjok 18 mil.

Vi kommo till Karasjok den 5 December.

"Vi vilja icke hafva dina böcker!" ljöd det från fleras läppar redan dagen efter vår ankomst.

"Viljen I ej hafva böcker i edert eget språk?"

"Jo, men icke dina, icke dina latinska böcker!"

"Hvad ondt hafva väl de små oskyldiga latinska bokstäfverna gjort?" frågade jag vid ett annat tillfälle.

"Intet, inen vi äro ett enfaldigt folk", var svaret; hvartill jag anmärkte:

"Jag har förr aldrig vetat att Karasjok-folket vore dummare än annat folk."

Detta svar behagade dem.

"Kännen I den gamle medhjelparen i Seida?" frågade jag.

"Skulle vi ej känna honom? han är ju härifrån Kai'asjok!" var svaret.

"Gubben, hans lilla fosterdotter, den gamla sängliggande qvinnan och många andra i Seida läsa latinskt tryck som en student", sade jag leende, tog min mössa och gick, samt lät dem stå der och se efter mig med ytterst komiska fysionomier.

Söndagen kom; jag kungjorde, att jag ville hålla hög-messa, aftonsång och aftonbön. Man kom till aftonbönen, men till aftonsången infann sig ingen; de sade mig, att de ej ville komma till aftonsången, ty de ville ej hafva några nya påhitt.

"Viljen I ej komma i aftonsången, så kunnen I låta det vara", svarade jag leende, ty jag kände folket och visste att jag nog skulle få dem i kyrkan, och om det äfven vore ännu oftare.

Några dagar derefter voro flera af dem inne i stugan hos mig. Jag framtog ett skrin med ljus och sysslade med dem.190-

"Så många ljus ämnar rlu väl ej bränna upp i Karasjok?" sade en af dem.

"Jo, det ämnar jag", var svaret, "ty jag behöfver sjelf många, skolan drar äfven duktigt och ej mindre kyrkan, då der hvarje söndag skall hållas tre gånger full upplysning."

"Tre gånger?"

"Ja, högmessan, aftonsången och aftonbönen, det är ju tre gånger?"

"Men du har ju sagt, att det ej skall blifva någon aftonsång?"

"Det har jag visst icke sagt."

"Hvad har du då sagt, käre prest?"

"Jag har blott sagt, att om I icke viljen komma, så kunnen I låta det vara!"

"Men då blir det ju ingen aftonsång af?"

"Jo men, gör det så!"

"Vill du då hålla aftonsång, när ingen kommer?"

"Det är en, som lofvat komma."

"Vill du således hålla aftonsång för en endas skull?"

"Ja, det vill jag!"

"Hvem är denna enda?" frågade nu flera, hvars ansigten utvisade huruledes man gladde sig åt den tanken, att presten skulle hafva bara en enda åhörare.

Utan något vidare och med en lugn och glad ton svarade' jag: "IbmeU — Gud!" och reste mig. — En djup tystnad inträdde; ett vördnadsfullt allvar utbredde sig allt mer och mer öfver allas ansigten; under djupt bugande gick den ena efter den andra, och — sedan dess var aftonsången talrikt besökt. Vid min afresa uppfordrade de mig att skrifva till konungen och uppmana honom att befalla alla prester hålla aftonsång.

Måndagen den 13 December började jag skolan tillika med en skollärare, som jag hade fört med mig från Alten. Förutom skolundervisningen på dagen höll jag hvarje afton bibel-läsning. Redan den påföljande tisdagsaftonen måste jag tillkännage, att tills vidare endast om onsdagseftermiddagen ingen skola för barnen hölls, då onsdags- och lördagseftermiddagarne voro ämnade för de fullvuxnas räkning. Önskan att i de latinskt tryckta böckerna lära läsa deras modersmål hade blifvit så allmän och liflig, att jag under lång tid ej saknade fullvuxna elever af båda könen, hvilka bådo om vägledning.191-

Ja, en ocli annan af de äldre kommo redan kl. 6 pä morgonen till mig, för att lära läsa de nya böckerna. Inbördes kommo de tillsammans, då en läste högt. En qväll gick jag till en af inbyggarne; stugan var alldeles uppfylld af menniskor, både gamla och unga; hustrun i huset och en annan qvinna läste omvexlande med hvarandra högt i den lappska öfversättningen af Mosis böcker; alla åhörde med en sådan uppmärksamhet, att de hvarken hörde eller sågo mig.

Skolläraren och kyrkosångaren i den rysk-lappska grannsocknen Utsjok, en gubbe mellan 70 och 80 år, kom till mig för att lära känna och läsa det nya alphabetet och de nya böckerna; han lemnade ej Karasjok förrän jag hade hört honom läsa.

1842.

Thorsdagen den $ Januari öfverraskades vi på det angenämaste, i det doktor Lönnrot och magister Castrén från Finland kommo till oss i följd af ett aftal förra året. Magister Castrén hade också gjort filologien, isynnerhet de finska, lappska och beslägtade språken, till sitt älsklingsstudium och öfversatt Kalevalla på svenska. Sednare blef Castrén professor i dessa språk vid universitetet i Helsingfors, och efter hans död efterträddes ban af Lönnrot vid universitetet. Den 12 Ja-nuari kom äfven prosten Durkman från Enjager och pastor Hansen från Tanen. Måndagen den 17 Januari reste samtliga herrarne åter tillbaka. — Från Lönnrot fick jag längre fram ett bref från Archangel, dateradt den 4 Juli. Han och Castrén hade öfver Enjager och Köla rest till Kandalax och det ryska Kem samt derifrån tillbaka till Archangel. Dessa rysk-lappska dialekter, säger Lönnrot, skilja sig ej på långt när så mycket från dialekten i de norsk-finmarkska böckerna, som han hade förmodat, ocli Lönnrot medgifver att den norsk-finmarkska bokdialekten är den sjelfständigaste och bästa af alla lappska dialekter. Sednare skrifver L., att likheten mellan samojediska och lappska är högst obetydlig, då der ej en gång i räkneorden finnes någon likhet, och att vetenskapsakademien i Petersburg hade beslutat en expedition, hvilken skulle undersöka192-

de siberiska språken, samt att Castrén i följd af rekommendation från Sjögren var utnämnd till medlem af denna expedition, hvilken under tre år skulle företaga ethnografiska och filologiska forskningar. Det var samme Castrén, som 1851 afgaf det fördelaktiga vitsordet om mitt lappska Nya Testamente.

Karasjok har en vacker belägenhet på en stor slätt, som genomströmnias af Karasjok-elfven. Denna kröker sig så, att byn ligger på en halfö. Sandterrasser, beväxta med prydliga löfträd, omgifva floden närmast; bakom dessa uppstiga dalens egentliga sidor med temligen god furuskog; öfver denna ser man ännu några björkbuskar på bergshöjderna och åsarne, hvars öfversta nakna spetsar framskjuta öfver skogsregionen. En liten nätt kyrka tager sig fördelakligt ut bland invånarnes kringströdda hus och höstackar samt mellan fjell-lapparnes staburar; ty med allt detta är platsen besatt.

Stället blef aldraförst bebodt för inemot 150 år sedan, då några qväner nedsatte sig här för att lefva af boskapsskötsel och laxfiske. De blandade sig med de kringströfvande fjell-lapparne, af hvilka några, förmodligen

de fattigare, tid efter annan här äfvenledes nedslogo sina bopålar ocli började lefva som qvänerna; de blefvo snart talrikare än dessa, och numera anser man i allmänhet bela folkmängden för fjell-lappar, fastän de ej hafva renar, och skulle derför med rätta anses för elf-lappar. Klädedrägten och språket äro fjell-lapparnes; dock förstås och talas äfven qvänska (linska), och af den fördelaktiga kropps- och ansigtsbildningen hos flertalet märkes en skilnad mellan dem och de oblandade lapparne.

Traditionen förmäler, att äfven dessa trakter i en ännu aflägsnare tid skola hafva egt fastboende inbyggare. Det liar verkligen funnits spår efter en sådan bebyggelse vid Assibagti och vid Gjergulgammem. På båda dessa platser ses gamla byggnadstomter, och man skall vid dem hafva funnit en mängd ben, ej allenast af menniskor ocli rendjur, utan äfven af hornboskap. Ryssarne härjade i Finmarken under det fjortonde och femtonde århundradet; ej allenast utmed kusterna, utan de skola äfven hafva framträngt till dessa aflägsna trakter, och ihjälslagit inbyggarne. I sju på hvarandra följande år, säger193-

en sägen, följde röfvarehorderna så oafbrutet på hvarandra, att från den ena svärmen till den andra ej lemnades tid att koka en renköttsoppa, och det tillägges, att endast en man behöll lifvet i Alten och en i Varanger. Vid Assibagti skall hafva funnits några stensättningar, som tros varit lemningar af ett ryskt läger, och i grannskapet skall funnits ett ryskt spjut. — Tartarerna hade intagit Ryssland. Ryssarne trängdes då mot vester och norden, först måhända blott som flyktingar, likasom bjarmerna, men snart farande fram med eld och svärd, och det är denna sista rörelse af den stora öfversvämningen från öster, som fortplantade sig öfver Norges gränser *). Hornboskapen här är af ett utmärkt slag, olikt det norska.

Den 4 Februari var formand- och representantskapet för Karasjoks socken samladt, och blef då bland annat beslutadt:

1) Likasom nu från svenska och ryska sidan kraftiga mått och steg blifvit tagna mot bränvinets införande i Finmarken, likaså önskas, att norska öfverheten måtte förhindra dess införande i Karasjoks socken; ej allenast förmännen och representanterna, utan äfven hela den församlade allmogen beklagar det oskick och det förderf, som bränvinet medförer;

2) En trängande nödvändighet erkännes i prestens stadiga närvaro i Karasjok från första söndagen i Adventet till första söndagen efter påsk, båda dagarne inclusive.

Innan jag beger mig från Karasjok vill jag dock ej lemna oanmärkt, att den skollärare, som hade deltagit i mötet i Karasjok 1829, blef utnämnd att som valnian för Kistrands socken deltaga i distriktförsamlingens möte på Tromsö samma år, då jag som valman var der för Lebesby socken.

Tisdagen den 8 Februari anträdde vi resan till Kautokeino. Första dagen af vår resa räddade den nådiga och beskyddande Försynen min hustru från att i en brusande fors, hvarest isen brast under henne, finna döden i Karasjoks-elfven (en bi-elf som utfaller i Tana-elfven); redan misströstade de skjutsande lapparne om hennes räddning, då hon sjelf anviste det enda och sista medlet att få henne och pulken åter på isen. Helt

*) Våra nordiska förfäder foro väl ej bättre fram på deras namnkunniga vikingatåg, ty de rasade så, att man till och med i kyrkorna uppsände böner till Gud om att blifva förskonad från desso vikingars anfall.

ocli hållet genomvåt måste hon fortsätta resan, utan att kunna erhålla torra kläder; äfven liär hjelpte oss en högre makt, då vädret såväl denna som också den följande dagen var särdeles mildt. Hade vi haft samma köld och blåst som vi fingo den tredje resdagen, så hade hon frusit ihjäl. Kläderna hade emellertid torkat på kroppen, förnämligast framför elden om aftonen i gammerna, så att kölden ocli blåsten ej vidare hade några följder. Tredje dagen på aftonen den 10 Februari kommo vi till Kautokeino.

Eftersom socknens kyrkosångare och skollärare var en hederlig och god man, hvilken med det största intresse omfattade det nybildade skriftspråket, var följaktligen liär ingen förutfattad fördom mot detsamma såsom i Karasjok, der skolläraren ej brytt sig om att göra sig bekant med böckerna. Som kyrkan här ligger på en hög

backe och långt från bo-ningarne, kunde ingen aftonsång eller aftonbön hållas i kyrkan; så många som kunde få plats samlade sig derför i prest-byggningen. Under loppet af vintern kommo ständigt fullvuxna menniskor till mig för att be mig förhöra dem i innan- och utanläsning af de stycken de hade lärt.

En stor stege var upprest mot prestbyggningen; denna stege äfvensom taket voro ej allenast de sedvanliga tummelplatserna för skolungdomen under fristunderna, utan man satte sig också här, då vädret så tillät, för att läsa på sina lexor, och då var det alltid en kapplöpning om hvem som först skulle komma upp på stegen och taket för att kunna få plats rakt öfver hufvudet på presten, der ban vistades och arbetade i rummet inunder; under skämt och skratt yttrades då: "Lär man sig ej sina lexor här, så lär man dem ingenstädes i hela verlden."

Framgafveln af prestgården låg mot norr; på denna sida hopade snön upp sig till lika höjd med taket; det var mitt arbete att skotta bort snön, ocli då det ideligen snöade, hade jag äfven jemnt arbete under den dertill bestämda tiden af dagen så länge jag uppehöll mig i Kautokeino. Länsmannen och några män hade en gäng med synbar förnöjelse åsett huru jag bortskottade snön; de sade då bland annat till mig: "Att, din hustru två à tre gånger i veckan låter skura golfvet, visar att prestens hustru vill hafva det trefligt här. Det är roligtatt se, det du och din hustru vilja göra er lifvet trefligt bland lapparne."

Äfven Ivautokeinos lappar äro mycket blandade med qvä-nerna; båda språken talas derför här; denna förening har dock icke haft alldeles samma verkan som i Karasjok; änskönt något mera godmodiga och mindre bestämda, hafva Kautokeinos lappar i allmänhet ett mindre kraftigt yttre och mindre skarpt markerade drag; deras ansigten närma sig mera "tabvla rasa", Karasjok-lapparnes mera "tubula scripta". De äro mindre nyfikna och vetgiriga, mindre renliga och prydliga i klädseln än Karasjok-lapparne, hvilka åter stå tillbaka för deras landsmän i Tanen, i Östra Finmarken och i Utsjok; små ögon,' hvilka framtitta under sparsamt öppnade ögonlock, och som dervid erhålla likhet med en strimma, förekomma här oftare. Kyrkosångaren med hustru och länsmannen med broder voro välväxta och kraftfulla menniskor med ett rekommenderande yttre.

Kautokeinos fjell-lappar uppehålla sig i en vid krets omkring kyrkoplatsen, ungefär som Karasjoks fjell-lappar, och utsträcka sina vandringar till Karasuando i Sverige, 9 uiil från Kautokeino kyrkoplats, och då förbudet mot att beta renar på ryskt område ännu ej var utfärdadt, plägade en stor del af dem draga öfver till furuskogarne i det nordvestra hörnet af Finland, hvarest det finnes öfverflöd på renmossa och skydd för det hårda vintervädret, hvarvid flera af dem till och med kommo till Muonioniska, 16 mil från Kautokeino, och väl ännu längre. Efter påsktiden började alla, som voro fjell-lappar, att så småningom draga sig åt sjökusten, hvarest de, som jag anfört, uppehålla sig från medio af Juni till slutet af Augusti, då de åter draga till fjells.

Käutokeino kyrkoplats har ej något så behagligt läge som Karasjok; den är fri, kal och enformig, öppen för alla vindar samt omgifven af låga bergåsar och sandbackar, de förstnämnda sparsamt bevuxna med småskog. Kyrkan ligger på en backe. Kyrkogården, som omgifver densamma, är en af de vackraste punkterna. Man har härifrån en ganska behaglig utsigt öfver elfven, som är traktens bästa och nästan enda prydnad. Kyrkogården är beväxt med rätt vackra björkträd, hvilka hittills undgått förödelsen.

Ända till 1744 lydde Kautokeino under Sverige, och hade den tiden prester med fast anställning. Kyrkan är byggd 1701,204-

hvilket årtal tillika med byggmästarens namn står uthugget på kyrkodörren. Ännu tidigare måste här hafva existerat en kyrka, emedan man för flera årtionden tillbaka i det föregående århundradet finner svenska prester tillsatta här. Som presterna vid denna tid lära bott i Masi, hvilket ligger mycket närmare Alten, synes det, att den äldre kyrkan måste 'sökas der; dock äro de ruiner, som ännu stå der, lemningar af det år 1721 genom norrmännen uppförda kapellet.

Såväl Karasjok som Kautokeino äro gränsplatser. Karasjok gränsar ej allenast till Östra Finmarken, utan omedelbart till den rysk-lappska kyrksocknen Utsjok, med hvilken den drifver gemensamt laxfiske i Tana-elfven. Kautokeino gränsar till svenska kyrksocknen Karasuando samt till rysk-lappska kyrksocknen Muonioniska. Kautokeinos betydenhet som gränsplats ökas genom den ganska stora handel och annan förbindelse mellan

Sverige och Ryssland, som härifrån och härigenom eger rum. Det heter derför på lappska guovdogåjdno, som betyder: (liggande) midt i vägen (handelsvägen, stråkvägen).

Under mitt vistande i Kautokeino inträffade thingstiden. Vi voro alla en afton samlade, då ett brudpar med det sedvanliga följet trädde in i stugan och begärde lysning. Som trängseln blef ovanligt stor och de bakersta stego upp på bänkar, stolar och kistor för att se, kunde vi förmoda att bruden måtte haft flera friare, hvilket också var förhållandet. I det jag skulle inskrifva brudparets namn, framträdde en ung lapp; stum gaf brudgummen bruden en halsduk, som hon öfverräckte åt den framträdande; stum mottog han densamma, gjorde en bugning och trädde tillbaka; likaså skedde med en annan och en tredje; under allt detta herrskade en fullkomlig tystnad och stillhet. Efter att hafva mottagit halsduken, sade den tredje friaren, att han visserligen ej kunde åberopa något bindande löfte, men att hon hade yttrat något som lät likt ett "kanske"; ban vädjade nu till bruden, att hon ville erkänna sanningen häraf, och som erkännande eller vittnesbörd, att han talat sanning, skulle det betalas 1 Spdr. Den lycklige friaren, nemligen den utvalde brudgummen, fann detta vara i sin ordning. Men då här ej var talan om någon ersättning, utan endast om ett ömsesidigt vittnesbörd, att det omnämnda förhållandet egt rum, så ville han öfverlemna åt presten en half Specie, som denne197-

skulle öfverlemna åt den vidkommande. Härmed voro alla parter tillfredsställda. Om dessa penningböter då eller sedermera kommo fattigkassan tillgodo, minns jag ej så noga.

Man plägar ibland börja sitt frieri dermed, att man söker taga flickans vante; den större eller mindre svårighet, hvarmed flickan låter sig beröfvas densamma, är antingen ett halft ja eller nej. Eller ock sänder man genom en annan en duk, såsom jag förut anfört. På några ställen, vanligtvis i Kautokeino, bär brudgummen en lång hvit duk likt ett resskärp bunden om halsen korsvis öfver bröstet och omkring lifvet. Bruden bär krona. Endast i Kautokeino herrskar det bruket, att tvänne unga karlar och tvänne flickor under vigseln hålla en silkesduk lik en thronhimmel öfver brudparets hufvuden. Duken kallas pellet, tillhör kyrkan, och betalas i hyra för densamma 8 skill. (2G öre). Lapparne benämna den blott för line (duk). Detta bruk förskrifver sig troligtvis från den tiden, då Kautokeino hörde till Sverige.

Vanligtvis hafva fjell-lapparne i Kautokeino och Karasjok stolpbodar till förvaringsplatser, och dessa stolpbodar bilda ibland små gator.

Äfven i Kautokeino var under mitt vistande formand- och representantskapet samladt, och vidtogs då alldeles detsamma som i Karasjok. Ett vittnesbörd till fördel för folket afgifva dessa förhandlingar på båda de nämnda platserna, nemligen, att folket känt och erkänt de olyckliga följderna af bränvins-handeln, och att det i långa tider anhållit och ropat om hjelp mot detta onda.

Veckan efter påsk, den 5 April, lemnade vi Kautokeino; flera resande lappar slöto sig till oss, och såväl de som skjutsen hade af de nya böckerna med sig. Så snart brasan derför var tänd på qvällen och det nödvändiga bränslet anskaffadt samt renarne skötta och köttgrytan upphängd öfver elden, framtogos böckerna, ur hvilka vanligtvis lästes högt. De bland dem, som ännu ej kunde läsa, undervisades af de andra. Efter måltiden läste jag en aftonbön.

I Alten togo vi in hos fogden; söndagsmorgonen den 10 April kommo vi till Talvigs prestgård, hvarifrån vi reste onsdagen till Kaafjords kopparverk, hvars qvänska ungdom jag konfirmerade den följande söndagen. Dagen derefter for jag tillbaka till Talvig, hvarest lappsk gudstjenst hölls på sönda-198-

gen. Söndagen den 1 Maj höll jag q vän sk gudstjenst i Kaa-fjord. Tisdagen den 10 Maj kommo vi till Lyngen i Tromsö provsti.

Under sommaren 1839 hade den yngste af de tre lapparne, på en resa genom Lyngen, blifvit anmodad att uppehålla sig der ett par dagar, för att undervisa läraren vid den fasta skolan samt tre lappar, som på samma tid voro i skolan. Dessa tre unga lappar uppfattade med lätthet alphabetet, och då efter 14 dagar flera af deras landsmän kommo i skolan, antogs den ena af dein till medhjelpare i läsningen. Alla yttrade, här den största tillfredsställelse och glädje öfver att förstå hvad de läste. Vid den i Oktober hållna konfirmationen hade sex

lappar lärt de fem hufvudstyckena i lappska katechesen. De lappska böckerna begynte att begagnas 1839. Flera af de konfirmerade skaffade sig lappska Abc-boken och katechesen. Med längtan motsågs derför min ankomst, på det den lappska menigheten kunde erhålla en fullständig religiös undervisning på modersmålet.

Den 27 Juni konfirmerade jag 40 lappar på deras modersmål, efter det socknens prest först hade hållit norsk gudstjenst. Denna den första lappska konfirmation gjorde ett djupt intryck på den lappska menigheten, som kom för att derför frambära sin tacksamhet inför sockenpresten. Af Lyngens 2316 invånare var lapparnes antal 1460, de norska 420 och qvänerna 136. På det den norska gudstjensten ej skulle lida något afbräck, hölls lappsk aftonsång samt två söndagar högmessa på de dagar, då presten var beordrad till Karlsö för en vakans, under hvilka dagar annars ingen gudstjenst kunde hållas. Under aftonsången kateckiserades städse med den lappska och qvänska ungdomen på deras modersmål. 60-åriga lappar lärde af sina barn, ja af sina barnbarn, att läsa de lappska böckerna.

Måndagen den 27 Juni lemnade jag Lyngen för att resa till Hammerfest; min hustru stannade en tid i Lyngen. I följd af storm ocli motvind nådde jag ej fram till Hammerfest förr än på lördagsaftonen den 2 Juli, efter att flera gånger hafva varit genomblött och öfverspolad af sjön, som slog in i båten. Eftersom sockenpresten var på Storthinget, var jag beordrad att några söndagar förrätta gudstjensten i Hammerfests socken-kyrkor. I sällskap med biskopen och den konstituerade prosten reste jag den 19 Juli till Kistrand.199-

Här var visitation beramad till den 21 Juli. Eftersom socknens prost var frånvarande, stannade jag bär till den 10 September.

Några få år före min ankomst till Finmarken bade en prest få dagar efter sin ankomst till Kistrand gått vilse ocb kom omsider ner till en lappgamme, hvarest man ansåg honom för en rymmare. Slutligen frågade de honom: "Kan du läsa Fader vår, så läs det." Presten läste då sitt Fader vår för dem, hvarefter de lemnade honom hjelp.

Min hustru, som vid min afresa hade stannat qvar i Lyn-gen, anträdde nu den 4 Augusti resan till Kistrand. Uppehållen af storm med regn, kom hon först deri 7 till Talvig. På resan härifrån den 11 Augusti till Kvalsund kastade en plötsligt uppstigande storm båten in i Lärredsfjorden, hvarest de på ett obebodt ställe dock lyckades komma i land. Efter att hafva tillbringat ett sjöfall (utgörande sex timmar — ebb) bland stenarne på stranden, lugnade sig vädret så mycket att resan kunde fortsättas till Kvalsund. Härifrån seglades under gynnsamt väder till slutet af P>illerfjorden, och derifrån gick det öfver ett fyra mil långt fjell, då man derigenom undgick en lång omväg till sjös. Det drog sig åter till oväder; stark blåst med regn bröt löst just som min hustru skulle börja sin vandring. Det regnade och blåste oupphörligt bela natten och bela den påföljande dagen. Efter att hafva gått bela natten ocli på morgonen vara nedkommen utför fjellet, återstod ännu en half mil till sjös innan man uppnådde Kistrands prestgård. Vid framkomsten fann min hustru prestgården stängd och alla borta, en föga behaglig mottagning, efter att hafva tillbragt ett sådant dygn! Hon hade ej kunnat gifva mig någon bestämd underrättelse om sin ankomst, hvarför jag några timmar förut hade rest till den fyra mil längre ut i Porsangerfjorden liggande handelsplatsen Repvog, der jag skulle uppehålla mig en och en half vecka. Då emellertid ett af fönsterna åt bakgården var utifrån igenspikadt, kunde detta upptagas, och på så sätt slapp hon in. Då hon derefter reste från Kistrand var vinden god, men den tilltog under vägen, så att rodret bröts af, i mil från Repvog. Min hustrus lugn och oförsagdliet bidrogo att vidmakthålla själsnärvarbn ocb besinningen bos de tre skjutsande unga lapparne. Det lyckades dem att hindra båten, som var ganska liten, frän att kantra ocb sjunka under det200-

inrusande vattnet. Båtens förare, en ung lapp, var hurtig och rask saint styrde båten med hjelp af en åra den halfva milen lyckligt in i Repvogs hamn, till allas stora öfverraskning och glädje. Sjö-lapparne äro mycket hurtiga sjömän i deras små båtar; man kan tryggt öfverlemna sig åt dem.

I Kistrands socken bo många qvänfamiljer, af hvilka flera utmärka sig genom arbetsamhet och företagsamhet och äro derför välmående. Äfven bland de härvarande lapparne visade sig den vanliga hågen och mottagligheten att lära. Efter gudstjensten undervisades i innanläsning. — Kistrands kyrka och prestgård ligga ensamt och ödsligt, dock ingalunda fult. På ett afstånd af j mil börja lapparnes boningar, och i en lång sträcka kan man landvägen komma till kyrkan.

Måndagen den 19 September anträddes återresan; vi seglade in i en liten vik af Porsangerfjorden, hvarifrån man bestiger fjellet, för att nästa morgon begifva oss på vandringen. Vintern hade nu börjat; fjellbäckarne voro dock ännu ej tillfrusna, men genom det långa höstregnet uppsvällda och forsade starkt; myrarne och snön brusto ofta under våra fötter, så att man nedsjönk. Straxt i början af vår vandring lossnade ofvanlädret från sulorna på mina stöflor. Bestigandet af tjellet och det tunga väglaget hindrade mig att gå tillräckligt starkt för att hålla mina fötter varma, dessutom uppsteg mot oss en kall blåst med snöflingor. Efter att till öfver knäna hafva vadat genom flera breda bäckar, började mina fötter blifva kalla och känslolösa; vi voro nu öfver halfva vägen och komna till en plats, som gaf så mycket skydd, att vi kunde uppgöra en eld; varmt kaffe återgaf mig värme och känsla i fötterna, och fastän jag ej kunde bvta om skoplagg, kände jag mig dock fullkomligt kry. Efter 12 timmars vandring kommo vi ned till en lappgamme i Ribberfjorden. För min hustru gick resan ej så väl, ty oaktadt hon blef buren öfver (le djupaste och bredaste bäckarne, blef hon dock så medtagen af denna ansträngande vandring, att det varade öfver 14 dagar, innan hon återhemtade sig.

Den af mig omnämnde skolläraren Nils Gundersen var från Kistrands socken. Såsom lärare vid seminariet i Trondenäs begåfvades han år 1821 med en silfvermedalj för medborgerlig förtjenst.201-

En skildring af ett aftonbesök i en sjö-lapps gam me, som kandidat Lund gifvit i sin resa i Finmarken sommaren 1841, vill jag bär upptaga:

"Jag gick på qvällen in i en lappgamme, der min vappus (lots) hade sin anspråslösa bostad. Familjen höll sin aftonmåltid ocli hade lägrat sig i en pittoresk grupp omkring en stor eld i midten af gammen. Qvinnorna, fem i antal, hvaraf två voro halfvuxna, sutto på huk i en halfcirkel, vändande ansigtena mot elden, hvilken än med uppblossande låga, än med mattare sken belyste gruppen och gaf den ett mystiskt-romantiskt utseende, ungefär såsom ziguenarlifvet skildras i romanerna. De hade mellan sig ett fat med sur mjölk, i hvilken kråkbär simmade, och tycktes med begärlighet njuta af donna favoriträtt. I gammens mörkare afdelning sutto männen på marken med korslagda ben. Deras ansigten voro från-vända, så att jag bara kunde se det långa, mörka håret, som hängde ned öfver den hvita vadmalskoftan. Framför dem lågo några, stycken stockfisk *), hvaraf de afsleto bitar, som de doppade i tran och spisade med god aptit. Ett par lurfviga hundar, som med dessa djurs så egna allvar hade lägrat sig framför elden och sågo i den, fulländade taflan."

För några år sedan härjade i dessa trakter en i hög grad dödlig farsot, hvilken alldeles ödelade flera förut bebodda gårdar. Isynnerhet ledo de i dessa trakter boende qväner häraf, i följd af bristande snygghet och frisk luft i deras bostäder; deremot blefvo lapparne i lika märklig grad förskonade, hvartill orsaken var den, att rökhålet i taket på lapparnes bostäder lemnar den yttre luften fri ingång; den på härden brinnande elden bidrager också att rensa den inre luften, hvaremot de härvarande qvänernas och flera af de i norrmännens bostäder begagnade biläggerugnar utestänga den yttre luften, och som ingen eld renar den invändiga, så förpestas allt.

Uppehållna ett dygn genom motvind, kommo vi ej från gaminen i Ribberfjorden förrän thorsdagen den 22, då vi uppnådde det en mil från fjorden liggande gästfria Kvalsund; efter två dagars uppehåll här, var min hustru så pass återställd, att hon, liggande i en båt, kunde fortsätta resan till Talvig, som vi uppnådde den 26.

') När stöekiiskeu skall begagnas pä detta säll. bultas uch hamras den färst niür.202-

Efter sex veckors daglig förberedning konfirmerade jag pastoratets lappska och qvänska ungdom.

Efter att hafva varit ett par söndagar i Kaafjorden, för att hålla qvänsk gudstjenst, reste vi måndagen den 5 December till Alten, för att derifrån resa till Kautokeino. Dagen innan vi anträdde fjellresan, blef jag från Alten hemtad till en dödligt sjuk qvänqvinna vid Kaafjorden. Förmodligen genom förkylning fick jag på denna resa värk i ryggen, som under åkningen till Kautokeino och vid nattlägret i de då för tiden ännu så dåliga gammerna förorsakade mig mycken smärta. Lördagen den 10 December kommo vi till Kautokeino.

Bokspråket blef nu allt mer och mer utbredt, och fann detta år samma goda mottagning som det förra året. Äldre personer lärde sig det, dels sjelfva och dels af yngre, och bådo mig förhöra dem i innan- och utanläsning; bland de yngre funnos de, som i sin ifver och glädje öfver Bibeln i modersmålet på en dag lärde utantill hela första

kapitlet af Johannis evangelium. Det väckte folkets stora glädje, att barnen på konfirmationsdagen sjelfva kunde uppleta och uppslå uppgifna ställen i deras lappska Nya Testamente, livad skulle här ej kunna uträttas af en fastboende prest!*)

1843.

Den 14 Februari lemnade vi Kautokeino, för att göra en utflygt till Svenska Lappmarken.

I följd af föregående brefvexling med prosten Læstadius i Karasuando reste vi till honom, och framkommo den följande dagen. Ifrån Karasuando ned till Skibotn i Lyngen är lüy mil. Måndagen den 20 Februari anträdde min hustru helt ensam denna resa, eftersom hon ej kunde följa med på min nu tillernade tur. "Var intet rädd: din hustru är i en fjell-lapps hand!" sade den skjutsande fjell-lappen till mig första vintern dä hon började sina vinterresor. Utan fruktan har jag ej allenast öfverlemnat min hustru i Guds, utan äfven i en lapps hand,

*) Detta liar nu skett, ty från 1852 liar socknen fått en fastboende prest.203-

både till sjös och till lands, endera jag varit med eller ej. Utan fruktan, trygg och lugn, har äfven min hustru sjelf alltid öfverlemnat sig i bådas händer och i bådas hägn och omsorg. Första dagen kom hon ej längre än mil, till post-expeditionsstället Maunu; dagen derpå fem mil till Naumaka, bebodt af en qvänfamilj, som förer poster mellan Sverige och Norge. Följande morgon lemnade min hustru Naumaka. I följd af starkt snöväder och tungt före måste hon tillbringa 4 dagar och 3 nätter på dessa 13 mil från Naumaka till Skibotn i Lyngen, utan att komma under tak, ty på hela denna väg fanns ingen gamme, ingenting, som kunde skydda den resandes helsa och lif, intet, som på denna öde och vilda sträcka påminde honom om att han verkligen befann sig på en postväg mellan Sverige och Norge, som tillika utgör en allmän väg mellan tvänne rikens territorier. Som man vet, är i Skibotn tre gånger på vintern en af svenska, norska samt äfven ryska undersåter mycket besökt marknad, der en betydlig omsättning sker. Marknaden är af vigt både för Sverige, Norge och Finland. Under alla tider på vintern befares denna väg, som för den sydligare delen af Finmarkens amt är detsamma, som vägen mellan Alten och Kautokeino för amtet,s nordligare del. Sednare hafva emellertid nybyggen blifvit Uppförda såväl på norskt som svenskt territorium. Tre nätter tillbragte min hustru i snön, dock utan menliga följder för helsan; dessutom gjorde lapparne allt hvad som stod i deras förmåga, ocli vädret var mildt och tillät hvarje afton att uppgöra eld.

Onsdagen den 22 Februari reste Laestadius och jag till den 10 mil från Kautokeino liggande byn Vitangi i Jukasjärvi socken, der endast qväner bodde, och hvarest thinget skulle begynna lördagen den 25. Svenskarne hafva ett både vackert och ändamålsenligt bruk, nämligen thingspredikan, som öfverheten skall bevista. Domaren infann sig äfven vid gudstjensten. Det var tillika marknad i Vitangi, och dessutom hade thinget samlat en mängd svenska lappar. Olikheten i dialekten lade intet hinder i vägen för våra samtal. Veckan derpå var thing och marknad i Karasuando. Nybyggarne här hafva vetat att sätta sig i besittning af mera än halfva delen af det nödvändiga antalet renar. Eftersom nybyggarne hvarken hinna c.ller vilja undvara renar och renvaktare, sä skote, fjell-lapparne visserligen ej alldeles blifva utrotade, men de flesta bringas att nedsjunka204-

till tjenare ocli herdar. Såsom här, så hos oss; så har varit och så är i framtiden nomadens lott. Lördagsaftonen den 11 Mars kom jag efter 2.| dags resa, styfnad af köld, ned till Skibotn, och den följande aftonen till prostgården i Lyngen.

Som min svåger led af en ganska betänklig ögonsjukdom, höll jag om söndagarne norsk högmessa och lappsk aftonsång, men långfredagen den 14 April lappsk högmessa. Den 18 och 19 April företog jag skolresor och förhörde 69 barn, hvaraf 6 qväuska och 4 norska, de öfriga voro lappska. Den 10 Maj företog jag i sällskap med min svåger en dylik resa. De framsteg, som de lappska barnen hade gjort i läsningen af sina lappska böcker, vittnade både om skollärarens och barnens flit. Den 14 Maj höll jag konfirmation med 23 lappska och 7 qvänska barn.

Onsdagen den 24 Maj reste jag till Hamnäs (2 mil), och dagen derpå, Christi himmelsfärdsdag, höll jag der norsk gudstjenst. På aftonen reste jag till Maursund (li mil), för att dagen derpå afgå med ångbåt till Loppen.

Den 28 Maj höll jag här lappsk gudstjenst och första pingstdagen lappsk aftonsång. Thinget den 30 och 31 Maj

hade samlat en mängd af socknens lappar. Den 8 -Tum reste jag till Öxfjorden, en things- och handelsplats, hvarest jag skulle uppehålla mig en tid, för att läsa med distriktets ungdom. Skolan hölls i en handelsman Buck tillhörig byggning, som stod invid handelsboden; dock utan att detta förorsakade den minsta olägenhet, då den mest önskvärda ordning iakttogs. Köpmannens fru och döttrar, som alla voro musikaliska, anförde och ledde sången i skolan vid morgon- och aftonbönen. Fredagen den 23 reste jag öfver till llasvigs annex, 2 mil från Oxfjord. llasvigs klockare och skollärare hade varit lots, innan ban kom i kyrkans och skolans tjenst, men förenade en längre tid bortåt alla tre dessa tjenster; i sin lotstjenst kunde han dock erhålla hjelp af sina söner. Måndagen den 26 Juni lemnade jag åter Ilasvig, för att återvända till Loppen. Straxt efter det vi lemnat Hasvig sågs ett skepp på något afstånd. "Nu är jag lots!" ropade min båtförare, som ej var någon annan än klockaren. Med oafvända blickar stirrade äfven deandra båda roddarne efter skeppet; men till min stora tröst ocb liugsvalelse brydde detta sig ej mera om dem, än de i detta ögonblick brydde sig om presten, som de liade i båten bos sig. Ifrån Loppen fortsatte jag den följande dagen resan till Lyngen, för att vara tolle vid den der förestående provste-visitationen den 2 Juli för lapparne och qvänerna.

Med afseende på qvänerna berättade prosten, att ban från en och samma familj, dock på olika tider, haft tre qvänbarn till konfirmationsundervisning, hvilka ej förstodo, ej heller lärde någon norska; det sista var en flicka. Efter någon tid tillät presten henne att på qvänska uppläsa något ur sin qvänska lärobok. Flickans ansigte blef nu som förklaradt, och från detta ögonblick gjorde hon sig den största möda att lära sig så mycket af de norska läroböckerna, som hon var i stånd till. Jag lemnade Lyngen den 4 Juli för att resa till Lenvig, der jag på inbjudning af pastorn anlände den 12 för att besöka hans lappar. Dialekt-skilnaden lade här icke heller något hinder i vägen för uppfattandet af mina böcker. Den 24 kom jag till Tromsö, der amtsformandskapet var samladt. Ibland dess medlemmar voro flera prester, hvilka bjödo mig välkommen till dem och deras lappsk-talande församlingar. Den 10 Augusti reste min hustru till Lyngen, jag deremot till lapparne i Sörfjorden i Karlsö socken och derifrån till Balsfjorden i Tromsö pastorat. Den 16 Augusti återvände jag till Tromsö.

Den 18 reste jag med ångbåt till Öxfjord för att fortsätta undervisningen, förnämligast innanläsningen; på vägen sammanträffade jag med min hustru. Ifrån Öxfjord vände vi åter till Talvig. Här läste jag i sex veckor dagligen med socknens lappska och qvänska ungdom och förberedde dem till deras första nattvardsgång. Det vai' en märkbar framgång, som dessa båda nationers ungdom liade gjort under de sista två åren efter införandet af läroböcker i deras modersmål. Af Fleischer blefvo de undervisade i norsk psalm-sång. De bättre begåfvade af lapparne och qvänerna lärde här, såsom på flera ställen, utantill konfirmationsdagens epistel och evangelium på norska, sedan de först hade lärt att förstå dem.

Den 17 November höll jag qvänsk gudstjenst i Kaafjord, hvilket endast sker på de söndagar, då ingen norsk gudstjenst hålles. Thorsdagen den 22 lemnade jag, åtföljd af min hustru, Talvig, och kom den 5 December till Skibotn i Lyngen; här-ifrån reste min hustru den 7 till sin bror i Lyngen; jag deremot anträdde min vinterresa till Svenska Lappmarken.

Från Skibotn erhåller man svenska fjell-lappar till skjuts. Fredagen den 15 kom jag till Vitangi. En så vacker och praktfull morgon- och aftonrodnad hade jag ännu aldrig sett, som den dagen, då jag kom till Vitangi. Morgonen efter det jag hade lemnat Skibotn och bestigit fjellet, hade en vacker morgon- och aftonrodnad dagligen och i olika vexlingar upplyst den södra horizonten inemot från 9 morgonen till 2 eller 2y eftermiddagen. Men fredagen den 15 var himmelen liksom ett glödande eldhaf, på hvilket här och der skyar sväfvade likt ofantligt stora glöd af olika storlek och färgskiftning. Vi körde genom en skog, och öfver ett framför oss liggande berg eller fjell, hvilket under en längre tid utgjorde medelpunkten för den starkaste belysningen, hvarifrån den utbredde sig till alla kanter af himmelen och drog tanken ovilkorligt med sig till Arabiens öken och Sinai brännande och darrande berg, då Jehova nedsteg på detsamma, för att derifrån förkunna jordens slägten och folk sin heliga lag, de 10 budorden. Ett återsken af Herrans herrlighet uppenbarade sig här i en stilla och mildt lågande glöd på det vidt utsträckta himlafästet. — Luften rörde sig ej, mattare och mörkare blefvo efterhand de glödande skyarne, hvilka delade sig till allt flera och flera; till sist inhöljdes allt i ett mörkt dunkel, som slutligen medförde ett snöfall.

Eftersom den fjell-lapp, hvilken skulle skjutsa mig från Vitangi, var öfvermåttan öfverlastad, fick egarinnan sjelf öfvertaga skjutsen. Hon var en fromsint menniska. Efter tre dagar kommo vi till några svenska fjell-lappar och deras renbyar. Då qvinnan gerna ville vända tillbaka härifrån, körde vi följande morgon till närmaste tält; men ingen af de härvarande ville skjutsa mig. Qvinnan och jag fortsatte då resan till Gellivare, till hvilket det ännu var tre mil. Vid midnatten kommo vi fram; gästfritt och vänskapligt blef jag mottagen af hustrun till en löjtnant och kronolänsman, hvilken var frånvarande. "Ståndspersonerna" i Gellivare voro: nämnde löjtnant, en pastor, en vice pastor, en rector scholæ och en inge-nör; hos dessa blefvo visiter aflagda.

På många ställen i Svenska Lappmarken underhållas och undervisas flera lappbarn på offentlig bekostnad; de undervisas207-

i innan- ocli utanläsning i Abc-boken, Katechesen och förklaringen. Dessutom äro flera, så kallade missions-skolor på enskild bekostnad inrättade. Dessa skolor kosta missions-sällskapet årligen 6000 riksdaler. Sällskapets bestämmelse är, att efterhand utvidga sin verksamhet och bilda missionsskolor i bela den Svenska Lappmarken.

Julen tillbragte jag i Gellivare, som jag lemnade thorsda-gen den 28 December för att resa till Jockmock. Lördagen den 30 kom jag till Edesfors, upplagsplats för malmen från Gellivare, hvarest jag tog in hos inspektorn. Född och uppfostrad i dessa trakter, kände ban lapparne och qvänerna ganska noga, och hans karaktersskildringar öfverensstämde mycket väl med min uppfattning och mitt omdöme om dem.

1844.

Nyårsdagen kom jag till Jockmock; med en dotter af presten i Qvickjock anträdde jag resan till sistnämnda ställe med hästskjuts och ankom dit den 6 Januari.

En gång om året reser presten i Qvickjock 12 mil fjell-väg, åt norska gränsen, för att på femte söndagen efter midsommar hålla gudstjenst i ett litet stenkapell på fjellet Alka-vara, ej långt från det bekanta Sulitelma. Resan sker till fots, och då det hvarken på vägen eller vid sjelfva kyrkoplatsen finnes något skjul att krypa under, så erhålla presten och klockaren ett tält tillsammans, som tillika med de oumbärligaste nödvändighetspersedlar föres fram och åter på renryggen. Eftersom denna gudstjenst äfven besöktes af norska undersåter, beslöt jag mig för att vara med vid denna sammankomst. Med härvarande prest aftalade jag om ett möte nästa vinter i Januari månad; till detta möte lofvade ban att på min bekostnad låta tillkalla någon katechet eller skollärare.

Efter att hafva uppnått ändamålet med denna förberedande vinterresa i Svenska Lappmarken, anträdde jag åteiTesan, kom den 13 till Jockmock och den Ii) till Gellivare, hvarest jag nu fann löjtnanten och kronolänsmannen hemma. Som artilleri-officer hade ban deltagit i svenskarnes fälttåg under Carl Jo-208-

han, ocli erhållit ett par af de små silfvermedaljer, hvilka utdelades till de officerare, som hade deltagit i större träffnin-gar; han var tillika medlem af Frimurareorden. Öfverallt var nian underrättad om mina resor i Svenska Lappmarken, såväl genom presterna, biskopen och länsmännen, som landshöfdinge-embetet, och att jag öfverallt blef mottagen med den broderligaste välvilja, är nästan öfverflödigt att anmärka. Jag reste nu samma väg tillbaka, som jag var kommen. Då jag måndagen den 29 Januari lemnade Vitangi, fick mitt venstra knä en sådan stöt och vrickning, att jag af smärta ej kunde resa mig upp från snön, der jag låg. Jag var ensam, ty den skjutsande lappen hade ett sådant försprång, att vi hvarken kunde se eller höra hvarandra. Jag släppte emellertid ej min ren, och då värsta smärtan plötsligt upphörde, reste jag mig hastigt upp och kom åter i pulken, men smärtan infann sig ånyo och knäet svullnade. Efter en flera dagars smärtsam resa kom jag ned till Skibotn, der jag måste lyftas ur pulken, ocb nu först kunde benet erhålla sin nödvändiga hvila och behandling; men plågorna upphörde ej förrän midsommartiden. Jag var ändå lycklig nog, att skadan ej medförde några menliga följder.

I Finmarken, dock egentligen i Östra Finmarken, går och springer renen i oupphörliga slingringar under körandet. På vägarne eller i spåren i Svenska Lappmarken ser man genast att renarne äro bättre inkörda, ty här gå de mycket rakare och ej i oupphörliga krökningar och svängningar, än åt ena, än åt andra sidan, sättande af i vild galopp, och ifall man håller in dem, svänga om rundt i en virflande ringdans. Jag fann derför körandet med ren i Norge mera lifligt och muntert, och att föredraga framför körandet med häst. I proportion har Östra Finmarken de

flesta, men också i allmänhet de vildaste renarne.

1 Karasuando, grannsocken till Kautokeino, är skilnaden i klädedrägt och språk mellan de svenska och norska lapparne ej särdeles betydlig; mera känbar är den i Jukasjärvi socken och i den till Jukasjärvi socken gränsande Gellivari socken, der åtskilnaden redan nått sin största höjd, förnämligast bland qvinnorna. Deras ramsvarta hår, såsom alla lappars och qvä-ners, hänger vildt och i oordning om öronen och ansigtet, på samma sätt som männens i Norge, endast med den skilnad, att deras hår ej är så långt. I Finmarken får ej håret synas209-

under qvinnornas ofta rätt vackra och med hand prydda höga mössor. På hufvudet härå de svenska lappqvinnorna vanligtvis en mansmössa utau någon prydnad; deras koftor och päsker äro utan all form och utan någon bestämd snitt. Männens drägt är ej fullt så formlös och oskön; på några ställen likna deras päsker lapparnes i Karasjok; att männens mössor ej äro prydligare än qvinnornas, gör hos dem ett mindre obehagligt intryck, än deras långa, fotsida päsker, liknande qvinnornas, hvilka vankläda dem; hos norska lapparne nå päskerna ej längre än till knäna, hvarigenom deras egare erhåller ett raskare utseende. Båda könen i Svenska Lappmarken begagna det ingalunda vackra bruket att kanta sina päsker med 4 till aln bred frans af smutsiga bockskinn med nedhängande hår. Qvinnornas drägter skiljde sig bland de flesta af de kyrkbesökande så litet från männens, att jag, då jag frågade de på stället boende: "äro de som gå der män eller qvinnor?" fick till svar: "det kunna vi ej säga förrän vi få se dem i ansigtet". I Jockmock hafva några qvinnor spetsiga mansmössor, eldröda byxor och broderade komagerband; dessa båda saker gåfvo dem genast ett bättre och prydligare utseende.

I noga öfverensstämmelse med klädseln stod ocli står också språket. Med den ej snygga och smaklösa klädedrägten följer det hårda, ojemna och skorrande ljudet, ett språk utan mjukhet, afrundning och hållning. Tana och Nässeby, dessa två grannsocknar i Östra Finmarken, stadfästa det närmare sambandet och förbindelsen mellan språk och klädedrägt, och så omvändt. Att de svenska lapparne ej förneka folkets egendomliga vänlighet och godmodighet, är öfverflödigt att anmärka. En indelning af nomaderna i skogs- och fjell-lappar finnes ej hos dem; de förra lära stå på en högre punkt af bildning än de sednare. Hös oss sätter jag det nomadiserande fjellfolket högre än mängden af de fastboende lappar, norrmän och qväner.

Bland samtliga invånarne i de af mig beresta trakterna rådde en öfvermåttan stor tobaksrökning, till och med unga, okonfirmerade barn rökte. Små kritpipor, hvilka köptes i Norge och derför kallades norska pipor, voro allmänna; dessa äro så korta, att då lapparne tända dem, lågan af eldbranden eller den brinnande stickan vidrör nästippen, en olägenhet som de med den största förnöjelse underkasta sig, alldeles i likhet Resa i Finmarken. 14210-

med våra cigarr-rökare, då den ena tänder sin cigarr på den andras. Kaffe var mycket allmänt; på flera ställen bjöds två à tre koppar efter hvarandra, hvilket äfven var fallet i några "herrskapshus".

Språket hos de svenska bönderna, som bo i trakten af Qvickjock, isynnerhet qvinnornas, har mycken likhet och öfverensstämmelse med norska böndernas i Gudbrandsdalen. Bondstugorna i denna trakt äro stora och rymliga. Pörtet — stugan — är öfvermåttan stor, hög och ljus, och rikligt försedd med stora fönster. Endast få af de här boende äro sina egna, ty både jorden och byggnaderna tillhöra grufvorna, hvilket äfven byggnadssättet utvisar.

Söndagen den 4 Februari var jag åter i Lyngen, hvarest jag stannade till den 14 Mars, då jag till följd af en önskan från presten i Karlsö reste (lit. Såväl han som hans företrädare i embetet förklarade såsom en ovilkorlig nödvändighet, att socknens prest skulle kunna lappska och den lappska menigheten erhålla undervisning i sitt modersmål. I en uppsats i Tromsö tidning för 1839 skrifver den dåvarande sockenpresten: "Det är ett oriktigt och ovärdigt sätt att förkunna Guds ord, att låta det rådbråkas och afkylas genom att taga omvägen ur en tolks mun — ett sätt, som endast i nödfall borde användas — och det är ett grymt sätt, som jag hört enskilda föreslå, att lära lapparne norska genom att neka dem religionsundervisning i deras eget modersmål. En sådan plan, äfven om den konseqvent genomfördes, skulle ändå vara förgäfves — ty om äfven barnen under de få dagar de äro i skolan lära något deraf, så glömma de snart hemma hvad de lärt, då de ej höra annat än deras modersmål. Jag tror ej att nutidens lappar i afseende på deras andliga utveckling äro synnerligt framom sina förfäder, som lefde för hundra år sedan.

"Enligt nuvarande förhållanden synes det, som voro tiderna försämrade, då det uppväxande slägtet ej kan erhålla större upplysning än deras fäder, ocli skolväsendet ännu står på samma ynkliga fot. Den nuvarande ambulatoriska skolläraren förstår icke lapparnes språk; då nu lapparne ej heller211-

förstå det ringaste af lians språk, så kan man sluta till, livad gagn undervisningen gör. Religionsundervisningen blir ett spe-gelfäkteri, och den gode, lefvande Guden en död Gud för de arma barnen."

Många af lapparne äro dugliga båtbyggare. Några blifva utan undervisning skickliga handtverkare. Vid en fjord, Sör-fjorden, bor t. ex. en utmärkt skicklig timmerman och ganska skicklig smed; på en resa till Bergen gick ban omkring och besökte flera smedsverkstäder, hvarvid han fick tillfälle att se smedernas arbete, liksom flera ovanliga smedsverktyg, hvilka ban blott efter minnet sjelf förfärdigade vid sin hemkomst.

Lapparne erkänna sjelfva, att det är till deras förderf, som bränvinssäljare bo bland dem. I ofvannämnda fjord bo de flesta af socknens lappar, och då man vid ett thing äfven der ville pracka en sådan på halsen på dem, satte Sörfjordens lappar sig deremot med den naiva förklaringen: "Vi här i fjorden äro tillräckligt stora supare, utan att man på köpet behöfver skaffa oss en krögare på halsen." Återigen var det här som lapparne måste oponera sig mot bränvinshandeln. — Qvinnorna förfärdiga de grofva ylletyger, som begagnas till klädsel, med tillhjelp af väfstolar, hvilka ej äro större, än att de uppsatta kunna med lätthet bäras från den ena platsen till den andra i gammen; bommen, på hvilken tyget upprullas allt efter som det kommer från väfskeden, fattas, så att väfven, då den blifver färdig, faller på golfvet. Der spinnes på handten (slända) och på våra spinnrockar. I de större timmerstugorna hafva de också våra väfstolar.

Den 9 April kom min hustru hit, men gick derefter på ångbåt till Talvig; jag deremot till Kaafjorden, för att säga farväl till general-konsul Crowe och hans familj, innan de lem-uade dessa trakter. Som disponent öfver Kaafjordsverken har herr Crowe inlagt mycken förtjenst såväl för trakten som ej mindre för sjelfva verket.

Den 17 April reste jag i sällskap med min svåger Flei-scher till Talvig och med ångbåten till Bodö. Stark motvind med snöyra hejdade ångbåtens fart något. Den 24 lemnade jag åter Bodö för att resa till Saltdalen. Dervarande socken-prest hade önskat att jag skulle lära känna lapparne i hans pastorat.År 1848*) utverkade amtmannen Preben von Almen till— låtelse för Saltdalens allmoge att få egen kyrka, hvilket ock skedde, dels på grund af deras visade beredvillighet vid anläggandet af en skans, för att mottaga våra nuvarande bröder och bundsförvandter, svenskarne, hvilkas ankomst man den tiden fruktade, dels ock för det allmogen, för att hindra ett väntadt anfall, följde amtmannen till fjells ända till en dal på gränsen, hvilken ligger 6 mil ofvanför sjön. I denna dal uppslog amtmannen sitt läger, som sedan dess kallades för Jun-kerdalen, ty då för tiden kallades amtmannen för junker. Det kom emellertid ej till någon sammandrabbning; men då fälttåget var slut, utbad sig allmogen ofvannämnda tillåtelse, för att derigenom undgå den besvärliga resan till Skjärstads kyrka, som ligger två långa sjömil från Saltdalen och till hvilken socken de hörde.

Måndagen den 29 kom jag tillbaka till Bodö, och efter att hafva hört sockenprestens mening om en sednare sammankomst mellan honom och mig rörande lapparne, gick jag den 2 Maj ombord på ångbåten för att komma till Talvig. Annandag pingst höll jag qvänsk gudstjenst i Ivaafjord och reste dagen derpå i sällskap med doktorn tillbaka, eftersom min hustru låg sjuk.

I Finmarken äro, som jag redan anfört, föreningar bildade mot det förstörande bränvinssupandet. I Tromsö tidning stod infördt från Hammerfest, att de dervarande köpmännen allmänt öfverenskommit att hädanefter ej gifva någon bränvins-traktering i bodarne; i Tromsö stad hade bildats en nykterhetsförening; en dylik inrättades år 1841 i Kaafjord, likaså i Alten-Talvigs pastorat, Åsynen af dessa våra olyckliga, berusade och raglande medmenniskor sved i både mitt och min hustrus hjerta; vi öfverenskommo derför 1841 att af all makt verka för att intet bränvin blef såldt; på samma sätt handlade äfven en hedersman, en handlande på svenskt territorium vid ryska gränsen. Vore endast alla bränvinsbandlare och alla bränvinsbrännare lifvade af samma anda, de skulle sannerligen ändå ej sakna sitt dagliga bröd! Gud vare lofvad, att det ändå finnes sådana i vårt fädernesland! Onsdagen den 29 Maj reste vi med ångbåt till Loppen.

•) Uppenbart tryckfel, i st. f. 1648 eller 1748.

Öfvers, anm.Den 30 och 31 Maj sanit 1 Juni var tliirig ocli derför en hel hop menniskor samlad. Trefaldighetssöndagen den 2 Juni var den för stiftet befallda dag, på hvilken sorgefest för H. M. Carl Johan skulle hållas. Jag var anmodad att förrätta gudstjensten denna dag i Loppens kyrka, eftersom sockenpresten var beordrad till Skjärvö. På Loppen fortsatte jag konfirmationsundervisningen med lappska ungdomen, och reste den 20 med ångbåt till Karlsö.

Den 27 lemnade sockenpresten och jag Karlsö för att resa på skolbesök. Sraxt efter afresan från ön tilltog vinden. "Är någon af presterna rädd?" frågade hufvudmannen, som var en af socknens duktigaste sjömän. "Nej!" ljöd bådas vårt svar. "Godt!" sade han; "jag har en alldeles ny båt och vill pröfva, hur mycket ban kan tåla". Och han profvade den äfven; ty den for åstad som en afskjuten pil. Vårt första nattqvarter var bos Sarström, samma lapp, hos hvilken jag året förut haft nattqvarter ocli hållit gudstjenst. Det första bror Knudsen företog efter landstigningen, var att afteckna det inre i en lapp-gainme med dess menniskor och hundar. Karasuandos fjell-lappar nedsätta sig en tid af sommaren i dessa trakter. Förutom de norska barnen blefvo omkring 100 lappbarn förhörda och undervisade i läsandet af de nya böckerna. Dagligen blefvo på dessa skolresor nådemedlen utdelade till sjuka och gamla. En lappsk qvinna, som var gift med en norrman ocb nu hade fullvuxna barn, hade, ehuru hon mycket väl förstod norska, "under flera år" — såsom hon sjelf sade — "bedt till Gud, att om det var möjligt, låta henne höra en lappsk predikan innan hennes död". Hon hade gråtit af sorg öfver att ej kunna komma i kyrkan, då lapp-presten höll lappsk gudstjenst; men då nu bud kom, att jag tillika med socknens prest skulle komma på skolbesök, och då nu i hennes hus samlades flera gamla och sjuka lappar, hvilka på lappska här skulle mottaga nådemedlen, brast hon ut i tårar af glädje, tackande Gud för det hon innan sin bortgång fick höra Guds ord förkunnas af en prest på hennes eget modersmål. En och annan af norrmännen kunde ej blifva rätt klok på mig; i deras ögon var jag hvarken fågel eller fisk, prest och dock ej riktig prest, ett slags mellanting af prest ocb hjelp-prest. "Ni är för gammal att fara omkring så der bland lapparne", sade de till mig.'214

Fredagen den 11 Juli gick jag ombord på "Prins Gustaf" för att resa till Foldern, då jag derifrån skulle vandra öfver is och snö, genom forsande fjellbäckar och vattenfyllda moraser till Alkavara kapell, till hvilken vägen från svenska sidan var mycket lättare.

Söndagseftermiddagen den 14 gick jag i land på Kjerringön, men fortsatte resan till Rörstad prestgård för att helsa på presten; men då jag ej träffade honom, reste jag genast vidare till handelsplatsen Rösvig, en bel mil längre in i Foldenfjor-den. En mängd menniskor voro här församlade och i full verksamhet med att fördela den från Lofoten hemförda torkade fisken. Rösvig har en obeskrifligt vacker belägenhet. Här träffade jag äfven presten och hans fru; jag hade varit bekant med bådas föräldrar; hennes far ocli jag hade varit skolkamrater i Christiansands latinska skola; Ketil var hans namn. Han utmärkte sig genom ett stilla, mildt och saktmodigt väsen, som förlät förnärmelser, tvingade stridslystna sluta fred, och smålog endast godmodigt, när ban blef utmanad till strid, ty han hade styrka för fyra eller fem. "Likna honom!" sade alltid vår moder till oss bröder, då vi för henne talade om "den hyggliga smedssonen Ketil".

Måndagen den 22 Juli reste jag tillbaka till Rösvig. Fjell-skjutsen, som jag på vintern hade tingat i Qvickjock, hade redan anmält sig.

Enligt länsmannens uppgifter komma af svenska lappar en hel mängd årligen till Folden, dels med, dels utan renar. Renlapparne komma i Juni och Juli och uppehålla sig till slutet af September; de svenska lappar, som ej ega renar, komma och fara hela året. Några norska lappar besöka med sina renar om vintern svenska gränserna.

Om Foldens lappar mottog jag af dervarande presten följande meddelande:

1) Lapparnes antal är ej uppgifvet på folkräkningslistorna för 1835, hvilket ej låter sig göra i anseende till de nomadiserande lapparne, hvilka vandra omkring på fjellena vid gränsen, och äro än i Sverige och än här i landet, och hvilka vid tiden, då folkräkningen försiggick, just hade lemnat oss efter sitt höstbesök, för att draga åt andra trakter. Hvad åter de stadigt boende lapparne angår, så hafva dessa under215-

tidens lopp tillegnat sig sedvanor, lefnadssätt och klädedrägt af landets ursprungliga invånare.

2) De nomadiserande lapparne draga bort till de på gränsen närmast liggande svenska kyrkorna, hvarest alla deras religiösa behof uppfyllas af presterna på lappska. Dessa kyrkors namn äro: Hytten, Qvickjock, Jockmock, Vakjir och Arieplog.

3) De här boende lappfamiljers — Bumändenes — barn konfirmeras här, de öfriga förberedas och konfirmeras i Sverige.

4) Norges nomadiserande lappar besöka Sverige tidigt på våren, ocli de svenska nomadiserande lapparne Norge på sommaren, för att handla.

5) Det händer, fastän ganska sällan, att svenska lappar flytta öfver till Norge och bosätta sig der, och likaledes omvändt.

Härutaf, och isynnerhet af N:o 2 och 3, ses, att de norska lapparne vid riksgränsen, som icke förstå norska, uppsöka svenska prester som förstå deras språk. Norges nomadiserande lappar i Folden, hvilka tillbringa halfva tiden i Sverige, skola af denna orsak äfven alltid bibehålla sitt språk och följaktligen fortfara att besöka de prester, som de förstå, och som förstå dem.

Vid handelsplatsen Rösvig var en theologisk kandidat. Då lian visste att norska lappar foro till Alkavara, bestämde ban sig för att resa dit upp, och önskade nu så mycket hellre att följa med till Alkavara — ett sällskap, som i flera afseenden blef mig angenämt. Tisdagseftermiddagen den 23 Juli reste vi en mil djupare in i fjorden till Midgaard i Torfjorden, hvarest vi tillbringade natten. Morgonen derpå rodde vi j mil längre till Hellervigen, der renskjuts skulle möta. Viken är alldeles omgifven och innesluten af höga fjell, vegetationen är i öfrigt god och nejden vacker både här och i trakten af Midgaard. Flera lappar, hvilka dels hade renar och dels sjelfva buro sina bördor, förenade sig med oss i Hellervigen; de voro till det mesta svenska undersåter, hvilka voro komna för att handla med handelsmannen i Rösvig. Ibland andra varor förde de äfven med sig något bränvin, som de dock ej smakade på bela vägen; det lilla de medförde skulle icke begagnas förrän på Alkavara och i sällskap med goda vänner.224-

Namnet på. vår lots eller vägvisare var A mund Persei* Husi, äfven känd under namnet Husman Amund; ban liade en hustru, som bette Karin och en son som hette Nils. Amund är ärlig, nykter, påpasslig och outtröttlig, munter, villig och underhållande, utmärkt kaffekokare, känner hvarje snefane och snetinde, har ett par år gjort turer på Lofoten, talar "god norska", hvilken min reskamrat dock ofta ej förstod, emedan orsaken härtill var, hvad Amund i deras, dock alltid vänskapliga, dispyter utvecklade för honom: "Det är för det du ej förstår mig! Hvarför förstår du mig ej, då jag talar lappska och qvänska? Af samma orsak förstår du mig heller icke, då jag talar norska." Husi Amund rekommenderas till en och hvar, som vill befara Sulitelma och Alkavaratjellet.

Klockan 9 kommo renarne, som skulle bära våra saker, och en halftimma derefter tog vandringen sin början. Vi gingo uppåt en skogrik och brant fjelldal eller, rättare sagdt, fjell-ldyfta, som blef allt mera brant; ännu brantare vore det omöjligt för renarne att komma fram med sina bördor. En half mil från Ilellervigen upphörde skogen och aflöstes af Hera snöhöjder; här låg snöf]ellet framför oss, öfver hvilket vi skulle vandra i en längd af 2.1 mil, innan vi kunde komma till den 2 mil långa Verisjön, der båtar väntade oss. Den sista halfva milen var afvexlande bar mark, hvilken öfverallt mer eller mindre stod under vatten. Dagen var varm och het. Myggsvärmar förföljde oss derför länge på snön, hvars skare var så blöt, att vi ibland nedsjönko till knäna, hvilket mycket försvårade vägen. En lång och flera dagars besvärlig vandring förestod; jag gick derför första dagen mycket långsamt, så att Amund och hela det öfriga sällskapet af både djur och menniskor skyndade förbi och lemnade mig och min kamrat, som ej heller ville gå fortare än jag, långt efter. Amund blef omsider tvungen att stanna och invänta oss. "Renarne", sade Amund, "hålla icke ut att gå så långsamt och vara så länge på vägen, innan de framkomma till sina bestämda hviloplatser, derför får du skynda, käre prest!" — "Kan så vara, käre Amund! men jag är ingen ren, bar ej heller renens natur och kan följaktligen ej gå så fort som en ren", var mitt svar, som alldeles icke behagade Amund Husi, hvilken började blifva ängslig hur han skulle få mig med; men sedermera öfverträffade

jag åter hans förväntan. Efter en vandring af £ mil öfver snöfjellet217-

begynte vi draga utför sluttningen till en plats, som var bar ocli der renarne kunde finna föda, hvarför den var bestämd till hviloplats. På så sätt gingo vi öfver \ mil dels utför, dels på tvären öfver den branta sluttningen af fjellet, som på många ställen var brant och svårt, och som på vår venstra sida förde ned i ett hemskt och ogenomskådligt djup, medan på vår högra eller till höger om oss befann sig en brant, högt uppåt gående vägg af snöfjellet. Då vi nedsjönko i snön till fotknölarne gingo vi trygga och säkra, men såväl min reskamrat som jag vågade endast för några få ögonblick låta vår blick vexelvis följa den branta sluttningen ned i det omätliga djupet på ena sidan och uppåt det branta och höga snöfjellet på den andra, för att ej svindla vid tanken på möjligheten af att halka, falla och försvinna i ett djup, hvarifrån det brusande och döfvande ljudet af skummande och forsande fjellströmmar hördes, ocli hvarifrån intet menskligt rop om hjelp kunde nå upp och blifva hördt af någon utom — af Gud. Hade snön varit hård, så liade vi nödgats välja en lång omväg uppe på fjellryggen. Vyerna voro, som hvar och en lätt kan föreställa sig, vilda ocli majestätiska. Från rastställct bestego vi åter snöfjellet, men hade nu inga flera så farliga ställen att passera. En half mil från rastället, på högsta punkten, var en vårdkase. Klockan 1 på natten uppnådde jag och min reskamrat tillika med en medföljande lapp dèn för natten bestämda hviloplatsen på ett snöfritt ställe, hvarest Amund liade kaffe färdigt för oss, som stillade törsten och upplifvade oss. Efter kaliet lade jag mig och insomnade genast. Lik hvarje annan tobaksälskare skulle min reskamrat först hafva den oumbärliga kära aftonpipan, sig sjelf emellertid till föga båtnad; ty hade lian genast lagt sig, så hade han ovilkorligt erhållit sin tillkommande andel i en yllefilt; men i sömnen hade jag tillegnat mig både min och hans del i filten. Emellertid nändes han ej väcka mig, ocli efter att hafva slumrat litet, men frusit mycket, steg han upp och försökte nu genom så många flera morgonpipor hålla sig skadeslös för den förlust af sömn och för den köld en aftonpipa i förening med ädelmod liade vållat honom. Så het och varm dagen var, frös det dock så snart aftonsolen gömde sig bakom fjelltopparne. Redan klockan 9 på aftonen kunde man gå på snöskaren, och på insjöarne frös is. Klockan 4 på morgonen var äfven jag uppe, styrkt och uthvilad.218-

Amund hade sin lilla son med. Ej fyra år gammal, måste gossen gå den första halfva milen från sjön; vägen var för brant att ban kunde fastbindas på renen, som sedermera skedde, då fadern band gossens ben och fötter fast på ömse sidor af sadeln. Då vi hvilade blef ban lösgjord och sprang då omkring och låg och gick utmed de yttersta kanterna af preci-picerna, hvarifrån ett fall skulle krossat honom. Kandidaten sprang, första gången ban såg detta, förskräckt till fadern, som endast skrattande sade: "Åh, han faller ej!" och barnet föll ej heller. Detta faderns lugn var ingalunda någon följd af likgiltighet, ty han var mycket kär i sin son, smekte honom ofta och såg förnöjd ut, när kandidaten eller jag sysselsatte oss med barnet. Så tidigt måste fjellfolkets barn blifva förtroliga med alla slags faror, utan att derför blifva öfvermodiga eller dumdristiga. Straxt efter att vi första dagen voro komna till första hviloställel begynte det blåsa, och spridda skyar trädde fram; man förutspådde snöväder om några timmar, och ögonblickligt gaf Arnund order om uppbrott; "ty", sade han, "utan nödvändighet utsätter sig ej fjell-lappen för ett oväder på ett vildt och blåsigt ställe, när han kan undgå det".

En half mil från samma ställe, der vi hade tillbringat några timmar af natten, låg Verisjön, hvilken vi skulle ro öfver, medan några af lapparne gingo med djuren omkring den. Tre små båtar lågo här uppdragna på land, gamla, skröpliga och fulla med sprickor; Amund hade i fulla två timmar tillräckligt att göra med att få sin båt lappad och lagad, hvilken han för 20 år sedan hade köpt i Norge och fört öfver fjellet från Ilel-lervigen. Dagen var åter varm, och jag begagnade uppehållet för att bada mig i sjön. En botanisk märkvärdighet vid Verisjön är, att här skall finnas en planta, som ej växer i hela Skandinavien och icke heller på någon annan plats i Europa, utom på Pyreneerna. Efter att hafva rott en knapp timma, tvang en stark motvind alla tre båtarne att så fort som möjligt söka land. Lika flinka till sjös som till lands, sprungo lapparne i vattnet och drogo båtarne upp på land, då sjön gick hög. Från Verisjön medtogo vi ett tält. Då motvinden lade sig efter några timmar, fortsattes rodden; under vägen lade vi i land, der Amund hade sitt tält, och här stannade den lilla Nils hos modern. Vid midnatten hade vi uppnått slutet af sjön och uppsatte här vårt tält. Den följande dagen219-

hade vi en tröttande väg af tre mil, ty marken var på ett par mil tätt bevöxt med ljung, som snärjde sig om fötterna, och tillika måste vi vada genom träsk och en mängd fjellbäckar, hvaraf tvänne isynnerhet voro breda

och forsade starkt; men då Amund kände vadställena, så var det ingen fara. Klockan eftermiddagen kommo vi till en elf, som skilde oss från Alkavarafjellet och från backen, hvarpå kapellet var uppfördt. Under vägen råkade vi på fyra tält med deras hjordar. Tälten voro bebodda af nomadiserande lappar, som under denna tid vandrade kring på dessa trakter. Vid elfvens strand låg en liten usel båt med många och breda sprickor, hvilka igenstoppades med gräs och med hvad som helst Amund och kandidaten kunde få tag uti; i denna kommo vi lyckligt öfver och uppreste vårt tält.

Lördagen inemot morgonstunden kom presten från Qvick-jock; han hade på långt håll sett vårt tält, som var snöhvitt och belyst af solen. Samma dag började också den kyrkbesökande allmogen att infinna sig. Alkavarafjellet bebos af kringvandrande Sirkas-lappar. Der samlade sig omkring 150 menniskor, jemförelsevis få qvinnor. Församlingen uppförde sig ordentligt, änskönt en och annan befanns temligen beskänkt. Alla voro glada ocli muntra, de yngres nöje bestod förnämligast i brottning. En "byalänsman" var närvarande. Lördagsaftonen hölls bön och derefter uppskrefvos 97 kommunikanter och några barndop. Söndagen var en af de i Sverige anbefallda böndagarne, på hvilka det hålles ottesång ocli högmesso-predikan öfver uppgifna texter. Jag höll ottesångs-predikan, som församlingen åhörde under den djupaste tystnad och uppmärksamhet. Dialektskilnaden var ej synnerligt menlig, och klockaren förklarade, att han i sista halfva delen af talet hade förstått hvarje ord. Likaledes deltog jag i brödets utdelning vid altargången i högmessan. Klockaren stod midt i det lilla kapellet med ett långt spö i handen; för att förekomma, det. naturen ej skulle få gå öfver upptuktelsen, pickade han på hufvudet eller skuldrorna dem, hvilkas ögonlock slöto sig, men som af trollstafvens magiska verkan genast åter öppnade sig, och bragte den vidrörde att hastigt upplyfta det nedsjunkna hufvudet. Detta slags väckelse företages dock nu ej mera. Efter slutad gudstjenst mottog presten af männen trohetseden2L'0

för konung Oscar I, konung öfver Sverige och Norge, hvilket sistnämnda rike här kallas "Fjorden".

Alkavara kapell är en liten af gråsten uppförd byggnad, med tak af trä ocli ganska illa underhållet. På Alkavara fanns fordom en silfvergrufva. Då verket nedlades qvarblef kapellet, som var uppfördt för verkets skull; det bestämdes då, att här framdeles skulle hållas gudstjenst en gång om året under den tid af sommaren, då de nomadiserande lapparne draga omkring i trakten. Den förra silfvergrufvan är nu en kaffe-kokningsgrop, hvartill man i oväder måste begagna kapellet. Skog och träd finnas här ej: man afrifver ljung och kokar dermed.

Redan på söndagseftermiddagen bröt man upp och skildes. Efter att hafva bragt Gud vår tacksägelse följde vi alla samma känsla att lemna öknen och återvände dit, hvarifrån vi voro komna. En half dag uppehöllo vi oss på den plats, hvarest Amund hade sitt tält och sin renby, för att der erhålla renombyte. "Hvad tycker du om detta land?" frågade Amund min reskamrat. "Här är så mycket snö", lydde svaret. "Ja, ser du, just detta är godt för renen, ty renen trifves bäst i snön", svarade Amund. Med välbehag och en lycklig belåtenhet öfver detta snöland lät han blicken vandra från snöfjell till snöfjell, och det måhända med större välbehag och belåtenhet än mången i landet "\vo die Citronen blühen" låter sitt öga hvila på citronlunderna eller vandra från vinberg till vinberg. Tidigt på morgonen den 30 Juli anträdde vi vandringen öfver snöfjellet. Nu blåste här en kall vind, som visserligen lättade gången, när vi hade den på ryggen, men förorsakade att vandringen tvärs öfver den omtalta branta sidan af fjellet var förenad med stor fara, ty snön var nu hårdare, så att knappt ett märke efter foten syntes deri. En blågrön glansis hade i denna mellantid bildat sig på detta ställe, och vi nödgades gå nära invid kanten af densamma. Emellanåt råkar man på djupa och breda remnor i snön, som man då måste kringgå. I Amunds barndom gled en äldre lapp ut på isen, men hans rop om hjelp, under det ban gled ut, förstummades ögonblickligt i djupet. I Juli och Augusti smälter och aftager snön, men efter den tiden ej vidare; någon årlig förökning af snön och isen hörde jag ej omtalas.Fredagen den 2 Augusti lemnade jag det gästfria Rösvig för att resa till Rörstad, eftersom jag hade lofvat att der följande söndag hålla norsk gudstjenst. — Den 6 Augusti mottogo presten och hans hustru nattvarden af mig. På aftonen lemnade jag åter prestgården och kom den följande eftermiddagen till Gilleskaal, eftersom jag önskade helsa på och tala med prosten i Salten; men som prosten var rest till Bodö för att derstädes inspektera, reste jag genast dit och derifrån till Skjärstad. — Den härvarande presten hade förut varit predikant på Karlsö och om de dervarande lapparne gifvit den förut anförda skildringen. Den 13 Augusti tog jag in i fogdegården för att helsa på fogden, som yttrade, att det varit önskligt, om jag kunnat vistas någon tid bland

fögderiets lappar, hvilka ej förstodo norska.

Den 18 Augusti kom jag till Karlsö. Söndagen den 25 höll jag lappsk aftonsång, och samma dag samlades nattvardsungdomen. Presten önskade ej mindre än jag, att jag skulle stanna här och läsa med de lappar, som icke förstodo norska; men redan den 28 tvingade mig en sjukdom att resa till Lyngen till min svåger, der min hustru då var.

Söndagen den 13 Oktober blefvo 53 lappbarn ocli 2 qvän-barn af mig konfirmerade i Lyngens kyrka.

Kyrkosångaren och läraren vid Lyngens fasta skola inlem-nade i Mars 1844 en berättelse öfver skolväsendets tillstånd i Lyngen sedan år 1823, då han blef tillsatt. Ett utdrag häraf hvad lapparne angår meddelas här, och detta stämmer på det nogaste öfverens med pastorns i Karlsö:

"Af barnen i skolan voro ^ lappar; af dessa kunde 3 göra sig förstådda på norska; religionsundervisning meddelades dem genom muntliga föredrag af tolken. År 1826 var antalet af socknens skolpligtiga barn 386; af dessa § lappar, och af dessa förstodo endast få det norska språket. Ett tolfårigt bemödande bevisade, att skolans verksamhet på intet sätt kunde bidraga till norska språkets framgång, och att den derpå använda tiden och mödan var förspilld. Resor i socknen utvisade, att den smula norska inan i skolorna hade sökt att bibringa barnen, var glömd. Lapparne i Lyngen förstodo för 40 à 50 år sedan ej mera norska än de nu förstå; de som förstodo norska förde ordet både för sig sjelfva och för andra, och från dessa enskilda undantag slutade inan till, att de öfriga äfven kunde222-

norska. Menniskor om 60, 70 och 80 år hafva på sin dödsbädd förklarat, att de aldrig hafva förstått norskan!!*). Från den tiden, då lapparne här i socknen fingo böcker och undervisning i modersmålet, har i fyra år kunskapen känbart börjat att utbreda sig bland lapparne, medan att tolf års ansträngningar genom norska språket hafva varit så godt som alldeles fruktlösa. Många mödrar hafva anmodat mig, att lära deras barn läsa ren lappska, på det de skulle kunna läsa för sina föräldrar i de lappska böckerna, i Nya Testamentet och i böneboken (andaktsboken). Det var blott tanken på, att handlingen var helig och att Gud var närvarande, som stämde barnen till andakt på konfirmationsdagen, "ty intet af hvad de hörde nådde deras hjertan, de förstodo det icke!"

Den 9 Oktober fick jag en express från presten i Karlsö, med anmodan att i hans ställe förrätta tjensten i Skjervö kyrka, eftersom ban återigen var beordrad till en annan plats. Han hade nyligen hållit konfirmation och skrifver i anledning deraf: "Oaktadt deras svagheter finner jag lapparne både älskvärda och förtjenande att som prest arbeta för. Hur innerligt glad är jag ej, att, ehuru ofullkomligt ännu, dock kunna tala med mina lappska konfirmander på deras eget språk! Jag hade i år den glädjen att förvissa mig om, det de förstodo hvad som är nödvändigt att veta för saligheten."

Jag reste nu de 4J milen till Skjervö. Kyrk- och handelsplatsen här ser ut som en liten stad i anledning af de många kyrkbodarne. En talrik församling infann sig söndagen den 20; jag hade ej mindre än 11 brudvigslar och 8 barndop att förrätta. Det herrskade under bela tiden en ordning, som lände såväl menigheten som handelsmannen till heder. Söndagen var norsk gudstjenst, måndagen lappsk och qvänsk. Då en af de under sommarvakansen tjenstförrättande presterna gick ut från kyrkan kommo tre qväner, två qvinnor och en karl, fram till honom på kyrkogården, der de knäföllo i fruktan och ångest inför honom. Efter det presten hade fått dem in med sig i sakristian, förklarade de genom tolken, att de under skriftetalet läst i qvänska religionsböcker, men under tiden hade det undgått deras uppmärksamhet att framträda till absolution, innan de mottogo nådemedlen; de ville gerna

*) Man kan tänka sig hur deras religiösa kunskap måste hufva varit!223-

underkasta sig livad straff presten ville pålägga dem, endast de kunde blifva så lyckliga som de andra och erhålla bekräftelsen om sina synders förlåtande. — I Skjei-vö är ett socken-bibliothek, i hvilket flera exemplar af de nya lappska böckerna finnas.

Den 23 kom jag tillbaka till Lyngen.

Den 4 November reste jag med sockenpresten på skolför-hör. Lapparnes innanläsning, äfvensom deras kunskap i katechesen, ingifva allt mer och mer de bästa förhoppningar.

I grannskapet af Lyngeus kyrka hade en mineralisk källa blifvit upptäckt, som gaf folket en så god aptit, att en fattig gammal qvinna måste upphöra att dricka af den, för det hon ej hade råd att tillfredsställa sin deraf tilltagande matlust. Källan försvann åter plötsligt om hösten och har, så vidt jag vet, ej mera låtit se sig.

Svenska Lappmarken.

Thorsdagen den 26 November reste vi från Lyngens prestgård, i sällskap med storthingsmannen och öfverläraren Lange från Tromsö, först en mil landväg, sedan en half mil till sjös, och lågo natten öfver i Skibotn, hvarest den från Sverige tingade fjell-lappsskjutsen väntade oss. Den följande dagen bestego vi fjellet. Det hade regnat under de sista dagarne. Regnet hade bortsmält snön och endast här och der qvarlemnat en isskolla. Lange och jag måste derför gå ett långt stycke. Både för oss sjelfva och för packningen måste vi lega hästar upp till Halsen, mil från Skibotn, då renarne i detta före ej kunde draga något lass. Vi rastade natten öfver i snön. Regnvädret upphörde, och efterhand började föret blifva bättre; men det oaktadt skakades vi duktigt, eftersom det var så litet snö. Om aftonen voro vi komna en mil bortom Kipisjärvi och hvilade här några timmar i snön; på samma sätt tillbragte vi den andra natten. Ett par timmar efter midnatt, då månan stod högt på himlen, uppbröto vi och gingo raskt framåt, så att vi den 29 på morgonen kommo till Naumaka, 13 mil från Skibotn. För att gifva renarne den nödvändiga hvilan och för att torka våra reskläder, stannade vi dagen öfver här. Den224-

följande reste vi till Maunu och derifrån med hästskjuts till Karasuandos 1 mil derifrån belägna prestgård. Dagen derpå fortsatte Lange sin resa; vi stannade här till den 4 December.

För den franska vetenskapliga expeditionen hade härvarande pastorn utarbetat fragmenter ur den finsk-lappska my-tbologien; af första delen, gudaläran med dertill hörande my-thologiska föremål, redan tryckt bland sällskapets skrifter, öfverlemnade pastorn mig manuskriptet. Han och jag hade kommit till samma åsigter i vårt omdöme angående fjell-lapparnes förhållande till landet och till de fastboende norrmännen, svenskarne och qvänerna, nemligen att, såvida fjell-lapparne i Ka-rasuando tillintetgöras, några nybyggare här ej vidare kunna existera; och likaså i Finmarken.

Thorsdagen den 5 December lemnade vi Karasuando med renskjuts, och Lördagen den 7 kommo vi till Vitangi. Derifrån reste vi med hästskjuts till Gellivare, 10 mil. Denna vinter föll obetydligt med snö, och körseln var derför såväl med häst som ren högst besvärlig; min hustru höll på att bli sjuk af det oupphörliga rystandet. I Gellivare togo vi in hos löjtnanten och kronolänsmannen, hvilken tillika med sin fru visade oss den största gästfrihet och välvilja.

Gellivare är såsom kyrko-, tliings- och handelsplats endast 100 år gammal; fordom utgjorde den en församling med Jockmock.

Måndagseftermiddagen den 16 fortsattes resan till Edes-fors, hvarest vi togo in hos inspektören, på lians och hans hustrus vänliga anmodan att tillbringa en dag hos dem, hvilket vi med tacksamhet mottogo. Fjell-lapparne voro redan stadda på nedflyttning, hvartill vargarne tvingade dem.

Lördagen den 21 kommo vi till Jockmock, och här tillbringade vi julen. I de församlingar, som hafva svenska medlemmar, förrättas gudstjensten på båda språken. På min resa här under förra året hade jag stämt möte med tvänne väl upplysta och äfven i svenska språket kunniga lappar, men endast en af dem kom.

Körredskaperna voro, isynnerhet på de sista dagsresorna till Gellivare, ytterst usla och föret dåligt. Sålunda hade några af skjutsbönderna intet betsel på hästarne och mycket dåliga tömmar, hvilka man ej en gång gjorde sig möda med att hålla i händerna, utan hästarne fingo gå som de behagade.225-

Följden blef också, att vi stjelpte flera gånger. I de långa slädor man litir begagnar kör ej den resande sjelf, utan skjutsbonden.

I de församlingar i Jockmock ocli flera socknar, der det finnes svenska invånare, hålles gudstjensten, såsom jag

förut sagt, på båda språken. Vanligtvis är inledningen på lappska, predikan på svenska, bönerna på båda språken och messan på lappska. Men detta bruk medförer bland annat det olämpliga, att svenskarne måste vänta på lapparne och dessa på svenskarne. Det riktiga vore att här, som hos oss, bestämda söndagar pålystes för hvarje nation; är man nödsakad att på en och samma dag hålla gudstjenst i båda språken, så utföras de förrättningar, som äro bestämda för hvarje nation, först fullständigt och oafbrutet i det ena språket och sedan i det andra. Härvid blir ingen tvingad att mot sin vilja eller önskan åhöra gudstjensten i ett främmande och oförstådt språk.

Det sätt, på hvilket qvinnorna här kyrkotagas, är vackrare och mera imponerande än hos oss. Modern går fram till koret framför altaret, knäfaller der på en för detta ändamål dit-lagd dyna, hvarest hon af presten mottager kyrkans välsignelse och förbön för sig och sitt barn.

Sent på qvällen annandag-jul lemnade vi Jockmock och kommo den 28 till Qviekjocks gästfria prestgård.

Då man från Skibotn i Lyngen först kommer upp på fjel-let i Sverige, och har nalkats Naumaka på ett par mil när, blir landet i det hela taget flackt och jemnt; bergen ligga då i bakgrunden. Från Naumaka och rundt omkring Karasuando by är utsigten fri och vidsträckt. Skinande och vackra aurora-färgade moln lyste dagligen i flera timmar på himlen. De berg, som derefter ligga i den resandes väg, äro hvarken många eller höga; endast en höjd är af någon betydenhet, innan man kommer till Gellivare; sandbacken vid Edesfors är brant och lång.

Ifrån Jockmock uppåt Qvickjock blifva fjellen högre och högre. Qvickjock har en ovanligt vacker omgifning; omringad af skyhöga fjell, har dess skog, dess gräs, med ett ord dess flora, en växtlighet, en frodighet och saftighet, som i förening med vattendragen om sommaren utbreda en mild och ljuf fägring öfver hela dalen, hvilken förskaffat Qvickjock, af naturforskare, som isynnerhet de sednare åren berest dessa trakter, Rena i Finmarken. länamnet af Lappmarkens paradis *). Denna jordens rika fruktbarhet gör, att det nästan beror på en sjelf att hålla så många kreatur man vill, endast man kan erhålla behöflig mennisko-lijelp. Qvickjocks prest har denna bördiga mark att tacka för ett sorgfritt lif, då hans inkomster som komminister äro högst obetydliga. Qvickjock ligger i ett hörn af socknen, och kyrkoplatsen är endast bebodd af presten, klockaren och kyrkvaktaren. En knapp half mil längre upp är det förbi med Qvickjocks paradisiska herrlighet, förbi med dess fruktbarhet och skönhet. Sulitelmas spira blir då ensam rådande.

Många af bönderna i Jockmocks och Qvickjocks socknar förstå svenska och äro till en del af svensk härkomst. I deras samtal med mig utmärkte de sig genom en religiositet, som säkerligen var lika så uppriktig, som den var uttalad, utan allt pjunk. Jag höll derför på uppmaning ofta föredrag.

Ett eget intryck gör den egendomliga byggnad granträden hafva i Juckasjärvi socken. Amtman Blom har i sin bok "Das Konigreich Norwegen", sidan 76, såsom äfven i sin bok "Be-mærkninger paa en Reise i Nordlandena og igjennem Lapland", 2:a del., sid. 34, omtalat den så egna och besynnerliga formen på dessa träd. Den är ej som vanligt pyramidalisk, utan har ända från roten och upp till toppen korta grenar, hvilka gifva trädet utseende af en med granris beklädd kolonn. Denna pelarform existerar äfven i Gellivare socken, men trädet är här frodigare än i Juckasjärvi och uppnår en betydlig höjd, en växtlighet, som björken ej eger i Gellivare; i Jockmock upphör granens pelarform. Björken är frodigare liär än i Gellivare.

1845.

Onsdagseftermiddagen kom den af mig förra året beställda katecheten från Arieplogs socken till Qvickjock. Genom att flitigt arbeta hade vi den 10 Januari hunnit genomläsa det svensk-lappska ordregistret i Lindahls och Ölirlings lexikon; i

*) Hvilket man likväl endast ser genom ett helvete af myggsvärmar, s&ger Pettersson. Öfver/, anm.227-

mitt exemplar af detta lexikon bifogade jag de anmärkningar, som både presten och skolläraren i Qvickjock funno sig föranlåtna att göra.

Fredagen den 10 på förmiddagen lemnade vi alla Qvickjock. I naturskönheter stå Alten-Talvig och Karasjok i Vestra Finmarken nästan jemnhögt med Qvickjock. Måndagen den 13 Januari lemnade vi Jockmock och kommo

fredagen den 17 till Arieplogs prestgård, der vi likaledes blefvo mottagna med en förekommande gästfrihet.

Ingen kyrkoplats i hela Lappmarken kan vara så oregel-messigt bebyggd som denna. Stugor, fähus, gammer och bodar bilda ett kaos, utan gator, med hörnet af det ena huset mot väggen på ett annat. Eget nog, att en dylik samling af byggnader i 200 år ej varit utsatt för eldsvåda, ty så länge har Arieplog varit bebyggd. Platsen är så utomordentligt stenig, att ett regelmessigt byggnadssätt nästan är en omöjlighet. Husen äro små och oansenliga, se gråa och otrefliga ut, likt stenarne, som ligga rundt omkring, och af hvilka några äro så stora som sjelfva husen. Kyrkan tar sig rätt bra ut; prest-gården, änskönt något låg, är en ansenlig byggnad och ligger för sig sjelf.

Presten i Arieplog måste såväl sommar som vinter företaga ytterst besvärliga och flera dagars fot- och skidvandrin-gar, för att meddela sjuka och döende lappar religionens tröst och nådemedlen. Under vårt vistande här hemkom en son af presten, efter att söderut hafva viaticerat. Då man har slutat sin kurs vid Hernösands gymnasium utgifver konsistoriet en rekommendation och anvisning, i hvilka socknar innehafvaren kan viaticera, som det heter. Efter uppgift gifver hvarje bonde 12 skill. (25 öre) i medeltal, men flera gifva mycket mera, allt efter som viatikanten är mer eller mindre omtyckt. Han går ur hus i hus och har gerna en talman med sig. Vanligtvis begagnas marknadstiden till insamling, då man träffar såväl bönder som icke-bönder på marknadsplatsen. Viatikanterna måste derjemte predika på deras vandringar. Söndagen hölls gudstjenst på båda språken i kyrkan.

Bland de få fasta invånarne på kyrkoplatsen var en, som hade en högst besynnerlig sjukdom. Han var fjell-lapp och hade legat till sängs 30 år samt i 20 år varit blind. Kramp och gikt tillslöto i början af sjukdomen munnen och tänderna,så att ett par af dessa måste brytas ut, för att kunna införa föda i munnen, hvilken han likväl icke kunde tugga, endast svälja. Dricka måste hällas i hans mun genom den öppning, som de tvänne utbrutna tänderna hade lemnat. Han kunde ej röra en lem, ej vända sig i sängen eller röra hand, fingrar eller fötter. Tungan och läpparne voro de enda af hans lemmar som han kunde röra och begagna; emellanåt hade han plågor. För någon tid sedan förlorade ban hörseln, då han utbröt i klagan ocb sade: "Nu är jag väl den olyckligaste menniska på jorden!" Men efter någon tid fick ban sin hörsel igen. Ännu efter 30 år påminde han sig de trakters såväl läge som klimatiska och lokala förhållanden, genom hvilka han vandrat, ända till de minsta enskildheter, likaledes de renar han den tiden hade ocb de ban nu har, såväl i antal som utseende. Djurens minskning ocli ökning säges honom endast en gång och ban minnes allt; likaså har han, ända till den sista skillingen, reda på de penningar han haft, har och hvar de förvaras. Ända till för ett par år sedan hade hans barn skött honom, men allt efter dessa blefvo gifta gaf han dem utstyrsel; nu tjenade hos honom en lappflicka som ej var slägt med honom. Ej snål mot sin familj, är ban det mot sig sjelf. Han vill ofantligt gerna höra nytt; derför måste hans sköterska ut för att inhemta nyheter. Jag var flera gånger hos honom, äfven min hustru såg om honom. Ville man således höra nytt, så behöfde man blott gå in till Nils Ersen, så var hans namn. Oaktadt han ej kunde tala annat än med sammanbitna tänder, var olikheten i dialekten så obetydlig, att vi efter ett par minuters samtal förstodo hvarandra mycket väl. "Du har väl aldrig förr sett en sådan menniska som jag är? Både du och din hustru kan hafva nytta af att se hvad en menniska kan lida!" sade han till mig. Han har flera gånger varit sjuk och legat utan tecken till lif. Han begår regelmes-sigt den heliga nattvarden, är Gud undergifven och i det hela taget tålmodig. Och i detta tillstånd har lian tillbragt 20 à 30 år!!

Den 19 Januari lemnade vi Arieplog. Den 21 kommo vi till Sorsele prestgård, der presten var född lapp. Hans slägt, ända till hans far, hade varit nomadiserande lappar på Dovre-fjeld. "Värägerna" (vargarne) hade varit elaka mot lapparne, tagit från dem deras djur och till sist drifvit bort dem.En mil från prestgården ligga gårdarne Stensrud, hvarest bodde en rik och ansedd bonde; från dessa trakter är mycken trafik öfver fjellet emellan Sverige och Norge.

Den 23 på aftonen kommo vi till prestgården i Lycksele, ett af de största pastorater i Lappmarken. Under marknadstiden äro här flera tusen menniskor samlade; omsättningen är ganska betydlig. Sockenpresten var tillika inspektor öfver de för enskild räkning af Svenska Missionssällskapet upprättade missionsskolor; hans namn var Sundelin. Han hade tillika uppdrag att i förening mecl presten Grönlund i Fredrika redigera utgifningen af Nya

Testamentet i svensk-lappsk öfversättning. Söndagen den 26 höll jag norskt skriftermål i Lycksele vackra kyrka för de svenskar, som hade skrifvit upp sig till nattvardsgång. På aftonen följde Sundelin med mig till byn Knaften, 1} mil, för att göra mig bekant med den dervarande missionsskolan. Måndagsmorgonen klockan 7 började examen såväl af skolans lärare som af mig. Byns invånare, som sjelfva hade bekostat skolbyggnaden, voro närvarande, och examen visade ett i alla afseenden tillfredsställande resultat. Efter slutad examen blef jag anmodad att hålla ett tal. I Knaften har förr herrskat stor dryckenskap, men nu ej mera, tack vare Missionssällskapet och de af detsamma anställda lärare.

Under mitt vistande i Lycksele kom en norsk fjell-lapp flyende för vargarne; i två år hade hans dotter mottagit undervisning i en af de svensk-lappska missionsskolorna; äfven andra norska undersåter hade åtnjutit godt af dessa skolor. Efter att hafva öfverenskommit om en ömsesidig brefvexling med Sundelin lemnade vi Lycksele. Vid afresan skänkte han oss en svensk bredsläda, förfärdigad af en prest. Thorsdagen den 30 reste vi genom byn Badstuträsk, der likaledes fanns en missionsskola, som jag besökte.

Den följande dagen kommo vi till Stensele prestgård. Sedan socknens inbyggare hafva upphört med att bränna och supa bränvin, brödföda de sig sjelfva. Äfven här afbränner man skogarne för att fördrifva lapparne. Onsdagen den 5 kommo vi till Wilhelmina prestgård. Kyrkan i Wilhelmina är måhända ännu vackrare än den i Lycksele, hvilket förtjenar så mycket mera att anmärkas, som den är uppförd och målad af tvänne bönder.230-

Enstämmigt erkännes nödvändigheten af att en gräns blifver utsatt för nybyggarnes bosättningar samt nomadernas orättvisa och okloka fördrifvande, som de fastboende i en framtid skulle komma att ångra. Lördagen den 8 kommo vi till Åsele. Äfven här är bränvinssupandet i aftagande. Tisdagen den 11 kommo vi till Fredrika prestgård, hvarest sockenpresten Grönlund i förening med pastor Sundelin arbetade på en redigerad öfversättning af Nya Testamentet i den svensk-lappska dialekten. Båda inlemnade år 1847 en ansökan till konsistoriet i Hernösand om tillåtelse att få begagna det norsk-lappska alphabetet, som dock ej beviljades.

Fredagen den 14 Februari drogo vi till Björna. Från Jockmock och ända till närmaste station vid Björna prestgård liade vi ej sett bränvin på något ställe, ej en gång på gästgifvare-gårdarne; men härifrån sågs bränvin i alla hus och med brän-vinet följde de sedvanliga ledsagarne: vederstyggliga eder och svordomar, som vi under hela den omnämnda sträckan hade varit befriade från att höra. Ej förrän söndagseftermiddagen den 16 Februari lyckades vi att komma fram till Hernösand, 20 mil från Fredrika.

Konsistoriet hade helt nyligen insändt till regeringen en mycket omfattande och enligt med tidens fordringar mera öfverensstämmande plan till en förbättrad undervisningsmetod för Sveriges lappska undersåter.

Onsdagseftermiddagen den 19 Februari lemnade vi Hernösand. Oväder och starkt snöfall förorsakade, att vi ej förrän tisdagen nådde fram till Gefle, 26 mil från Hernösand. Först vid Gefle upphörde "svineriet" med snuset, som såväl de yngre som de äldre bönderna utan undantag begagna; innan skjutspojken kunde spänna för måste snusdosan först fyllas på; att röka var ej så allmänt här. Efter två dagars uppehåll i Gefle fortsattes resan öfver Säter, Hedemora, Philipstad och Carlstad till Kongsvinger, ocli derifrån till Christiania.

I April hade jag audiens lios H. M. konungen, som då uppehöll sig i Christiania.231-

Den 8 April 1846 ingaf jag åter en ansökan till H. M. konungen, i hvilken jag påpekade den ovilkorliga nödvändigheten af att presterna för de lappska församlingarne äfven för-pligtades att känna sina församlingars språk. Så länge staten ej hade några litterära medel att förfoga öfver, kunde visserligen från dess sida ingenting göras i denna sak. Men nu, sedan de af staten bekostade hjelpmedel förefinnas och dessa efterhand förökas, skulle staten handla inkonseqvent ocli råka i motsägelse med sig sjelf, om den ifrån nu ej ålade sina blifvande prester i Finmarken att begagna de af staten anskaffade hjelpmedlen. Ett liknande vilkor — kunskap i språket — har alltid funnits i Sverige, änskönt den lappska befolkningen der ej är hälften så stor som hos oss. Äfven i de ryska gräns-distrikterna eger en liknande bestämmelse rum.

Som svar på denna ansökan fick jag en skrifvelse från Kyrko-departementet den 26 Augusti, i hvilken jag uppfordrades att ingifva ett underdånigt förslag: 1) på hvad sätt hållandet af offentliga föreläsningar öfver

lappska språkets studium ändamålsenligast kunde sättas i verket; 2) hvilka andliga embeten borde göra anspråk på denna språkkunskap hos sina blifvande prester.

I anseende till föreläsningen anmärkte jag, att bland de theologie-kandidater, som hafva vinnlagt sig om språket, hade A. Friis, kandidat med högsta betyg från 1844, bestämt sig att uteslutande studera detta och de med detsamma beslägtade qvänska med flera språk, samt dessa folks historia, mythologi o. s. v. Då Friis, som 1845 begynte dessa språkstudier, ännu i två år fortsätter desamma och 1849 anträder en resa i Finmarken, Svenska Lappmarken och Norra Finland, skall han hafva förvärfvat sig de nödvändiga theoretiska och praktiska kunskaperna, för att kunna aflösa mig i mina offentliga föreläsningar i ofvannämnda lärofack vid universitetet.

Då den mig den 11 September 1839 beviljade åttaåriga anställning tilländagår med November innevarande år, anhåller jag ödmjukligen om en femårig fortsatt anställning, för att dels i Christiania fortsätta de omtalta föreläsningarne och dels för att utgifva litterära arbeten. Efter 1849 skulle Friis kunna aflösa mig vid universitetet, då min önskan vore att återvända till Finmarken för att fortsätta och fullända min praktiska verksamhet som missionär. Efter min återkomst från denna232-

sista resa skulle en sådan missionsverksamhet ej mera behöfvas.

I afseende på qvänerna och deras språk ingaf jag en liknande föreställning och ansökan, som för lapparne och deras språk.

Efter att dessa ansökningar hade blifvit försedda med en bifogad förklaring af biskopen, hemställde Kyrko-departemen-tet detta åt konungen, som gaf sitt bifall den 24 Februari, så att allt skulle inträda i full kraft den 1 Januari 1849.

Den 13 September 1847 inlemnade jag till Collegium aea-ilemioum en rekommendation för en ansökan af kandidat Friis, att af det i öfverensstämmelse med universitets-statuterna till stipendier beviljade belopp erhålla ett tvåårigt stipendium, stort 200 Spdr, intill dess han hade förvärfvat sig de nödvändiga språkkunskaperna.Min fjerde resa till Finmarken, omfattande tiden från den 6 Juli 1851 till den 31 Juli 1852.

Fredagen den 6 Juni lemnade jag Christiania, för att anträda min fjerde resa till Finmarken, och reste till egendomen Huser i Näs på Övre-Romerige, för att der afvakta Storthingets beslut i hvad som rörde det lappska språket; ty förrän detta var fattadt, kunde kandidat Friis ej tillsättas som docent i de lappska och qvänska språken, ej heller var det af mig sökta stipendiet behandladt af thinget. Emellertid gick Juni månad till ända, innan denna ansökan afgjordes på thinget, och jag kunde nu ej längre uppskjuta min resa, så vida jag under loppet af sommaren skulle hinna att endast företaga de flesta af de påtänkta och af biskopen tillrådda resorna. Då äfven universitetsferierna nu togo sin början, drog jag så mycket mindre i betänkande att anträda resan, i det tillitsfulla hopp, att äfven denna resa skulle finna nåd inför Gud, och att också Storthinget skulle bevilja och konungen bifalla såväl min ansökan om resestipendium till denna min fjerde och sista resa till Finmarken, som den sökta docentlönen för kandidat Friis. Likfiså litet nu, som någonsin förut, svek mig hoppet. En månad efter min afresa beviljades allt.

Aftonen den 6 Juli lemnade jag Huser; min hustru följde mig till Minde, för att den följande dagen återvända till Huser; denna gång skulle jag ensam resa till Finmarken. Den följande dagen fortsattes resan på Mjösen med ångbåten "Jern-barden". Ibland de resande voro två unga engelsmän, hvilka ämnade sig på laxfiske, samt en äldre, liten, fin och gentil nordamerikanare, som reste för att se landet. På qvällen kom234-

jag till min svåger, pastor i Vestre-Toten. Följande dagen begaf jag mig landvägen till Lillehammer och körde följande morgon i köld, blåst och regn till min svåger, nu mera pastor i Gusdal; ban hade varit prest i Alten-Talvig i Vestra Finmarken och min medarbetare under mitt tredje vistande i Finmarken; hans hustru hade varit en af mina elever i Slidre prestgård.

Morgonen efter min ankomst fortsattes resan till gästgif-varegården Elstad, som tillika är postkontor ocli landningsplats för ångbåten på Losna elf. "På Elstad har aldrig någon stöld begåtts", sade man mig vid min ankomst, och detta erfor jag, ty på ofvannämnda plats lemnade jag min karjol med några lösa effekter öppen ute

öfver natten, dock utan att något kom bort; detsamma var händelsen på flera gästgifvaregårdar, der jag stannade öfver natten. Följande dagen kom jag till Nordre-Froens prestgård till en svåger, hvilken äfvenledes under mitt tredje vistande i Finmarken hade varit en lappvän; ban var då prest i Lyngen i Tromsö provsti.

Dagen efter min ankomst var söndag, då gudstjenst skulle hållas i annexet Kvikne, en mil från moderkyrkan. Jag följde med min svåger. ITär voro fyra par brudfolk; vigseln förrättas gerna före gudstjensten. Ett talrikt följe af ridande och åkande ledsagade brudfolken, och tåget anfördes af klarinettblåsare; brudparen gingo allena upp i koret, medan brudföljet blef sittande nere i kyrkan. Efter vigseln ställde sig samtliga äkta paren på ena sidan i koret; straxt derefter kom en åldrig man gående nerifrån kyrkan upp till koret, gjorde der en bugning för det brudpar, hvars anförare ban var, gick derefter omkring altaret och offrade och så åter ner i kyrkan. Derefter gick detta brudpar kring altaret och offrade, samt ställde sig åter på sin förra plats i koret; nu framkommo de öfriga af brudparets manliga sällskap från sina platser nere i kyrkan, helsade sitt brudpar med en bugning, gingo likaledes kring altaret, offrade och förfogade sig sedan åter ner i kyrkan. Derefter kommo brudparets qvinliga följe, som gjorde på samma sätt. Eftersom här voro fyra brudpar, så repeterades detta fyra gånger; men då det bela försiggick med ordning och skick, så tog det sig rätt bra ut.

Nordre-Froen är ett landskap med herrliga utsigter; vid prestgården äro vackra promenader mot söder och norr, isyn-235-

nerhet mot söder. Laugen-elf, som flyter genom pastoratet, liksom vägen på ömse sidor af elfven och färgstället i grannskapet af prestgården bidraga, i förening med anblicken af de många resande, att utbreda liflighet och rörlighet öfver den visserligen vackra, men ändå något enformiga trakten. De välskötta, högt uppe på fjellets sidor liggande bondgårdarne med sina åkrar och ängsslätter framte en högst angenäm anblick.

Måndagen den 14 Juli lemnade jag åter Nordre-Froen och tog vägen öfver Rüraas. Borgmästaren här var likaledes en svåger till mig.

Dagen efter min ankomst till bergstaden lemnade jag den åter.

Den 23 Juli klockan 6 på morgonen gick jag i Trondhjem ombord på ångbåten "Prins Gustaf"; den 25 landsteg jag i Bodö och gick samma dag med postbåten till Saltdalen. Denna utflygt gällde traktens lappar, som jag vid mitt första besök ej träffade. Här voro endast några få lappfamiljer. Ett par dagar före min ankomst hade min svåger, härvarande pastor, gifvit nattvarden åt en mycket gammal lappqvinna, och till hennes stora glädje dervid begagnat hennes modersmål. Under mitt vistande här råkade jag några lappar från Arieplog i Sverige, hvilka uppehöllo sig i grannskapet öfver sommaren.

Saltdalen är en vacker, något öfver 4 mil lång dal, skogrik och fruktbar; igenom dalen rinner Saltelfven, som troligtvis gifvit dalen sitt namn. Invånarne hafva en betydlig inkomst af de många och goda båtar, som der årligen byggas och föryttras. Gårdarne ligga här ej spridda och enstaka, såsom i det södra Norge, utan i grupper liknande små byar. I en sådan grupp bo ända till 10 hemmansegare. Gårdarne äro emellertid små, och torpare finnas ej.

En vacker skogsväg, omkring £ mil lång, går från sjöstranden förbi några strandsittares bostäder upp till prestgården, som med sina omgifningar har en vacker belägenhet och utsigt åt hafvet. De höga och till det mesta skogbeklädda fjellen gifva trakten det egendomliga — nordiska — norska allvaret, som dock ingalunda väcker dystra eller oangenäma, känslor. Vid prestgården ligger en liten vacker insjö, som ej saknar fisk och derför ibland kan blifva besökt af en och an-236-

lian resande engelsman, som till återtjenst för tillåtelsen att tiska sänder brorslotten af fångsten till prestens kök.

Måndagen den 4 Augusti lemnade' jag Saltdalen och reste, åtföljd af min svåger, till Skjärstad, hvarest prosten bodde, som förut hade varit pastor på Karlsö och med så varmt nit åtagit sig lappspråkets sak. Jag hade ej väl satt mig i båten, dagen efter min ankomst, för att segla ut till Bodö, innan liimlen hastigt öfverdrogs med skyar, hvarefter följde motvind och regn. Genom ansträngdt arbete af fem man lyckades det att komma en half mil; men här måste vi lägga i land, och jag fick lega en karl som bar min nattsäck. Vadande en half mil genom myrar och

träsk, kom jag till Lödingen. Blåsten var lika svår, och tre duktiga roddare måste användas för att sätta mig öfver ett ingalunda bredt, men af stormen häftigt upprödt sund till fastlandet; ty det gällde att i Bodö träffa ångbåten, som följande dagen skulle afgå till Finmarken. Söndagsmorgonen den 10 Augusti var jag i Tromsö.

Biskopen var frånvarande på visitationsresor i Östra Finmarken. Måndagsmiddagen satte ångbåten "Prins Gustaf" sitt maschineri i gång, och följande dagen låg den i hamn vid Ham-merfest. Ifrån Hammerfest och norr utefter hela Östra Finmarken hade det varit en varm sommar med solsken; värmen hade ibland stigit till 23° R. i skuggan.

Från Hammerfest till Lebesby i Östra Finmarken är 19 mil. Fredagen den 15 hade jag tingat båtskjuts för bela vägen, och kom i väg klockan 10 förmiddagen, oaktadt vinden var emot. Efter 12 timmars rodd måste vi lägga i land för att afbida strömmen, ty vinden fortfor att vara emot. Lördagsmorgonen kom jag till Havösund, hvarest sockenpresten från Hammerfest uppehöll sig för att läsa med konfirmanderna. Jag läste några timmar med den lappska ungdomen tills ström-sättningen tillät oss att ro mot vinden. Söndagseftermiddagen kom jag till Lebesby, der nu en prestbyggning blifvit uppförd. Sockenpresten Wetlesen, nuvarande prost i Vestra Finmarken, var fullkomligt mäktig språket och hade redan påbörjat en lappsk öfversättning af Psalmboken. Återseendet af Lebesby och bela Östra Finmarken var i sanning en glad syn för mig.

Min afresa var bestämd till Onsdagen den 27 Augusti, men måste uppskjutas i anledning af storm och motvind till den 29.— Aftonen förut hade stormen lagt sig, men den hade så våldsamt upprört hafvet, att det, endast med den största ansträngning var möjligt för fyra kraftfulla och raska karlar att få båten fram medelst årorna. Isynnerhet var hafvet i våldsamt uppror under de tre första milen. Det var lugnt, men hafvet hade ändå starka rullande vågor — dyningar — så att båten ena ögonblicket lyftades på toppen af vågorna, för att i det nästa sjunka djupt ned bland dem; största sjögången uppkommer som oftast "efter" en storm. Hafvets brytning mot vågorna ljöd som en oafbruten åska och stänkte vattnet flera alnar upp mot klipporna. Det tjocka hafskummet, hvari vi rodde, vittnade äfvenledes om det uppror som stormen hade försatt hafvet uti; dock var jag så lycklig att på natten tillryggalägga de fem milen till Hops-eidet. På morgonen kom sjöposten, och med den följde jag till Marienlund i Tanen, likaledes fem mil.

Tanens nya, stora och vackra kyrka hade nu blifvit uppförd och invigd samt begagnad. Den låg ej allenast på ett för menigheten långt beqvämare, utan äfven på ett mycket vackert och trefligt ställe, hvilket ingalunda var förhållandet med den äldre kyrkan. I grannskapet låg prestgården; Tanen hade nu blifvit ett annex till Nässeby. Här fanns ingen bränvinsförsälj-ning invid kyrkan, såsom händelsen var vid den förra och ännu är på många ställen; detta grannskap hade emellertid den nyttan med sig, att flera af lapparne kände sig varnade deraf och undveko att berusa sig i närheten och åsynen af Guds hus.

Vid min ankomst här i Tanen hade pastorn, prosten Som-merfelt, under flera veckor läst med konfirmanderna. Soc-kenpresten var språket mäktig; han hade tagit lappsk examen för mig i Christiania; tillika hade socknen erhållit en egen kyrkosångare och skollärare, hvilken ej tillika var länsman. Den nya länsmannen var norrman och en bildad man. Öfverallt i Finmarken var nu kyrkosångs- och länsmanssysslan skiljda. Kyrkosångaren var seminaristiskt bildad, en hederlig och aktningsvärd ung man, som var hemma i de tre språken. Kaffedrickandet hade blifvit inera allmänt, hvilket möjligtvis kan hafva bidragit till bränvinssupandets aftagande. Nykterheten var alltså större. Den 25 åtog jag mig att resa i sockenbud och sjukbesök och kom tillbaka påföljande lördagsafton. Dagen derpå hölls af prosten lappsk konfirmation, måndagen för-238-

rättade jag lappsk gudstjenst, skrift- och nattvardsgång för konfirmanderna.

I sällskap med prosten, skolläraren och länsmannen, hvilken, som nämnt är, var en bildad man och en aqvisition för socknen, reste jag den 30 till Seida. Här höll jag lappsk aftonsång, och skolmästaren ifrån Nässeby sjöng en lappsk aftonpsalm. Denne man har ganska lyckadt öfversatt och dels sjelf författat några små lappska psalmer och uppsatser. Tvänne åldriga personer mottogo nådemedlen: den ena var den omtalta gamla medlijelparen, den andra Per Banners enka; båda äro redan bekanta för läsaren.

Barnlöst gift folk bland lapparne taga alltid ett eller två fosterbarn till sig, ty barn anses hos dem för en heder och välsignelse; det saknas ej exempel på, att de taga norska tiggares barn till sig som egna barn.

På aftonen kommo två döttrar af handelsmannens enka i Tanen till Seida, för att i sällskap med oss följande dagen gå öfver Varangerfjellet. Efter morgonandakten för samtliga invånarne på platsen anträdde vi vandringen. Vädret var ovanligt mildt och sommarlikt att vara den 1 Oktober. Värmen fortfor, så att det den 4 Oktober var ända till 11° i skuggan. På halfva vägen af fjellet trakterade länsmannen med kaffe, derför, som han sade, att det var två "jomfruer" med.

Söndagsmorgonen den 5 Oktober följde jag med Sommer-feldt till Nesseby kyrka, och på eftermiddagen till poststationen och handelsplatsen Mortensnäs. Icke blott de nyuppförda och prydliga husen, utan isynnerhet de inhägnade åkrarne och en stor inhägnad trädgård vittnade genast på det fördelaktigaste om den nya egaren herr Nordvi, som är en man med bildning och mångsidiga kunskaper; ban var uppfostrad i de södra trakterna. I trädgården trifdes vanliga trädgårdsalster, men potates mindre väl. På Mortensnäs hade man denna sommar erhållit mogna smultron, hvilka växte nedanför en backe som gaf skydd för nordanvinden.

Tisdagen den 7 Oktober hade jag tingat skjuts till Vadsö, hvarest jag den följande söndagen skulle hålla gudstjenst; likaså den följande söndagen på Vårdö, enligt skriftlig öfverenskommelse med presterna. Derefter ämnade jag återvända till inre delen af Varangerf]orden, för att med första vinterföret derifrån resa till fjellsocknarne Karasjok och Kautokeino, ty det varisynnerhet med afseende på dessa, som biskopen hade önskat min fjerde resa till Finmarken.

Efter min ankomst till Finmarken hade jag mottagit en skrifvelse från biskop Juel, i hvilken han omtalar en förvillande och oroväckande rigtning, som religiösa rörelser hade börjat taga i Kautokeino. Ett obestämdt rykte hade äfven börjat utbreda sig i Östra Finmarken om oordningar i Kautokeino, och i följd häraf började jag inom mig blifva tvifvelaktig och orolig. En enda frostnatt var nu tillräcklig att hindra farten på Tana, och ingen annan väg fanns till Kautokeino, ty vid September månads utgång upphörde all båtfart på elfven. En stark motvind hindrade afresan från Mortensnäs till Vadsö. I min oro och ovisshet, hvad som var att göra i anledning af oroligheterna i Kautokeino, gick jag fram och åter på stranden. Jag visste att, om jag äfven mot all förväntan skulle komma fram på Tanaelfven till Karasjok, så förestod mig dock en flera dagars fotresa på vägen till Kautokeino, en vandring, som på denna tid af året och med sådant väglag skulle öfverstiga mina krafter. Emellertid skulle min oro och ovisshet ej blifva af lång varaktighet. "Sjöposten från Tromsö är kommen!" ropades till mig ner på stranden. Då jag kom upp i byggningen, hade åter en skrifvelse från biskopen kommit, hvaraf syntes att förvillelsen i Kautokeino var ännu större, än ryktet i Östra Finmarken hade berättat. Biskopen lade mig saken på hjertat och uttalade det önskvärda i, att jag, ifall det på något sätt vore möjligt, redan i slutet af Oktober skulle anträda resan till Kautokeino. Jag bestämde mig i ögonblicket för att våga resan. Jag var ju kallad af Gud genom biskopen, som hade lagt mig saken på hjertat! Vinden, som var emot ut till Vadsö, föll in i Varangerfjorden. Hurtigt förde vinden prosten och mig tillbaka till Varangerbunden, och redan den följande dagen gick jag i sällskap med prosten och länsmannen öfver Varangerfj ell et tillbaka till Seida. På hälften af fjellet skulle prosten återvända till Nässeby; vi gjorde således halt. I anledning af den förestående skilsmessan ville länsmannen äfven denna gång traktera med kaffe, änskönt inga fruntimmer nu voro med. Äfven lapparne lade sina bördor ifrån sig och togo fram provianten. Biland de skjutsande lapparne var en qvinna. Jag hade gått mig varm och tog derför på mig en öfverrock medan vi hvilade; i detsamma hon såg mig påtaga öfverrocken,240-

utropade hon: "NA, det måste jag dock säga, du är varm och svettig, och ändå tager du flera kläder på dig!" och hon skrattade nu så hjertligt öfver min enfald, att jag måste skratta med, ehuru skrattet gällde mig sjelf. Hon var enka och hade en döfstum son, som föröfrigt såg bra ut, var stor och stark och bar sin packning med lätthet, men hade ett mycket häftigt lynne. Det var den enda döfstumme jag råkat bland lapparne eller hört omtalas. När vi skulle fortsätta vandringen, tog jag åter öfverrocken af mig, och nu syntes det, som om lappqvinnan hade fått ett bättre begrepp om mitt förstånd. Från Seida fick jag genast båtskjuts till Polmak, hvarest jag ankom sent på

aftonen. Som det den tiden på året ej kunde vara fråga om någon skjutsanmälan, utlofvade jag tredubbel skjutslega ocli ersättning för möjlig förlust af båten, ifall deri skulle gå förlorad. Fredagen den 10 Oktober satt jag mig i båten. Vintern började nu anmäla sin förestående ankomst; det blef kallare, och is visade sig på elfven. Några betydligare fall finnas ej mellan Polmak och Karasjok; endast på ett ställe vid en fors måste jag stiga ur och sakerna bäras, för att derigenom lätta båten och hindra honom att fyllas med vatten och sjunka. Öfver nätterna fick jag husruin hos en eller annan af lapparne som bodde längs utmed elfven. Efter det vi måndagsförmiddagen hade lagt i land, på det rod-darne skulle kunna pusta ut några ögonblick, och dessa redan voro på vägen upp i land, föll jag, då jag ämnade följa dem, baklänges öfver båtkanten med hufvudet och öfre delen af kroppen i vattnet, medan fötterna hängde qvar i båten. Elf-båtarne äro, som jag redan anfört, mycket låga, så att båtsidorna endast ligga två à tre tum öfver vattenytan. Båda roddarne skyndade genast till min hjelp, eftersom jag ej var i stånd att få fötterna loss, ej heller kunde ropa på deras hjelp, då mitt hufvud låg under vattnet. Plaskandet i vattnet, som mitt fall förorsakade, kom dem att se sig om, oaktadt de redan hade börjat aflägsna sig från stranden. Jag var lycklig nog att ej stöta ryggen mot båtkanten eller hufvudet mot någon sten, och fick derigenom allt större förtröstan och tillit på Guds hjelp och bistånd för sina förvillade barn, så att jag ej hade velat undvara detta fall, oaktadt jag ej förrän den följande dagen i Karasjok fick torra kläder på mig och kände mig åter varm i kroppen.241-

I Karasjok var det lugnt. De försök, hvilka några utsända från Kautokeino och den svenska grannsocknen Karasuando hade gjort, för att väcka oroligheter och omvändelse till deras tro, hade kyrkosångaren i förening med länsmannen vetat att tillintetgöra. På denna i-esa mellan Polmak och Karasjok blef jag icke anmodad om några presterliga förrättningar, derför att ingen visste af denna resa och ingen tid gafs att bekantgöra den. Hvad som bidrog, att jag oftare kände mig trött vid utförandet af dessa förrättningar mellan Polmak och Karasjok, var ingalunda dessa förrättningar i och för sig sjelfva, utan oftast den ansträngande färden i mindre godt väder och på ett-mindre godt före; dertill det oupphörliga ombytandet af reskläderna och prestdrägten; denna omklädnad kunde ej alltid företagas i fria luften, utan som oftast i en trång stuga eller gamme. Dels bragte då en sakta läsning för mig sjelf i Testamentet, dels äfven ett utrop från de sjuka eller gamla tröttheten att gifva vika, så att, en ny lifskraft genomströmmade mig.

Onsdagen den 16 Oktober hade jag från de närmaste ijell-byarne erhållit lotsar eller vägvisare samt tre man för att bära de nödvändigaste sakerna. Det mesta af packningen måste jag qvarlemna i Karasjok, för att komma efter på vinterföret. De första nio milen kunde till ryggaläggas med båt på en bi-elf, som utfaller i Tanaelfven. Forsarne i denna elf voro af den beskaffenhet, att jag skulle hafva ansett det för en omöjlighet att befara dem med båt. Första dagen kommo vi 2.1-mil och fingo nattqvarter i en öde fiskaregamme. Forsarne, som vi denna dag hade passerat, voro ej af någon betydenhet, men den följande väntade oss belt andra ocli flera. Af dessa voro somliga £ mil långa och väl längre; den ena forsen af-löste den andra i en oöfverskådlig sträcka. Det susade och brusade, larmade och forsade, att jag var nära att förlora hörseln. Ibland slungades båten med en svindlande fart tillbaka utför elfven, men genom stakarnes hurtiga och resolverade användande bragtes båten åter i de stakandes makt innan den hann att fyllas, kantra och slås i bitar af forsen. Jemna och kraftiga tag med stakarne tvingade båten uppför och genom den dånande och brusande strömmen. Vi hade framför oss en half mils lång fors, den farligaste och svåraste på bela elfven; tiden led redan så långt ut på eftermiddagen, att det hotade Resa i Finmarken. 16242-

blifva mörkt, innan vi kunde komma igenom den. Man lade nu i land, dels för att rådslå, dels för att pusta ut. Efter en kort rådplägning gjorde länsmannen slag i saken. På min begäran hade han medföljt, eftersom han var en rådig och kraftfull man. Han förklarade det för möjligt, att ännu före nattens inbrott komma igenom, men att intet ögonblick vore att förlora. Vi lade åter ut i strömmen, och länsmannen gick i min båt. Forsarnes våldsamhet slungade båtarne flera gånger tillbaka. På så sätt blef min båt tillbakaslungad, men åter framstakad, blef den med detsamma fastsittande midt i strömmen mellan tvänne stenar. Efter flera, fruktlösa försök kom den slutligen loss, men i samma ögonblick blef den äfven bortryckt af strömmen. Dock hade länsmannen förutsett det och beredt sig derpå; i sjelfva det afgörande ögonblicket behöll han derför själsnärvaron och lugnet, fick åter båten i sin makt,

och i förening med den i fören stakande framstötte han nu båten öfver den brusande forsen med en sådan kraft, att skummet och vattnet stänkte högt i vädret och nedföllo åter öfver oss i båten. Straxt derefter hördes ett rop från länsmannen, som öfverröstade forsens dån, till mannen i förstäfven, att båten ögonblickligt skulle stakas och styras bort åt strandbrädden till ett ställe, der ingen fors var. Skyndsamt började nu båda att ösa ut vattnet i båten, som fylldes deraf och började sjunka; jag måste genast skynda mig ur båten. Vi voro ännu 12 à 15 steg från land; stora stenar lågo mellan båten och land, förbi hvilka elfven forsade och brusade. Med en stake i handen och understödd af länsmannen hoppade jag från sten till sten och kom med bela ben och lemmar i land. Från den andra båten måste packningen likaledes urtagas, ty vi nalkades nu ett fall, hvarest båten med större tyngd än två man skulle hafva tagit in vatten och sjunkit; ej heller kunde båtarne framdrifvas ensamt med stakning i denna fors. I fören på hvarje båt blef derför ett tåg fästadt, som två man fattade uti; gående på land, drogo dessa båten framåt, medan två man i båten stakade och styrde den. Detta sätt att draga båten kan lätt förorsaka såväl båtens som de stakandes undergång, såvida de som draga ej fira och hala enligt den stakandes kommando-ord. Efter det båtarne lyckligt voro öfver denna fors, kom jag, hoppande och springande från sten till sten, åter i båten, alldeles på samma sätt som jag hade kommit ur den,243-

och likasom då med hela och oskadade lemmar. Nu hördes på en gång från allas läppar ett: "Gud vare lofvad!" ett: uTe. Deum". Visserligen hade vi ännu en fors framför oss; men denna var af ingen betydenhet, jemförd med dem vi hade passerat. I töcken, mörker och snöglopp tillryggalade vi fjerdedels mil ocli framkommo till det önskade målet, en öde stående fiskaregamme. Det var på samma elf, som min hustru i Februari 1842 genom Guds beskydd räddades från att tillsätta lifvet på resan till Kautokeino. Eld blef nu uppgjord, och med detsamma voro dagens besvärligheter om just ej glömda, så dock tjenande till att öka glädjen och tacksamheten mot Gud, öfver att de voro lyckligt överståndna.

Enligt tillsägelse i Karasjok mötte oss på morgonen en fjell-lapp med fyra renar, på hvilka sakerna blefvo fastbundna. Det från Karasjoks socken legda folket vände allesamman tillbaka utom länsmannen, som jag önskade få behålla. Ej förrän klockan eftermiddagen anträdde jag den nio mil långa vandringen till Kautokeino. Hela vägen framåt bestod blott af myrar och träsk. Hvad som isynnerhet bidrog att göra bela vandringen ända från början till slutet i hög grad tröttande, var det korta, längs jorden växande björkriset, som slingrade sig om benen, förnämligast i myrarne. Efter en vandring af fyra timmar var det blott med ansträngning som jag ytterligare framsläpade mig tre eller fyra hundra steg till en någorlunda torr Häck, som lapparne efter mycket letande liade funnit; men nu neddignade jag nästan medvetslös, dock under en känsla af välbefinnande och välbehag, sägande för mig sjelf: "det var det jag visste!" och glad öfver att ej framfuset hafva yfvats öfver mina krafter. Jag var kallad, ocli således ville jag komma fram och lyckligt komma fram. Med alldeles samma känslor af välbehag nedföll jag kraftlös och utan medvetande de följande två dagarne. Lapparne hade medfört ett litet stycke tältduk till ett halft restält; fyra ganska små träd funnos i grannskapet; dessa blefvo fällda och uppresta mot hvarandra. Lärftet utbreddes mot den sida hvarifrån vinden kom, och nu uppgjordes eld. Då jag hade legat en stund, hemtade jag mig åter. Vi kokade nu kaffe, renkött och rensoppa, och njöto detta i kamratskap med hvarandra, hvilket försatte oss alla i det bästa lynne. Efter aftonbönen läste jag fadervår och välsignelsen öfver oss alla, och snart derefter tillslöt en styrkande och ve-244-

der q vi ekande sömn våra ögon. Den följande dagen var söndag; efter morgonbönen uppläste jag dagens evangelium och talade några ord öfver detsamma. Besvärlig var visserligen vandringen på denna Herrans dag, men vädret var utmärkt vackert, och en mild svalkande luft af 10° köld vederqvickte och styrkte oss alla. Jag tillryggalade 2* mil på denna dag, men nedsjönk derefter alldeles kraftlös. Dagen derpå, måndagen, blef dock den hårdaste dagen. Tufvorna blefvo högx-e och mossbotten blötare, likaså hade vattnet i myrarne blifvit allt kallare och kallare; öfverallt låg is, som dock brast under våra fötter. Ett par gånger nedsjönk jag så djupt mellan tufvorna på den uppblötta marken, att jag behöfde hjelp för att komma upp igen. De många tusen renar, som under hösten vandrat här, hade äfven bidragit till att förvandla marken i en enda dy. Jag började att frysa om fötterna, hvilka småningom blefvo ömma och svullnade af isvattnet i de många och breda bäckarne, som vi hvarje dag måste genomvada. Ifrån den dagen, då jag lemnade Karasjok, var det ej att tänka på att få byta om på

fötterna. Efter att hafva gått 21 mil blef jag liggande och var ej istånd att gå vidare, hvarför vi här tillbragte natten; här fanns ej något träd, och vi hade ej kunnat antända någon eld, såvida lapparne ej hade fört ved med sig på renarne. Det var en lycka, att vädret tillät oss uppgöra eld; jag hemtade mig åter, och vi samtalade muntert med hvarandra. Ett dylikt ökenlif har något högtidligt, tilldragande och upplyftande med sig och inbjuder till samtal med Gud. Öknen blir oss kär, och öknens Gud blifver oss som sådan en ännu kärare Gud. Efter tre timmars ansträngande gång, dagen derpå, hade jag endast tillryggalagt 4 mil, men var straxt derpå så lycklig att påträffa ett fjell-lapptält; bär njöt jag i timma en styrkande hvila och nymjölkad renmjölk, så att jag derefter rask och hurtig tillryggalade en dryg mil och kom till Avtzhje. Som sjön var öppen till Kautokeino kyrkoplats, kunde jag ro den sista halfva milen. I en något yngre ålder hade jag ej blifvit så trött, men nu felades endast 2\ månad i mitt 65 år; dertill kom, att jag före min afresa från Christiania då och då känt en svaghet i venstra höften och knäet. — I Avtzhje bodde den ena af pastoratets medhjelpare och kyrko-vaktare; jag tog in hos honom; han och en af hans söner skjutsade mig öfver sjön, och klockan 7 på qvällen kom jag245-

fram till kyrkoplatsen. Lyckligt och väl i alla afseenden hade jag, den 21 Oktober, på fjorton dagar tillryggalagt dessa 50 mil från Mortensnäs, hvarest jag mottagit biskopens skrifvelse. En ännu större orsak att tacka Gud för min resa fick jag samma natt och den följande dagen; ty ett oväder, som de sista två dagarne hade hotat oss, bröt nu löst med storm, köld och snö, så att den återvändande skjutsen ej förrän efter åtta dagar kom tillbaka till Karasjok.

Innan jag öfvergår till att skildra de religiösa förvecklingarne och förvillelserna bland Kautokeinos allmoge, hvilka öfverträffade allt hvad jag kunnat föreställa mig i den vägen, är det nödvändigt, att först gifva en framställning af hvad som framkallade och föranledde dessa rörelser.

Efterföljande berättelse är ett utdrag ur en uppsats i den theologiska tidskriften för år 1856 af dåvarande pastorn i Kautokeino församling, F. W. Hvoslef.

"De öde nejder, i hvilka nomaden färdas, dessas enformighet och tystnad göra ett eget intryck på sinnet och framkalla en viss mottaglighet för öfvernaturliga intryck. Gerna lyssnar han derför till det vidunderliga och hemlighetsfulla, som sätter inbillningskraften och känslan i rörelse, dock utan att man derför kan säga, att ban i någon särdeles grad bildat sig några bestämda, vantroende föreställningar. Under en mängd af år har Kautokeino haft presterlig vård endast under två månader på året, och ej så sällan under ännu kortare tid; och då presten uppehållit sig på kyrkoplatsen, var det alltid på den tid, då nomaden uppehöll sig på största afståndet från kyrkan; härtill kommer det främmande språket, som gjorde begagnandet af tolk nödvändigt såväl inom som utom kyrkan. *)

Vintern 1845 visade sig tecken till en religiös väckelse i den närmast belägna svenska grannsocknen Karasuando, hvarest dervarande prest af alla krafter arbetade genom de skarpaste

*) Ej förrän 1852 fick Kautokeino församling sin egen språkkunniga prest, som hola vintern kundo stanna vid kyrkoplatsen och följaktligen vara tillhanda och samtala med nomaderna, när de vår och höst draga genom kyrkoplatsen till och frän sjön.246-

predikningar ocli andra medel mot de i Karasuando rådande laster, nemligen dryckenskap och rentjufnad *). Der äro Kauto-keino-lappar, som hvarje vinter färdas i Karasuando; andra reste nu äfven dit, för att se och höra hvad som föregick der. Detta hade emellertid ännu inga vidare följder. Men om vintern 1847 kommo sex menniskor, tre lappar och tre qväner, till Kautokeino för att predika omvändelse. Den utsände plägade insamla penningar för att kunna sända "hundar ut för att skälla", såsom lian på sitt bildrika språk uttryckte sig. I sällskap med dessa var också en dotter till den utsände, hvilken dock ej skulle predika i Kautokeino, utan i Alten, och, enligt hvad som syntes, för dem, hvilka ej förstodo lappska eller qvänska. Hon fortsatte derför resan till Alten, medan de andra sex stannade i Kautokeino **). Der dessa ej mötte en bestämd motvilja i att blifva hörda, sökte de uppskrämma samvetet genom att utmåla de fördömdas pina i helvetet. De förde med sig skrifna predikningar, som en och annan hade lärt att läsa. De åhörare, hvilka på uppmaning förklarade, att de ansågo dessa utsända predikanter för Guds barn, alltså berättigade att predika, måste falla på knä och bedja Guds ande om syndernas förlåtelse;

derefter skulle de skrifta sina synder. Detta skriftemål utförde predikanterna genom vissa frågor, såsom: "Hur många barn (synder) har du?" "Hvad heta de?" Bekände någon då sina utvärtes synder, så förklarades han för återlöst och måste då göra reda för i hvilket ögonblick återlösningen hade inträdt och på hvad sätt det hade tillgått, och om ban med kropp och själ liade sett sig i helvetets lågor och derifrån blifvit förd af Christus eller en engel till himmelen, och i andanom fått visshet om att ban nu var ett pånyttfödt och benådadt Guds barn. Nu fick han befallning att predika. Endast de som hafva fått "anden", hvilken ransakar allt, kunde riktigt förklara Christus.

*) Rentjufveriet består förnämligast i att man anbringar sitt märke i öro-nen på omärkta renkalfvar, hvilka, som man måste veta ocli som man äfven vet, ej äro affödingar af ens egna djur. Denna sed att märka djur var så allmän, att det nästan ej ansågs för något tjutVeri. Till en del kunde detta tjufveri gä så långt, att man behöll en annans ren som kommit in i hjorden.

**) Som då var utau prest, likaså det följande året under dessa mäns besök.247-

Efter att hafva predikat och arbetat en tid, reste dessa sex, men kommo tillbaka om vintern 1848. De förklarade sig nu vara iförda Christi rättfärdighet. Såväl sorgen öfver synden som glädjen öfver syndaförlåtelsen skulle nu uppenbara sig tydligare än förra gången. I en grannsocken yttrade sig sorgen genom gråt, suckande och pustande, glädjen genom skratt och dans*), springande och hoppande. Allt detta yttrade sig ännu något svagare i Kautokeino. För öfrigt var det lugnt, man läste flitigt, till och med äldre folk, som först måste lära sig läsa i de nu erhållna lappska böckerna, man talade inbördes om nödvändigheten af att vakna upp ur syndens sömn; antalet af dem, som bortlade bränvinssupande och rentjuf-veri, ökades, och en förändring till det bättre syntes vilja inträda **).

Innan predikanterna reste tillbaka, hade det uppstått strid emellan dem och några af deras disciplar angående syner och drömmar, som slutade med, att de ömsesidigt fördömde hvarandra till helvetet***).

Öfvertygelsen om barnarätten i Guds rike förklarades skola grunda sig på de af anden verkade inre rörelser och förnimmelser, oafhängiga af sakramentet och Guds löftesord. Denna lära måste naturligtvis leda bort från sjelfförnekelsens och ödmjukhetens smala väg. Man trodde nu, i följd af några inre rörelser, att de voro pånyttfödda Guds barn, och att de likaledes styrdes af Guds ande, af "anden".

På vintern 1849 började några att kalla sig heliga och rättfärdiga, syndabegäret satt på det högsta ännu bara i de yttre lederna, medan "anden" liksom visade det ifrån sig; ifrån denna tid gjorde högmod, hyckleri m. m. allt större och större framsteg. Hågen för att umgås med Guds ord upphörde; "anden, anden!" blef nu lösen. De "andlige" predikade nu förde oomvända. Allt flera och flera afskrämdes från bränvinet, kring hvilket talet förnämligast vände sig, så att man med skäl kunde

*) Ögonvittnen försäkrade, att efter nattvardsgången i eu grannsocken jublade, dansade och omfamnade man hvarandra vid altaret af glädje öfver sakramentet.

**) Detta hade visserligen också blifvit fallet, om i Kautokeino då hade funnits en språkkunnig prest, som kunnat och velat antaga sig dem.

***) På samnia sätt hafva före dem tre påfvar gjort.kalla rörelsen för en stor nykterhetsagitation *). Med denna följde afsägandet af kortspel och det i sig sjelft ganska oskyldiga brädspelet.

Det gällde redan i början — nemligen hos predikanterna — ingalunda att lära och upplysa, utan genast att verka på känslan och inbillningskraften, hvartill alla möjliga medel begagnades. Om vintern 1850 började en formlig täflingsstrid mellan de "andlige", om hvem som skulle vara den störste; dessa "andlige" fingo nu allt högre och högre uppenbarelser och nåderön; ärelystnaden dref den ena och andra allt längre och längre, ända till att påstå, det han var uppstånden, utan kött, o. s. v., äfvensom att han var Christus, ocli ifrån detta ögonblick började oro och förvirring att utbreda sig i församlingen. Hvar anförarne drogo fram, uppträdde de myndigt och våldsamt och utbredde förskräckelse hvart de kommo, så att många ej vågade motsäga dem, utan tvingades till tystnad. Man skulle komma i kyrkan i ovårdade kläder och utan bälte — ett tecken till sorg — qvinnornas mössor, som baktill

hade formen af ett afstympadt krumhorn, skulle nu vara släta och formade efter hufvudet, ty en djefvul satt i det urhålkade trästycket, som bildade den krokiga snibben o. s. v. Allt gick ut på den yttre formen. Inemot våren 1851, då de andra ledarne trodde sig starka nog att uppträda som de ville, tillintetgjordes och förstördes det allmänna lugnet och ordningen. De som vågade invändningar, tagna ur Skriften, blefvo med hårdhet tillbakavisade. Flera af anförarne läste Bibeln i hemlighet, för att derifrån förse sig med bevis för siua påståenden genom att lösrycka orden ur sitt sammanhang och förklara dem efter eget godtfinnande.

Barn skulle ej döpas; de voro heliga ändå, såväl de troende som de icke troende; dock var der ingen, som vågade af-liålla barnen från dopet, ett bevis om, att vördnaden för den Helige Ande dock uppfyllde dem med någon fruktan, äfven om de ej ville tillstå det. Altarets sakrament förkastades. Den "andlige" hade tillåtelse att göra allt, ty livad än en sådan kunde företaga, så kunde det icke vara syndigt, eftersom han

*) Af sidan 193 och 197 synes, att lapparne redan är 1842 hade förklarat sig mot bränvinsliandeln i Karasjok och Kautokeino, och på. sidan 211 likaså sjölapparne i Karlsö, liksom på flera ställen, se sidan 183 m. fl.249-

leddes af den Helige Ande, ocli den Helige Ande skulle regera jorden. Ofvermodet och trotsigheten, egennyttan, girigheten och verldsliga begär togo fritt lopp hos en och annan af anförarne. Presterna och öfverheten voro djeflar, som man hvarken var skyldig vördnad, lydnad eller skatt. De "andlige" voro prester; dem skulle man lyda, de skulle besitta allt. Under den första tiden hade man börjat gifva tillbaka eller ersätta egaren hvad man stulit, lånat eller borttagit; men nu förklarades den för penninggirig ocli vantroende, som återfordrade något af en rättfärdig. Sommaren 1851 störde några af anförarne kyrkofriden i Skjervö. Efter återkomsten om hösten till Kautokeino tog deras uppenbara brytning med den offentliga ordningen och friden allt mer och mer öfverhand."

En ytterligare framställning af förhållandena afgifva följande utdrag af trenne skrifvelser från biskop Juel till Kyrkodepartementet af den 17 April och 8 Maj 1850 samt den 26 Augusti 1851.

Skrifvelsen af den 17 April lyder sålunda:

"De första tecknen till en andlig rörelse bland Kautokeinos allmoge visade sig — som Hvoslef anförer — i början af år 1848. Man hade redan någon tid hört omtalas och haft kunskap om en väckelse i en af grannsocknarne, från hvilken den i Kautokeino derefter liar utgått. Efterhand inträdde här en allmän rörelse, på så sätt som Hvoslef omtalar den, föranledd af utsända predikanter. I Guds hus infunno sig de på så sätt "väckta" flitigt. När gudstjensten var slutad, såg man stora svärmar sammanströmma i täta hopar, medan den ena efter den andra i långa tal ocli med lifliga gester verkade med den kraft på åhörarnes känslor, att bela skaran utbröt i ett stönande och suckande, som afbröts af gråt och skrik. Män och qvinnor, barn och fullvuxna lågo gråtande i hvarandras armar, jemrande sig öfver sina synder, uppmuntrande och besvärjande hvarandra att omvända sig och bekänna synderna, så vida de ville undfly helvetet. De som voro anförare för rörelsen och i följd deraf uppträdde som predikanter i Kautokeino, voro sjelfva väl knappt medvetna om att de afveko från Bibelns lära; men att detta blef händelsen är lätt begripligt. De förmanade först och sist till bot och omvändelse, hvilken de uppfattade i ett ensidigt uppskattande af det yttre — att bättra sig, att afstå från synden, att uppfylla Guds lag och blifva ett250-

fullkomligt Guds barn, hvilket de ansågo sig kunna åstadkomma genom menniskans egen sträfvan och redan tillvägabragt af några, som derför ansågos för rena och heliga o. s. v. Till att framkalla och styrka denna vilseledande uppfattning af meningen i den sanna omvändelsens natur bidrogo flera småskrifter, tryckta på finska språket, hvilka infördes och voro författade i krassa uttryck."

Biskopens andra skrifvelse från Tromsö den 8 Maj 1850 är så lydande:

"Af de olika berättelserna hoppades jag, att den i Kautokeino väckta rörelsen, oaktadt dennas många olyckliga sidor, dock skulle leda till välsignelse. I detta hopp styrktes jag, då jag befann mig bland folket och mottog intrycket af hvad som lefde och rörde sig inom detsamma*). Der gick ett sådant lif genom menigheten, att det blef mig klart, det Gud hade låtit sin andas fläkt fara öfver sitt folk. Det visar sig nu, att denna bedröfvelse dock har varit efter Gud, efter den har verkat omvändelse till saliggörelse, hvilken så mäktigt upprörde sinnena och gaf sig tillkänna i de, som det ofta syntes, fanatiska utbrott, hvilka dock voro en längtan efter Honom, som allena kan

gifva frid åt själen.

Jag vill ej härmed säga, att villfarelserna helt och hållet nu hafva vikit för ett i alla delar klart troende lif. Nej, så är det icke. Oaktadt alla, med hvilka jag talade under min visitation, ej ville afveta något annat än Jesus Christus och Honom korsfäst, oaktadt de förklarade att deras tröst var Guds oförskylldа nåd genom Honom, och oaktadt jag ingen orsak har att på det minsta betvifla, det deras yttranden voro likaså ärligt menade som bestämdt uttalade, så voro de dock alltför benägna att lägga en otillbörlig vigt på deras gerningar och, så att säga, sätta en gammal klut på en ny klädnad, för att bygga på och vänta nådens känbara rörelse i deras hjertan, i stället för den nåd, som Herren har utlofvat genom sina nådemedel. Jag bemödade mig om att öppna deras ögon för denna villfarelse, hvilken de ej voro obenägna att erkänna. Der voro flera, hvilka med en enfaldig tro förenade en klar evangelisk-

*) Biskop .luel hade varit pä visitation i båda fjellsocknarne, den första norska biskop, som, så vidt kändt är, har besökt dessa socknar såsom biskop. Rörelsen hade då antagit en lugnare och mera kristlig karakter, inen der fanns ingen språkkunnig prest som kunde leda rörelsen.251-

luthersk uppfattning af salighetsläran. Att det inre lifvet haft ett mäktigt inflytande på omskapandet af det yttre är naturligt; således hafva de upphört med bränvinssupandet m. m. Det var en glädje att höra barnen göra reda för den kristliga barnalärdomen och att erfara, med hvilken färdighet de i det hela taget läste i deras lappska Testamente. De i deras språk utgifna böckerna hafva i båda fjellsocknarne stiftat en oberäknelig nytta, hvilket med tacksamhet erkändes af lapparne.

Jag beklagar, att det ej varit vederbörande förunnadt att med andra ögon se rörelserna i Kautokeino ända ifrån deras begynnelse; men för att riktigt kunna uppfatta dem erfordras en andlig erfarenhet, som ej är gifven hvar och en*).

På det sätt jag nu anfört synes mig tillståndet vara i Kautokeino. — Det är möjligt att mitt varma intresse för dessa af naturen godmodiga, öppna och ärliga lappar, hvilka, fattade af anden och genomträngda af ett högre lif, i sanning äro älskvärda, förledt mig att se deras sinnesstämning i en måhända alltför fördelaktig dager; men det vet jag, att jag sanningsenligt och troget skildrat deras religiösa rörelse efter det intryck den gjorde på mig, och enligt den blick, med hvilken det varit mig förunnadt att iakttaga den. Lapparne ifra om att framdeles erhålla en passande postilla öfversatt, men härmed bör uppskjutas till dess Stockfleth för sista gången återvänder från Finmarken (nemligen från min fjerde resa).

Den starkaste uppmaning är för handen att förskaffa Kautokeinos ocli Karasjoks församlingar en fullständigare presterlig betjening, hvartill trängtan i förstnämnda församling kännes ännu djupare, sedan i denna församling har vaknat ett kristligt lif, ett spörjande och sökande efter vägen till frälsning, en hunger och törst efter ordet. Om denna trängtan ej kan tillfredsställas på kristlig väg genom "ordets utskickade tjenare", så letar den sig fram på andra vägar, hvarom rörelsens historia tillräckligt vittnar, och hvaraf dess många villfarelser till stor del härröra. Förhoppningen om att rörelsen skall blifva till en sann välsignelse hvilar på den för-

*) Det är alldeles intet tvifvel om, att hade en i språket kunnig prest från början följt rörelsen med en rätt kristlig blick, så skulle den ej hafva urartat, hvilket äfven tydligen framgår af en skrifvelse till mig, som jag straxt skall anföra, skrifven och sänd under denna upprörda tid, men som jag ej mottog förrän sednare.utsättningen, "att församlingen skall erhålla inverkan i en rent kristlig och kyrklig anda" och derigenom skyddas mot de många dels redliga, men föga upplysta, dels sjelfkallade och af andligt högmod uppfyllda predikanter, som under ett sådant förhållande aldrig uteblifva. Detta känner menigheten sjelf, och framförde derför enträget sina böner under visitations-mötet, att de måtte erhålla en egen prest, som kunde stanna i församlingen hela vintern och tilltala dem på deras eget språk, och det skulle göra mig mycket ondt, om det liopp jag trodde mig böra gifva dem, angående uppfyllandet af denna önskan, skulle blifva rubbadt. Jag förlitar mig på att hvarken regeringen eller storthinget skola neka de nödvändiga medlen till uppfyllandet af denna önskan. Jag tillåter mig derför att på det enträgnaste förorda skyndsamt tillsättande af en prest i Kautokeino *).

Hvad Karasjok angår, hvilket ligger 18 mil från Kautokeino, så har denna socken ända tills nu förblifvit fri från rörelsen; jag fann äfven här en god församling, men saknande detta andans lif, som fanns i Kautokeino."

Biskopens tredje skrifvelse af den 26 Augusti 1851 innehåller:

"Under mina visitationer denna sommar hörde jag omtalas Kautokeino-lapparnes förhållande, som häntydde på, att den bland dem väckta andliga rörelsen tagit hos en och annan en betänklig rigtning. Såväl i Skjervö som i Alten-Talvig och Hammerfest voro Kautokeino-lappar närvarande, hvilka begärde ett samtal med mig öfver andliga ting; hvarigenom det framstod, att dessa trodde sig kallade och alltså förpligtade att verka på norrmännen och sjö-lapparne till deras allvarliga omvändelse, kräfvande, hvad som under en dylik jäsning plägar ske, vissa bestämda yttre tecken och handlingar som vittnesbörd, att de, till hvilka de vände sig, vore villiga att försaka verlden och välja himmelen. Emellertid antydde intet af hvad de sade till mig, att de äfven hade andra bevekelsegrunder än omsorgen om själens frälsning. De erkände det okristliga i, att genom tvång vinna själar för Guds rike, och ogillade derför en och annan lapps förhållande. Jag kan ej antaga, att svärmeri och fanatism, sådana de syntes i Skjervö kyrka, skulle

*) Detta uppfylldes om våren 1852.hafva angripit flera än en och annan *), likasom en dylik förvillad rigtning lättast låter förklara sig hos ett för religiösa intryck så lättrördt folk som lapparne under den känbara brist på andlig vägledning, hvaruti de ända till närvarande stund hafva lefvat; således hoppas jag af deras godlynthet och fogliga sinnelag, att de under kristlig vägledning och öm andlig vård skola återföras till den rätta evangeliska uppfattningen om lagens ok, hvarunder de nu synas träla."

Med biskopens första och andra bref öfverensstämmer noga en berättelse, som kandidaten och seininariiläraren Lasson insände till Tromsö stiftsdirektion 1850 från Kautokeino, och hvari det bland annat heter:

"—--Konfirmations-skolan var på denna tid i gång

och barnen läste med en färdighet (i de nya lappska böckerna), som satte mig i förvåning. Denna skicklighet i läsa är dock ej så mycket att tillskrifva skolundervisningen, som mera föräldrarnes sorgfälliga vägledning och vård; att föräldrarne med så mycken ifver taga vård om barnens undervisning är — som mycket annat godt — en frukt af det religiösa lifvet, som på de sista åren med kraft gripit omkring sig bland Kauto-keino-lapparne."

Från Lasson mottog jag ett lappskt bref, dikteradt af flera lappar. "Ni skall", säger L., "af brefvets egendomliga stil genast öfvertyga er om, att jag på intet sätt har någon del deri." — Den ordagranna öfversättningen lyder sålunda: "Du nådige lärare och själasörjare! Kautokeino församling har tyckt godt om Stockfleths böcker. Vi tacka dig, att du har öfversatt böcker på vårt eget språk, och vi bedja dig att framdeles genom Guds bistånd, om det är möjligt, skaffa oss hit psalmböcker, som begagnas i kyrkan. Vi önskade, såvida det vore möjligt, en i lappska språket kunnig prest, som kunde predika utan tolk. Vi hafva lefvat bra, hvad kroppen angår, sedan du sista gången var här. Genom Guds nåd har det skett, att vi börjat förnimma det syndiga lefverne, i hvilket vi hafva vandrat, och genom Guds nåd vilja vi med ödmjukhet fly till Återlösaren. Vi längta efter att se dig igen, ifall det är möjligt. — Hela församlingen sänder dig många helsningar."

*) Det var också verkligen blott en ocli annan.254-

Af detta bref synes huruledes församlingen ideligen beder om en språkkunnig prest och huruledes de i ödmjuk sjelf kännedom söka vägen till Christus. Detta bref fick jag, som jag nämnt, först sednare, ej heller innehöll brefvet något oroande. I ett postscriptum hade lapparne anmodat Lasson tillägga, att de i Kautokeino hade alldeles afskaffat bränvinshandeln och upphört med bränvinssupandet.

I den uppfattning af lapparne, som genomgår biskopens trenne skrifvelser, är jag alldeles af samma tanke som ban; den öfverensstämmer fullkomligt med den framställning af folket, som mina dagböcker öfverallt afgifva. Då ingen prest kunde sändas till Kautokeino och jag ej kunde komma förrän i slutet af Oktober, gick det såsom biskopen hade fruktat och förutsagt.

Under åren 1772—1774 skall hafva varit religiösa rörelser i Kautokeino, hvilka en prest eller missionär, kallad

"hårda Hjort", hade dämpat.

Jag öfvergår nu till fortsättningen af min dagbok.

Det var aftonen den 21 Oktober, då jag anlände till Kautokeino efter åtta års och åtta månaders frånvaro, nemligen sedan den 14 Februari 1843, då jag lemnade denna församling. Jag fann här tillståndet alldeles så, som det var skildradt af Hvoslef.

Mannen och qvinnan i det tält, till hvilket jag kom, voro ungt och nygift folk, men hade båda ett tungsint uttryck i sina anletsdrag. Jag efterfrågade huru de och församlingen mådde. "Hvad kroppen beträffar bra, men ej hvad själen vidkommer", var svaret, och så ljöd svaret nästan från alla. Jag hade konfirmerat den nygifta hustrun och vid ett tillfälle skänkt mannen en bok; detta berättade de mig, samt visade sig mycket förnöjda och glada öfver återseendet. Så snart de under samtalet voro på väg att le, skyndade sig båda att genast åter ikläda sina ansigten denna dystra och tungsinta anstrykning.

Kyrkovaktaren och medhjelparen i Avtzhje gladde sig öfver min så oväntade ankomst, "ty", sade han, "jag skulle nog förebygga mer än en missgerning"; och detta blef också verkligen händelsen. Han var en stilla och saktmodig man, menlät sig för en kort tid ändå medryckas i förvillelsen genom lians hustru ocli en af hans söner. Det var han och en af hans söner, som förde mig till kyrkoplatsen. Då vi närmade oss landningsstället hördes ljudet af stojande och bullrande menniskor, hvilka stodo utanför handelsmannens hus, utstötande vilda rop om omvändelse, beledsagade af förbannelser och hotelser. Mörkret hindrade dem från att se ocli stojet från att höra oss. Då jag kom i land hade de aflägsnat sig. Jag hade således straxt vid min ankomst varit ett osedt vittne till deras ofärd.

Jag erfor med stor tillfredsställelse, att de värsta af anförarne voro samlade, och att de så godt som utan sömn hade rasat här på tredje dygnet. Deras våldsamheter hade under de sista dygnen tilltagit, såsom Hvoslef beskrifver: män och qvinnor hade blifvit piskade för det de ej ville omvända sig till dessa förvillade menniskor, hvilka bröto sig in i husen och utöfvade våldsamheter. Hvar de drogo fram, utbredde de fasa och förvirring. De hade äfven brutit sig in i handelsmannens hus, och en qvinna hade sönderrifvit hans hustrus klädning, för det hon ej ville erkänna "andligheten" hos dessa förvillade. De inträngde i alla rum och i boden, samt utropade förbannelse öfver alla och öfver allt. Handelsmannen och hans hustru voro hederliga och aktningsvärda personer samt väl ansedda af hela menigheten, undantagandes dessa förvillade.

Då jag ej ville invänta deras besök, gick jag morgonen efter min ankomst genast hem till dem, och ensam, ty jag förbjöd såväl handelsmannen som hans betjent att följa mig. Jag kom in i en mörk och lång gång; jag öppnade dörren till stugan och gick in. Jag helsade, men ingen besvarade min helsning. Jag sade dem hvem jag var, och att jag önskade tala med kyrkovaktaren och medhjelparen, i hvars hus de hade tagit qvarter, då de kommo till kyrkoplatsen. Jag fick ännu intet svar och såg mig nu närmare omkring i stugan. Tvänne karlar och en qvinna hoppade jemnfota upp och ned, fördöm-mande alla oomvända till helvetet; på golfvet lågo män, qvinnor och barn. Då jag omsider blef igenkänd, vände de tre hoppande sig emot mig, fördubblade sina rörelser och blefvo ännu mera högröstade; då de trängde mig inpå lifvet bragte ett par rapp af en käpp, som jag hade i handen, dem att stanna med deras vidare påträngande; men nu kom det lif i25<>

♦lem som lågo på golfvet; alla reste sig på fötterna, hoppade, slogo med armarne upp och ned samt utstötte med upphettade och förvridna ansigten svordomar och förbannelser öfver alla oomvända. Jag gick nu bort till kyrkovaktaren, som låg påklädd på en säng och åbäkade sig som alla de andra; jag ruskade honom och talade till honom, men fick intet svar; att han hade igenkänt mig, erfor jag sedermera. Jag vände mig nu åter till dessa förvillade och stod försjunken i åskådandet af deras vilda beteende. Det låg något vansinnigt, något dämoniskt i deras vildhet. Jag gick slutligen långsamt och lugnt mot dörren; i trots af deras uppretning, deras oafbrutna hoppande, hojtande, hotelser och uppmaningar till omvändelse, lemnade de mig dock oanfäktadt nödvändig plats. Då jag kom till dörren stannade jag och vände mig om, för att ännu en gång kasta en blick på dessa menniskor. Jag öfverraska-des då af en syn, som ännu står liflig för min blick. En gosse af omkring 10 år trängde sig fram mellan de fullvuxna menniskorna, oupphörligt hoppande som de, med samma förvridna ansigte som de

och utstötande samma förbannelser som de. Jag stod några ögonblick och såg på, och gick sedan långsamt ut min väg genom den långa och mörka gången; de följde mig hojtande på ett stegs afstånd. Då jag hade kommit ut gick jag framåt fem eller sex steg, vände mig då om och stannade för att se på dem. Hojtande, hoppande och förbannande uppställde de sig utanför huset; de voro nu så hesa, att man nästan ej kunde urskilja några artikulerade ljud. Ogillande deras åtgörande genom en rörelse med handen och hufvudet, gick jag slutligen, förföljd af deras hojtande, till dess jag hade kommit ur deras åsyn. Då jag skulle gå, slöto sig flera till mig och följde mig till skolhuset, hvarest vi aftalade tiden för våra aftonandakter och bibel-läsningar.

En talrik sanding infann sig på aftonen; det herrskade ordning och uppmärksamhet. Andakten slutades denna afton och sedermera oftare med afsjungandet af några verser ur qvänska psalmboken, efter de ej förstodo den norska. Der voro alltid några närvarande, som voro öfvade i den qvänska psalmsången. En och annan af de mera lugna bland de "andlige" sade: "Stackare! ban vill gifva af den "ande", som han har, stackare!"257-

Den följande dagen gick jag åter till kyrkovaktaren; ett lugn hade nu inträdt efter tre dygns oupphörligt rasande både natt och dag. Min helsning blef besvarad; kyrkovaktaren satt på en stol; jag gick fram till honom; vi helsade som vanligt på hvarandra med den lappska omfamningen; det hade alltid existerat ett vänskapligt förhållande emellan oss. Efter några ögonblicks lugnt samtal föll han plötsligt med ansigtet mot golfvet, omfamnande mina fötter; i samma ögonblick lågo äfven alla de andra närvarande framstupa med ansigtena böjda mot jorden, tjutande öfver deras synder och framsägande en syndabekännelse. Efter den första utgjutelsen kom jag småningom till ordet. Efter ett vänskapligt och förtroligt samtal föll nu äfven jag på knä, och likaså de öfriga, som hade rest sig. Jag slutade med en bön, som flera af dem med hög röst eftersade. Vi reste oss åter upp, och under vårt fortsatta samtal förmanade och had jag dem enträget, att de ej skulle öfvergifva och förakta deras egentliga värf. Arbetsambet och redlighet i de förhållanden, Guds försyn har satt oss uti, göra det ju möjligt för menniskan att under sjelfva arbetet tala med och bedja till sin Gud. "När vi hafva läst vår morgonbön, så gå vi med glädje till vårt arbete", säger vår käre kyrkofader Luther.

"Tror du, att du talar af "anden", då du talar till menniskorna?" frågade mig plötsligt en af dem, som förde ordet. Allas blickar hvilade nu frågande på mig. "Ja, jag tror det", var mitt svar, "och jag tror det derför", fortsatte jag, "att jag aldrig säger, talar eller predikar något, utom det som den Heliga Skrift med klara och tydliga ord säger och bjuder mig att predika." Man inlät sig nu ej vidare på denna sak. Kort derefter utbröt en annan af dem: "Kanske jag har ett barn i mitt inre?" Nu voro åter allas blickar frågande fästade på mig. Jag såg pä dem och svarade leende: "Kanske jag också har detta barn i mitt inre, i mitt hjerta?" — "Han hörer, han hörer, han förstår andens tal!" ropade nu hela församlingen. Sedermera blef jag åter vägd, men då befunnen för lätt.

Qvinnor och barn, för det mesta gossar, kommo för att granska mig, om och när jag blifvit pånyttfödd, samt om och när jag fått "anden" o. s. v. Jag mottog dem vänligt, yttrade min glädje öfver, att de ville tala med mig om det enda nödvändiga, och sökte vägleda dem på bästa siitt. Under hela

mitt vistande i Kautokeino gjorde jag allt, för att tillfredsställa deras religiösa trängtan; på alla tider af dagen hade jag følk hos mig. Jag hade rätt snart den tillfredsställelsen, att såväl de fredliga och troende som de vacklande sökte mig allt mer och mer; de fingo nu vecka för vecka större både insigt, mod och styrka, att ej åter falla af från sanningen i Christo.

Att under en mäktigt utbredd väckelse förekomma tillfällen af en betänklig och krampaktig natur, i det den plötsliga uppväckelsen framkallar dåningar, stönanden o. s. v., kan ej förundra den uppmärksamme iakttagaren, och man kan ej förklara rörelsen, hvilken i det bela har en sund karakter, för osundt svärmeri, fantasteri o. s. v.

Onsdagen den 29 Oktober utbröto oroligheterna ånyo; under de första åtta dagarne hade rådt en stillhet, som jag endast ansåg, och ej kunde annat än anse, för ett förebud af stormen; jag var således förberedd, men begagnade mellantiden så godt jag kunde.

Ofvannämnde dag kom en lapp in till mig, samma en, som sedan besteg predikstolen, en menniska, som jag ej

kunde annat än hålla af till och med i hans vildaste tillstånd; han var en ovanligt begåfvad man med en rättskaffens karakter. Han började genast häftigt att dels genom ord, dels med ett slags hojtande sång — jargon — fordra det jag skulle erkänna honom vara, icke Christus, utan högre än Ghristus, hvarom icke, vore jag hemfallen åt helvetet; slutligen gick han dock, men kom igen på aftonen i sällskap med tvänne andra. Samma påstående upprepades nu af alla tre. Då jag ej ville underkasta mig deras vilja, förklarade de med ökad exaltation, att jag tillhörde djefvulen och skulle för den skull aldrig njuta frid; alla föreställningar voro förgäfves. Handelsmannen och en bodbetjent voro i rummet näst intill; jag ropade nu på dem. Alla försök voro förgäfves; männen satte sig till motvärn, men blefvo slutligen utkörda. Utanför kom en fjerde till, och nu stormade alla fyra mot porten, som lyckligtvis hade blifvit stängd i rättan tid. Ljusen måste släckas. De drogo derefter bort till kyrkovaktarens hus, hojtade ocli väsnades hela natten igenom; på morgonen drogo de till renbyarne, lofvande att komma mera manstarka tillbaka. Som jag anfört, var jag redan förberedd på en sådan tilldragelse. Jag anmälde för fogden och amtmannen, att det omöjligt kunde förutses, till hvilkaytterligheter dessa förvillelser kunde leda. hvars våldsamheter tilltogo med hvarje dag, så att de ej en gång fruktade för personligt öfvervåld mot sina prester, samt att det var omöjligt förebygga, till hvad ett nödtvunget sjelfförsvar kunde leda. — Tillika sände jag en express till fogden med det nödvändiga antalet renar, på det ban utan tidsförsummelse och på mitt ansvar, och utan att först afvakta amtets order, kunde sända folk för att arrestera de sex hufvudmännen ocli fridstörarne samt föra dem ned till Alten, och slutligen sända mig polisassistenter, hvilka skulle stanna på kyrkoplatsen i Kautokeino. Jag anmälde tillika, att dervarande länsman gjorde gemensam sak ined våldsverkarne. Den förra hederliga länsmannen hade beklagligtvis afträdt. Jag inberättade tillika det passerade till biskopen.

Andliga villfarelser böra visserligen ej bekämpas med andra vapen än andliga. Det var ju ej heller för deras andliga åsigter som de blefvo arresterade, utan för deras våldsamma beteende och misshandling af fredliga menniskor m. m. Jag hade dessutom en dubbel afsigt med att låta föra dem till Alten, på det de nemligen derifrån skulle föras till Tromsö, der biskop Juel med sann faderlighet skulle åtaga sig deras religiösa vård. Vid det förenade norsk-lappska seminariet i Tromsö var en i lapparnes språk kunnig theologie-kandidat anställd som lärare; skulle det någonstädes kunna inverkas på dessa förvillade, så var det i Tromsö.

De tre första söndagarne efter min ankomst katechiserade jag i kyrkan med de mindre barnen, likaså med den mera uppvuxna ungdomen. Jag hade dervid den glädjen, att flera hunno fram till förhör och samtal. Men dels för den mörka årstiden och dels för de tilltagande oroligheterna måste jag efter ofvannämnda tid tills vidare upphöra med dennn kate-chisering.

Redan på första söndagen kungjorde jag, att jag ej mottog någon till skrift och nattvardsgång förrän efter förhör och samtal.

Det är verkligen märkligt, att likasom dessa "andlige" fordrade uppgift på dag och datum, när man blifvit "andlig" och ett Guds barn, samt fordrade vissa yttre kännemärken, och utlyste fördömelse öfver dem, som ej kunde uppfylla alla dessa fordringar, på samma sätt handlar, tänker och dömer260-

också nu en ocli annan af våra dagars så kallade "väckte". Menniskan blir sig dock alltid lik.

Oroad och förledd af dessa förvillade, kom ånyo oro och förvirring öfver kyrkovaktaren, som hvarken hade mod eller kraft att förbjuda sammankomsterna i sitt hus. Han blef nu vansinnig, så att familjen måste binda honom, emedan han slog sönder allt hvad han kunde öfverkomma. Af hans familj och de "andlige" blef denna hans galenskap ansedd som ett vittnesbörd på, att ban hade "anden", men i ett omfång, att kroppen ej kunde bära den. Som kändt är, hysa flera vilda folkslag liknande tankar om svagsinta. Jag gick hem till honom; han var då ej bunden, men satt på golfvet halfnaken och gaf en anblick af de i Skriften omtalade besatta. "Huru mår du i dag?" frågade jag. "Huru jag mår? Jag, som var, är och skall vara", ljöd svaret. Han framkallade en ung fullvuxen dotter till sig; hon framträdde darrande. "Fall på knä!" befallde han. "Du skall bedja din fader om förlåtelse för det du har felat mot honom!" — "Ja, jag vill", sade dottern och föll på knä. Han sneglade bort till mig. "Ja, det tillhör ett barn att bedja sin fader om förlåtelse", sade jag. Han fortsatte: "Du skall tillbedja mig som . . . ." — "Håll, kyrkovak-tare!" afbröt jag. "Intet gäckeri med Gud! man skall endast tillbedja Gud! Nu kan du stå upp!" sade jag

till dottern. Han såg nu på mig med en så besynnerligt hätsk och ändå rädd blick. Han förblef tyst medan jag var qvar och rörde sig ej, men skelade då och då på mig med denna besynnerliga blick. Han kom sig sedermera åter; för öfrigt var ban bland dem, som förde ett oklanderligt lefverne äfven under sin förvillelse.

Fredagen den 31 Oktober samlade sig de sex hufvudanfö-rarne; till dem slöto sig fyra andra, och således voro de tio i kyrkovaktarens hus. De lemnade ej huset den dagen, men hojtade och stojade. Lördagsförmiddagen kommo två af dem till mig och frågade, om de kunde få tala med mig. "Med mycket nöje", var mitt svar. De talade detsamma och alltid detsamma. Slutligen sade jag: "Eniga blifva vi ej, emellertid tackar jag en och hvar, som på ett dylikt fredligt sätt kommer och samtalar med mig." Men nu utbröto båda: "Tack, du, fader djefvul! tack, du, fader djefvul! vi vilja ej hafva en sådander ens tack!" och stormade sin väg i vild häftighet.261-

Längre fram på dagen kommo alla tio samt två qvinnor. Då mitt rum var för litet att rymma dem alla, gick jag med dem in i ett större rum- Sammanträdet anmäldes för mig såsom en generalförsamling å samtlige de "andliges" vägnar och i deras namn. "Skall den der vara presten?" frågade den ordförande de öfriga och låtsade som han ej kände mig. På svaret att det verkligen var presten, sade han: "Då får jag väl lof att taga af mig mössan", hvilket han äfven gjorde. "Så får väl äfven jag taga af mössan", tog jag till ordet och lade den åt sida; nu togo alla de andra äfven af sig sina mössor. Jag kunde ej annat än dra på mun åt denna högtidliga inledning.

Ordföranden höll nu först ett längre tal, hvaraf hufvudinnehållet var: Då de hörde att jag var kommen, hade de gladt sig, men deras förhoppningar hade blifvit rubbade; jag hade varit en nitisk man; men hvad var jag nu, då jag ej ville hålla med de "andlige"? "Att du ville afskaffa bränvinssupan-det, var rätt; men hvarför blef det ej afskaffadt? Detta hafva vi nödgats göra." Ordföranden berättade nu med största välbehag tvänne syner, uppenbarelser, som ban efter tre dagars bön haft i en skog. Christus hade visat sig för honom i en lysande skepnad och öfverlemnat domaremakten åt honom. — Efter 1 i timmas samtal gingo de omsider, stojande och hojtande som vanligt. Deras påståenden och lärdomar äro hufvudsakligen följande, som jag måste lofva dem att genast anteckna, och som jag vid olika tillfällen uppskref, till och med efter diktamen:

"Vi äro komna för att bringa ofred; der vi äro, skall ej vara fred. För att frukta Gud måste man synda, ty endast den som syndar fruktar Gud; men vi frukta ej Gud, ty de som hafva "anden" kunna ej synda. Vi äro lemmar af Gud, och Gud kan icke straffa, icke döma sina egna lemmar, således kan Gud icke döma oss. Vi äro döda och kunna derför icke dö. Der finnes andlig och köttslig lekamen; vi hafva icke köttslig, icke lekamlig lekamen, utan andlig lekamen. Vi äro på den nya jorden. Vi äro andliga, heliga och rättfärdiga. Vi äro bibeln, det nya testamentet, Sinai. Vår lekamen är lagen, följaktligen äro vi berättigade att döma. Vi äro Gud fader, sonen och anden, sonen har föiiorat sin makt, som nu är hos oss. Anden i oss har makt till att dräpa. Den prest, som icke förnekar, att ban har kött, är följaktligen dödlig och hörer djcf-2t>2

vulen till. Vi hafva icke kött, köttet är (lräpt; vi dö ej mera, ty vi hafva redan en gång dött. Vi kunna genomskåda alla menniskors inre, om menniskorna äro andliga eller köttsliga. Christus sade: "Gack bort från mig, satan!" Alltså äro de andliga berättigade att kalla er för djeflar, satan, och att behandla er som sådana. När I sägen: "Fader vår, som är i himmelen", så ljugen I. I skullen säga: "Fader vår, du som är i helvetet", ty så länge 1 icke hafven omvändt eder till oss "andlige", så är djefvulen den fader, som I tillbedjen. Barnen skulle förbanna deras föräldrar, på det förbannelsen på detta sätt skulle återgå led för led ända upp till våra första föräldrar.

De, som icke i denna verlden blifva fria från synd, komma icke i himmelriket. Vi hafva icke mottagit anden genom läsning i Skriften, utan genom omvändelse och bön. Vi "andlige" i Kautokeino kunna säga om oss sjelfva: "I kraft af anden äro vi sann Gud, och i kraft af vår menskliga natur äro vi sann menniska. Det passar ej, att åtlyda eller gifva skatt till en oandlig och oomvänd öfverhet. Vore du riktigt uppfylld af anden", sade de till mig i generalförsamlingen, "såsom vi, så lät du, som skall vara lärare, ingen behålla frid och lif som ej hade anden liksom du; på detta sätt göra vi, och sammaledes vilja vi göra framdeles. De ville förstöra syndasäkerheten och deri skulle ingen menniska kunna hindra dem. "När makten kommer öfver mig att förbanna, så förbannar jag" o. s. v.

Ofvannämnda påståenden repeterades ord för ord i Tromsö för biskopen.

Ehuruväl de förvillade åberopade sig andens omedelbara upplysning och ej ville erkänna Skriften såsoin nödvändig för dem, anförde de dock Skriftens ord, men lösryckta från sammanhanget och förklarade pä deras sätt. De hade bragt sina påståenden i ett slags system, som i ett visst hänseende visar ett slags ordning ocli konseqvens i deras föreställningar samt en viss skarpsinnighet i att använda de lösryckta ställena ur Skriften till stadfästelse för deras lärdomar.

Lördagsaftonen den 9 November hitkommo från Alten tvänne män af den bildade klassen, för att företaga de af mig påfordrade arresteringarne och att under deras vistande på kyrkoplatsen vara mig behjelpliga att upprätthålla fred ochordning. De båda polis-assistenterna kommo sedan. Likaså blef en annan länsman konstituerad.

Under skrifningen söndagen den 10 November utstötte en af agitatorerna då och då ett rop, häntydande på oroligheter. Under det kyrkosångaren framträdde i kordörren och började ingångspsalmen och jag knäböjde för altaret, såg jag en skymt af lappen, som gick förbi altaret. Plötsligt höres från predikstolen en klar och tydlig röst, uttalande: 1) Fördömelsedomen öfver presten; 2) att derför presten ej borde tålas, och 3) att församlingen nu uppmanades att sluta sig till honom, agitatorn. Då mannen hade uttalat dessa tre theser höll han upp, och lät utan vidare motstånd föra ned sig från predikstolen; det tycktes som hade han ej känt sig riktigt hemmastadd der. Men nu ställde ban sig i kordörren och begynte att närmare utveckla dessa tre påståenden samt lät lika litet förmå sig. till tystnad som att aflägsna sig. Under sitt öfverspända tal vände han sig än till församlingen, än till mig, uppmanande oss att omvända oss från mörkret och satan till honom. Ett vackert yttre och en manligt vacker organ i förening med en märkvärdigt själfull vältalighet gjorde, att jag ej utan deltagande kunde se och höra honom. Det dröjde något, innan ile båda hitsända från Alten, hvilka ännu befunno sig i en gång utanför kyrkan, kunde komma in och tränga sig fram genom mängden. "Böj knä och bed!" ropade Rasmus, så hette lappen, till mig med thordönsstämma, då han helt hastigt blef afbruten af de båda männen. Han gjorde det mest förtviflade motstånd, men blef slutligen öfvermannad och utförd, följd af flera, som med våld sökte att befria honom. — Då han sedermera kom till Tromsö, imponerade han på biskopen vid sitt uppträdande.

Söndagen den 30 November måste jag lemna kyrkan och hålla gudstjenst i prestgården, dertill tvingad af en förvillad qvinna, som var anförare för orostiftarne, och som i sin vilda yrsel ej hade märkt att jag med så inånga som kunde få plats hade begifvit oss till prestgården. Jag gjorde sednare ett nytt försök att hålla gudstjenst i kyrkan, men möttes af en högröstad svärm i mitt rum; en ung man förde ordet: under vårt samtal brast han i gråt och sade: "Det är sannt att du hatar församlingen: vi gladde oss åt din ankomst, men du vill ej204-

hålla med oss." Jag sökte lugna honom, gick åter i kyrkan och blef ej mera oroad.

En dag kom en qvinna in till mig med sin 12 års gamla son: ban läste för mig, och läste så bra, att jag lånade honom en lappsk bok. Den följande dagen kom gossen redan tillbaka med boken; jag talade vänligt med honom, men kände nästan ej igen honom; jag såg att det rufvade något ondt inom och öfver honom, och att ban brann af otålighet att komma ifrån mig. Knappt hade ban derför stängt dörren efter sig och kommit ut i köket, förrän eder och förbannelser strömmade från hans mun. Samma dag som han hade varit hos mig med sin mor, kom den vilda qvinnan, som störde kyrkofriden, och stannade der i huset, hojtande och förbannande alla "oandliga" prester. Detta hörde barnet och började nu äfvenledes att förbanna.

En annan dag kom en qvinna in till mig med ett sju månaders gammalt barn på armen under stor ångest och bedröfvelse, derför att barnet hade begynt gråta, oaktadt det var alldeles friskt. Förvillelsen hade ryckt modern med sig och — nu började barnet gråta. Plötsligt uppsteg den tanken inom modern, att barnet hade varit vittne till hennes öfverträdelse af Guds bud och derför grät det nu. På så sätt återkallade Gud en moder från synden genom ett diande barns tårar.

En mängd menniskor stannade vanligtvis efter gudstjensten utanför handelsmannens hus, som låg nära intill prest-byggningen; larmande och uppfordrande till omvändelse, togo de då fatt i en och annan vantroende. Således hade en gång två "andliga" qvinnor fått en ung lapp under sig med ansigtet i snön. De ryckte honom då upp, så att han kom att ligga på knä framför dem, och nu svängde de armarne öfver honom, hvarefter de

förändrade armarnes svängningar i knuffar för bröstet, då han omsider lyckades att springa sin väg.

En stillsam ocli fredlig lapp, som hade tillbragt natten hos sin renhjord, kom på morgonen likt de öfriga hoppande på båda fötterna och ropade: "Nu har äfven jag fått makt till att döma!" — Dagligen sågos dels enskilda, dels flera i denna besynnerliga hoppande rörelse.

Förhören och samtalen med alla dem, hvilka önskade att antagas som gäster vid Herrans nådebord, blefvo för hvarje vecka allt kärare och angenämare för mig, ty deras antal, som265-

hungrade och törstade efter rättfärdighet i Christus, var i beständigt tilltagande. Jag måste helt ocb hållet öfverensstämma med biskop Juels omdöme, att mången med en enfaldig tro vörenade en klar evangelisk-luthersk uppfattning af den saliggörande sanningen. Oin de äfven ej ville till Herrans bord, så infunno sig dock allt flera ocb flera, hvilka dels aflade syndabekännelsen och dels bekände andliga villfarelser, hvilka de nu erkände som sådana. Deras antal, som på detta sätt vände sig till mig, visade, att förvillelsen på långt när ej hade angripit så många, som det stundom syntes vara fallet, ty medan dessa stojade och förde ordet, drogo de andra sig tysta och stilla tillbaka. Det väckte de "andliges" högsta förbittring, att de blefvo tillbakavisade från Herrans bord. "Vi vilja ej hafva någon syndaförlåtelse, den kan du behålla sjelf; men vi fordra, att du skall gifva oss sakramentet som ett bevis på, att du erkänner vår andlighet!" detta var deras beständiga fordran. Ingen vågade dock att med våld tränga sig fram till altaret vid nådemedlens utdelande. Oaktadt de förklarade, att de blott behöfde vända sig till två af grannskapets prester, för att genast antagas, så förargade de sig dock öfver att af mig blifva tillbakavisade. Hela lördagen och söndagsmorgonen från klockan 9 till 12 använde jag vanligtvis till förhör och samtal med nattvardsgästerna; en och annan, troende sig dermed såra mig, talade vidt och bredt om synden utomkring sig; men då de icke ville erkänna synden inom sig, blefvo de naturligtvis tillbakavisade, af hvilka dock flera efteråt kommo till full besinning.

Det måste starkt inverka på sinnet, att på den sena qvällen och under nattens tystnad och mörker böra luften genljuda af de tungsintas och missmodigas klagorop ocb åkallel-ser, och på samma gång de förvillades gudlösa och högljudda eder och förbannelser. Dessa sednare sökte alltid att gifva sig skenet af att de, långt ifrån att vara de angripande, istället voro de angripna; de voro oskyldiga och skuldfria som lammet, hvilket tyst och utan att öppna munnen'föres till slagt-bänken. — De missmodiga och försagda läto i början förleda sig att stundom taga del i deras vilda lefverne, dels af fruktan, dels tvungna, men ibland äfven för det deras fantasi upphettades och förvirrades af dessa menniskor, som förstodo att dertill begagna hvarje medel. Presten i M. böjde sig för "an-266-

den" i dem; erkännande dess gudomlighet, skref han till och med till mig en uppmaning att omvända mig till de "andlige" bland lapparne, då skulle äfven jag lika med de andra få "anden". <

Flera af dessa missmodiga eller tungsinta läto, som sågat är, förr eller sednare medrycka sig af de förvillade och deltogo i deras vilda lefverne, dels för det de i vantro och i brist på sann ödmjukhet ej ville mottaga och bemäktiga sig evangeliet såsom en gåfva af Guds fria och oförtjenta nåd, dels ock derför, att dessa "andlige" förstodo att fanatisera deras inbillningskraft.

Thorsdagen var första juldagen; de tre juldagarne och den påföljande söndagen var jag alla dagar i kyrkan, och från 8 på morgonen till 8 på aftonen i en oafbruten verksamhet med menigheten, och endast i ly timma förunnades mig i dessa dagar tid att äta och hvila, i det jag då fick stänga mig inne. Då de andligt förstockade sågo det tillopp af menniskor som strömmade till kyrkan, och den mängd som under dessa dagar anmälde sig till förhör, för att som gäster autagas vid Herrans bord, uppbjödo de alla sina krafter för att hindra gudstjensten; men med hjelp af den konstituerade länsmannen, de två polisassistenterna och några bland församlingen vidmakthölls lugnet någorlunda inne i kyrkan; orostiftarne måste således nöja sig med att stoja och fördöma utanför, hvilket dock ingalunda hindrade andakten hos de innevarande. De "andlige" fortsatte med stojandet utanför prestgården och handelsmannens hus intill dess det blef mörkt pä aftonen.

Då kyrkosångaren efter gudstjenstens slut, söndagen mellan jul och nyår, släckte ljusen i kyrkan, började en 11 års gammal flicka att predika fördömelse öfver alla oomvända, som icke ville omvända sig till de "andlige", och

nu antog äfven ban, att flickan måtte hafva "anden". Jag varnade honom, men förgäfves; han blef nu äfven "klarseende", kunde se, hvad som bodde inom menniskorna o. s. v. — Efter 14 dagar besinnade han sig dock åter. Han hade varit ett föremål för de fanatiskes oaflåtliga påtryckning och enträgenhet, så att ban både kroppsligt och andligt försvagades, och derigenom lät sig medryckas af strömmen.

I anledning af oroligheterna hade jag skrifvit till biskopen och anmodadt honom att komma; jag mottog det svar, attsåväl han som stiftsamt,mannen redan hade bestämt sig för att inträffa i Kautokeino den 28 Januari. Onsdagen den 21 var deras afresa från Tromsö bestämd, för att med båt resa du 7 sjömilen till Lyngen, hvarifrån resan fram till Kautokeino skulle ske landvägen med renar. Men i detsamma de skulle lemna Tromsö, uppstod plötsligt en stark storm med motvind, som rasade i 15 dagar, stundom med orkanlik våldsamhet; under denna tid hade vi inga underrättelser hvarken om eller från dem. — Det blef nu ett allmänt jublande bland de "andlige", hvilka förklarade biskopens och stiftsamtmannens ute-blifvande som ett afgörande bevis på, att båda dessa oomvända öfverheter, hvilka fördristat sig att vilja dömma "andlige", voro till straff derför drunknade och lefvande farna ned till helvetet.

Då man på trettondedagen icke ville företaga sig något, inbjöd jag de närvarande att samla sig i prestgården, och talade öfver 1 Kor. 15: 43—54, bevisande, att ej förr än i en annan verld kan det blifva fråga om förklarad och förherrli-gad lekamen, och satte detta i öfverensstämmelse med hvad Nya Testamentet på flera ställen och hvad våra läroböcker afhandla om denna sak. Man hörde på med uppmärksamhet och tystnad; de värsta orostiftarne voro frånvarande. Jag fick dem till att lofva, det de ej skulle störa aftonens frid genom att springa omkring och ropa omvändelse. Det skulle sannolikt blifva alltför tröttande att omtala alla enskildheter under denna upprörda tid, men några skola dock framdeles vidröras. En lördagsafton sutto som vanligt flera inne hos mig, dock denna gång endast dessa högmodiga och fördömmande "andlige"; häftigt öppnades dörren, och tvä unga menniskor, en karl och en flicka, trädde in. Den barnsligaste och lyckligaste glädje lyste från bådas ansigten: han förde ordet. "Jag är Guds barn!" ljöd det jublande från hans läppar. Hvilken motsats utgjorde dessa två unga menniskors åsyn vid jemförelsen med dessa dystra, högmodiga "andlige". "Ja, jag är ett Guds barn, kan du tro det, fader prest?" sade ynglingen och nalkades mig. Jag såg på honom och svarade: "ja, jag är böjd för att tro det". "Hon är också ett Guds barn, kan du tro det, prest?" sade han och pekade på flickan. Jag såg henne i ansigtet och sade: "Ja, jag tror det också om henne". Han började ater med sina glada utgjutelser, under det han gick268-

fram och åter de par steg som platsen tillät. "Jag är helig, och hon är också helig, kan du tro det, prest?" Jag måste le, då jag sade: "Vänta litet! Låt oss först tala litet närmare med hvarandra härom." Voro de nu verkligen Guds barn, och för sådana hade jag ju redan antagit dem, så voro de ju i följd af Skriftens utsago: Guds älsklige, helige. "Du meddelar ju i morgon syndaförlåtelsen ocli sakramentet?" började han ånyo, gående fram och åter så långt rummet tillät; han talade nu med en blid, stilla och from glädje om den saliga och saliggörande föreningen med Christus i sakramentet. "Vill du gifva oss syndaförlåtelsen och sakramentet?" frågade han. "Men, barn!" svarade jag, "I säden ju, att I voren heliga, hvad viljen I då med syndaförlåtelsen och sakramentet?" "Nej, nej icke på detta sätt!" svarade han, "vi vilja blifva det, vi vilja blifva det i sakramentet", och åter gick ban ett par steg fram och tillbaka, stannade derefter framför mig och frågade enträget, bedjande: "Vill du gifva oss syndaförlåtelsen och sakramentet?" "Ja, jag vill", svarade jag, "och sedan vill jag vidare förhöra er." Ett djupt allvar hade redan uttalat sig både i deras orcl och hållning. "Kommen båda till aftonbönen och sedan till mig i morgon bittida", sade jag, "och gören eder väl beredda till i morgon." "Ja, vi skola bereda oss", svarade båda med djup känsla, och de båda älskvärda barnen voro tillika med flera andra närvarande vid förhöret ocli sedan i kyrkan.

Under utrop af förbittring och förakt hade de närvarande "andlige" åhört detta samtal och sade: "Sådana oandlige antar du, och oss "andlige" icke!" "Ja, sådana antager ej allenast jag, utan också Gucl", var mitt svar.

En söndagsafton hade jag mottagit en tung syndabekännelse af en ung qvinna, men också intyget om hennes djupa ånger och beviset om hennes omvändelse. Jag hade tröstat henne och lofvat henne nåden och syndernas förlåtelse. Knappt hade hon lemnat rummet, förrän dörren häftigt öppnades af en ung lapp med ett ansigte, så att

jag genast utropade: "Gudskelof! här är i alla fall ingen tung syndabekännelse!" Glädje och tillfredsställelse lyste ur hans ansigte; han var en verklig martyr. Hans husbonde hade ryckt mina böcker ifrån honom, hade piskat och misshandlat honom och lofvat honom allt, ifall ban ville öfvergå till deras tro. Han hade blifvit skickad i ett angeläget ärende till kyrkoplatsen med den strängaste till-269-

sägelse, att ej gå i kyrkan och ännu mindre till mig. Efter ett kort samtal frågade jag honom: "Tänker du fördölja, att du varit i kyrkan?" "Nej!" ropade han. "Vill du dölja, att du varit hos mig?" "Nej, nej!" svarade han, "jag vill ingenting förtiga och dölja, men lida allt, allt med tålamod och mera nu än någonsin"; och derefter gick han glad och lycklig en väntad misshandling till mötes. Jag träffade honom ej mera.

En åldrig qvinna gick med bart hufvud i kyrkan under den stränga kölden; det ramsvarta håret, bestrÄngdt med grått, fladdrade vildt om hennes hufvud; men hon var stilla, blid och saktmodig, samt bugade sig djupt hvar gång jag såg bort åt den sidan der hon satt. Då jag sedermera råkade henne i prestgården, frågade jag, hvarför hon gick barhufvad i en sådan köld, då hon svarade: "Jungfru Maria gick ju barhufvad och hon var ju en så hög och helig jungfru", och nu ville hon så gerna likna och vara som jungfru Maria.

En söndagsmorgon, då jag i ministerialboken införde dagens förrättningar, var som vanligt rummet i prestbyggningen uppfyldt af menniskor. Plötsligt uppstod ett förfärligt oväsen, och åter bemärkte jag här en qvinna, som trädde fram till mig och ropade, att jag skulle förbannas, bindas och sättas i fängelse, m. m.; hon sade sig vara kommen att uppväcka alla de döda profeter, och slog i bordet och på boken. En karl ropade: "Hon är en profet! hörer, hvad hon säger!" Med detsamma den vilda qvinnan åter slog i bordet och sade, att jag skulle bindas och kastas i fängelse såsom en oomvänd prest, kände jag mig bakifrån fattad om halsen, hvilket jag dock genast antog för att vara ett bevis af välvilja. Jag reste mig upp, och hvem skulle det väl kunna vara annat än min väninna med det bara håret, soin förklarade, att, om ingen ville beskydda ocli försvara mig, så ville hon.

En söndag efter slutad gudstjenst var en stor menniskomassa samlad i prostgårdens båda rum och i köket. En karl framträdde nu och förklarade, att jag vandrade i mörkret, predikade mot anden och förkunnade falska läror. Med den största uppmärksamhet och tystnad lyssnade hela mängden härpå. Efter att hafva bevisat, att allt hvad jag i skriftetalet hade sagt — ty det var isynnerhet detta han angrep — dels var öfverensstämmande med och dels ordagrannt taget ur Bibelns egna ord, som han måste erkänna, fortfor jag: "Mine käreste, I270-

skolon icke tro livar och en ande, utan pröfver andarne, 0111 de äro af Gudi: ty många falska profeter äro utgågne i verlden", så säger Gud i det, Nya Testamentet, 1 Joh. 4: 1. "På hvad sätt kunna vi nu pröfva andarne? Vi veta ju, att allt som apostlarne och evangelisterna skrifvit, måste vara Guds ord, emedan Guds ande dref dem dertill" etc., och anförde 2 Petr. 1: 21; 1 Kor. 2: 13; 2 Tim. 3: 16. "Då jag nu säger, att jag har anden, är andelig, men min lära och mitt lefverne stå i uppenbar strid och motsägelse med Skriftens ord, så är ju detta ett bevis på, att anden, med hvilken jag lärer, talar och handlar, icke kan vara Guds ande, och att jag således är den, som vandrar i mörkret, ty jag vandrar då icke i ljuset af Guds ord. Är nu min lära ocli hela mitt lefverne öfverensstämmande med Skriftens ord och lära, så är jag af anden, andelig och vandrar i ljuset." Detta var hufvudsaken af hvad jag sade. Hela församlingen utbröt nu glad och tillfredsställd i: "Tack, käre prest! Tack!"

En söndagsmorgon efter förhöret utvecklade sig ett ganska intressant samtal om synden utom och inom oss. På min uppmaning tog kyrkosångaren, som var lärare vid konfirmationsskolan, del i samtalet, soni fortgick fredligt och saktmodigt. Kyrkosångaren skötte sig utmärkt väl. Jag hade uteslutit ett äkta par från Herrans bord; efter att jag ännu en gång hade talt om synden inom oss m. m., sade jag till honom: "Hvad säger du nu, säg din mening utan förbehåll." Han medgaf slutligen möjligheten af synd inom oss. "Hvad säger du?" frågade jag hustrun, som hela tiden hade stått tyst och med ett dystert och vredgadt, utseende. Men knappt hade mannen hört ljudet af sin äkta hälft, förrän ban återkallade möjligheten a,f synd hos de "andlige". En söndagsmorgon hade en 25-årig ung lapp en tid åhört mitt samtal med dem, som anmält sig till skrift och nattvardsgång; nu anmälde äfven ban sig. "Du har nu hört", sade jag till honom, "hvad jag önskar få veta i den vägen; säg mig nu först klart och bestämdt hvarför du vill till skrift och sedan till nattvarden?" "På det jag kan förblifva en syndare", var svaret; af lians blick och hållning anade jag meningen. "Förklara dig närmare, min son!" sade jag till honom. Han utvecklade nu

meningen med sitt svar: "Skriftermålet påminner menniskan om sin syndaktighet, och ännu mera Frälsarens instiftelseord, likaså föreningsmålti-271-

dou med Frälsaren för att kunna blifva salig, slutligen påminner ju också prestens korta tal efter nådemedlens njutande om nödvändigbeten af att aldrig glömma, det menniskan städse är och förblifver trängtande efter nåd, och följaktligen städse är en nådesökande syndare." Det var uppenbart, att hans ord voro föranledda i hänsyn till de andliges högmod ocli påstådda syndafrihet, och att hans mening var, att han ville vidblifva medvetandet om sin syndaktighet. "Så var då välkommen, till Herrans bord, du till nåden trängtande och sökande syndare!" svarade jag. "Du skall mottaga det du trängtar till och det du söker efter!"

Sent på söndagsaftonen, fjerde juldagen, kom en lapp in till mig, kastade sig på en stol och sade: "Jag har kommit för att åderlåta dig." Jag tackade honom för hans tjenstak-tighet, men önskade att det måtte uppskjutas, ty jag var sömnig och det var sent. Då jag ej kunde förmå honom att uppskjuta med aftappandet af det syndiga djefvulsblod som flöt i mina ådror, så tänkte jag: så sitt då der i mörkret och prata! Jag tog ljussaxen för att släcka ljusen och gå in i ett annat rum. Då jag hade släckt det ena af ljusen, tystnade ban plötsligt och såg forskande på mig; men då jag äfven släckte det andra, for han lik en orkan ut genom dörren: jag såg honom ej sedermera. Jag hade redan förut hört omtalas en person, som under juldagarne gick omkring och tillbjöd sig att åderlåta alla oomvända, dock utan att det kom till utförande.

Efter biskopens ankomst till Kautokeino var han hvarje afton närvarande vid aftonbönen och deltog vexelvis med mig deri. Första aftonen framträdde kyrkosångaren och sade: "Hör, godt folk! jag erkänner, att jag farit vilse och kommit bort från Guds ords sanning. Jag har bedit Gud och menniskor om tillgift och förlåter eder er galna tro." Detta hans uppträdande och förklaring var alldeles frivillig. Hans korta villfarelse blef till nytta för honom sjelf och för de barn han skulle undervisa. Eftersom konfirmationsskolan under den tiden var i full gång, var naturligtvis biskopen äfven här dagligen närvarande och hörde till sin stora tillfredsställelse kyrkosångarens förklaring af de gudomliga sanningarne; lians hustru hade ej ett ögonblick låtit förleda sig till afvikelse.

Från predikstolen hade jag erkänt den väckelse och den andliga fläkt, som hade gått öfver folket, och hade bedt till272-

Gud, att lian ville återföra de förvillade till sanningen i Christo; flerfaldiga gånger hänvisade jag till den Heliga Skrift såsom den enda vägledaren till sanning och salighet.

Måndagen den 9 Februari kom biskopen. Dagen fore sin ankomst hade han blifvit så sjuk, att han ej kunde sitta upprätt i pulken, utan måste i liggande ställning låta fastbinda sig i en kjärris, soin är öppen och begagnas till packningen; han återhemtade sig dock så mycket, att han sittande i en pulk kom körandes till Kautokeino. Lapparne strömmade dagligen till biskopen, hvilken, som jag redan anfört, alltid var närvarande vid aftonbönen; turvis höllo han och jag föredrag.

I sina predikningar, hvilka blefvo tolkade af kyrkosångaren, genomgick biskopen hufvudpunkterna i deras påståenden, och gendref dem med Skriftens vittnesbörd. Fastlagssöndagen utdelade biskopen nattvarden på lappska samt höll den dermed förenade altartjensten likaledes på lappska. Biskop Juel var den första biskop, som visiterade i fjellsocknarne Kautokeino och Karasjok, och den första, som vinnlade sig om lappska språket. Detta liade äfven varit biskop Gislesens afsigt.

Under de arresterades vistande i Tromsö liade biskopen dem dagligen hos sig dels samlade, dels en och en; men de förblefvo i sitt öfvermod. Då en gång Rasmus efter ett långt och lifligt samtal lemnade biskopen och denne sade till honom: "Gud vare med dig!" svarade han: "Ja, nu går jag bort med all Guds kraft, och då stannar biskopen qvar utan Gud." Den stora frihet de åtnjöto styrkte dem i deras högmod, så att de fortfarande ville fortsätta med sitt omvändelsesystem. Eftersom de ännu ej hade blifvit tilltalade för brott mot kyrkofreden (om sommaren i Skjervö kyrka), så ansågo de sig för fullt berättigade att fortfara såsom de begynt. Några dagar sednare än biskopen, kom stiftsamtmannen. Den 19 började förhören. På aftonen började några qvinnor att, såsom vanligt, ropa: "Omvändelse! omvänden eder!" Men då nu tillräckligt med folk genast var till hands, för att

föra bort dem, blef det snart lugnt igen. — Sedermera blef Rasmus tillika med en annan lappman ocli en qvinna dömda till arbete på tukthuset i Christiania, hvarest kandidaten och docenten Friis varmt och ifrigt åtog sig deras religiösa undervisning. I Trondhjem var ingen språkkunnig theolog. Några andra af orostiftarne dömdes till kortare fängelse i Finmarken, och några till fängelse vid vatten273-

och bröd. Trenne af orostiftarne erkände, att de hade felat, och bådo om tillgift och förlåtelse, som de äfven erhöllo. Under ett helt år förblef Rasmus oemottaglig för någon påverkan, men då blef han sjuk och nu kom ban till erkännande. Sjukdomen tilltog, ban bad nu om syndaförlåtelsen och 0111 nådemedlet; Friis skulle vara tolk. Utan att afveta detta, kom jag till Christiania, och Friis, som hade sett mig komina, frågade nu Rasmus, om ban önskade att jag skulle betjena honom. "Ja, Stockfleth!" var svaret. Friis skyndade genast till mig, och vi tillbaka till den sjuke, ty sjukdomen var i tilltagande. Rasmus hade full besinning och erkände sin synd. Jag genomgick trosartiklarne med honom, bad ined och för honom, samt tilldelade honom syndaförlåtelsen och nådemedlet, läste välsignelsen öfver honom och — några timmar sednare var ban död! En i sanning märkvärdig försynens skickelse, att den prest, öfver hvilken ban året förut i kyrkan och från predikstolen hade uttalat förkastelsedomen, sednare skulle blifva den själasörjare som beredde honom till döden.

Fyra af de dömda vädjade till konungen, derför att de ville komma i erfarenhet, om kungen var omvänd eller oomvänd ; men då konungen ej fritog dem från det ådömda straffet, sade de, att konungen var en oomvänd konung.

Under de följande söndagarne efter öfverhetens afresa var städse en talrik församling, dock rådde tystnad och uppmärksamhet under gudstjensten. Jag lät polisassistenterna resa tillbaka med fogden, emedan jag för återstoden af vintern ansåg deras närvaro såsom öfverflödig.

Flera af församlingen vidhöllo sina yttrade meningar; sannolikt var det hos några, i trots af bättre vetande, motvilja för att offentligt erkänna sina fel och nedstiga till jemnbredd med botfärdiga och ångrande menniskor, som afhöll dem. — En och annan fanns, som, då ban återkom från biskopen, nekade för att hafva hållit med honom och gifvit honom rätt. Den smälek och det hån, soin ett dylikt förhållande vanligtvis ådrog dem, var ingalunda till skada för den goda saken.

Efter sin återkomst till Tromsö yttrade biskopen sig i en skrifvelse af den 5 Mars till det kungliga Kyrkodepartementet, angående dessa oroligheter, sålunda:

"Min åsigt af rörelsens uppkomst, framgång och dess väsendtliga niomenter, framställer jag sålunda: Det är utan tvif-

vel, att röMsen framstått genom bekymmer för själens frälsning, ocb alltså är ett verk af Guds ande. Men som det i allmänhet brukar gå under sådana rörelser: i samma mån de väckte, ledde af sina bekymmer, sträfvade att aflägga sina fel och laster, hvilka häftade vid deras yttre vandel, och att öfva gudfruktighetens gerningar, i samma mån förleddes de att gifva kristendomen ett utvärtes väsen, som föder sjelfrättfär-dighet och högmod. Att detta kan leda till dylika följder, som de, hvilka blefvo synliga i Kautokeino, låter förklara sig, då man känner lapparnes lifliga fantasi, deras för djupa intryck mottagliga sinne, som under de oupphörliga färderna på de vidsträckta och öde högfjellen finner en så rik näring; och då man tillika betänker, att tillgången till det skrifna ordet ända till den sednare tiden varit spärrad, och att under flera generationer presterskapets tjenstgöring inskränkt sig till 8—10 veckor, ja stundom på ännu kortare tid, ända till blott 14 dagar, då pre-dikningarne till en del blefvo tolkade och själavården ej kunde utföras på deras tungomål; att ju mera fjell-lapparne hafva nödgats sakna vägledning och upplysning af ordet genom språkkunniga läi-are, desto mera hafva de öfverlemnat sig till andens förmenta, omedelbara upplysning i deras hjertan, och hafva således antagit hvarje rörelse, som deras inbillningskraft och själsliflighet lät dem förnimma för andens omedelbara verkningar, hvilka då hafva blifvit ansedda för en stadfästelse af deras tillfälliga, mot det andliga alltid rigtade tankar. På så sätt hafva de kommit till att anse sig benådade med syner och uppenbarelser, så att det icke finnes många, som ej hafva sådana att åberopa

sig på; de säga då vanligtvis: "Anden, som är inom mig, vittnar", o. s. v. Några hafva säkerligen varit fullt öfvertygade om riktigheten i sin tro.

I allmänhet hafva de ådagalagt mycken skarpsinnighet i att försvara deras påståenden, och bevisa dessa deras påståenden genom Skriftens ord; i deras samtal med mig och andra hafva de iakttagit stor försigtighet och gifvit sina påståenden en vida mindre anstötlig tolkning, än de göra för menige man, som får höra dem i hela deras imponerande djerfhet och ofelbarhet. En vigtig punkt är den inverkan från åtskilliga håll och den inflytelse, som de på finska språket tryckta terroristiska och i krassa uttryck författade lagpre-dikningarne utöfvat; i dessa predikningar var tillika uttalad en förkastelsedom öfver de så kallade verldens herrar, hvarunder innefattades såväl den andliga som den verldsliga öfverheten."

Denna skrifvelse af biskopen och lians bedömmande af förhållandena undertecknar jag likaledes helt och hållet.

Onsdagen den 7 April ankom den för Kautokeino tillsatta presten Hvoslef med sin hustru. Han hade tagit lappsk examen i Christiania. Annandag påsk installerade jag Hvoslef, hvarefter ban samma dag höll sin inträdespredikan på lappska, hvilken hela menigheten förklarade sig hafva förstått ord för ord. Den följande söndagen gick jag tillika med flera af församlingen till skrift och nattvard för Kautokeinos nya prest, hvarefter jag den 20 April lemnade Kautokeino och kom den 29 till Karasjok.

På vägen till Karasjok kommo vi helt nära en stor flock ripor. Det hände ofta, att vi på våren kommo nära stora flockar af ripor, som sutto så nära oss på snön, att man nästan kunde fånga dessa vackra fåglar med blotta händerna; bländade af snön och solen, sågo de oss ej. Det var nära på, att jag till afsked skulle få utkämpa en strid med min ren. Det händer nemligen stundom, att renen, antingen för det den är vid dåligt lynne, eller derför att den, som sitter i pul-ken, körer för hårdt, plötsligt vänder sig mot den körande och försöker att bearbeta honom en smula med hornen eller framfötterna, hvarefter ban ögonblickligt åter sätter i väg. Min ren vände sig om och betraktade mig; men efter det vi i all förtrolighet hade betraktat hvarandra några ögonblick, vände han sig åter om och satte i väg. Under alla mina mångåriga resor liar det endast en gång händt mig, att jag blifvit tuktad af min ren, och det alldeles oförtjent, ty det voro andra i sällskapet som körde hårdare än jag. Det var en hornlös ren, och jag vände derför ryggen till och mottog tåligt mina puffar; derefter, för att göra allt godt igen, skenade han af, så att jag snart kom långt förbi bela sällskapet. Då man kommer till en stor sten, så springer renen ibland upp på den, och blifver helt lugnt qvarstående der, seende på sin körare, som då måste ut ur pulken. Djuret känner genast, om det är en oöfvad hand, som håller i tömmen. Oftast är det denotålige resenärens egen skull, då han ej kan komma omsatas med renen.

Äfven Karasjok hade nu fått sin egen och språkkunnige prest, hvilken tagit lappsk examen i Christiania; ifrån vinterns början och ända till efter påsk uppehåller sig presten stadigt på kyrkoplatsen. En ny och lyckligare tid i religiöst och kyrkligt hänseende medförde således året 1852 för båda dessa fjellsocknar. I Karasjok var äfvenledes den ändamålsenliga saken satt i verket, att en fastboende handelsman blifvit antagen, och som ensam är berättigad att handla med vin och bränvin. I Kautokeino hafva lapparne, såsom jag redan förut anfört, för längesedan fordrat afskaffandet af bränvins-handeln.

Den 3 Maj fortsattes resan öfver fjellet, den 5 kom jag till Kistrand, hvarest presten uppehåller sig öfver sommaren. Som Karasjoks fjell-lappar under sommaren vandra kring i Kistrands socken och i trakten kring Porsangerfjorden, kunna de hela året om hafva godt af sin prest.

Den 13 Maj körde jag öfver fjellet till Repperfjorden, för att aldrig mera färdas med ren. På denna resa kom jag i sällskap med flera lappar, bland dessa med en hustru med sitt diande barn, som tryggt och säkert hvilade i sin komse (se sidan 140). Intill dess lapparnes barn blifva ett par år gamla badas de fortfarande hvarje afton i ljummadt vatten, såväl sjö-lapparnes som fjell-lapparnes barn. Både under bad-ningen och då barnet tages upp för att nedläggas, är det utsatt för hettan från eldstaden och för den kalla luften, som intränger från luftöppningen i tältet eller för hvarje gång tältdörren öppnas. På vinterresan tages ofta barnet ut från kom-sen i den fria, kalla luften, för att få torrt under sig. Sedan barnet kommit öfver de båda första åren, iakttages badnin-gen mindre strängt. I det luftiga, för vinden öppna tältet kommer fjell-lappens barn till verlden, och här föder modern!

Ifrån Repperfjorden reste jag med båt till Kvalsund, och derifrån öfver Komagfjord till Alten, hvarest jag talade med de lappar, som ännu sutto arresterade. Ifrån Alten reste jag till Tromsö. Jag var tillsagd att här deltaga i ett möte, som skulle hållas af stiftsdirektionen och flera tillkallade. Det skulle här afhandlas om utgifvandet af de för lapparne mest ändamålsenliga böcker. Eftersom biskopen var frånvarande på277-

visitationsresor, kunde mötet ej hållas förrän den 11 Juli. Under denna mellantid besökte jag en af mina svågrar, dåvarande distriktläkare i Namdal. — Likaledes aflade jag ett besök hos min svåger i Saltdalen. Ifrån honom reste jag till mötet i Tromsö, i hvars kyrka jag höll min sista predikan i Finmarken, hvilken predikan jag efter min återkomst till Christiania tillegnade biskop Juel.

Ifrån Tromsö reste jag med ångbåt till Throndhjem och derifrån vidare landvägen; i Nordre-Froen mötte mig min hustru; den 31 Juli kom jag till Cimstiania.

Såväl min presterliga som min missionärsverksamhet voro visserligen afslutade i Finmarken, men ingalunda för Finmarken, hvilket till en del kan ses af de böcker, hvilka jag utgifvit sedan jag lemnade Finmarken — en verksamhet, som jag icke anser för afslutad, förr än denna af mig förda dagbok liar blifvit utgifven från trycket.

Den omnämnda svagheten i knäet och venstra höften, som i sista tiden hade tilltagit, ökade sig nu allt mer och mer i förening med plågor. Efter att en tid hafva begagnat dels invärtes, dels utvärtes medel, tillbragte jag sommaren 1854 i Christiania, för att begagna ryska ångbad i rikshospitalet. De tre efterföljande åren badade jag i Sandefjord, som jag för den skull valde till vistelseort. Jag går nu med hjelp af krycka och käpp; höften och knäet hindra mig ej på min ålderdom att befinna mig vid god helsa både till kropp och själ. Gud vare evinnerligt tackad och lofvad!

År 1853 ingaf jag min underdåniga ansökan om afsked. Biskop Juel rekommenderade mig till en pension af 1000 spd.; den kungliga norska regeringen biföll biskopens förordande, som beviljades af II. M. konung Oscar och enstämmigt bifölls af Storthinget.278-

Sedan den ärevördige författaren, såsom lian sjelf kallar det. afslutat sin verksamhet genom utgifvandet af denna dagbok, har ban ännu med åtnjutande af den största högaktning och vördnad lefvat i nära 6 år, då han den 26 April 1866 lugnt och stilla afsomnade. Öfversättaren tror sig ej bättre kunna afsluta denna lefnadsteckning, än genom anförande af ett ställe ur ett bref ifrån Norge, infördt i Nya Dagligt Allehanda den 15 Maj 1866, som äfven bidragit, att denna svenska öfversättning tillkommit. Detta bref lyder sålunda:

"Ett notabelt dödsfall har inträffat under sistlidna veckan. Måhända är det icke så många i Sverige, som hört talas om pastor Niels Stockfleth, och dock är jag förvissad, att den bok, som skänker honom ett verkligt minne i mennisko-vännernas historia, skall af både stora och små läsas med samma andakt och interesse som ett vackert kapitel ur Bibeln. Stockfleth var löjtnant i dansk tjenst, men norrman till börden, aflade theologisk. examen vid 38 års ålder, och helgade hela sitt återstående lif åt missionen bland lapparne. Han har lemnat månget bidrag till detta märkvärdiga folks karakteristik och öfversatt bibliska skrifter på lappska, men lians förnämsta arbete, som förtjenar att nämnas af alla, är hans "Dagbog over mine Missionsreiser i Finmarken", utgifven i Christiania. Eget nog mötte hans uppoffrande sträfvan att utbreda Guds ord bland denna försummade folkstam på dess eget språk mycket motstånd, och ban liade hårda strider att bestå med folk, som icke ville se saken ur kristlig, utan blott ur politisk synpunkt. "Lapparne måste lära sig att tala norska", hette det; "de böra ej få några böcker på sitt eget språk." Jag vill nu icke inlåta mig vidare i dessa räsonne-mont; regeringen följer nu den af Stockfleth anvisade vägen och sänder finn-lapparne små bibliska skrifter, tryckta på både norska och lappska, och Stockfleth har vunnit fullt erkännande på sina gamla dagar. Han dog i Sandefjord, nära 80 år gammal. Detta dödsfall var egnadt att väcka uppseende, helst under en tid, då de lappska förhållandena omfattas med så mycket interesse, som nu är fallet."Tillägg.

1. Lappen, isynnerhet nomaden.

Finmarkens egentliga invånare, lapparne, voro, hvad jag redan anfört, de, till hvilka min håg och längtan hade stått; men trenne folk voro Finmarkens invånare: norrmän, lappar och qväner. Öfver de sednare afhandlas i ett

särskildt kapitel. Tvänne af dessa folk, norrmännen och lapparne, voro och äro lika så olika i tankar och handlingar, som i språk, klädsel och lefnadssätt. Det så helt och hållet olika sätt, på hvilket, och den lika så olika afsigt, i hvilken de bosatt sig i landet, visar sig med omisskänliga drag både i deras inre och yttre lif och bidrager att visa karaktersskilnaden mellan dem. Nästan kunde man i ett visst afseende uppföra de på Finmarkens kuster fiskande nordfararne såsom det fjerde slaget af inbyggare, på grund af såväl deras talrika som årliga närvaro.

Innan norrmännen kommo i landet, funnos der lapparne; århundradens besittning hade så till sägandes tillförsäkrat dem besittningsrätten; dock eger och lemnar landet naturliga rikedomar nog, för att nära samtliga nuvarande invånarne. På många platser sammanbo menniskor af mycket olika racer; dock gifves det väl knappast något ställe, der på en och samma landsträcka och lydande under samma lag, med samma trosbekännelse och under en och samma öfverhet, två så högst skilda och med hvarandra olika folkslag lefva tillsammans, som de i Finmarken boende norrmän och lappar.

Utan att fästa oss vid de sednares äldre historia och ankomst hit i landet m. in., visar dock bela deras inre och yttre280-

lif, att de icke som eröfrare inkommit i landet, för att med väpnad hand och med makt tillegna sig det, utan endast för att söka en tillflyktsort och en ostörd, lugn uppehållsort. Icke har renen kommit i landet med lappen, det bevisa de stora moss-sträckningarne; deremot har den bidragit till att lappen nedsatte sig i landet. Med fullkomlig befogenhet indelas lapparne i fjell-, elf- och sjö-lappar. Af dessa äro fjell-lapparne, nomaderna, moderstammen för de båda andra; elf-lapparne utgöra mellanledet. Denna indelning följer naturens ordning. Från fjellet kommer man först till elfven och sedan till sjön. Renen på fjellet är fjell-lappens allt, laxen i elfven elf-lappens väsendtligaste näring och likaså hafvets fisk sjö-lappens. Elf-och sjö-lapparne drifva äfven jordbruk och hålla boskap. Fjell-lappens egenheter, sådana vi nu känna dem, äro utvecklade under det hårdaste klimat på fjellen såsom renvaktare och äfven under förtryck och dålig behandling af mäktigare omgifningar.

Vid fjellet, vid öknen, vid lifvet i Guds fria natur är fjell-lappens, är nomadens hela tillvaro fastkedjad, är all hans glädje, all hans sorg, alla hans minnen fästade, med ett ord: lifvet, såväl det inre som det yttre, här och endast här, är hans rätta, hans egentliga, hans naturliga hem. Fjellbimlen och ökenhimlen, fjell-luften och ökenluften har med modersmjölken, från hans födelse, från hans första andedrag, blifvit honom till natur, till nödvändighet. Under Guds fria himmel och utan annat tak öfver sig tillbringar fjell-lappen största delen af sitt lif. Hans bostäder, hans tält, skydda honom ej mot vädret, icke alltid mot regnet om hösten, icke alltid mot vinterns snö, icke mot stormarne. Snön fyller stundom hans tält, stormen slungar det stundom till marken, men snön skyfflar han åter ut, reser tältet ånyo efter stormen och ser sig då förnöjd och glad om i sitt tält, "tackande Gud för ett varmt ocli godt hem". Den snöklädda vinteröknen med sina fjell är fjell-lappens hem, och först här lärer man rätt känna och rättvist bedöma nordpolens nomader eller, som de sjelfva kalla sig, "fjellfolket". Den höga nordens nomadlif på fjellet och i öknen, hvarest de kunna välja sig den plats, som synes bäst för dem och deras renar och för öfrigt kunna göra och låta hvad de sjelfva behaga, och hvarest ingen kan träda hindrande i deras väg, framkallar och utvecklar i förening med den oaf-281-

brutna striden mot elementerna en känsla af frihet, sjelfständighet och kraft, som nödvändigt måste vara åtföljd af en känsla af inre och yttre välbehag. Himlahvalfvet med alla sina ljus, med alla sina nattliga stjernor och under, aldrig genom något tak undandoldt för deras blick, har gifvit dem och måste gifva såväl nordens som söderns nomader och herdefolk ett sinne, mottagligt för religiösa intryck och känslor, med ögon, öron och hjertan, uppfattande det "mål eller tal, som en dag säger den andra", och "en natt kungör den andra" från Honom och om Honom, som icke låter sig sjelf utan vittnesbörd hvarken på himlens vidsträckta fäste eller på jorden eller i menniskans hjerta *), ja sjelfva öknen vittnar om Gud. "Den storhet, den egna melankoli och denna monotoni, som hvilar öfver det öde, obegränsade hafvet och öfver bergslätternas för ögat likaså obegränsade öknar, kan omöjligt skildras med ord. I det kultiverade landet försöker inbillningskraften förgäfves att befria sig; öfverallt möter den menniskoverk. Men i dessa vilda trakter är det själens högsta njutning att fördjupa sig i vildmarkerna, att sväfva bort öfver hafvets djup och fjellöknar, och så att säga känna och befinna sig ensam med Gud. Denna

heliga och till hjertat talande ensamhet är bos oss hänvist till den höga nordens fjellsträckningar och till dessa aflägsna strandbräddar, som bespolas af Ishafvet." Detta nomadlif har gifvit dem ett öppet, frimodigt och barnsligt sinne och tillika förlänat deras tankar, känslor och inbillningskraft djuplek och höjd. Till nomaderna, till herdeståndet hörde stamfädren och stamfurstarne för Guds utvalda folk. Abraham, de troendes fader, var nomad. Det var för herdar, som höllo nattvakt, som engeln förkunnade Frälsarens födelse.

De vantroende föreställningar, som folket närde under den hedniska tiden, förklarades såsom falska och fördömliga för detsamma; derför äro också dessa nästan helt och hållet försvunna genom kristendomens införande af v. Westen och hans medarbetare; några bestämda vantroende föreställningar hafva de i alla fall ej, och likaså litet historiska sägner. En föreställning om ett öfvernaturligt väsende, hvilken vid min ankomst till Lappmarken ännu sysselsatte deras inbillningskraft, vill jag dock omnämna. Dess namn var Stallo. Man tänkte

») Psüll. 19: 3. Rum. 1: 19, 20.282-

sig honom som en man i svarta kläder, med en staf eller en knif i handen, hvilken möter vandringsmannen i öknen och inbjuder honom på en strid på lif ocli död. Der funnos naturligtvis de som påstodo, att detta hade händt dem, och att de hade besegrat Stallo. Der dessa förmådde göra sig trodda, gällde (le sedan såsom duktiga karlar; man måste vända knifven mot sig sjelf, så träffades Stallo; sticker man efter honom, så förvandlas han till en jordklimp och försvinner. Man sade, att i grannskapet af Vadsö skulle en Stallo vara begrafven. Här fanns endast hufvudskålen och några ben af en menniska; att döma efter lemningarne af en kjärris, som låg tillsammans med skelettet, var det en lapp; det hela var skyldt af en öfverhängande klippa. I fordna tider plägade folket begrafva sina döda, som varit goda skyttar, vid deras offerställen; men andra begrafdes hvar som helst i öknen. Öfver grafven hvälf-des en kjärris. Den döde lades insvept uti näfver i ett stenkummel. Dylika sagor, som om Stallo, berättades visserligen endast som skämt, äfven om under detta skämt gömde sig en månhända hemlig fruktan för deras möjliga tillvaro och verkan. Det är redan anmärkt, att till och med länsmannen i Kautokeino närde den tanken, att om man trodde på elaka menniskor, som utgåfvo sig för att genom hemliga konster kunna sätta ondt i andra, så kunde sådant vara möjligt.

Hos bela den lappska befolkningen finnes en blandning af mannens ocli barnets egenskaper. En djupare känsla, ett högre sinne för det andliga och ett mera reflekterande förstånd utmärker fjell-lappeu; klokare och mera öfverlagdt tänker och handlar han; lians blick röjer allvar och eftertanke. Hvad den kommande dagen för med sig, fororsakar folket inga synnerliga bekymmer, "de låta hvarje dag hafva sin egen plåga". Den sorglöshet, som Frälsaren befaller, är ett grunddrag i deras karakter. Barnets fromma enfald och tro och dess hela älskliga hjertlighet utmärka den oförderfvade lyckliga lappen. Måna om äran, dock ej äregiriga, erkänsamma och tacksamma för hvarje hedersbevisning, veta lapparne ofta att dölja en kränkt ärekänsla. Folkets mottaglighet och godtrogenhet kan ibland till ocli med öfvergå till lättrogenhet och dess sorglös-bet till lättsinne.

Föräldrar, hvilkas krafter icke längre tillåta dem att deltaga i bevakandet af hjorden och de oupphörliga flyttningarne283-

in. ni., blifva derför lemnade liemma, såvida barnen ej draga alltför många mil bort. Orsaken till de oupphörliga flyttningarne äro dels vargen och dels nödvändigheten af nya betesmarker. Föräldrarne förses då med det nödvändiga för en, två till tre veckor, allt efter den tid, som det förmodas att de blifva öfverlåtna åt sig sjelfva; då och då kommer något af barnen för att se efter dem, ibland vexlas ord och helsningar med resande lappar. Högst sällan lemna de gamla sina kära fjell och öknar samt den kära hjorden. De flesta utandas sin sista suck i ödemarken. Tillsynen om de i den folktomma och öde nejden efterlemnade föräldrarne är afhängig af förälrarnes och — af barnens sinnelag.

Sommar och vinter, vår och höst drager fjell-lappen kring med sin hjord; han måste vakta den dag och natt, med den har ban vuxit upp, och den har han sett uppväxa; renarne äro hans arfgods, nomad var hans fader, nomader alla hans förfäder. Märkena i renarnes öron vittna derom: de hafva öfvergått från far till sou; genom de inskurna märkena i renens öron känner livar och en sina djur. För att vidmakthålla och om möjligt öka sin ärfda egendom, hjorden, har nomaden arbetat, vågat, lidit och — lefvat, som bonden för sin ärfda fädernejord. I fjellets och

vildmarkens gömmor nedlägger han det silfver, som han förvärfvat genom sin hjords afkastning. Hvarje familj har vanligtvis en bestämd trakt, som den genomvandrar; ofta måste man emellertid välja nya trakter.

Om sommaren ses visserligen fjell-lappen vandra omkring på Ishafvets stränder, men man ser genast, att ban här endast är en tillfällig vandringsman; här är för honom ingen varaktig bostad, här är ej hemmet, liär inandas ban ej den friska, upp-lifvande fjell-luften. Lifvet vid kusten bland den på fisklijel-lena upphängda döda och lufttorkade fisken är ej lifvet bland de glada och lifliga renarne på fjellet. Orsaken, hvarför fjell-lappen om sommaren nedstiger från sina fjell och fjellöknar till Ishafvets stränder är, att renen vid sommarens början drager ned till hafvet, der det är mindre varmt och der myggorna äro färre, för att simma och bada sig, och kanhända äfven för att dricka sjövatten, som skall vara ett medel mot mask, hvaraf renen plågas i munnen under April och Maj månader. Ishafvets stränder upplifvas då af tusentals rendjur, hvilka i stora flockar ses vanka omkring här och der, och med sina bebor-nåde hufvuden höjda öfver vattenytan simma omkring på hafvet, så att man i fjerran tror sig se en simmande skog. Renen liar höga cylinderformade horn, hvars mindre utgreningar kunna vara olika, men ifrån hjessan alltid utgå i två bågformiga, något nedåtböjda hufvudgrenar, hvilkas konvexa sidor vända sig bakut. Från den ena af dessa böjer sig en gren framåt ned mot nosen, hvarest den slutar med en lodrätt platt, hvilken hjelper renen att gräfva sig igenom snön till mossan. På renoxen blifva hornen ända till tre fot höga. Mot våren falla de af, men växa snart till igen. Af hornen kokas lim och äro derför en handelsartikel.

Renoxen tämjes i det tredje och fjerde året. Att tämja ett redan fullvuxet djur erfordrar en rask mans både krafter och vighet. Ibland spännes knappt halfvuxna renar i seldonet och inöfvas då af större gossar till tidsfördrif och öfning för dem båda. Man väljer en öppen plats, der "gutten" ej är utsatt för att slungas mot stenar, stubbar och andra föremål, och der tumla de om med hvarandra till dess båda äro trötta; exercisen förnyas till dess djuret är lydigt. Äfven tämjes renen genom att den spännes framför ett lass och bindes sedan efter ett annat lass, som drages af en tämd ren. Den otämda renen stretar emot, men då den med hornen drages af den förutgående, måste den följa med och vänjes således att draga. Endast renoxen begagnas till arbete. Renen uppnår en ålder af 20 år. Som hornen äro en handelsartikel, uppsamlas de omsorgsfullt, och lösryckas stundom af djuret, så att det blöder. En à två gånger i dygnet samlas vanligtvis hjorden. För att erhålla en half kanna renmjölk erfordras sju renkor, och det är endast en kort tid på året, då kon mjölkas. Det nödvändiga antalet af renar är afliängigt af lokala förhållanden. Hvar det finnes tillfälle till flitig körsel af varor, resande o. s. v., der kan fjell-lappen upprätthålla sig som sådan med en hjord af omkring 150 djur. Men han måste då fiska under sommaren.

Då renen drager ned till kusten, måste egaren och herden följa med. Emellertid trifves renen ej länge här. Inemot slutet af Augusti månad drager renen åter mot fjellen och fjell-öknen, och då måste herden följa med, således är det icke fjell-lappen, utan renen, som bestämmer dessa årliga vandringståg till och från sjön. Då snön om våren försvinner, drager285-

rönen nedåt kusten ocli uppsöker der på de branta bergssluttningarne det feta gräset. Under den tid af ungefär tre månader, som fjell-lappen uppehåller sig vid sjön, förer mängden små sommartält med sig; flera af dem drifva der också fiskeri, än här och än der, för att vara i närheten af sina djur, då dessa ej uppehålla sig på en och samma strandbrädd. Under detta uppehåll vid hafvet fortsätter således fjell-lappen sitt kringvankande hf. Hösttiden, innan vintern fullkomligt inträdt, är oftast den hårdaste tiden för fjell-lappen; han måste då i mörker, regn och storm vandra stundom både en ocli två dagar, efter att den proviant, som ban vanligtvis förer med sig, tagit slut; alltefter som hungern nu tilltager, drager han bältet allt trängre och trängre om lifvet på sig, och kan bältet på detta sätt afgifva ett vittnesbörd om hur mycket han hungrat.

Fjell-lappen, lappfolkets kärna och stam, lefver endast af och genom sina renar; med deras skinn kläder han sig, föder sig af deras kött och till en del af deras mjölk ocli den af mjölken tillredda osten; genom renen förskaffar ban sig alla sina förnödenheter, bland dessa mjölet, som emellertid endast är en underordnad del af hans föda. Ödelägga vargar, snöskred eller andra olyckor hans hjord, så att den blifver otillräcklig att nära honom och hans familj, då förena sig antingen flera att gemensamt vakta deras samfälda hjordar, medan de skiftesvis draga ned till hafvet, för att drifva fiskeri ända vid Lofoten, medan de andra stanna vid hjorden, eller ock säljer man

hjorden, flyttar ner till sjön och anskaffar sig de nödvändiga fiskredskap erna för de sålda djuren och blir då sjö- eller elf-lapp. Af denna orsak finnes ej någon så fattig fjell-lapp, att ban kan behöfva hjelp och understöd af fattigkassan; ty här gifves ingen medelväg: antingen måste ban hafva så många renar, att han kan lifnära sig och de sina, eller ock måste han upphöra att vara fjell-lapp. Så ofta det på något sätt låter sig göra, helsar ban på i fjellet. I vissa trakter, såväl i Nordlandena som i Svenska Lappmarken, draga deremot renarne om sommaren för myggornas skull till fjells, ända till de högsta fjelltopparne; på vintern draga de åter ner från höjderna. Såväl den rikaste som den fattigaste fjell-lapp är nära på underkastad samma vilkor; den rika har ofta svårt för att erhålla nödvändiga tjenare.Karakteristiskt är det förståndiga ocli lugna sätt, på hvilket fjell-lappen möter de besvärligheter och faror, för hvilka hans lefnadssätt utsätter honom; hvarje onödig fara söker han undgå, och betryggar sig mot de oundvikliga; aldrig tilllåter ban sig att utmana något oväder. Stormar, oväder, dimma och snöfall kunna så plötsligt och våldsamt öfverfalla honom, att ban behöfver all sin erfarenhet och besinning för att frälsa sig och de sina. Från sin tidigaste barndom förtrolig med striden mot elementerna, dertill varmt klädd och medförande lifsmedel, inlåter ban sig aldrig i en fruktlös och utmattande strid; utan att vara upphettad, svettig eller mer ocli mindre utmattad, låter han lugnt snöa in sig, efter att hafva fört sina renar på bete. Om nomadens betydelse för Lappmarken, i det följande.

Hos fjell-lappen framträder folkkarakteren mera renad, ilkta, och stark, och med den också språket, (jenom deras välstånd och oafhängiga lif hafva fjell-lapparne alltid åtnjutit en viss aktning, som mindre utsatte dem för att komma i en omedelbar underordnad ställning till norrmännen. Renegarnes antal var år 1855 endast 1945. Men de egde nästan alla de 116,891 tama renar, som då funnos i Norge.

I liera afseenden kunna elf-lapparne antagas för att hafva bättre vilkor än både fjell- och sjö-lapparne. De kunna föra ett lugnare lif och njuta de deraf uppkomna fördelarne. De hafva ej att utstå de oafbrutna och ofta med fara förenade striderna mot en hård natur och mot det stormande hafvet; under det sjö-lappens kost är nästan uteslutande fisk och mjöl-välling och fjell-lappens renkött, så hafva elf-lapparne ett ombyte af kött, fågel, lax, rotfrukter ocb mjölkmat. Till elf-lapparne räknas invånarne på Karasjoks och Kautokeinos kyrkoplatser. Dessa hafva, likt många andra elf-lappar, bredvid renarne allmänt anskaffat sig hornboskap.

I sina anteckningar om Finmarken säger prosten Röde: "Böjelse till lättja röjer sig hos Finmarkens allmoge mera bland norrmännen och qvänerna, än bland de mera lifliga och oförtrutna lapparne. Säkert skall ingen, som stått i en längre och närmare beröring med Finmarkens allmoge, neka till att287-

lapparnes karakter i det hela taget är älskvärd. De äro godmodiga ocli fogliga, alltid uppriktiga, ordliålliga, ärliga och godtrogna. De sätta samma tillit till andras redlighet, som man i allmänhet kan sätta till deras. När lappen skall betala sin skatt, sina afgifter eller hvad annat han kan hafva att betala, så lemnar ban fogden eller presten sin pung och låter denne sjelf taga hvad honom tillkommer, utan att fordra någon qvittens. Lapparne visa en munter liflighet, och änskönt denna kan yttra sig på ett något bullrande och ibland mycket besvärligt sätt, då de sätta munnen i gång, så är dock detta vida bättre än dolskhet. Kontrasten mellan en norrman och en lapp visar sig i deras gång och arbete; lappen går med korta, men raska steg, norrmannen långsamt; lappen ror med korta och täta årtag, norrmannen med långa och kraftiga, och så är det med allt arbete. Resultatet kan blifva detsamma, men det är trefligare att se lappen arbeta." Samma anmärkning gör äfven v. Buch i sin resebeskrifning.

Men häraf följer, att en lapp ej passar att ro tillsammans med en norrman, och på samma sätt omvändt, ty jemnhet i årtagen är ej då att tänka på. Denna liflighet i lapparnes karakter uppenbarar sig äfven vid sjukdomsfall. Det herrskade ett år bland den lappska allmogen vid Lofoten mycken sjukdom, som åtföljdes af yrsel eller fantasier; en läkare berättade för mig, att då en lapp började fantisera, ban då fantiserade tills ban dog, icke så med norrmannen. Lapparne kunna lätt blifva häftiga i följd af deras liflighet.

I en skrifvelse till centralkomitéen för Norska Bibelsällskapet, daterad Christiania den 13 Augusti 1821, säger prosten Deinboll: "Efter att hafva insett de oöfvervinnerliga hinder, hvilka motsätta sig kristendomens utbredande bland de i Nord-landena och Finland boende lappar, i följd af att detta folk helt och hållet saknar böcker, öfversatta på deras eget språk, har det länge varit min afsigt att derom inlemna en berättelse. Ännu

återstå några få exemplar af de under åren 1750—1760 tryckta böcker i språket. Det är en salig glädje att se huru lyckliga de af lapparne prisa sig, som ega en sådan bok, huru de under alla sina vandringar bära den likt en helgedom på288-

sitt bröst, mod hvilken längtan mången skyndar dit, der en sådan bok finnes, för att på sitt eget modersmål kunna läsa och förstå det heliga ordet."

Då jag år 1825 reste upp till Finmarken hade grosshandlaren Plöen i Christiania på egen bekostnad genom prosten D. låtit besörja en upplaga, 400 exemplar, af böneboken, hvilken var ski-ifven utaf en af de äldre missionärerna. Dessa få exemplar försvunno emellertid mycket snart.

I Tromsö tidning, Oktober 1840, yttrade Fleischer, pastor i Alten-Talvig, sig sålunda: "Efter all den erfarenhet jag under en tid af sex år förvärfvat, efter alla de upplysningar som äro samlade genom handelsmännen och skollärarne i socknen, och slutligen genom de samtal med presterna i Östra och Vestra Finmarken samt i grannsocknarne af Tromsö provsti, har jag kommit till den fasta öfvertygelsen, att lapparne äro ett godmodigt, välvilligt och för kristlig undervisning särdeles mottagligt folk, då undervisningen sker i deras modersmål, det enda språk som folket förstår. I vördnad för Guds ord, i barnslig tro och i en lefvande andlig uppfattning af kristendomens hufvudinnehåll utmärker detta folk sig till den grad, att hvarje lärare, som förstår något af deras språk, eller endast har en duglig tolk, skall lära att älska dem, ja han finner oemotsägligt i dem den käraste och för sina bemödanden mest lönande delen af sin församling. Vid katechisationen, vid skolexamina och isynnerhet i konfirmationsskolan får man af många lappbarn svar, hvilka genom sin djupa sans och sin riktiga uppfattning af Guds heliga ord måste sätta läraren i den gladaste förvåning. Jag kan aldrig glömma den uppmärksamhet och välvilja, hvarmed barn, konfirmander och fullvuxna mottogo mina första försök i att katechisera på lappska, och hur mycket sedermera en beklagligtvis ännu ofullkomlig kunskap i språket gladde mig; likaså då jag för två år sedan förhörde en 13 års gammal lappgosse, hvilken var bland de första som jag gjorde frågor på lappska, och hvilken så glad svarade på frågan om uppståndelsen: "Jag skall uppstå med en andlig lekamen". Jag har ofta vid liknande tillfällen känt sanningen af det heliga ordet: "Fader i himmelen! Du hafverdetta dolt för de vise och förnumstige och hafver uppenbarat det för de enfaldige och fåkunnige."

Finnen och språkforskaren Castrén, hvilken såsom utmärkt etlmolog och martyr för sina upptäcktsresor i de otillgäng-ligaste trakter bland Siberiens vilda stammar förvärfvat sig ett odödligt namn öfverallt, der vetenskapen vördas, har gifvit följande skildring af sina stamförvandter — lapparnes — karakter: "Lappens lynne är stilla, fridsamt och eftergifvande. Frid är hans valspråk, frid är hans första fråga, frid hans af-skedshelsning. En bättre gåfva kan knappt egas, än lappens fridfulla lugn. Blottad på de flesta af lifvets njutningar, omgifven af en okuflig natur, nedsänkt i armod, är honom förunnad den afundsvärda lotten, att med orubbligt lugn kunna uthärda alla vedermödor. Den ogynnsamma naturen dx-ifver honom ofta till arbete och rörelse, men emellanåt öfverlemnar ban sig gerna åt ett makligt eller, som han kallar det, ett fredligt lif. Han älskar inga vidtutseende planer, kloka beräkningar, eller något slags utåt rigtad verksamhet, utan lefver helst försjunken i ett stilla begrundande af religiösa ämnen eller andra saker som röra sig i hans lilla verld."

Jitaa i Finmarken.

192. Nomadens betydelse för Finmarken och en del af Nord-landena samt i politiskt afseende.

Vinterkoinmunikationen mellan de nordliga delarne af Sverige, Norge och Ryssland, lika nödvändig för alla tre staterna, är isynnerhet för Finmarkens framtida existens och framåtskridande af en obetingad nödvändighet att vidmakthållas. Dernäst förse de flera tusen renar, som årligen slagtas, den norska befolkningen med lifsmedel samt hudar och skinn till beklädnad och sängkläder.

Det naturligaste och tillika det enda möjliga kommunikationsmedlet äro fjell-lapparne med deras renar. Det måste således vara maktpåliggande för lokalauktoriteterna i alla tre rikena att behålla fjell-lapparne och söka motverka de politiska orsaker, som förr eller sednare möjligen kunna åstadkomma fjell-lapparnes undergång. Blifva fjell-lapparne utarmade, så upphöra kommunikationen och de deraf beroende fördelar. Ja, i sådant fall

skulle en stor del eller hela regi.o subsylvatioa samt subalpina blifva öde. Handelsrörelsen med sina varuomsättningar likasom kommunikationen i allmänhet är i beständigt tilltagande samt utvidgar sig i alla möjliga rigtningar, hvilket allt endast kan ske under en tid af åtta månader på året och, såsom redan är anfördt, endast med hjelp af f]ellfolket.

Man har om nomaderna sanningsenligt kunnat säga och kan ännu säga, att hvars mans hand är lyftad mot dem, och som en följd deraf måste nomadens hand åter lyftas mot hvar man. Ett dylikt förhållande är likaså litet till nytta för staten som för den enskilde. Det blir derför allt mer och mer en ovilkorlig nödvändighet, att så fort som möjligt se dessa för-291-

hållanden allt bättre och bättre ordnade. Uppgiften är visserligen ej lätt, men dess rättfärdiga lösning derför ej omöjlig. Vid afgörandet af dessa förhållanden bör dock aldrig förglömmas, att fjellfolket med dess hjordar ej allenast är af väsendtlig, utan äfven af obetingad nödvändighet för Finmarken och en del af Nordlandenas amt, likasom de äro det för Sveriges och Rysslands lappmarker. Att nomaden obetingadt måste och bör vika för nybyggaren kan derför ej här bringas i utöfning. Nomaden kan ej allenast fordra samma rättighet, utan äfven samma likhet i rättigheterna inför lagen — en likhet, som fjell-lapparne ingalunda hafva åtnjutit. "Der är ingen, som riktigt känner fjell-lappen och huruledes ban har det", säger fjell-lappen, och säger detta med rätta. Till och med der lagstiftningen ej berörer fjell-lappens förhållande till den fastboende kan man lätt och utan att man vill det komma derhän, att göra honom orätt. Såsom exempel kan genast hänvisas till hvad som redan är anfördt, nemligen att för fjell-lapparne anvisades en bestämd gräns för deras vandringar från skjutsskaffareplatserna, men då fjell-lapparne innanför den för dem anvista gränsen ej kunna finna bete för sina renar, skulle de likaväl straffas, då de drogo längre bort, på det deras renar ej skulle omkomma af hunger.

Det är icke Ijell-lappen, som med våld tränger sig in på den fastboende nybyggarens egor, såsom man alltid bar påstått, utan det är nybyggaren, som tränger sig in på fjell-lap-pens egor, och som anlägger sitt nybygge i den stråkväg, som fjell-lappen nödvändigt måste genomvandra med sina renar. Det är en känd sak, att kon ej äter af det gräs, hvaröfver en renflock vandrat; hvarför nedsätter man sig då i en trakt, der det är kändt att fjell-lappen måste genomvandra? Jo, det sker för att tilltvinga sig skatt af fjell-lappen för tillåtelsen, att föra sina renar öfver en annans egor.

Att det ingalunda varit lokalauktoriteternas afsigt att orättvist eller utan orsak borttränga fjell-lapparne, medgifves naturligtvis; men deraf följer ingalunda, att ej fjell-lapparne blifvit orättvist och mer än nödvändigt undanträngda. För att förebygga detta borde lokalauktoriteterna hafva egt en nogare och pålitligare bekantskap med nomaden och hans betydelse för provinsen. Man har utgått från den principen, att der en nybyggare ville bosätta sig, måste ocb skulle nomaden vika.2D2

En hvar, som velat det, har erhållit ända till milslånga jordsträckor från udde till udde, en sträcka, som reqvirenten aldrig tänkt på att uppodla, ej kunde uppodla, men som för fjell-lappen spärrar vägen till hafvet, och medförer ingen annan nytta än att aftvinga fjell-lapparne en afgift under namn af skadeersättning, för det deras hjordar gå öfver en annans egendom. Man har åberopat nybyggarnes svett och möda som den af dem odlade och från fjell-lapparne borttagna jorden kostat dem. Skola svettdropparne tagas i beräkning, då är denna samma jord i den grad vätt af fjell-lappens svett, att den knappt någonsin kan blifva det i så hög grad af nybyggarnes. Hvad som bidrager att göra det till en omöjlighet för fjell-lappen att hålla sin hjord tillsammans, då han nalkas ett nybygge, äro hundarne, hvilka till och med den fattigaste nybyggare, såväl lapp som norrman, har fått tillåtelse att hålla; så snart dessa hundar se skymten af renarne, störta de in bland dem, dels dertill dresserade, af egarne, dels i följd af deras natur. Under de första åren af mitt vistande i Finmarken hade många af de fiskande nordfararne gevär med sig, hvarmed de gingo på jagt efter renar. Förlusten af det skjutna djuret var mindre än hjordens splittring och förskingring. I sin förtviflan öfver att ej se någon gräns för sitt fördrifvande, måste nomaden tvingas till sjelfförsvar.

Ju strängare renen bevakas, dess mindre trifves ban ocli dess mindre aflar ban af sig; en sådan bevakning är derför redan i och för sig sjelf en uppoffring för nomaden. Alltså är den vilda renen större än den tama, troligtvis

ej genom någon ursprunglig naturskilnad, utan fastmera som en följd af tvånget. Fjell-lapparne hafva emellertid aldrig undandragit sig sina bevakningspligter. Det har blifvit fjell-lapparne tillkännagifvet, att de hafva sig sjelfva att tacka för alla de obehagligheter, som blifva en följd af bristen på renarnes bevakning; men har man också tillkännagifva för de fastboende, att de hafva sig sjelfva att tacka för de obehagligheter, som blifva en följd af, att deras hundar störta in bland renhjorden och skingra den åt alla håll, och att de nedsätta sig i en trakt, hvarest fjell-lappen omöjligt kan undgå att komma med sin hjord?

I allmänhet lägga de fastboende sjelfva an på att komma i besittning af renhjordar, hvilka lapparne då måste öfvertaga, vårda och bevaka; men med detsamma är det naturligtvis ej8953

den fastboendes renar, utan fjell-lappens, som göra skada. I anseende till de öden, som fjell-lapparne varit underkastade, vill jag bär endast anföra ett exempel. 1 en skrift af December 1843 säger dåvarande pastorn i Vefsen ocli Hatfjelddalen: ". . . . Af socknens inflyttade fastboende lägga flera an på att sjelfva skaffa sig renhjordar, för hvilka lapparne nedsjunka till att blifva tjenare och vaktare." Då nu staten i sina allmänningar befrämjar uppodlingen och borttränger nomaderna, och dessa dervid komma att på ett bekymmersamt sätt åtnjuta en eländig tillvaro, åligger det då ej staten att på ett eller annat sätt taga vård om dem ocli träffa nya och ändamålsenliga bestämmelser om förhållandet mellan nomaden och nybyggaren, på det deras vilkor dock kunde blifva någorlunda drägliga? Att låta dessa förhållanden mellan nomaden och nybyggaren utjemna sig sjelfva, så att nomaden tillintetgöres och att han framsläpar en olycklig tillvaro under det uslaste och eländigaste skick, är dock väl ingalunda riktigt och rättvist, och kan så mycket mindre tillrådas, om man tager i betraktande de våldsamheter och förargelser, som ett sådant tillstånd lätt kan framkalla och har framkallat å ömse håll, såväl från lapparnes som från norrmännens sida. Lapparne hafva derför tänkt att resa till "fader kungen" och hafva tillika ämnat skrifva böneskrifter och ansökningar till regeringen. Det är bevisligt, att sedan lapparnes rengårdar, hvilka utgöras af inhägnade platser, der renkorna samlas för att mjölkas, hafva gjort marken fruktbar, nybyggarne då hafva satt sig i besittning af desamma.

Att kunna fälla en någorlunda rättvis och grundad dom öfver hvad nomaden betyder eller icke betyder såsom medlem i staten, är för sjelfva den resande ej omöjligt. På det oskiljaktigaste är Finmarkens betydenhet eller obetydenhet, dess be-boelighet eller icke beboelighet sammanlänkad vid och afliän-gig af nomadens tillvaro och förblifvande sotn nomad.

Man har förevitat nomaderna deras nomadtillstånd och har velat att de skulle öfvergå till att blifva fastboende, hvilket vittnar om okunnighet i de verkliga förhållandena. I anledning deraf skref pastorn i Alten-Talvig, Fleischer, ett gensvar i Tromsö tidning år 1840: "Det är en följd af sakens natur, att Ijell-lapparne måste vara ocli förblifva nomader, såvida de Guds gåfvor skola begagnas, som de stora fjellsträck-ningarne och de ouppodlade fjellöknarne ex^bjuda och ensamt294-

kunna erbjuda renhjordarne. Förse ej dessa nomader provinsen och dess befolkning med de oumbärliga skinnvarorna, med lifsmedel af renkött och vildbråd, och med kommunikationens vidmakthållande såväl i Finmarken som mellan Finmarken och grannrikena V Äro de ej omistliga för transport af varor och oumbärliga för postväsendet och de resande?"

Prosten Laestadius, kyrkoherde i Karasuando, grannsocken till Kautokeino, har alldeles samma åskådning om fjell-lappar-nes förhållande till landet och nybyggarne, oc.h landets förhållande till nomaden: tillintetgöras fjell-lapparne i Karasuando, m kunna inga nybyggare längre existera; ingen nybyggare borde erhålla tillåtelse att bosätta sig utöfver ett visst afstånd från hafvet. Han har derför fullkomligt rätt, då han säger, att det i alla tre grannrikena måste vara maktpåliggande för lokal-auktoritetema att bibehålla fjell-lapparne och söka motverka allt som möjligen kan medverka till deras undergång.

Som ett ytterligare bevis för riktigheten af mina påståenden om nödvändigheten af nomaden såsom sådan för Finmarken och Nordlandena, vill jag här anföra hvad öfverläraren herr L. Kr. Daa likaså sannt som träffande säger i sin geografi, tryckt 1859*), angående denna sak:

"Annorlunda är deremot förhållandet med fjell-lapparne (än med den fastboende elf-lappen och sjö-lappen). Deras herdelif på högfjellen fordrar ett så ovanligt lefnadssätt och ett sådant härdande för att uthålla i ett af de hårdaste klimat, och ännu mera att finna behag deri, att ingen norrman och blott sällan en och annan af de nordligaste qvän erna skulle kunna gå öfver till detta lefnadssätt. Deremot blir fjell-lappen, då ban mister sin renhjord, ganska lätt fiskare eller fastboende. Fjell-lapparnes egenheter äro af en alltför fäst natur, att någon väsendtlig omvexling af seder eller någon sammansmältning med landets öfriga invånare är möjlig.

"På hela sträckan från Röraas till Nordkap var renhjordarnes antal år 1855 endast 1945, hvaraf fjell-lapparne egde de flesta (116,891) tama rendjur, som då funnos i Norge. Många af dem äro derför rika på egodelar, änskönt fattiga på njutningar och obekanta med beqvämligheter.

*) Se hans "Jordbeskrivelse for den norske ahmie, udgivet af Selskabet for Foikeoplysningens frenime. 2.det Tilliigshelte til Folkevenuen. 8:de Aargang 1859."295-

"De fjelltrakter, hvilka de iued sina renar aftvinga sitt lifs uppehälle, kunna ej användas till någon annan mensklig nytta. De fylla således en plats i landets hushållning, som eljest skulle vara öde. Den tillökning de åtnjuta af födoämnen och försäljning af produkter är deras uteslutande förtjenst och ej sä ringa.

il.Uet oaktadt är just denna så egendomliga och för alla andra så menlösa folkstam utsatt för ett förträngande, som kan leda till en sorglig förändring ej blott för den sjelf, utan äfven för flera af deras medborgare.

"Då renen har afbitit eller uppryckt mossan, växer den ej till igen förrän om 10—15 år. Stundom blifver den bästa betesmarken öfverdragen med en isskorpa, så att renen ej kan komma till mossan. Mot detta missöde har herdefolket endast ett medel, långa vandringar från högljellet till hafsstranden, från mossmarken till furuskogen, från vestra sidan till den östra sidan.

"I följd af den öfverenskommelse, som år 1751 ingicks mellan danska och svenska regeringarne angående gränserna mellan Sverige, Norge och Finland, blefvo dessa ordnade på det enda sätt, som menskligheten och naturen bjuda, nemligen att fjell-lapparne framdeles såsom förr må fritt få vandra på sina fjell utan afseende om de beträdde det land, som den ene eller andre konungen tillegnade sig. Han kunde icke utsträcka sitt herravälde dit, utan att åstadkomma olycka.

"Efter Finlands eröfring af ryssarne 1809 äro dessa komna i besittning af två djupa inskärningar i det svensk-norska området vid Torneå-elfven (Enontekis) och vid Enaresjöu. En annan olägenhet med gränsen är, att den ett långt stycke utgöres af Tana-elfven. Men floder åtskilja ej dem, som bo vid dess stränder, de sammanbinda. Att klyfva en naturlig dalgång mellan två stater är för ett herdefolk detsamma som att tillintetgöra dess förnämsta begagnande. Från urminnestider bar det å alla sidor varit en vedertagen sak, att Tana-elfvens fjell-lappar tillbringade en viss tid af året på östra sidan om elfven och en annan på vestra sidan, utan afseende på, om lappen eller platsen var svensk (finsk) eller norsk. Denna flyttning, så nödvändig för fjell-lappen, än till den ena och än till den andra sidan om elfven, var uttryckligen garanterad vid den mennisko v änlig a traktaten af år 1751."Men efter diplomatiska förhandlingar, som hafva hållits hemliga, förklarade ryska regeringen 1852, att gränsen skulle från och med nu vara stängd för dessa herdefolkets flyttningar, och att den äldre öfverensko mm elsen skulle vara upphäfd. Såsom en följd häraf skulle den motsvarande rättigheten som de ryska (finska) lapparne haft, att fiska i de norska fjordarne, äfvenledes upphöra.

"Dessa för tjellfolket så hårda beslut skulle hafva känts mildare, om det obehindradt hade kunnat njuta godt af Sveriges och Norges förening, så att de åtminstone vid sina fria flyttningar mellan de svenska och norska betesmarkerna hade kunnat åtnjuta den för dem nödvändiga hvilan och för deras djur den högst behöfliga omvexlingen. Men ryssarne för-bjödo dem äfven att passera Enontekis, den inskärning, som åtskiljer Svenska och Norska Lappmarken.

"Man skulle tro, att så grymma bestämmelser icke kunde öfvervakas i dessa öknar, och att de verkställandes känslor skulle förmildra dem. Det oaktadt erbjuder tillfället att bemäktiga sig en stor hjord så många frestelser för angifvare och rättsbetjenter, att verkningarne efter ej fullt sju år redan hafva visat sig.

"Trettio norska fjell-lappfamiljer, bestående af 140 individer och 20,000 renar, hafva nödgats lemna Norge och flytta öfver till Sverige.

"Endast den mest enfaldige kan tro, att det skulle gagna Norge till något att återgälda ryssarne genom att spärra dem från hafvet. Detta skulle också vara likaså onaturligt, derför att alla vattendrag i Enare hafva utlopp åt norska kusten. Det skulle vara orimligt att tro, det ryska regeringen skulle vilja uppgifva sina afsigter derigenom att Norge bringade hungersnöd öfver några hundrade af dess lappar eller dömde dem till ett svältlif. Ett sådant återgäldande skulle uppväcka hat mellan grannar, hvars följder under en framtids ovissa händelser kunde blifva ganska vigtiga."

Med en likaså återhållsam som sannfärdig hand har herr Daa skildrat många af våra fjell-lappars hårda öden. Jag upprepar, att, seende ingen gräns satt för deras fördrifvande, måste de råka i förtviflan. De skildrade förhållandena gifva i sanning anledning till allvarliga betraktelser och bekymmer. Den städse tilltagande befolkningen af nybyggare i Finmarken2'J7

och Nordlandena gör derför nya ocli ändamålsenliga anordningar i förhållandet mellan nomaden och nybyggaren till en allt större och större nödvändighet.

Skall nybyggarnes antal framdeles tilltaga och följaktligen nybyggarnes hundar ökas i stället för att minskas, så kunna hela verldens lagbestämmelser ingenting hjelpa eller uträtta, hur goda och rättvisa de för ögat kunna synas vara. Det gifves endast ett enda medel att afhjelpa dessa alltmera tilltagande och i sina följder högst betänkliga förvecklingar, ocli det är, att aflägsna, förminska och så vidt möjligt är förebygga orsakerna genom att sätta en gräns för anläggandet af nybyggen. Då först skall nomaden kunna erhålla en sannfärdig likhet inför lagen med landets öfriga invånare. Äfven de fastboende sjö-lapparne och till en del också elf-lapparne hålla ett otillbörligt antal hundar, och åstadkomma derigenom obehagliga förvecklingar både för sig sjelfva och isynnerhet för deras bröder, nomaderna.

Nomaderna och deras hjordar äro nu till den grad bortträngda dels genom de anförda gränsbestämmelserna och dels ej mindre genom nybyggarne, att hvarje fortsatt förträngande och förminskning af renarnes antal förer till oundvikliga och förderfliga följder ej allenast för provinserna Finmarken och Nordlandena, utan också med afseende på vårt politiska förhållande till grannstaterna. Äro nomaderna af politisk betydelse för de båda mäktigare grannstatei-na, så äro Norges nomader det i en ännu högre grad för Norge. Vi kunna lätt utsätta oss för, att genom ett mer eller mindre oförståndigt sätt att gå till väga mot våra nomader, förr eller sednare, i mer eller mindre grad, råka i ett beroende förhållande till våra grannar.3. Qvänerna i Finmarken.

Meningarne om det gagneliga eller icke gagneliga i detta folks invandringar och bosättning hafva varit delade; men ännu mera delade hafva meningarne varit, om och huruvida deras språk med billighet och rättvisa kunde göra anspråk på att blifva tåldt. I sina "Optegnelser fra Finmarken" har prosten Röde med fullt skäl ledt regeringens uppmärksamhet på denna sak.

I anteckningar för året 1842 heter det om qvänerna:

"Då det var fisket, som lockade norrmännen att i 14:de århundradet nedsätta sig i Finmarken, hafva de naturligtvis för sig utvalt de för denna näringsgren mest passande ställen, nemligen vid hafskusten, och först sednare, då de började beflita sig om boskapsskötseln, hafva de dragit sig längre in i de djupare fjordarne, som sannolikt blifvit först mycket sednare befolkade. Det var derför här, som qvänerna lättast funno plats, då de i begynnelsen af förra århundradet började att flytta öfver till Finmarken ifrån de nordligaste trakterna af Svenska Lappmarken. Om möjligtvis en och annan redan förut nedsatt sig här, har detta dock svårligen varit allmänt förr. Att de dessutom äro inkomna från Svenska Lappmarkerna norr om Bottniska viken, är tillräckligt kändt och omtalas uttryckligt i rektor Schanches bref .till missionskollegiet 1730; och då antalet af dessa invandrare troligtvis ej är mycket betydligt, jemförelsevis med landets tidigare invandrare, eftersom de ännu ej äro utbredda öfver hela Finmarken, utan egentligen kunna betraktas såsom främlingar i landet, hvars efterkommande enligt förmodan skulle komma att saminan-smälta mod landets egna inbyggare, såsom det plägar gå med enskilda, som

nedsätta sig i ett främmande land: så kunna visserligen qvänernas ursprungliga härkomst icke egentligen tillhöra Finmarkens historia; men då man här påträffar det besynnerliga fenomenet, att qvänerna just för det de ej hafva utgrenat sig öfverallt i Finmarken, utan bo samlade på vissa platser, hvarest de i anseende till antalet hafva öfvervigten, ej allenast hafva genom flera generationer bibehållit språk och seder, utan äfven till stor del öfverfört desamma på sina grannar, så kan man nu ej annat än betrakta dem såsom en särskild tredje klass af Finmarkens invånare, och frågan: "hvad förstås egentligen med qväner?" synes så mycket mera kräfva ett svar, som namnet knappt är kändt utanför sjelfva Finmarken.

"Med qväner förstås här desamma, som man i Sverige kallar för finnar, d. v. s. alla de som tala det finska — eller karelska språket.

"Enligt Sporrings manuskript från 1734 (se Topogr. Journal for Norge, 6:te häftet, pag. 69), drogo qvänerna redan i det 15:de århundradet ned till Finmarken för handelns skull (endast som resande, ej för att bosätta sig), och då Finmarkens invånare således redan i äldre tider hafva lärt att känna detta folk under namn af qväner, är det ej att undra på, em de fortfarit att benämna dem så, då de sedermera kommo för att bosätta sig der."

Om den nytta, som qvänernas ännu alltjemt ej allenast fortfarande, utan årligt tilltagande inflyttningar i Finmarken stiftar, är en fråga, som säkerligen förtjenar regeringens uppmärksamhet. Det är visserligen sannt, att de qväner, som för 100 år tillbaka inflyttade i Finmarken, till största delen nedsatte sig i trakter, som förut voro glest bebodda, uppodlade den förut obegagnade jorden och gagnade derigenom verkligen; men det är likaså sannt, att de invandrande nu för tiden endast draga till de trakter, hvarest deras landsmän bo, och alldeles icke befatta sig med jordens uppodling, än mindre med upprödjning af ny jord. Bland de många, som hopvis draga bort till Finmarken, isynnerhet då missväxt inträffar i Sveriges eller Finlands nordligaste trakter, hvilket i de sednare åren ofta varit fallet, är det dessutom endast få, som komma i den afsigten att för allo nedslå sina bopålar der eller vidblifva denna afsigt, ifall de hyste den. Mängden söker endast att för300-

en tid der uppehålla lifvet och drager åter tillbaka; men följande året komma antingen desamma eller andra åter i deras ställe, utari att dessa dock, medan de uppehålla sig i Finmarken, kunna afhjelpa bristen på tjenst- eller arbetsfolk; ty de komina ej längre än till det ställe, der de först hamna, isynnerhet i Alten, hvarest de i sällskap med der bosatta qväner drifva fiskeri, och vid Kaafjord, så länge arbete der kan erhållas.

Vidare är anmärkt af dem,* som helst önska se qvänerna fördrifna från Finmarken:

"Det är icke meningen, att vilja förevita qvänerna deras kärlek för fädrens språk; men ett är att älska och ära sitt modersmål, och ett annat att med stolt egenkärlek fordra det äradt och liäfdadt af och hos ett främmande folk. Det är en väsendtlig skilnad mellan deras och lapparnes ställning, i det dessa lefva i sitt eget land, som de innehade ännu tidigare än norrmännen, medan de andra inflyttade som främlingar från ett annat land. Man kan derför knappt med skäl draga en slutsats öfver de omsorger som Sverige och Ryssland hafva visat för qvänernas språk, om hvad Norge bör göra för dem."

Såsom ett vigtigt aktstycke till besvarandet af frågan: "Äro qvänerna ett godt eller ett ondt för Finmarkens amt?" meddelas här i öfversättning ett bref från engelska generalkonsuln Crowe, skrifvet från Kaafjordsverken i December 1843. Som bekant, har herr Crowe tillbringat en lång följd af år i Finmarken, dels i Hammerfest, men längsta tiden i Alten-Tal-vigs socken såsom disponent öfver Kaafjords kopparverk, hvarest qvänerna utgjorde den största delen af arbetsstyrkan, dels för det landets norska befolkning icke på långt när kunde afgifva den nödvändiga arbetskraften, och dels för det norska befolkningen ej kände sig duga förx^ruksarbete. Herr Crowe är en likaså opartisk som kompetent domare om det qvänska folket och dess förhållande till Finmarken:

"Då så mycket är skrifvet ocli ännu mera sagdt för att nedsätta qvänernas karakter, är det med nöje jag uppfyller eder begäran, att afgifva mitt omdöme öfver dem, hvilket jag tror mig berättigad att framställa, då knappt n&gon i Finmarken stått i en så omedelbar beröring med dem; jag till och med anser detta som en rättvis handling, hvilken jag är skyldig såväl qvänerna som det offentliga.301-

"Enligt min mening äro qvänerna i följd af böjelse knappast något utvandrande folk; de äro tvärtemot högeligen

tillgifna fädernehärden och nära tillika fördomar, hvilka snarare motarbeta än befrämja utvandringslusten.

"Innan detta kopparverk sattes i gång hade den nordliga delen af Finland och distriktet ofvanför Torneå varit under en följd af år hemsökt af missväxt, hvilket förorsakade, att bela pastorater bragtes till den ytterligheten, att barkbrödet utgjorde, om ej den enda, så åtminstone den vigtigaste delen af invånarnes födoämnen; de begagnade derför med glädje den anledning till förtjenst, som öppnandet och bearbetandet af Altens kopparverk erbjöd. Man kan i allmänhet ej med säkerhet bestämma ett folks moraliska ståndpunkt efter de individer, hvilka utvandra för att förbättra sin ställning; qvänerna böra naturligtvis häri icke göra något undantag; fastmera må det antagas, att de, som voro sina kommuner till last, först och främst uppmuntrades att utvandra från hemmet, och att bland dessa den öfvervägande delen bestod af dem som ej voro hushållsaktiga, utan lättsinniga.

"I följd af infödingarnes i "Finmarken" apati och ohåg-senliet för allt ovant arbete, måste hvarje företag, som är af-hängigt af handarbete, misslyckas, såvida det ej understödes af andra. En tid voro omkring 500 qväner antagna vid verket, och dessa väl använda arbetskrafter måste man tillräkna ej allenast utvecklingen af verket, utan också att det kunde bestå, hvilket eljest, så betungadt som det var genom omkostnaden för transporterandet af norska arbetare från Röraas och Foldalen, måste hafva blifvit nedlagdt.

"Det är ett oemotsägligt faktum, att intet arbete, som är afluingigt af handarbete, kan med någon framgång drifvas i Finmarken utan genom hjelp af qvänerna, vare sig bergshandtering, Spetsbergs-fångst eller bank-fiskeri, och det ej allenast på grund af qvänernas verksamhetsanda ocli industri, utan äfven genom deras tarfiighet och sparsamhet, som gör det möjligt för dem att arbeta för ringare betalning än de infödda norrmännen, som af denna orsak hafva anfört klagomål öfver qvänerna, hvilka klagomål blifvit upprepade af dém, som, af en i sig sjelf aktningsvärd, men det oaktadt missförstådd patriotism till uppmuntrande af inhemsk industri, tyckes hafva glömt att det endast är genom att öppna en förnuftig konkurrens,302-

som distriktets förvärfskällor tillbörligt kunna utvecklas och begagnas och lättjan finna sig välgörande sporrad till förökad verksamhet.

"Det låter nästan otroligt, och ändå förhåller det sig så, att, innan qvänerna började arbeta här vid verket ocb daglönerna voro omkring dubbelt så höga som nu, ej flera än fem individer af distriktets befolkning voro att förmå till arbete vid verket, änskönt de ofta voro i brist af lifsmedel, och änskönt arbetet var af den beskaffenhet, att det sedermera har utförts af qväuska qvinnor och barn.

"I den tillgränsande Qvänangerfjorden äro invånarne för det mesta af qvänsk härkomst; deras bättre odlade gårdar och deras goda omständigheter bevisa deras verksamhet och industri. Detsamma gäller om Börself och Laxelf i Porsanger-fjorden, hvarest inbyggarne också äro af qvänsk härkomst. Det faktum, att dessa årligen hafva att sälja 100 vog (à 36 skålpund) smör, bevisar deras mera utvecklade industri och besparingsanda, eftersom smör utgör en vigtig hushållsartikel i alla qvänfamiljer och en vara, som i icke obetydlig mängd köpes af nästan alla Finmarkens invånare.

"Det är äfven en annan fördel, som dessa qväners fram-ocli återvandringar medföra, och som man hittills ej värderat tillbörligt. Det hårda klimatet i förening med den korta dagen förminska behofvet af arbetskrafterna under de fyra vintermånaderna, då det skulle blifva ganska svårt att skaffa underhåll åt en befolkning af arbetare utan arbete; men denna olägenhet afhjelpa qvänerna sjelfva, i det de flesta af dem, som ej äro bosatta, besöka sina hem under vintern och vända om våren tillbaka, befriande derigenom distriktet från att under en årstid, då tillfälle till förtjenst är svår, skaffa underhåll åt en mängd menniskor. Resan från verket till hemmet kostar omkring Spdr.

"Man kan ej vänta, att bland den mängd qväner, som komma ned till verket, ej skall finnas sådana, som äro slösare, och hos hvilka man påträffar de laster, som äro egendomliga för den arbetande klassen; men dessa hafva dock utgjort minoriteten.

"I 10 år har halfva delen af detta etablissements arbetsstyrka bestått af dessa vandrande qväner, och änskönt de, om man så vill, till en del hafva utgjorts af nationens afskum, kan303-

jag utan ringaste reservation försäkra, att ingen samling af den arbetande klassen — vare sig engelsmän, norrmän

eller andra nationer — i det bela kunnat uppföra sig mera exemplariskt, och som ett bevis härpå behöfver jag endast hänvisa till fogde-arkivet, som utvisar, hur få exempel det gifs på, att man under ofvannämnda tid behöft taga sin tillflykt till auktoriteternas mellankomst.

"Qvänerna äro, som jag redan anmärkt, ej utan fördomar och fästa sig med utomordentlig förkärlek vid deras språk och deras förfäders bruk. Detta synes man icke riktigt hafva bedömt vid de försök, som äro gjorda för att förmå dem till att antaga seder, skick och språk, som för dem äro främmande och obekanta; derigenom utvecklar sig en oppositionsanda, som har förorsakat detta orättvisa omdöme öfver dem.

"Det hörer ej hit, att häntyda på det i Finmarken så allmänt herrskande kreditsystemet; men jag vill blott anföra som en motsats, att vid uppgörandet af våra räkningar för detta år vi hade 440 qväner vid verket, qvinnor och barn inberäknade, och var summan af samtligas skuld till verket 6 — säger sex ort.

"De hafva bidragit med ej mindre än öfver 4000 Spdr till uppbyggandet af verkets kyrka och omkring 2000 Spdr till kassan, en fond som är bildad för att blifva ett försörjningsmedel vid verkets möjliga afstannande under någon tid. Det gifves endast få bland de qvänska arbetarne, som ej hafva aflagda pengar, flera från 200 till 300 Spdr, några till och med 500 Spdr, som de antingen hafva utsatt på ränta eller köpt jord för; öfverhufvudtaget kan en qvän-arbetare förtjena 7—8 Spdr i månaden, då ban arbetar jemnt, och kan lefva på 4 ort till 1 Spdr i veckan.

"Slutligen vill jag ännu en gång upprepa, att qvänerna äro ett uppväckt, verksamt, industrielt och sparsamt folk, och jag behöfver i detta afseende ej fästa uppmärksamheten på dess företräden i statsekonomiskt hänseende."

Till de anförda besvären anmärkes följande:

Det framdrages, "att det ej förevites qvänerna deras förkärlek till fädrens språk, men att de med stolt egenkärlek fordra det äradt och häfdadt af och hos ett främmande folk". Härtill må anmärkas, att qvänernas fordringar äro skildrade skarpare, mera omfattande och mera pockande, än de i verk-304-

liglieten äro. Om de inom sig älska eller icke älska modersmålet, kan naturligtvis ej vara föremål för det ena eller andra partiets omdöme, gillande eller ogillande; att de gå ett steg längre, hvad hvarje annat folk äfven skulle göra, nemligen önska se sina barn undervisade i deras eget språks religionsböcker, önska tolkar, för att blifva förstådda och förstå andra, och helst önska att tala deras eget språk: allt detta blifver först ett föremål för öfverläggning, gillande eller ogillande. Ifall de i en ännu högre grad ville fordra deras språk häfdadt och äradt hos oss, kunde det visserligen uppstå betänkligheter i att gifva dem medhåll, något som veterligen af folket ej heller har blifvit begärdt eller väntadt. Men i det som de hafva önskat ocli framdeles önska, och som de af Finmarkens pre-sterskap hafva fått uppfylldt, huru mycket måste derutinnan ej billighet, humanitet, rättvisa ocli förstånd tala för dem!

Qvänerna här äro visst ursprungligen ett främmande folk, som förr i tiden vandrat öfver från Finland till Finmarken, men största delen är dock född i Alten och uti olika trakter i Finmarken, hvarest de under flera slägtleder hafva bott. En del har väl äfven kommit till Vestra Finmarken i och för verket i Ivaafjord samt för att erhålla arbete i Hammerfest och handelsplatserna deromkring, hvarest det alltid varit brist på dagverkare, intill dess qvänernas invandringar blefvo allmänna. Skilnaden mellan qvänernas och lapparnes ställning och rättigheter är ingalunda förbisedd; de förmåner som äro visade de förstnämnda, äro i och för sig sjelfva högst obetydliga, som af det följande skall ses.

Hvad jag yttrat i den Constitutionen och i Tromsö tidning, upprepar jag här: att, så länge de båda grannstaterna, Sverige och Ryssland, visa denna omsorg för qvänerna och deras språk, Norge endast af denna anledning bör visa detta folk och språk en i förhållande liknande omsorg.

Intet synes dock vara billigare, än att qvänerna, som utgöra tre fjerdedelar af distriktets befolkning, medan norrmännen endast utgöra en fjerdedel, få sina barn undervisade af en lärare, som förstår deras språk, och böcker, ur hvilka deras barn sjelfva kunna läsa och lära kristendomen. Om det ej hade funnits en så talrik och fastboende befolkning af qväner i Alten, så skulle ej norrmännen hafva kunnat underhålla en norsk fast skola, och då vi enligt våra lagar kunna och skola305-

fordra af dem, att deras barn skola hafva en kristlig uppfostran enligt vår evangelisk-lutherska religion, så är det ju ej allenast billigt och rättvist, att vi för dem underlätta tillfället dertill, utan det blifver från vår sida en nödvändighet att göra detta för dem möjligt genom att skaffa dem skollärare, som på ett begripligt och fruktbärande sätt kunna undervisa dem och sedermera vara barnens tolkar vid deras religionsundervisning hos presten. I detta obetydliga föranstaltande består hela den eftergifvenhet, som bevisades de genom sitt långvariga uppehåll och såsom infödingar i landet oss tillhörande qväner i Alten; och då man besinnar, att distriktet har fyra skolrotar, af hvilka den ena uteslutande består af norska barn, som komma i skolan på samma tid, så sker ju intet afbräck i de norska barnens undervisning. De få norska barn, som komma samtidigt med de qvänska, sysselsättas på ett eller annat sätt i skolan, medan läraren förhör de qvänska barnen. Endera nu läraren förhör de qvänska barnen på qvänska eller norska i de timmar, som han i öfverensstämmelse med skollagen och barnens antal är förpligtad att sysselsätta sig med qvä-nernas barn, så lida ju derigenom de norska barnen intet afbräck i sin undervisningstid. Vid kopparverket i lvaafjorden hafva de qvänska barnen en särskild lärare, som qvänerna sjelfva aflöna, medan verket aflönar den norska läraren, och mot denna dem bevisade eftergifvenhet kan väl knappt någon grundad invändning göras. Om icke såväl staten som presterna här och i andra socknar i Finmarken, der förhållandena äro desamma, och hvarest man följaktligen förhåller sig på ofvan anförda sätt, sörja för att det finns qvänskt talande skollärare, så kan man heller icke fordra af qvänerna, att deras barn skola upplysas i deras kristendom och deruti konfirmeras; dock kan staten likaså litet som kyrkan härmed vara tjenta; nitiska prester skulle ej kunna lugna sina samveten vid tanken att låta qvänerna gå sin egen väg, beröfvade all andlig hjelp, undervisning och omsorg för deras moraliska och in-telektuella väl, som man annars genom dugliga ocli i språket kunniga skollärare och tolkar skulle kunna förskaffa dem.

Man bör dock icke skrifva det på högmodets och styfsint-hetens räkning, att qvänerna hafva så svårt för att lära sig norska och fattat så litet af vårt språk. De äro ju ej annat än bondfolk, af hvilka man ej kan vänta mera än af våra egna Hem i Finmarken. 20306-

bönder; huru svårt och till en del hur omöjligt skulle det ej fälla sig för dessa, att till den grad tillegna sig ett annat folks tungomål, att de på detsamma kunde lära sig deras kristendomskunskap och fatta så abstrakta, höga och vigtiga lärdomar genom främmande lärare och en främmande lärobok! "Får kärleken till deras fäders språk ej göras dem till förebråelse", så kan och bör den förevitna önskan af och glädjen öfver, att se föremålet för deras kärlek äfven aktad af andra, heller icke läggas dem till last, likaså litet som det sårande och obehagliga i, att se föremålet för denna kärlek och vördnad ring-aktadt, tillbakasatt och bannlyst; allt detta är en ovilkorlig följd af kärlekens natur. Om det måste medgifvas: "att qvänernas bibehållande af deras språk såväl i deras husliga lif som andra förhållanden är något, som man hvarken kan eller bör klandra dem för", så följer deraf äfven omöjligheten för dem att lära norska språket, ty den korta tid barnen gå i skolan är ej tillräcklig dertill; qvänerna bo tillsammans, på handelsplatserna tala handelsmännen qvänska o. s. v. Så vidt upplyst är, hafva qvänernas fordringar ej gått längre, än att erhålla skollärare, som förstå deras språk; det billiga, humana, rättvisa och kristliga i, att ej allenast presterna, utan äfven det offentliga fogar sig derefter, torde af det anförda tillräckligt vara bevisadt. Att qvänerna önska höra en qvänsk predikan, är ju ganska naturligt; ty en sådan talar mera till deras hjertan än en norsk. Deras längtan efter att höra en predikan på deras modersmål och glädjen deröfver, måste naturligtvis hos dem vara så mycket större, som de till en del knappt till hälften förstå norska predikningar. Då jag hittills antagit mig deras sak för att derigenom afhjelpa deras själssaknad och andliga trängtan för det närvarande och kommande, är det en anordning af såväl kärlek, billighet som humanitet, att jag omtalat och yttrat det önskvärda ocli nödvändiga i, att presterna vinnlägga sig om såväl det qvänska som det lappska språket. Hvarje i Finmarken och Nordlandena tillsatt prest, hvars församling består af lappar och qväner, måste ju nödvändigt fråga sig sjelf: "huruledes skall jag på bästa sätt verka till Guds rikes utbredande och framgång bland den af Gud och staten mig anförtrodda församlingen?" "Huruledes skall jag på ett för mig sjelf, för deras och för mitt samvete lugnande och tillfredsställande sätt kunna vara lapparne och qvä-307-

nerna, som utgöra J, 4, { af min församling, till gagn såsom lärare och själasörjare?" Svaret måste naturligtvis lyda: "Du måste dels sträfva att lära deras språk, och dels söka erhålla dugliga skollärare, som kunna deras språk,

och på dessa båda vägar arbeta allt mer och mer, såvida du enligt ditt hjertas önskan skall hafva tillfyllestgjort och uppfyllt de heliga pligter, ej dem allenast, som staten för det närvarande fordrar af dig, utan äfven dem, som det heliga, kristliga embetet pålägger dig, och din egen tillfredsställelse och samvetsfrid vill hafva uppfyllda." Denna belt enkla och naturliga åsigt af saken, samt den mer än hundraåriga erfarenheten af det fruktlösa sträfvandet med att lära qvänerna norska på det hittills brukliga sättet, måste hafva lärt och öfvertygat både prester och staten, hvad i denna sak är att göra, för att enligt billighetens, rättvisans, humanitetens och förståndets fordringar bringa den största möjliga välsignelse och lycka öfver Finmarkens qvänska befolkning.

Troligtvis skall det nu vara tillräckligt upplyst, att det aldrig varit frågan om någon uppoffring från statens sida. Qvänerna hafva ej allenast sjelfva öfvertagit alla omkostnader vid deras barns qvänska undervisning, utan, hvad som är än mera, ej blott i Alten, utan äfven i flera pastorater, der qväner bo, bidragit till kyrkan och skolkassan, hvilket kommit norrmännen till godo. Från första tiden, då qvänerna började nedsätta sig i amtet, hafva de bidragit till norska stats- och kyrkosamfundets väl och vidmakthållande, utan att hittills dock hafva åtnjutit godt af kyrkans eller skolans förmåner. Månne för öfrigt norska staten, kyrkan eller skolan verkligen skulle varit eller blifvit tjenade med att öfverlemna åt tre eller fyra tusen kraftiga qväner, att helt och hållet på egen hand ordna deras kyrko- och skolangelägenheter? och följaktligen inkalla ryska prester och lärare? Hvad lönade tolkar vidkommer, så aflöna de qvänska komunerna dem sjelfva.

Mycket har under de sista decennierna ändrats till det bättre såväl i andra afseenden som ock livad de qvänska förhållandena vidkommer; ändamålsenligare och kraftigare medel hafva blifvit tagna och tagas alltjemnt med afseende på kringstrykande passlösa qväner och med sådana, som visserligen hafva pass, men icke vilja arbeta, utan genom eget förvållande falla fattigvården till last; sådana hafva på offentlig bekostnad blifvit återskickade öfver gränsen. Genom dessa och dylika förord-308-

ningar är följaktligen en väsendtlig anklagelsepunkt häfd. Den olägenhet nian visserligen ännu har af enskilda, uppväges fullkomligt genom de fördelar, som äro förenade med detta folks bosättning. Att qvänerna icke äro utan förtjenster för de trakter, i hvilka de nedsatt sig, är, såsom jag redan anfört, redan erkändt äfven af dem, som icke anse qvänernas invandring som något godt för landet; de äro härdade, starka och uthålliga, lil casä arbetsamma ocli företagsamma, likaså tarfliga och förnöjsamma, som många af de i Finmarken boende norrmännen. Sanningen af, att norrmännen hvarken förbigås eller orättvist förträngas, stadfästes såväl genom general-konsul Crowes skildring af folket i Finmarken, som af den anförda uppsatsen i Tromsö tidning. En sednare uppsats i Tromsö tidning, upptagen i den Coustitutionelle och i Morgenbladet, daterad Kaa-fjord och Alten i Juli 1840, stadfästa detsamma, då deri säges: "Tre alldeles olika fysionomier träffar man sida vid sida med hvarandra bland verkets personal: norska, engelska och qvänska, hvaraf de sistnämnda äro öfvervägande hvad antalet beträffar. Förr lade styrelsen mycken vigt på att antaga norska arbetare för verket, och det blef dem bjudet 4 sk. mera i arbetslön än qvänerna; men då norrmännen, hvilka antingen hörde till socknen eller andra distrikter i Finmarkens amt, dels icke ville arbeta för den erbjudna arbetslönen, och dels, sedan de låtit engagera sig, ansågo sig hafva rätt, att när de så funno för godt, lemna arbetet; bryr man sig numera ej synnerligt om att uppgöra med den nordlandske eller linmarkske bonden, likaså litet som ban numera får större dagspenning än qvänerna; att få honom att vara en duglig arbetare vid ett verk eller landtbruk, torde vara ett fruktlöst arbete. De vid verket arbetande qvänerna hafva det vitsordet af styrelsen, att de äro förnöjda, sparsamma, nyktra, ocli såsom en följd deraf mera starka och ihärdiga. Vi måste derför finna de klagomål alldeles ogrundade, hvilka en och annan af norrmännen fått tillfälle att införa i Tromsö tidning, angående qvänernas lättja och för öfrigt dåliga uppförande. Det var en lust och glädje att se, med hvilken glädtighet dessa qväner till och med under ett tungt och svårt arbete förrättade sina göromål; man skulle nästan snarare hafva trott, att de voro sysselsatta med en lek än med ansträngande bruksarbeten; således kan man under alla förhållanden i lifvet finna förnöjsamhet och tarflighet309-

förenade med ett gladt lynne; ty de menniskor, lios hvilka dessa dygder finnas, njuta frukterna af sitt arbete genom yttre, goda vilkor och en inre tillfredsställelse. Qvänerna stå sig här också i allmänhet godt ocli äro skuldfria — något som få norrmän här i distriktet kunna berömma sig af. Att det proportionsvis i Kaafjorden finnes färre oäkta barn än på andra platser i Nordlanden och Finmarken, torde måhända vara en anmärkning, som

bär vore på sin plats. — Men vi vilja nu resa till qvänbyn, så uppkallad efter de vid verket arbetande qvä-nernas uppehållsort, hvilken utgöres af en samling hyddor i fjordens innersta vik, omkring 4 fjerdedels mil sydost från liufvud-gården, och till hvilken man kan komma i båt, då man sätter öfver den lilla del af fjorden som ligger deremellan och konsulens boningshus, samt till fots, om man följer landsvägen, som från hufvudgården sträcker sig norrut till kapellet, smälthyttan och grufvorna, ocli söderut rundt omkring bugten till den plats, som vi här ofvanför hafva kallat och af inbyggarne kallas qvänbyn. Här bo omkring 400 menniskor, alla qväner, ty norrmännen bo i närheten af verket. För att få ett begrepp om, huruledes dessa menniskor, om hvilka jag fått en så fördelaktig mening genom att se dem vid sitt arbete, hafva det i sina hem, denna husliga borg, som på en gång utgör egarens asyl och ett säkert tecken på innehafvarens inre väsen, gick jag in i ett par af hyddorna, och blef verkligen öfverraskad af den ordning, snygghet och så att säga välmåga, som herrskade der. Dessa envåningshyddor äro afdelade i två rum, hvaraf det ena tjenar till hela familjens sofrum, och det andra till hvardagsstuga ocli kök. Att golfvet var ren skur adt och be-strödt med granris; trästolar och hyllor snöhvita, på hvilka sednare mjölkbunkar stodo, kunde icke vara tillfälligt, efter det var på en tisdag som jag tog dessa stugor i betraktande — en dag, då man minst plägar skura golf. Tre eller fyra badstugor funnos på platsen, i hvilka männen med sina hustrur och barn, minst en gång i veckan bela året om, togo sig ett ryskt ångbad, ett utmärkt preservatif mot de i dessa trakter så ofta påkommande sjukdomar af gikt, nervositet och reumatism. Inredningen i dessa badstugor är ganska enkel. I den ena ändan af en tre till fyra alnar hög och lika så bred byggning står en stor ugn, medan golfvet rundtomkring är belagdt med risqvistar, och öfverst under taket befinnes en bänk; allt, tillika310-

med ställets byggnader, är uppfördt af styrelsen, hvilken sjelf tillika med sina familjer samt de öfriga herremännen på platsen begagna samma slags bad."

Stolthet och styfsinthet i åsigter äro visserligen de fel, som mest påträffas hos folket, och som följd häraf en större eller mindre grad af envishet att vilja hafva rätt, som åter kan urarta till trätgirighet och brutalitet; men detta hörer till undantagen. Att falskhet är någon framstående last hos dem, har jag ej haft anledning erfara, likaså litet kan man förevita dem mera immoralitet än andra. Till ett riktigt och sannt bedömande af folket är bekantskapen med dess språk alldeles nödvändig. Utan kunskap i ett folks språk lärer man ej att känna hvad som bor inom detsamma. En mångårig bekantskap med och vistandet bland folket är likaledes nödvändigt för att lära känna det. Ej förr än efter mitt tredje vistande i Finmarken har jag vågat offentligt uttala en bestämd mening om qvänerna i Finmarkens amt, och denna mening är till folkets fördel. Jag hyser derför samma åsigter, som af herr prosten Röde anföres i tvänne reskripter af den 6 Mars 1750 och den 26 Augusti 1796. Det har naturligtvis aldrig varit min afsigt, att vilja upphöja qvänerna på mina landsmäns bekostnad, ej heller tror jag mig hafva gjort detta, utan endast låtit dem vederfaras det erkännande, som enligt min öfvertygelse tillkommer dem såsom skattande och bidragande medlemmar af norska samfundet och norska statskyrkan. Man kan mycket väl låta alla tre folken, norrmän, lappar och qväner vederfaras hvad jag kallar rättvisa, utan att något otillbörligt tillbakasättande sker dervid. Folkets förkärlek ocb vidhängande vid sitt modersmål kan jag alls icke anse som ett vittnesbörd om obefogade pretentioner eller som ett bevis på högmod, envishet eller gen-sträfvighet o. s. v., med ett ord, som ett brott, en last. "Ära din fader och din moder, på det dig må väl gå!" befaller den Heliga Skrift. Det är alltså tillbörligt, att menniskan ärar och hedrar fädrens tungomål, och att hon älskar det språk, som Gud lagt på hennes moders tunga. Äro qvänernas förkärlek för fädrens språk ett vittnesbörd om obefogade pretentioner, olydnad, gensträfvighet o. s. v., så synes det verkligen, som skulle de i Hamburg och München boende norrmäns och svenskars kärlek till deras fäclernespråk, hvilken föranleder deni att anskaffa sig norska och svenska tidskrifter, för att kunna311-

glädja sig åt och njuta af fäderneslandets språk, ej heller förtjena det beröm, som tidningarne derför tilldela dem. Qvänerna fordra inga tidningar, utan blott, att den Heliga Skrift och att Guds ord måtte förkunnas för dem och deras barn på deras språk, och fordra denna tillåtelse med rätta. Denna kärlek för modersmålet hafva engelsmännen också billigat och aktat hos qvänerna i Kaafjord, äfvensom hos de svenskar, norrmän och danskar, hvilka uppehålla sig i London, och hafva derför tillåtit dem att hålla gudstjenst på deras modersmål, oaktadt

dessa ej hafva bidragit till vidmakthållandet af den engelska staten eller statskyrkan,' Äro qvänernas kärlek till språket, deras längtan efter, deras böner och önskningar om, deras glädje och tacksamhet öfver att höra Guds ord förkunnas i det för dem begripliga modersmålet, är detta allt intet annat än otillbörlig pretention, högmod, olydnad, gensträfvighet o. s. v., så synes det verkligen alldeles oförklarligt, huru de samtliga norska auktoriteterna och statsstyrelsen enstämmigt hafva kunnat vilja tilldela engelsmännen i Kaafjorden och tyskarne i Bergen frihet och tillåtelse att fortfara med dessa klandervärda odygder att vilja höra Guds ord på sitt eget modersmål, hvilket dock konseqvent skulle vara likaså förkastligt och obe-fogadt hos de i Norge varande engelsmän och tyskar, och de i utlandet boende norrmän, som lios de i Norge boende qvä-ner. I Sveriges hufvudstad Stockholm bilda de dervarande qvä-ner en egen sjelfständig qvänsk församling med egen qvänsk gudstjenst, med egen qvänsk predikant, undervisning, sång och gudstjenst hvarje söndag, likaså är i Stockholm ett qvänskt boktryckeri (?). Och i Norges hufvudstad Christiania hafva ju de der boende katholiker erhållit tillåtelse att hålla fransk och tysk gudstjenst. Mot all billighet och rättvisa förnekas qvänerna samma förmån.

Vid bedömandet af qvänerna och de qvänska språkförhållandena i Finmarkens amt må man äfven taga i betraktande, att amtet är en gränsprovins, omringad af Sveriges och Rysslands qvänska provinser, med hvars qvänska inbyggare Norges qväner lefva i en oafbruten och omedelbar förbindelse; i dylika gränsdistrikter, hvarest tre riken stöta tillsammans, är sammanförningen och kroaseringen af dessa länders språk och menniskor oundviklig.312-

Den liberalitet ocli välvilja, som både den svenska och ryska regeringen likaså kristligt ocli rättvist, som klokt och politiskt låta vederfaras qvänerna och deras språk, både i de mera aflägsna och i de till Norge närmast gränsande distrikter, förtjena att tagas i betraktande och öfverläggning af norrmännen i deras bedömande och behandling af qvänernas och deras språk. I Stockholm hafva, som anfördt, de der boende qväner tillåtelse att bilda en egen, sjelfständig församling med qvänsk gudstjenst och undervisning, och hvars qvänska prest utnämnes af konungen. I Finlands hufvudstad, Helsingfors, har kejsaren af Ryssland låtit upprätta ett eget läroverk för qvänska språket, hvars studium ban tillika befordrar på flera sätt. I fortsättning och konseqvens härmed finner man derför ända från Haparanda, Torneå och norr utefter, såväl på svenska som ryska sidan, öfverallt denna välvilja mot qvänernas språk i kyrkan, skolan och det dagliga lifvet, hvad än der äro få eller många icke qvänskt talande medlemmar af församlingen.

Innan jag tillika med några flera bland presterna antogo oss qvänerna och deras språk, så att vi på detsamma kunde tolka Guds ord för dem, kommo årligen ryska prester ned från Finland och predikade qvänska för dem. Kaafjordver-kets styresmän höllo qvänska lärare för de qvänska arbetarne och deras barn, och då de norska presterna ej kunna qvänska, anse styresmännen det för sin pligt, att förskaffa sina qvänska arbetare qvänskt talande prester från det ryska Finland. När en sådan predikant anländer, tillströmma qvänerna från alla håll. Härtill kommer dissenter-lagen och tillåtelsen för hvar och en att hålla religiösa sammankomster. Som nu de norska presterna, lika med de svenska och ryska i grannskapet boende presterna, icke vilja vinnlägga sig 0111 qvänernas språk, så skall den ovilkorliga följden blifva den, att dessa skola anse sig nödsakade och berättigade att sjelfva sörja för deras kyrko- och skolangelägenheter, och på så sätt allt mer och mer lösrycka sig från den norska statskyrkan, hvilket Norge väl ingalunda kan vara tjenad med.

Det är sjelfkänsla, det är kraft hos detta folk. I moralisk och fysisk kraft stå de öfver lapparne och gifva Finmarkens norska befolkning intet efter i detta afseende; de ådagalägga en i det bela taget betydlig grad af sjelfkänsla. Om deras språk vederfares samma erkännande och liberala beband-ling som i grannstaterna, skall denna kraft och sjelfkänsla hindras från att sväfva ut och taga en för samfundet riktig och lycklig rigtning. Det är så långt från att en vänskaplig och liberal aktning för och erkännande af deras språk skulle framkalla eller nära deras öfvermod, trots eller styfsinthet, att ett sådant förfaringssätt städse haft en välgörande inflytelse på deras sinnes böjlighet och framkallat en villig och förhöjd lydnad och böjlighet.

Emellan Skandinaviens ugriska stammar, lapparne och qvänerna, äro språket den väsendtligaste och största skiljemur. Likväl antager finnen Castrén, att olikheterna mellan lappska och qvänska språket ej äro större, än att

båda språken för 2000 år sedan, då romaren Tacitus omnämner dem, kunde varit ett. Ju äldre och lägre ett folks ståndpunkt är, dess mer är det böjdt för att splittra sig ocli utveckla afvikande indivi-dualiteter. Detta bevisa de ugriska (finska) folkslagen.emendationer.

Sid. 6r«tf. 10 nfr. står föreläsningar, läs: föreläsningar i skogsväsendet. „ 42 6 — „ Gamvik, Vadsö. „ (ramvik, Vårdö. 55 , 7 ofr. „ brist. „ fattigdom. M 75 »» 5 — „ Slidne „ .Slidre .11 87 „ 5 nfr. „ betingad „ obetingad 11 89 ,,17,18 ,, Karlsbunden „ Karlebunden „ J57 ,,16,18 — „ Hatfjelldal „ Hattjelddal 11 178 „ 1 ofr. „ lappska „ qvänska 11 183 „ 11 1861 „ 1851 11 192 „ 7 nfr. „ Gjergulgamniem. ,, Gjergulgammen. 11 201 „ 11 — ' „ de härvarande „ i de härvarande 11 200 „ 3,4 — „ ingeniir; „ ingeniör; 11 215 „ 12 1? Torfjorden, „ Törtjorden, i 223 „ 4 — „ gingo „ det gick 11 273 „ 17 — „ församling. „ församling i kyrkan. 11 294 „ 16 — „ klimat, „ klimater. 11 312 „ 11 ofr. „ ett eget läroverk „ en egen lärostol